

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK TÖRTÉNETE

I. FERDINAND KIRÁLY ALATT.

(1526-1563)

ÍRTA

Dr FRAKNÓI VILMOS

A M. TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA ÉS FŐTITKÁRA.

KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK I—IV.
KÖTETEIBŐL.

Ára 5 frt.

BUDAPEST.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)

A

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK

TÖRTÉNETE.

ELSŐ KÖTET.

(1526 — 1536.)

BEVEZETÉS.

I.

Az országgyűlések nemzetünk közéletének legfontosabb nyilatkozatait képezik. Tanácskozásaik és végzéseik mindenkor lényeges befolyást gyakoroltak a politikai és jogi, a társadalmi és műveltségi viszonyok alakulására.

Ennek folytán az államférfiú, ki a múltból átörökölt intézmények továbbfejlesztésének feladataival foglalkozik; a jogtudós, ki a jogi eszmék és intézmények kifejlődését tanulmányozza; a történetíró, ki a politikai eseményeket és a műveltségi állapotokat igyekszik felderíteni: egyiránt van utasítva az országgyűlések munkásságára és azok eredményeire irányozni figyelmét.

Ennek daczára a régi magyar országgyűlések mindekkorig nem képezték oly mértékben a nyomozások és tanulmányok tárgyát, mint ezt tudományos és gyakorlati fontosságuk kívánatosá tette volna.

Azoknak szervezete a XVII. századot megelőző korszakban kévéssé ismeretes, története nincs megírva, irományai nincsenek közrebocsátva. Sőt a törvények teljes gyűjteményét sem bírjuk kiadva.

E téren a XVIII. század végéig igen kevés történt.

Mátyás király 1486-ik évi törvénykönyve az első, mely — és pedig már két évvel utóbb — nyomtatásban megjelent. ¹⁾ 1604-től kezdve adtak ki rendszeren sajtó útján az országgyűlési törvényeknek, királyi aláírással ellátott hivatalos példányai. ²⁾

A törvények gyűjteményének első kiadásától (584) *Mosóczi Zakariás* nyitrai püspöknek köszönhetjük. ³⁾ Későbbi, az újabb törvények hozzáadása által bővített kiadásai 1628-ban Bécsben, 1696-ban és 1779-ben Nagyszombatban láttak napvilágot. ⁴⁾

Az *erdélyi törvények* gyűjteménye 1671, 1695 1696 és 1779-ben jelent meg. ⁵⁾

¹⁾ És pedig három kiadásban; kettő hely és év megnevezése nélkül, a harmadik Lipcsében 1488-ban. V. ö. *Töldy Perencz*. A magyar nemzeti irodalom története. Pest. 1862. II. 60. 1.

²⁾ Ezeknek teljes gyűjteményét bírja a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára.

³⁾ Címe: „Decreta, Constitutiones et Articuli Regum incliti Regni Ungariae ab A. D. 1035 ad annum post sesquimillesimum octogesimum tertium publicis eomitiis edita. ꝛ cum rerum indice copioeo.“ Nagyszombat. 1584. Ivrét. — Három évvel korábban *Zsámboki János* Bonfin történeti műv ének frankfurti kiadásához mint függelékét csatolt ily című gyűjteményt: „Decretorum ꝛ seu articulorum aliquot priscorum Ungariae Regum ad contextum Bonfinii illustrandom ꝛ forique Pannoniái usum necessariorum Liber.“ Ugyancsak Zsámbokitól jelent meg: „Index seu Enchiridion omnium decretorum et constitutionum Regni Ungariae ad annum 1579 usque per cansarnm locos distinctum.“ Bécs. 1581.

⁴⁾ Ezeken kívül kisebb gyűjtemények; az. 1608—1659-ik évi törvények Pottendorfban, 1668; az 1715—1729-ik évek Velenczében év nélkül; az 1715—1796-ik évek Pozsonyban év nélkül jelentek meg.

⁵⁾ Constiitutiones approbatae Regni Transyluaniae et Partiam Hungariae eidem annexarum. Ex articulis ab a. 1540 ad praesentem hunc usque 1653 conclusis compilatae. Kolozsvár. 1696. — Constitutiones compilatae Regni Transilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum ex Articulis ab a. 1654 ad praesentem hu ne usque 1669

A magyar és erdélyi országgyűlések irományai és jegyzőkönyvei csak 1790 óta adatnak ki nyomtatásban. Ez előtt kivételesen és csekély számban láttak sajtó útján napvilágot: egyes országgyűlési irományok, ^{x)} a koronázási ünnepélyek leírásai ²⁾, s újabb időkben összegyűjtve az 1618- és 1681-iki országgyűlési irományok egy része. ³⁾

Végre az országgyűlések szervezetéről egy névtelennek 1728-ban, ⁴⁾ *Tomka-Szászky Jánosnak* 1789-ben,⁵⁾ és ismét egy névtelennek 1791-ben ⁶⁾ jelentek meg önálló, bár inkább csak az újabb korbeli rendeletekre és gyakorlatra vonatkozó, értekezései.

Kovachich Márton György volt hazai tudósaink között első, ki a régi magyar országgyűlések történetének felderítését és emlékeinek kiadását a történet- és jogtudomány legfontosabb követelményének felismerte, a teendőket ez irányban szabatosan kijelentve *conclusis excerptae*. Kolozsvár. 1671. és 1695. — Erdély országnak három részekre osztott Törvényes könyve. Kolozsvár. 1779. Három kötet.

¹⁾ Ilyenek: *Responsum Statuum et Ordinum ad Propositiones in Comitibus* 1619. Pozsony év nélkül. — Ferdinánd király rendelete, melylyel ez 1620-ik évi besztercebányai országgyűlés végzéseit megsemmisíti. Becsben 1620. Augsburgban 1621. — *Gravamina Evangelicorum anni 1681*. Év és hely nélkül, stb.

²⁾ így: I. Ferdinánd koronázásának leírása 1527-ben (s. 1.) németül és latinul jelent meg, II. Mátyásé 1794-ben (s. 1.), Eleonora királynéé *Probst Jánostól*, 1682-ben (Pozsony), stb.

³⁾ *Acta Diaetalia Poseniensia Anni 1618*. Pest 1790. — *Acta Comititalia Soproniensia 1681*. Év és hely nélkül.

⁴⁾ *Exercitatio historico-politica de Comitibus Regni Hungariae*. Győr. 1728.

⁵⁾ *Commentatio Historica et Politica de Comitibus incliti Regni Hungariae*. Megjelent mint a Horváth Ignác által kiadott „*Bibliotheca Jurisconsultorum Hungariae*”⁴⁴ harmadik kötete. Becs. 1789.

⁶⁾ *Dissertatio de Comitibus Regni Hungariae deque organisatione eorundem*. 1791. s. 1.

lölte, sőt a nagy kiterjedésű munkát merész lélekkel magára vállalta és megindította. Szerény állású tisztviselő, — a magyar kamarai levéltár egyik igatója — önfeláldozó buzgalommal szentelte életét ezen, s ezzel rokon feladatoknak; leírhatatlan nehézségekkel küzdve, gyűjtötte, hosszú évek során át, azon emlékeket, melyek a magyar közjog, s különösen a magyar országgyűlések történetével vonatkozásban állanak.

Nagy terveit, melyek a magyar törvények teljes gyűjteményének, az országgyűlési irományoknak és naplóknak, több oklevéltárnak, számos történeti és jogtudományi munkáknak kiadására terjedtek: eredmény nélkül ajánlotta a magyar rendek pártfogásába. ¹⁾

¹⁾ Először 1790. szeptember 28-án nyújtotta be az országgyűlésnek nyomtatott emlékiratát, illetőleg tervrajzát, melyben „Seque, conatusque suos in adornanda completa Collectione Actorum Diaetalium Inclyti Regni Hungariae officiosissime enixissimeque comendat.“

Utolsó kísérletét pedig 1804-ben tette. „Nunciuin ad Excelsos Regni Hungariae Proceres et universos Patriae cives de collectionibus, et lucubrationibus literariis, quibus sinceram rerum hungaricarum notitiam e suo Institute Diplomatico-Juridico-Historico in lucem promerc conatur“ című előterjesztésével. (Buda. 1804.) Az itt felsorolt, általa tervezett publicatiók száma negyvenkettőre megy. Megemlítem azokat, melyek közvetlenül a magyar országgyűléseket illetik:

Codex Decretorum Comitium, síue noua Collectio, ét emendata editio Decretorum, Constitutionum et Articulorum.

Sylloge Actorum publicorum, ad quae in Articulis Decretorum Comitium prouocatur.

Reliquiae Actorum Diaetalium, quae Saeculum XVII. superant, et uspiam reperiri potuerunt.

Collectio amplissima Actorum Diaetalium ... ab exordio sacculi XVII. ad annum usque 1765. perducta.

Collectio Diariorum Diaetalium.

Subsidia pro história legislationis in Hungária.

Apparatus ad históriám et origines, effectusque legum, imprimis Comitium Regni Hungariae.

Commentarii Diplomatico-Historici in Decreta Regum Comitium.

Mindazáltal az is, mit magára hagyatva, és némely lelkes főpapok — különösen *Batthyányi József* primás és *Verhovác Miksa* zágrábi püspök — áldozatkész segélyezésével létesített, mennyiség és jelentőség tekintetében meghaladja mindazt, mit e téren előtte és utána tettek; több, mint elégséges arra, hogy emlékezetét a hazai tudományosság történelme kegyelettel megőrizze.

Országgyűléseink történetére nézve legfontosabb az 1790-ben közrebocsátott „*Vestigia Comitiorum apud Hungaros*⁴⁴ című munkája *), melyhez (I 798 — 1800)' három pótkötet járult. ²⁾ Ezekben a magyar korona területén tartott gyűlések sorozatát állítja össze; közli az általa felfedezett törvénykönyveket — melyeknek száma *huszonnégyre* megy —, részben egyéb országgyűlési iratokat, részben pedig csak utal azokra.

Ezen és egyéb általa, úgyszintén halála után fia *Koiachieh József Miklós* által kiadott munkái³⁾, végre

Repertórium Actorum Diaetalium.

Auctarium ad *Vestigia Comitiorum apud Hungaros celebratorum*, eorumque Supplementa.

Vestigia Comitiorum apud Hungaros, ab exordio Regni celebratorum, historica.

¹⁾ Budán.

²⁾ Budán. I. 1798. II. és III. 1800.

³⁾ *Kovachich Márton Györgynek* többi, országgyűléseinkre vonatkozó művei a következők:

Solennia Inauguralia Serenissimorum a-c Potentissimorum Principum utriusque sexus, qui ex stirpe Habsburgico-Austriaca, sacra Corona in Reges Hungariae, Reginasque redimiti sunt, industria synchronorum scripterum adornata. Buda. 1790.

De diversis subsidiis publicis dissertatio, s. 1. 1792.

Indices reales historici in Decreta Comititalia. Buda. 1806.

Lineamenta Apparatum Diplomati! co-Historico-Literariorum circa Corpus Juris Hungarici. Buda. 1807.

Specimen cognitionis Decreti Comitialis Ludovici I. Kolozsvár. 1814.

gazdag kézirat gyűjteménye, a hazai köztörténetem, a jog- és alkotmány-történet művelőire nézve mindig elsőrendű kútforrásokul fognak szolgálni, és szolgálnak főleg *jelenleg*, miután a Kovachich Márton által megkezdett munkát senki sem folytatta.

A magyarországi és erdélyi törvények gyűjteményének új kiadásai ²⁾ sem teljesség, sem kritika tekintetében nem felelnek meg azon igényeknek, melyek Kovachich előmunkálatai után jogosultakká lőnek. Megemlítendő, hogy a borvát- és tótországi gyűléseken alkotott törvényeket csak legújabbban *Kuteuljetii Iván* adta ki összegyűjtve. ³⁾

Régi ország gyűléseink irományainak kiadására senki sem vállalkozott; bár Magyarországon *Gyuri-*

Végre 1790-ben kiadta Kolinovicsnak az 1741-ik évi országgyűlésről szóló munkáját.

A *Kovachich József* neve alatt megjelent, de úgy szólván teljesen atyjának kézírataiból kiadott művei a következők:

Monumenta veteris Legislationis Hungaricae hactenus inediti/Zágráb. 1815. Két rész.

Lectiones variantes Decretorum Comitialium. Pest. 1816.

Notitiae Praeliminaries ad Syllogem Decretorum. Comitialium, quae in vulgato Corpore Juris Hungarici hactenus aut penitus desiderabantur, aut aliqua sui parte manca referebantur. Pest. 1820.

Astraea, complectens subsidia literaria ad historiám legislationis et Jurisprudentiam Hungaricam. Buda. 1823. Két kö.t. t. (Ezen munka címlapjára atyjának nevét is felvette.)

¹⁾ A budai országos levéltár, a Nemzeti Múzeum és a M. T. Akadémia kézírattárai között oszlott meg.

²⁾ A magyarországi törvénykönyv 1822-ben, és utoljára 1844—1847. jelent meg. A törvények közrebocsátását magyar nyelven *Szálé* indította meg Pozsonyban 1847. — Erdély törvény könyvének legújabb kiadása Kolozsvárt 1815-ben jelent meg. *Gál L.* pedig kiadta: „Az erdélyi diéták végzéseinek nyomdokai és a conipiláta constitutio után költ articulások kivonatja”⁴ Kolozsvár. 1837—38. 3. kötet.

⁵⁾ Articuli et Constituti ones Diaetarum sen Generaliuni Congregationum Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavonian. Zágráb. 1861.

Imlcs György ¹⁾, Erdélyben *Túnyogi Csapó József*, gróf *Kemény József* és *Trausch József* ²⁾, Horvátországban *Kitlvulj&ié Iván*³⁾ jelentékeny kézirati gyűjteményeket állítottak össze.

Országgyűléseink történetére nézve, a köztörténeti és közjogi munkák mellett, *Csacskó Imre*, ⁴⁾ *Czech János* ⁵⁾, *Fabó András* ⁶⁾, *Hajnik Imre* ⁷⁾, *Horváth Mihály* ⁸⁾, *Knauz Nándor* ⁹⁾, *Salamon Ferencz* ¹⁰⁾, *Szlemencics Pál* ⁿ⁾ és *Wenzl Gusztáv* ¹²⁾ dolgozatai említendők meg,

1) Ezen, a XV-ik század közepétől a jelen század elejéig terjedő gyűjtemény vétel utján e sorok írójának birtokába ment át.

2) Az első kettőnek gyűjteményét az Erdélyi Múzeum, a harmadikét Brassó városa bírja.

3) Ezt a dél-szláv Akadémia bírja.

4) A magyar országgyűlésről. (tíj Magyar Múzeum. 1860. L 325. 1.)

5) Toldalék az országgyűléseknek esm ereiéhez. ^Tudományos-Gyűjtemény. 1829. 1. 3. 1.)

6) Az 1662-iki országgyűlés. Budapest. 1873.

7) A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. (A M. T. Akadémia „Értekezései** között.) Budapest. 1873.

8) Az 1764-ki országgyűlés története. (M. Tudós Társaság Évkönyvei. VII. 2. rész. 126. 1. és szerzőnek „Kisebb Munkái** között.

1. 375. 1.) Az 1802. országgy. története. (Tinódy álnév alatt a Bajza József szerkesztése alatt közzé tett Ellenőrben.)

9) Az országos tanács és az országgyűlés története. 1445—1452. Pest. 1859. — Hiteles bizonyítványa annak, hogy az ausztriai királyok alatt is érvényben volt az országgyűléseken a magyar nyelv. (Új Magyar Múzeum. 1859. L 406. 1.) Az 1397-iki országgyűlés végzeménye. (M. Történelmi Tár, III. 191. 1.)

10) Rendi országgyűléseink történetéhez. (A M. T. Akadémia „Értekezései“ között. Pest.) 1870.

11) Törvényeink története. (M. Tudós Társaság Évkönyvei. VI. 2. r. 65. 1. VII. 2. r. 171. 1. és Vili. 2. r. 137. 1.)

12) A M. T. Akadémia 1871. május 8-iki ülésén felolvasta „Az 1500-iki ismeretlen bácsi országgy. ülés“-ről szóló értekezését.

II.

A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága már keletkezésekor feladatai közé sorozta: a magyar országgyűlések történetének felderítését. A megindítandó „*Történelmi Emlékek*“ (Monumenta Hungariae Historica) című nagy gyűjtemény harmadik főosztálya gyanánt ¹⁾ az *Emlékeket*² jelölte ki.

Mindazáltal e feladat tényleges megoldása csak a közelebi években vált lehetővé, midőn egyrészt a magyar törvény hozás a Történelmi Bizottságnak megfelelő országos segílyt szavazott meg²⁾; másrészt a magyar kormány lelkes támogatása és közbenjárása a Történelmi Bizottság tagjai és megbízottjai előtt nemcsak a haza, hanem a császári székváros és a külföld állami levéltárait is teljesen megnyitotta.

A Történelmi Bizottság előterjesztésére, a M. T. Akadémia 1871-ik évi május 22-én tartott összes

¹⁾ Az első osztályt az *okmánytárak*, a másodikat a *kútfő szerű történetírók* képezvén. ,

²⁾ Megemlítendőnek tartjuk, hogy b. Eötvös József m. k. vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1871-ik évi országos költségvetésben, a M. T. Akadémia Történelmi Bizottságának gondjai alatt megjelenő történelmi források kiadására 15,000 forintot irányzott elő. Midőn ezen költségvetési tétel a képviselőház 1872-ik évi február 22-én tartott ülésében tárgyalás alá került, *Horváth Mihály* kifejté, hogy most, midőn a Bizottság a hazai és külföldi levéltárakban nagyobb mérvben indította meg a történelmi kutatásokat, egyúttal a „Monumenták“ harmadik osztályának, a régi magyar ország- és tartománygyűlések tárgyalási iratai- és határozatainak kiadását készülni megindítani: az előirányzott összeg nem elégséges, s azt 20,000 forintra javasolja emeltetni. A képviselőház általános helyesléssel fogadta ezen indítványt, s az említett összeg megszavaztatott

üléséből azon kérelemmel fordult a m. k. belügyminisztériumhoz, hogy az ország összes hatóságait hívná fel, miszerint a gondjaikra bízott levéltárakat szakférfiak, illetőleg a levéltárnokok által gondosan kutattassák át, s tegyenek jelentést aziránt: vajjon a magyar országgyűlésekre, horvátországi tartományi és magyarországi részleges gyűlésekre, végre a nádori conflusokra vonatkozó mily irományokat, meghívóleveleket, követi utasításokat és jelentéseket tartalmaznak a levéltár iratai és jegyzőkönyvei?

A m. k. belügyminisztérium, ugyanazon évi június 15-én, 14,141. szám alatt kelt körlevélben valamennyi törvényhatóságot értesítette az Akadémia kérelméről, és utasította annak gondos teljesítésére.

Ezen rendelet következtében a következő hatóságok küldöttek be jelentéseket:

Abaúj, Arad, Bereg, Bihar, Csanád, Csongrád, Esztergom, Felső-Fehér, Liptó, Mosony, Nógrád, Nyitra, Sáros, Somogy, Soprony, Szatmár, Szepes, Túrócz, Vas, Zala, Zemplén *megyék* és a *jász-kun* kerület.

Brassó, Kassa, Komárom, Körmöcz, Nagy-Szeben, Pozsony, Soprony, Székelyudvarhely és Székesfehérvár *városok*.

A *jászói* convent, a *kassai* és *kalocsai* káptalanok.

E hatóságok hazafias készségük által a M. T. Akadémiát nem csekély hálaára kötelezték.

Mivel azonban a hatóságok nagy része a miniszeri rendeletet eddig nem fogantatosította, s a beküldött jelentések is, csekély kivétellel, nem elégítettek ki minden igényt: felmerült a levéltárak átíratásának

szükségessége, s ezzel e munka szerkesztője bízott meg. Első sorban a szabad királyi városokra kellett figyelmét irányoznia, miután azok köztudomás szerint levéltáraikra és irataik megőrzésére mindig nagyobb gondot fordítottak, mint a vármegyék, melyeknek levéltárai a XVII. századnál régibb iratokban általán igen szegények. A királyi városok között ismét az ország nyugati és éjszaki részein levők b'rnak a legdúsabb levéltárakkal, mert a török pusztítást kikerülték.

Még jelentékenyebb eredményt helyeztek kilátásba és valóban nyújtottak is: az uralkodóház, az egykori császári kamara, a magyar udvari cancellaria és a magyar kamara levéltárai, végre a budai országos levéltár.

A horvátországi tartományi levéltárról *Kukuljeviá Iván*, az erdélyi *szász nemzet* szebeni levéltárából *Seivert Gusztáv* tanácsnok úr küldöttek közleményeket.

III.

A hazai levél- és könyvtárak mellett, a Történelmi Bizottság szükségesnek látta figyelmét a *hill* föld nevezetesebb állami levéltáaira*, különösen azon államokéra is kiterjeszteni, melyekkel uralkodóink szorosabb politikai, vagy családi viszonyban állottak. Azon remény, hogy e külföldi levéltárakban a magyar országgyűlések történetéhez mennyiségre és értékre nézve egyaránt jelentékeny adatkészlet lesz található, nem volt jogosulatlan.

Ugyanis a történetírás napjainkban a kútforrások egy új osztályával gazdagodott, melyet a kormányok

féltekenysége még rövid idő előtt is gondosan elzárt a tudományos vizsgálódás elől. Értem a *diplomaciai levelezéseket*, a küludvaroklioz küldött követek jelentéseit. Mily kincset rejtenek ezek, a történetírók régóta sejtették azon csekély töredékekből, melyek, többnyire később kori másolatokból, napvilágot láttak. így *Burgio Antal pápai* nuntiusnak és *Guidoto Vincze velencei* követnek jelentései a mohácsi vészt megelőző években tartott országgyűlések tárgyalásaira meglepő fényt árasztanak, míg hazai emlékeink csak kevés részletet tartottak fön. x)

Hasonlag V. Károlynak a brüsseli állami levéltárban őrzött Magyarországot illető irományai között, melyeket *Horváth Mihály* bocsátott közre; ²⁾ *Marino Sanudo* velencei világkrónikájában, mely a velencei köztársaság diplomaciai irományai alapján készült, s melynek hazánkra vonatkozó részleteit *Wenzel Gusztáv* kezdette közrebocsátani (1496—1501); ³⁾ végre az „Acta Tomiciana“ köteteiben, melyek az I. Zsigmond lengyel király uralkodása alatt Tomiczki cancellár

1) Burgio Antal jelentéseinek egy részét latin fordításban kiadta Pray „*Epistolae Procerum.*“⁶¹ I. 395—420. 11. Teljesen és eredeti olasz szövegben, bár számos hibákkal, *Theiner*, *Vetera Monumenta Historiam Sacram Regni Hungariae illustrantia*. Róma. 1859. lí. 716—802. 11. — *Guidoto* jelentéseit kiadta Firnhaber Frigyes: *Vincenzo Guidoto's Gesandtschaft am Hofe K. Ludwigs von Ungern*. Bécs. 1848. .

2) Magyar Történelmi Okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból, összeszedte és lemásolta *Hatvani Mihály*. Pest. 1857—1859. Négy kötet. (Az Akadémia „Monumentái“ ban az Okmánytárak I—IV. kötete.) A közlött iratok 1441—1652 terjednek.

3) Az 1491-től 1534-ig terjedő, 56 fólió kötetből álló kézirat egy példánya a velencei állami levéltárban, egy másik a bécsi t. levéltárban őriztetik. *Wenzel* közleményei a „Magyar Történelmi Tár“ XIV. kötetében jelentek meg.

által összegyűjtött lengyel diplomacziái irományokat tartalmaznak, s melyeknek egy része (1506—1526) nyomtatásban megjelent: ¹⁾ a magyar országgyűlések történetéhez nagybecsű adatok találhatók.

A Történelmi Bizottság már több év előtt indította meg az olaszországi levéltáraknak a magyar történelem szempontjából való átkutatását, s intézkedéseket tett a hazánkat érdeklő iratok lemásoltatására. *Mircse János Velencében* és *Milánóban*, *Ováry Lipót Nápolyban* volt megbízva e munkálatokkal. Továbbá b. *Nyáry Albert* a *modenai* és *turini*, *Simonyi Ernő* a *flórenczi* levéltárakban tett másolataikat szintén a Bizottság rendelkezésére bocsátották. És az 1873-ik év tavaszán e sorok Íróját bízta meg, hogy különösen az országgyűlések történetének szempontjából tekintse meg e levéltárakat.

A Történelmi Bizottság az 1873-ik év őszén a nyomozásokat, illetőleg másoltatásokat Európa két más országának levéltáraiban is megindította, a magyar történettudomány érdekében, különös s tekintettel az országgyűlések történetére. *Spanyolországban*, melynek a XVI. és XVII. században szintén a Habsburg dynastia adott uralkodókat, a simancsi állami levéltár 1532-től kezdve tartalmaz magyar országgyűlésekre vonatkozó iratokat.

Lengyelországot a XIV. század elejétől a XVI-iknak végéig a legszorosabb kötelékek csatolták Magyarországhoz. Igen természetes volt tehát azon feltevés, hogy az egykori lengyel királyság levéltára

¹⁾ A kézirat több példányban van meg Lengyel- és Oroszország könyvtáraiban. 1538-ig terjed. Kiadását Dzialynski gróf indította meg Pozenben, 1852-ben. Ekkoráig nyolcz kötet jelent meg.

a magyar történelemre nézve számos és nagybecsű iratokat tartalmaz. Ezen reményt alaposnak bizonyították a jelentések, melyeket a lengyel királyság Moszkvában létező levéltáráról a Történelmi Bizottság legújabbban nyert.

A Magyarországot illető oklevelek 1355-ig érnek fel; az országgyűlésekre vonatkozó sorozatát megnyitja Mátyás királynak utasítása, melyet az 1473. december 8-ára összehívott magyar országgyűlésre küldött biztosai részére állított ki; ²⁾ s azokaXVI-ik század első éveitől kezdve Báthory István haláláig a magyarországi és erdélyi gyűlésekre nézve sok ismeretlen részletet nyújtanak, miként ez már a jelen kötetből kitűnik. ³⁾

IV.

Miután a megelőző lapokon előadtuk, mily kiterjedésben indította meg a Történelmi Bizottság a levéltári kutatásokat, hogy az „Országgyűlési Emlékek“ kiadásához az anyagot lehető teljességben bírja: röviden meg kell említenünk, mily eljárást állapított meg e munka kiadása körül.

¹⁾ Az egykori lengyel királyság levéltára három részre daraboltatott fél; az egyik Varsóban maradt, a második Szent-Pétervárra, a harmadik Moszkvába szállítattott. Ezen levéltárak átkutatásával a Történelmi Bizottság 187-3. őszén *Supala Ferencz* urat, a Nemzeti Múzeium könyvtárának segédőret bízta meg.

²⁾ Ezen országgyűlésről eddig csak a meghívólevelet ismertük, a távol éjszakról nyerjük a további felvilágosítást.

³⁾ Különösen az „Acta Tomicianae“ kiadatlan kötetei, melyeket *Supala* úr előlegesen a szent-pétervári cs. könyvtárban használt — ezen gyűjteményről fennebb születtünk — és a moszkvai levéltárban létező „Legationum libri“ negyven kötete nyújtanak legtöbbet.

Habár kívánatos lett volna az „Országgyűlési Emlékeket“ a legrégebb korról, a magyar királyság megalapításánál kezdeni meg, a Történelmi Bizottság jónak látta *egyelőre* a mohácsi vészt követő kor országgyűléseinek emlékeivel tenni meg a kezdeményezést. Mert míg az előbbi korszak (1000—1526) nyomtatásban közrebocsátott, s különösen Kovachich gyűjteményeibe felvett országgyűlési irományait az újabb nyomozások nem szaporították jelentékeny mértékben, s a további nyomozásoktól még lényeges eredményeket várhatunk; a mohácsi vészt követő időkre nézve az eddig átkutatott levéltárak — mint a fennebbi kimutatás is hirdeti — meglepően dús anyagot szolgáltatnak, mely alig fog *lényegesen* kiegészítetni a további kutatások folyamában.

Ki kell emelnünk, hogy, midőn „*magyar országgyűlésekről*“ szólnak, ezeket a legtágabb értelemben vesszük; azoknak körébe vonjuk a forni-és *tórországi gyűléseket*, a *részleges gyűléseket* ^{x)} és az *erdélyi gyűléseket* is; az utóbbiakat azonban csak azon korban, midőn Erdély és Magyarország egy királyt uraltak; külön munka lesz hivatva az erdélyi gyűlések emlékeinek közzétételére azon korban, midőn Erdély, saját fejedelmek alatt, külön állami léttel bírt.

Az egyes gyűlések emlékeit, vagyis az irományokat és törvényeket, *levezetések* előzik meg, melyek a gyűlések rövid történetét adják, az összes kiadott és ki-

¹⁾ Részleges gyűlések alatt azokat értjük, melyekre az ország területének csak egy része volt meghíva, az ország közügyeiről való tanácskozás és határozás végett. Tehát kizárjuk például a hét bányaváros, az öt felvidéki város gyűléseit, melyek *rendszerint* csak helyi érdekű ügyeket tárgyaltak, s ilyenek tárgyalására valának hivatva.

adatlan adatkészlet felhasználásával. Mindazáltal ezen történeti bevezetések nem tartanak arra igényt, hogy befejezett műveknek tekintessenek; csak arra vannak hivatva, hogy az egyes gyűlésekről tájékoztató ismeretést nyújtsanak, és a közlött emlékek megértését s értékesítését megkönnyítsék. Épen azért a köztörténeti eseményekre és körülményekre is csak annyiban vannak tekintettel, amennyiben azoknak megemlégtetését a kitűzött cél szükségessé teszi.

A Történelmi Bizottság ezen bevezetéseket külön lenyomatban is közrebocsátja, hogy ekként az országgyűlések történetének ismeretét szélesebb körökben terjessze.

IV.

A jelen első kötet a mohácsi vészt követő első évtizednek (1526—1536) gyűléseit tartalmazza. Ezen rövid időközben

Tizenhárom magyarországi országgyűl és,

Tizenöt magyarországi részleges gyűlés,

Huszonhat erdélyi gyűlés,

Huszonkét h orvát- és tótországi gyűlés tartatott.

Ezen gyűlések egy része eddig egészen ismeretlen volt; de azokról is, melyeknek megtartása felől a történetíró tudomással bírt, csak kevés részleteket tartottak fenn a rendelkezésére álló emlékek. Első sorban a bécsi cs. és k. titkos levéltárban megőrzött iratoknak köszönhetjük, hogy amazoknak nyomaira és egyúttal azon helyzetbe jutottunk, hogy az ismert országgyűlések történetét is lényegesen kiegészíthessük.

Ezen emlékek sok tekintetben új világosságot fognak deríteni nemzetünk *belső életére* a mohácsi vészt követő gyászos korszakban, melynek úgy szólván csak körvonalait ismerjük eddigelé. Élénken szemeink elé állítják a megoszlott nemzet pártharczait és kétségbeesett erőfeszítéseit, hogy a keleti hódítás és a nyugati befolyás veszélyeit elhárítsa.

És kétségkívül még inkább emeli ezen emlékek fontosságát ama körülmény, hogy újabbkori politikai fejlődésünk a mohácsi vészt követő korszak küzdelmeinek és alkotásainak talajában bírja gyökereit.

I.

A miskolczi és tokaji részleges gyűlések.

1526. Szeptember 16. Október 17.

Szulejmán még Budán volt, midőn az általános csüggedés és fejtelenség közepette *Várday Pál* egri püspök és pelsőczy *Bebek János* kísérletet tőnek az ország rendéit tétlenségükből felrázni, egyesült erőfeszítésre bírni. Meghívásukra 1526. szeptember közepén számos urak és nemesek jöttek össze *Miskolc zon. Szapolyay János és öt megye: Heves, Götmör, Borsod, Torna, Abatúj* követeket küldöttek ide.

A tanácskozások tárgyát azon kérdés képezte: mikép lehessen a török által elárasztott országot megvédeni? Miután Szapolyay ígérte, hogy „számos és jól felszerelt seregével minél gyorsabban megjelen“; abban történt megállapodás, hogy a „rendek minél előbb és minél nagyobb készülettel táborba szállj anak“ s Verpelétnél várják be az erdélyi vajdát; a felsőmagyarországi megyék és városok e gyűlésből felhivat- tak, hogy hadaikat a kitűzött helyre rögtön indítsák meg.

Egy másik végzés az *egyházak kincseire* vonatkozott, melyeket néhány hónap előtt, pápai engedélyvel, II. Lajos összeszedett, hogy pénzzé veretvén, a török elleni hadjárat költségeire fordítsa. A háború gyors és szerencsétlen fejle- ményei okozták, hogy e rendelet csak csekély részben lett végrehajtvá. A gyűlés most akként rendelkezett, hogy „az egyházaktól elszedett ezüst nemüek“ Kassára szállíttassanak s itt pénzzé veressenek. ¹⁾

¹⁾ A miskolczi gyűlés megtartása, lefolyása és végzései felől egyedül azon levelek értesítenek, melyek szeptember 16-án (Dominica post festum Exaltationis S. Crucis) a jelenlevő rendek által a fel- Magyar Országgyűlések Tört. 1. 1

E végzések hatástalanok maradtak. Miután a szultán szeptember 26-án az ország fővárosát elhagyta és seregét visszavezette, Szapolyay nem látta sem szükségesnek, sem időszerűnek támadólag lépni fel.

Nem ment tehát Verpelétre; hanem Szegedről, a Tisza balpartján felfelé vonulva, tokaji várába sietett. Ide október 14-re meghívta az urakat és nemeseket, hogy velők aziránt tanácskozzék „a hon védelme s megmaradása tekintetében mit kelljen cselekednie.“^{x)}

A *tokaji vár*, melyet a Tisza és Bodrog összefolyásánál Hunyady János épített és Mátyás Szapolyay Istvánnak adományozott, október közepén nagyszámú főrendeket és nemeseket fogadott falai közé.

A főpapok köréből csak *Várday Pál* egri püspököt és *György* budai prépostot találjuk soraikban. Számosabban voltak a világi urak. A tekintélyesebbek: *Perényi Péter* temesi főispán, *Dóczy János* királyi kincstartó, *Báthory Endre* szathmári főispán, *Homonnai Drugeth Ferenc* ungi főispán, *Verbéczy István*, *Drágffy Gáspár*, *Dóczy Gergely*, *Petrovics Péter*, *Artándy Pál* és *Balázs*, *Bajoni Benedek*, *Kismarjay Lukács*, *Bódé Ferenc*, *Gerendy János*, *Glésán Miklós*, *Pöstyeni Gergely*, *Czibak Imre*, *Csáky László és Mihály*, *Szoby Mihály*, *Csaholy Imre*, *Tornallyay Jakab*, *Mekcsey György*, *Jakcsy Mihály*, *Jaksics György*, *Maczedoniai Miklós*, *Vidffy Lőrincz*,

vidéki városokhoz intéztettek. A Bártfához intéztet közli *Wagner*. *Diplomatarium Sarosiense*. 155. 1. és *Analecta Scepusii*, II. 147. 1. *Katona*. *História Critica*. XIX. 733. 1. — A Kassa városához intéztet közli *Pray*. *Epistolae Proceruni*. 1. 272. 1. — Hogy Lócse városa is vett ily levelet, *Sperfogel* említi krónikájában. *L. Wagner Analecta Scepusii*. II. 147. 1.

¹⁾ A meghívó levélnek egy példányát sem ismerjük. Csak *Várday Pálnak* októberi 8-án (Dénes napján) Egerből Kassa városához írt leveléből tudjuk, mely napra hivatott össze a gyűlés. „Rögtön válaszolnék — írja — ha a jövő vasárnap (Dénes napja hétfőre esett) az ország' uraival és vármegyéivel együtt Tokajban nem kellene lennem.“ Egyúttal felhívja a várost. „Uraságtok küldje hozzám oda Tokajba az említett vasárnapra biztos és meghitt emberét.“ A levél eredetije Kassa sz. k. város levéltárában. Közli *Jászay Pál*. *A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után*. (Pest. 1846.) I. 79. 1.

Várdai Mihály, Matusnay János, Vitéz János, Patócsy Miklós, Abrahámffy Péter, Miklós és István, Kátay Mihály, Kenderesy János, Derencsényi Miklós, Ibrányi István és Miklós.

Pest, Ung, Túrócz, Szathmár és más megyék, az erdélyi három nemzet, Kassa és más városok követeket küldöttek. ^{x)}

A megnevezett urak és nemesek úgyszólván mindannyian Szapolyay János régi hívei, barátai, részben rokonai valának. Többen zászlai alatt állottak, midőn a pórlázadást leküzdötte; mások előkelő szerepet játszottak a hatvani és rákosi zavar- teljes országgyűléseken, vagy éppen vezérek voltak azon küz- delemben, melyet az alsó nemesség csak imént folytatott az oligarchia és az idegen befolyás ellen.

Mindezek egyértelműleg óhajtották és azon voltak, hogy a Lajos halála által megürült trónt Szapolyay János nyerje el, kitől személyes érdekeik kielégítését, politikai irányzatuk diadalra emelését, és egyúttal az ország megmentését várták.

Miként előbb, most is legbuzgóbbak és leghatásosabbak voltak *Verbőczy István* igyekezetei. Mielőtt a gyűlés forma- szerűen megnyitott volna, hatalmas ékesszólásával megerő- sítette a habozókat, s megnyerte azokat, kik eltérő véleménye- ket hoztak magokkal. Magán társalgás- és nyilvános szónok- latokban leginkább az 1505-iki végzést hangsúlyozta, melyben a magyar rendek elhatározták, hogy soha többé idegen feje- delmet nem emelnek a királyi székre. „Mert ezek — így

¹⁾ A jelenlevők neveit részben ismerteti a tokaji gyűlésnek, harmincz aláírással és tizenhat pecséttel ellátott, levele, melyben a fehérvári gyűlést kihirdeti. (Erről alább szólunk.) Felsorolja azokat fstvánfi *História Regni Hungariae*. 1758-ik évi kiadás. IX. könyv. 84. 1. — *Kovachich*. (Suppiementum ad Vestigia Comitiorum. III. 71. 1.) és *Jaszay* (i. m. 82. 1.) azon nézetben vannak, hogy egy lengyel követ is jelen volt e gyűlésen, vagy legalább küldetett e gyűlésre. Igaz ugyan, hogy Zsigmond lengyel király október 11-én *Nypczyz Miklóst* Krakkóból „ad Magnificum Vayvodam Transylvaniae, noc non ad alios Status et Ordines Regni Hungariae“ küldötte. Azonban ez október közepére nem érkezhettek meg Tokajban és alig hihető, hogy október 11-én a tokaji gyűlés kihirdetése Krakkóban ismeretes lett volna. A lengyel királynak október 31-iki, alább tár- gyalandó leveleiből kétségtelen, hogy a tokaji gyűlésen nem volt lengyel követ. *Nypczyz* utóbb a székesfehérvári gyűlésen volt jelen.

szólott — többnyire fukar, kegyetlen és hanyag kormányzás által bélyegezték meg magokat, súlyos csapásokat hozva e szegény hazára. Im eleven példa Ulászló, ki mint egy vén asszony tunyán, dicstelen ült a trónon. Elhallgatjuk szerencsétlen fiának vakmerőségét, melylyel seregünk virágát, ellenségeink között egykor félelmet és rettegést gerjesztő erőnk és vitézségünk babérját, ocsmányul és gyalázatosai! elvesztette. Valóban az irgalmas Isten különös gondviselésének és jószágának tanujelét láthatjuk abban, hogy (Szapolyay Jánost) e jeles és bátor férfiút a minapi gyászos harcz terétől távol tartani és életét megmenteni méltoztatott. Ekként legalább egy oly férfiút tartott fenn részünkre, ki képes és hajlandó hanyatló hazánkat e siralmas időkben bölcs tanácsával és győzhetlen fegyverével támogatni, felvirágoztatni/

Verbőczy és más szónokok bizonyára nem mulasztották el e magasztaló szavakhoz éles nyilatkozatokat csatolni, Ferdinánd személye és a németek ellen; valamint Ígéretek és adományok által hatni ott, hol érveik ereje gyengének mutatkozott, és a magánérdek irányozta a politikai meggyőződést. Maga a trónkövetelő leereszkedő nyájasság által igyekezett támogatni párthíveinek törekvéseit. ¹⁾

Ekként a szellemek már előkészítve és megnyerve valának, midőn a gyűlés megnyitott. A tanácskozás tárgyául azon kérdés lett kitűzve: *mit kelljen az ország megmentése érdekében cselekedni?* A rendek egyértelműig azon meggyőződésben voltak, hogy eziránt érvényes és sikeres végzéseket hozni ily részleges gyűlésen és addig, míg az országnak feje és kormányzója nincs, nem lehet. ²⁾ így természetesen szőnyegre került a király választás ügye. A jelenlevők egy

¹⁾ Istvánfi nyomán (84. 1.), kinek, úgy látszik, a tokaji gyűlésről részletes kútfők állottak rendelkezésére.

²⁾ A székesfehérvári országgyűlést kihirdető levélben a tokaji rendek írják: „Egybegyűltünk, . . . hogy az ország védelméről, oltalmáról, a szenvedett csapás és közveszély helyreépítéséről tanácskozzunk. . . . Azonban többszöri tárgyalkozás, többszöri kölcsönös együttbeszélgetés után úgy találtuk, hogy e részben fejedelem és igazgató nélkül, a nagyságtok és más urak s atyánkfiai távollétében, hasztalan törekszünk, semmi állandót, semmi érvényest, az országra nézve jót és üdvöst nem végezhetünk.“ Jászay. i. m. 86. 1.

része kész volt azt haladéktalanul tárgyalás alá venni, és Jánost, kit a hevesebbek már mint királyt éltették, megválasztani. ¹⁾ Azonban a higgadtabbak belátták, hogy a gyűlés nem tekintheti magát illetékesnek a királyi trón betöltésére. Maga Szapolyay sem óhajthatta, hogy egy oly gyülekezet válassza meg, mely a törvények által követelt kellékeket teljesen nélkülözi. Ennek folytán a tokaji gyűlés egy *királyválasztó országgyűlés Összehívására* szorítkozott, mely november 5-ére Székesfehérvárra hirdettetett ki.

„Azokra, — olvassuk a meghívólevélben — kik az említett időre és helyre megjelenni, ott velünk együtt lenni, akár makacsság-, akár hanyagságból netalán vonakodnának, oly büntetést határoztunk szabni, milyent az ország pártos és elszakadt tagjai megérdemlőnek, és amely unokáikra is örök gyalázatot vonand; amelyet mi új fejedelmünk, királyunk által is meg fogunk erősíttetni.“ ²⁾

E gyűlésre a lengyel királyt is meghívták, azon biztos reményben, hogy követe Szapolyay érdekeit hathatósan támogatandja. ³⁾

Habár csak három hét választotta el a rendeket ezen gyűlés megnyitásától, szükséges volt a véghelyek jó karba helyezésétől haladéktalanul intézkedni. E célra némi adót ajánlottak meg. ⁴⁾

¹⁾ *Istránfi.* 85. 1.

²⁾ A Battyányi Ferenczhez intézett, sz. Lukács napján kelt, 30 aláírással és 16 pecséttel ellátott, meghívólevelet a körmendi herczegi levéltár eredeti példányából közli *Ilorvát István.* Verböczy István Emlékezete. II. 250—3. 11. A bécsi cs. és k. titkos levéltárban is őriztetik egykorú másolata egy meghívólevélnek, mely egyházi személyhez van intézve, és némileg eltér a fönnebbinek szövegétől. *L. Jászay* 87. 1. jegyzet.

³⁾ A lengyel király Krakkóból 1526 október 31-én a magyar rendekhez intézett levelében írja: „Accepimus literas Vestrarum Dominationinn, quibus . . . declarant . . . conventum generálom . . . postulantes a nobis, nt ad ilium oratores nostros mitteremus.“ *Kovachicli.* Suppiementum ad Vestigia Comitiorum 111. 72. 1.

⁴⁾ Az 1526 október 16-án a bártfaiakhoz intézett rendeletet, mely Bártfa, Lőcse, Késmárk és Kiszseben városokra 1000 forintot ró, közli *Szirmay.* Notitia Historica Comitatus Zempliniensis. 49. 1. *Pray.* Epistolae Procerum. 1. 276 1.

II.

A székesfehérvári király választó országgyűlés.

1526 November.

A tokaji rendek szent Lukács ünnepén, vagyis október 17-én írták alá a meghívóleveleket, melyekkel november 5-re, Székesfehérvárra országgyűlést hirdettek.

Kétséges, vajjon e napon bírtak e már tudomással arról, hogy nyolcz nappal előbb (október 9-én) *Mária*, az özvegy királyné és *Báthory István* nádor november 26-ára Komáromba hívták egybe a király választó országgyűlést? Ha azonban nem bírtak is erről tudomással, e körülmény nem menti fel a tokaji gyűlést a törvénysértés vádjától; miután az 1486-ik III. törvényezikk, trónüresedés esetében, az országgyűlés kihirdetését és a király választás vezetését a nádor jogai közé sorozta. Szapolyay és hívei túltették magokat a törvény ezen világos rendelkezésén; miután Báthoryban leghatározottabb ellenségeket látták, s az általa vezetendő országgyűlésen terveik valósítását alig reméllhették. Szapolyay később azzal mentette magát, hogy a nádor az ausztriai határokig vonult vissza; hogy azon országgyűlést, mely Mátyást királylyá választotta, szintén nem a nádor hívta össze; hogy az országgyűlésnek hatalmában állott azon törvényt, mely a nádor jogát megállapította, érvényen kívül helyezni; hogy végre Báthory Istvánt a hatvani országgyűlés nádori méltóságától megfosztotta volt. ¹⁾

¹⁾ Ezen okokat hozták fel Szapolyay biztosai az olműczi békealkudozások alkalmával. *Widman* 1527. okt. 27-iki munkálatában: „Information darinnen ausgeführet, was das Haus Österreich für Erbgerechtigkeith zu doni Königreich Hungern von alters gehabt.“

A rövid időköz, mely a fehérvári országgyűlés kihirdetését határnapjától elvlasztá, Szapolyay pártjának vezeterei, és élükön Verbóczy, arra használták fel, hogy pártjukat szaporítsák és megszilárdítsák. ¹⁾

Azonban ezalatt Ferdinánd hívei sem maradtak tétlenül. Mindent megtettek, hogy a fehérvári gyűlést megakadályozzák, az ország rendéit a megjelenéstől visszatartsák.

Október 24-én, midőn Becsben a tokaji végzésekről még nem voltak értesítve, Ferdinándnak ausztriai tanácsosai azt javasolták, hogy követséget bocsásson Szapolyayhoz, mely biztos tudósításokat hozzon afelől, vajjon a vajda vágyódik-e a koronára, vagy nem? Ha igen és céljának elérése végett már országgyűlést is hirdetett, fel kell őt világosítani, hogy Magyarország örökségi jog alapján Ferdinándot és nejét illeti, és felhívni, hagyjon fel kitűzött országgyűlésével, s ne hozzon magára veszélyt, jól tudván, hogy ha magát királylyá választatja is, nem lesz képes a töröknek ellenállani. A tanácsosok emellett szükségesnek látták a magyar urakhoz tekintélyes férfiakat küldeni, kik azokat megnyerni iparkodjanak. ³⁾

Ferdinánd elfogadva e javaslatokat, október 25-én kijelölte és megbízó levéllel ellátta a követeket, kik Szapolyayhoz menendők valának. ³⁾

Azonban már másnap biztos tudósítások érkeztek a tokaji gyűlés eredményeiről és a fehérvári országgyűlés kihirdetéséről. Ez által a tényállás lényegesen változott. Most már nem lehetett többé remélni, hogy Szapolyay visszalépésre lesz bírható. És így szükségessé Ion a követendő eljárás megváltoztatása.

Nem Szapolyayhoz, hanem a magyarországi rendekhez

Kiadta. *Gohlast M.* ily című művében: „Zwei rechtliche Bedcncken von der Succession und Erbfolge desz Königlichen Geschlechts und Stamms in beyden Königreichen Hungern und Böheym.“ Majnai Frankfurt. 1627.

¹⁾ Az érveket, melyeket használtak, felhossa *Brutus* művében. Toldy F. kiadása. Magyar Történelmi Emlékek XIII. 255 s. kk. 11.

²⁾ „Des verordneten Ausschus Ratslag von wegen der Chron Hungern“ című előterjesztés a bécsi cs. és k. t. levéltárban.

³⁾ A megbízólevél példánya ugyanott.

küldettek követek; és pedig három ausztriai úr: Leopoldsdorfi *Beck Márk* alsó ausztriai ügyigazgató, *Preuner Fülöp* és *Weichszélberger Zsigmond*. Hivatásuk volt, a rendeket, az erdélyi vajda által kihirdetett király választó országgyűlés törvénytelenységéről meggyőzvé, reábirni, hogy arra meg ne jelenjenek, és a királyné s a nádor által törvényszerűen kihirdetett komáromi országgyűlésre siessenek. ¹⁾

Erre Mária királyné is buzdította a rendeket, országszerte szétküldött levelek által. ²⁾

A lengyel király közvetítését is igénybe vették. *Thurzó Elek*, kétségkívül Ferdinand vagy Mária meghagyásából, azon kéréssel fordult hozzá, használja fel befolyását arra, hogy a szakadás és pártküzdelmek veszélyei az országtól eltávolítsanak; kiemelvén „hogy ő fensége Ferdinand herceg el van határozva jogát, melyet Magyarországra igénybe vesz, fegyverrel és erőhatalommal is megvédeni, ha más valaki választatnék Magyarország királyává.” ³⁾

II. Lajos halála után, a lengyel urak nagy része melegen óhajtotta, és hatályosan sürgette Zsigmond királyt, hogy lépéseket tegyen Magyar- és Csehország koronáinak megszerzésére. Zsigmond, visszarettenvén a nehézségektől, melyekkel megküzdnie kellene, nem karolta fel ugyan e tervet, de a helyzetet mégis lehetőleg értékesíteni igyekezett.

A rokoni vonatkozások és az érdekek hatalma, a két vetélytárs közötti, Szapolyay részére hajlították őt. El volt határozva, hogy ezt támogatni fogja; azonban csak nagy előnyök árán. Azt kívánta sógorától, hogy a Szepességet Lengyelországnak engedje át, és az ő, Zsigmond, fiai közül egyet Magyarország trónjának örökösévé rendeljen.

Ez irányban voltak utasítva hatni a követek, kiket a

¹⁾ Az október 27-én készült utasítás ígbahnazata a bécsi cs. és k. t. levéltárban.

²⁾ Az október 31-én kelt levelet kiadta *Kovaclich*. Supplementum ad Vestigia Com. III. 87. 1. *Pray*. Epistolae Proceruni. I. 281. 1.

³⁾ *Thurzó* levele nem ismeretes. Tartalmát resumálja Zsigmond lengyel királynak október 31-iki válaszirata. *Acta Tomiciana*. Vili, 256. 1.

fehérvári országgyűlésre küldött: *Krzyczyk András* przemislei püspök és *Sprowa Szaniszló* biecei várnagy. ¹⁾ Ezek csak november elsején indultak útnak, ²⁾ s így nem járhattak el megbízatásukban. Mindazáltal a lengyel királynak egy korábban küldött ügynöke, valószínűleg *Nypczycz Miklós*, jelen volt az országgyűlésen és a koronázáson, urának szerencsekívánatait tolmácsolva az új királynak és híveinek. ³⁾

Ezalatt a magyarországi rendek lassan és csekély számban gyülekeztek Székesfehérvárra. Az országnak életben maradt főtisztviselői: a nádor, cancellár, tárnokmester, horvát bán távol tartották magokat. A főpapok ellenben elég számosan

¹⁾ A titkos utasítás, melylyel őket a király ellátta, nem ismeretes. Mindazáltal jelentéseik, melyeket Magyarországból küldöttek, kétségtelemmé teszik, hogy utasítva voltak a fönnebbi kívánóitokat előterjeszteni. Már november 16-án Trencsínből írják a lengyel királyhoz intézett levelökben: „Dignetur S. Maiestas V . . . retinere animum et vultum suum illum, quem habuit ab initio, non aucupandi regna ista.“ — Deczember 4-én Esztergomból részletesen előadván a magyarországi állapotokat, hozzátészik: „Hec propterea scribimus ita verbosius, quod nos subditi Maiestatis Vestre adeo optavimus illi, *preter eius voluntatem*, hec regna contingere, et nescivimus, quod optavimus.“ November 11-én Teschenből: „Egimus cum domino duce, ut si dominus vojevoda rex crearetur, suggereret illi, úti ad unienda hec regna Ungarie et Polonie animum induceret, et filium Maiestatis vestre in heredem suum acciperet; ... quod avidissime arripuit, et nobis, ut idem ageremus, svasit.“ — Deczember 4-én Esztergomból: „De suscipiendo in heredem filio Maiestatis V. visum fuit postea domino duci Cazimiro non ita subito agere, visum et nobis, nihil speciale proponere inscia voluntate Maiestatis V . . . Habemus etiam quoddam prejudicium ex primo sermone de terra scepusiensi, dum subjunxit (t. i. János) recens adhuc esse, quod juravit fines et ditionem regni non alienare, ut forte non sititaconcessurus, ut petebamus.“ (Acta Tomiciana. Vili. 259, 262, 272. s kk. 11.)

²⁾ Október 31-én kelt megbízólevelük és az ugyanazon napon a magyar rendekhez intézett királyi irat közzétéve Acta Tomiciana. VILI. 257., 258. 11.

³⁾ Egy névtelen tudósítónak Fehérvárról írt, datum nélküli levelében olvassuk: „Venerat Orator Regis Poloniae ad coronationem, qui nomine sui Regis Vayvodae de tanto successu gratulatus est, et vidit ex animo eum esse regem, quin potius etiam Nobilitati insinua-verat, ut Hungarum, et non alienigenum regem crearent/ *Pray*. Epistolae Pr. I. 290. 1.

jelentek meg; itt volt *Podmaniczky István* nyitrai, *Vár day Pál* egri, *Országh János* váci, *Jozefich Ferencz* zengi és még három más püspök. ¹⁾ A nemesség leginkább csak a szomszéd megyékből, de innen sem nagy számban, jött Össze. ²⁾ Hét királyi város bírát és tanácsnokait küldötte. ³⁾

Szapolyay november 9-én érkezett meg a rendek körébe. Még ugyanazon napon helyeztette el Lajos király tetemeit a káptalani egyház sírboltjába. A következő napra volt kitűzve a *királyválasztás*.

Az alsó nemesség már korán reggel a város falain kívül elterülő mezőre gyűlt, hogy ősi szokás szerint szabad ég alatt tanácskozzék. A főrendek Szapolyay lakásán, a prépostság épületében, jöttek Össze. ⁴⁾

A főrendeknél Szapolyay nyitotta meg a tanácskozmányokat. „Magyarország—monda többi között—mely annyi éveken át ontotta vérét a keresztény hitért, végromlásra és végveszedelembé jutott. Nagyjainak, nemeseinek nagy része elesett, elhagyatott várai török kézre jutottak. Ferdinánd nem a végett jó, hogy kormányozzon, hanem hogy boszút álljon a magyar nemzeten. Idegenek vezérlik pártját, kik Önhasznukat, nem a közjót keresve, vágynak kormányra jutni e hazában/ Ezután kifejtette, hogy a koronát a nemzet fiai részére kell megtartani.

Többen szólották utána, támogatva előadását, s hivatkozva

¹⁾ *Verancsics* krónikája. Podhraczký kiadása. 19. 1. Magit Szapolyay többször említi, hogy koronázásán hét püspök volt jelen. *Jászay*. 168. 1.

²⁾ Az említett névtelen tudósító, a ki pedig Szapolyay pártján állott írja: „Fuerunt autem de vicinia Albae Comitatus, ut sunt Simeghiensis, Szaladiensis, et Castri ferrei, non tamen multi.“

³⁾ *Szerémy* írja: „De septem civitatibus liberis indices fere quis-quis cum consiliariis suis et ibi erant.“

⁴⁾ Szapolyay Szydlowiczky lengyel cancellárnak nov. 11-én Fehérvárról írja: „Prelati, Barones, Proceres, omnisque Nobilitas, more maiorum suorum convenerunt, alii in campum liberum extra urbis menia, alii in septa et domesticos parietes.“ Ezzel megegyező *Szerémy* elbeszélése: „Jam (ad) Joannem vauodam mane cito Magnates, et Nobiles extra Civitatem in hostat congregati fuerant.“ De ellenkezik Widman azon állítása, hogy a főrendek a főtemplomban tartották ülésüket. (Goldast. II. 50. 1.)

különösen az 1505-diki rákosi végzésre és a közel múlt idők tanulságaira.

Némelyek, a mérsékeltbb szelleműek, kiemelték, hogy „ők nem annyira Ferdinántól idegenkednek, kit kegyes, bölcs, igazságos, vallásos, szelíd fejedelemnek ismernek; mint inkább a német nemzetségtől, mely tőlök erkölcsi, szokásai és törvényeire nézve különbözik, s mely iránt több méltó okoknál fogva, már régóta oly nagy mértékben meghidegültek lelkökben, hogy készebbek bármit szenvedni, mint hazájokban németet ismerni el királyul. Ezen nemzet elleni gyűlölet okozza, hogy Ferdinántól, ki különben minden tekintetben jeles férfiú, visszarettennek; annál inkább, mert miként hallatszík, az ausztriaiak nem csak jogot követelnek Magyarországhoz, de sőt hangosan hirdetik: hogy e jog örökségül a leányágra is átszállandó; mit még merészebben állítanak majdan, ha jogigényeiket, az ország újabb átadása által, megerősíthetik, s így féltő, hogy a magyar nemzetet korlátlan hatalmukba ejtik. ’)

Közkívánatra felolvastattott a 1505-diki rákosi végzés teljes szövege, és egyhangúlag megerősítettet. ²⁾ Mire Szapolyay János, ellenmondás nélkül, Magyarország királyán] kijelöltetett.

A főrendek határozatát *Verbőczy István* vitte meg a nemességnek. „Uraim, magyarok! — kiáltá — tudjátok, hogy fő és kormányzó nélkül vagyunk, országunk pedig elpusztulva áll; tudjátok azt is, hogy a fenséges ausztriai főherczeg kíván királyunkká lenni; mondjátok véleményeteket: akarj átok-e őt, vagy nem?“ Egyhangúlag hangzott a felelet: „A viláért sem.“ „Kit akartok tehát királyul?“ kérdé tovább. Eshasonlag egyértelmű, zajos felkiáltással fejezték ki akarataikat, hogy Szapolyay János legyen királyuk.

Midőn a zaj lecsendesült, Ferdinand egyik követe lépett elő. Küldője mellett egyenesen felszólalni, nem látszott időszerűnek. Egyedül arra figyelmeztette a nemességet, ovakod-

¹⁾ *Révay Péter*. Centuriac de Monarchia et S. Corona Regni Hungariae. 1659-iki kiadás. 68. 1. *Bethlen Farkas*. História de rebus Transylvanicis. 1785-iki kiadás. I. 68. 1.

²⁾ *Révay*. i. h.

véghezvinni a király választást, miután a rendek nagy része nincs jelen. Verbőczy rögtön megfosztotta hatásától e felhívást. Minden nap, — monda — sőt minden órán rajtunk lehet az ellenség; rögtön szükségünk van királyra, egy pillanatra sem várakozhatunk. Majd egy hosszú dárda nyúlt fel mellette, hegyén számos függő pecséttel ellátott okmány függött. »Ime uraim! — folytató Verbőczy — itt az Ígéret, itt az esküvel erősített végzés, melyszerint a megyék és urak mindannyian fogadták, hogy soha idegent nem választanak királyukká/

Végre mesztegnyei *Bodó Ferenc*# a nemesség nevében előadta, hogy mindnyájan Jánost kívánják királyul. „János vajda legyen a király!“ hangozott újra. Ferdinand érdekében senki sem merésztelt felszólalni. Sőt a német követ a legnagyobb veszélynek látta magát kiteve. Többen halált kiáltottak fejére és fegyverrel rohantak reá. Csak nehezen tudott menekülni.

Midőn a csend helyreállt, formaszertően és ünnepélyesen kimondatott a határozat, hogy Szapolyay János Magyar ország királyául megválasztott. Rögtön küldöttség ment hozzá, mely őt üdvözlje. ¹⁾

Szapolyay régi óhaját látta valósítva. Mindamellet

¹⁾ Szerémynek — ki a gyűlésen jelen volt—és Nicoló Ungaro velencei ügynöknek előadása alapján. V. ö. *Jászay*. 154. s. kk. 11.— 1527. nyarán, az olmücsi béketárgyalások alkalmával Ferdinánd biztosai kimutatni igyekeztek, hogy János király megválasztása ' törvényes érvénytelen, a választás lefolyását ekként adták elő: „Anfanglichen habén etliche Personen so Graff Hannsen vertrawet, und sein meinste Anhang gewesen, als die Wahl in der Kirchen geschehen solt, die Köpff oder Haupt maromé gestossen, und sich gleich gégen dem Volck gekehret, mit Anzeigung, sie hetten da unterlhnen selbst, von einem künfftigen König geredet, und gefraget, ob sie die Standé oder das Volck Graff Hannsen von Zips . . . zum König annemmen wolten? Darauff habén von Stund an Graff Johannsen Diener und Gewapnetten, so in grosser Anzahl da gestanden / mit grossen Geschrey, und gleichsamb finer Fürien samptlichen geschrien, Sie wöllen Graff Hannsen zum König habén; da hat der Forcht halber der andern keiner seine Stimm anzeigen, und ein sonders macién, oder dem widersprechen dürfen. Ist demnach für ein Geschrey, und nicht für eine Erwehlung zu haltén.“ *Widman* elbeszélése. Goldastnál. 41. 1.

eleinte szabadkozott és csak hosszas reábeszélés után jelentette ki, hogy a koronát elfogadja. ¹⁾

A király választást haladéktalanul követte a *koronázás*, mely más nap, november 11-én hajtatott végre.

Az esztergomi érsekség, melynek főpapját illette a koronázás tiszte, üresen állott; Szálkái Mohács mezején találta sírját, s vele Kalocsa érseke is. Ennek folytán az életben maradt főpapok legidősebbike, *Podnianiczky István* nyitrai püspök hivatott fel a fontos szertartás végrehajtására.

Az ősi szentegyház gazdagon felékesítettet. Közepére királyi trónt helyeztek el. Podmaniczky, püspöktársai által környezve, ünnepélyes menetben vezette ide Szapolyay t, ki szent István palástját vette fel s kardjával övedzte körül magát. ' -

Mise kpzben *Várday Pál* egri püspök és Perényi Péter koronaőr kezeikbe vették a szent koronát. Az utóbbi a körülállókhoz fordulva így szólott: „Magyarok! ím itt a korona, melyet én három év óta nem láttam, minthogy elrejtve volt. Akarjátok-e, hogy azzal Szapolyay János a szepesi gróf megkoronáztassék? * „Akarjuk“ válaszolt a gyülekezet. Majd Verbőczy kérdez: „Nemes és nemnemes hazánkfiai, tudjátok mennyi szolgálatokat tett a vajda úr a magyar nemzetnek; hálátlanok akartok-e lenni iránta?* „Nem akarunk!“ hangzottfel. „Emelje fel tehát mindenki kezét. “ Es a jelenlevők elemeitek kezeiket.

Ezután fejére tették Jánosnak a körömit. A szertartás befejeztével a király lóra ült, és, az urak s nemesek kíséretében, a város falain kívül egy emelkedettebb helyre vonult. Itt kivont kardjával négy irányban négy vágást tett, mire a püspökök egyenkint közeledtek hozzá, királyokul köszönteni őt, s pásztori csókjaik között megáldották. „Isten, a boldog

¹⁾ Szapolyay a lengyel cancellárhoz nov. 11-én írt levelében kiemeli: „Preces, et ipsa Regnicolarum nostrorum pene coaccio . . . urserunt nos huic oncri humeros nostros subdere . . . quod non tani ultro, quam Dei ipsius populique jussu fecinius.“ — *Petiden Farkas* i. m. 65.—68. 11. adja a beszéd szövegét, melyet Szapolyay ez alkalommal állítólag tartott. De kétségtelen, hogy e beszéd Bethlen műve.

ságos Szűz, és minden szentek pártfogolják felségedet Isten szent fiánál, hogy felséged védje és oltalmazza meg Magyarországot s az egész kereszténységet!“ Végül a „Téged Isten dicsérünk“ éneklése között, Jánost vissz akisérték szállására, hol fényes lakoma zárta be az ünnepélyt. 1)

A koronázást követő napokban az országgyűlés számos törvényt alkotott, melyeknek azonban csak egy részét ismerjük. 2)

A király felhivatott, nyomozza ki, hogy az elesett főpapok és urak kincsei s vagyona, úgyszintén az egyházaktól elszedett arany és ezüst szerek kiknél vannak; azután követelje elő és fordítsa az ország közszükségleteire. Ugyanezen célra fordítsa a megüresedett főpapi javadalmak jövedelmeit is, és ezeket „míg az ország jó állapotába vissza nem tér“ senkinek se adományozza.

A rendek a következő év szent György napján fizetendő adót ajánlottak meg, melynek mennyiségét nem ismerjük. 3) Ezen és minden más adó, úgy szintén a jobbágyi tartozások fizetésétől hat évre felmentettek mindazok, kiknek házai az elmúlt háborúban leégtek.

Azon főpapok és zászlós urak, kik a Mária által Komáromba hirdetett országgyűlésre megjelenni fognak, hűtlenségnek nyilvánítottak; a király felhivatott, hogy azokat hivatalaiktól megfoszsza.

Megállapítottatott, hogy a zsidók az egész országból kifizetessenek; az utolsó hadjárat alatt elkövetett hatalmaskodások bírói vizsgálat alá vétessenek. 4)

Az azonban János király ezen törvényezikket nem erősí-

1) Szerémynek, ki a koronázáson személyesen jelen volt, előadása alapján.

2) Ferdinánd egyik ügynöke Fehérvárról a laibachi püspöknek írja: „Quamplurima sunt statuta, que hesterno die promulgata sunt, sed libellum habere non potui, ut omnia R. D. V. perscriberem.“ A laibachi püspök dátum nélküli levele a bécsi cs. és k. t. Ivt.

3) Az 1527-diki budai országgyűlés VII. cikkében olvassuk: „Maiestas Sua Regia subsidium Maiestati sue Albe tempore felicis Coronacionis sue, ad festum B. Georgii martyris proximo oblatum, supersedeat.“

4) A törvényezikkek kivonata, melyet a laibachi püspök Fehér-

tette meg; valószínűleg attól tartott, hogy tőle számosakat, kiknek érdekeit sértik, elidegeníteni fognak. Sőt az egyházak kincseire vonatkozólag határozottan kijelentette, hogy „azokat teljességgel nem fogja az ország védelmére fordítani, hanem viszszaadni akarja az egyházaknak, melyektől elvették/ Hogy pedig a fehérvári rendeket is megnyugtassa, nyilatkozatához azon ígéretet csatolta, hogy „az ország védelmére nemcsak a királyi kincseket, de egész vagyonát, sőt saját életét is kész feláldozni.“¹⁾

várról vett és Ferdinándnak megküldött, a bécsi cs. és k. t. levéltárban

¹⁾ A laibachi püspök idézett jelentésében. — Az 1527-iki budai országgyűlés azon kéressel fordult János királyhoz, hogy a koronázása alkalmával hozott törvényeket erősítse meg. Vájjon megtette e ezt, nem tudjuk.

III.

A pozsonyi királyválasztó országgyűlés.

1526. December.

Mária özvegy királyné', ki a mohácsi csata után az ország kormányát átvette, még mielőtt a török hadak Magyarország területéről kivonultak, elhatározá az országgyűlést összehívni, hogy testvérének, Ferdinándnak királyi yá választatását keresztül vigye.

Miután Szapolyay Jánosnak is véleményét kikérte és jóváhagyását megnyerte,;) október 9-én, Katalin napjára, november 25-dikére Komáromba hívta meg az ország rendelt. Buda vára és Pest városa a török által elpusztítva lévén, a törvény azon követelésének, hogy a király választó gyűlés a Rákos mezején tartassák meg, nem lehetett eleget tenni.

A törvény az>on pontja, mely szerint a király választó gyűlés kihirdetése a nádort illeti meg, nem lett mellözve; habár a meghívó levelek a királyné nevében állítottak ki, ²⁾ a nádor maga is intézett leveleket az ország rendéihez, intvén őket, „hogy azok tanácsára, kik őket tán egyébre bírni törekednének, ne hallgassanak“; és kinyilatkoztatta, hogy a királyné ezen országgyűlésen .semmi mást nem szándékozik tárgy al-

¹⁾ A pozsonyi tanácsosok 1526. december 8-án az esslingeni német birodalmi gyűléshez intézett le velőkben írják: „Serenissimam Domiinain Reginam, accedente consilio Domini .Iohannis de Zápolya Comitis Scepusiensis, tunc Vayvodae Transylvaniensis, rogauimus, ut una cum Domino Palatino, cuius officium est ordines in interregno convocare, generalem diétám . . . institueret/ A levél egykorú másolata a bécsi cs. és k. t. levt.

²⁾ A Kassa városához intézett levelet közli *Korachich. Vestigia.* 621. 1. Magyarul *Jászay.* 71. 1.

tatni, mint azt, amit a közvédelemre és a rendek szabadságának fen maradására tartozni ismerend.¹⁾

Sem a nádor, sem a királyné levelei a *királyválasztást* nyíltan nem jelölték ki az országgyűlés feladatául. Csak „az ország niegroncsóit és megfogyatkozott állapotának helyreállítását, a közüdvét és honvédelmet illető dolgok⁴⁴ tárgyalásáról van szó. ²⁾ Ezen eljárás oka, úgy látszik, az volt, hogy miután Ferdinánd örökösödési jog alapján igényelte az országot, ezt kijelenteni a magyar tanácsosok veszélyesnek látták, ellenben a király választás jogát elismerni, Ferdinánd részéről jogfeladásnak tekintették volna. Ok maguk később azt állították, hogy a király választásról azért nem szóltak a meghívólevelekben, mert ezt a király temetése előtt tenni, az ország régi szokása tiltotta. ³⁾ ’

Azt, vajjon a nemesség fejenkénti megjelenésre, vagy csak követek küldésére hivatott fel, nem tudjuk meghatározni, miután a megyékhez intézett meghívólevelek egy példánya sem ismeretes. A városoknak két-két követet kelle küldeniük.

Ami a melléktartományokat illeti, Mária királyné oda hatott, hogy a horvát- és tótországi rendek is képviseltessék

¹⁾ Báthorynak Kassa városához intézett levelét közli *Kovachich. Vestigia.* 626. 1. Magyar fordításban *Jászay.* 73. 1. 1527-ben az olmücsi békealkudozások alkalmával János király biztosai Ferdinánd királylyá választásának törvénytelenését kimutatni igyekezvén, felhozták azt is, hogy az országgyűlést nem a nádor, hanem a királyné hívta össze. Erre Ferdinánd biztosai ekként válaszoltak: „Dasz aber etliche Brieff disz Auszschreibens unter der Hohermeldeten Königin Mari i Wittibin, und des Grosz Graffen Namen auszgangen, das. . . vitiirt nichts. Iler Grosz Graff redut in solchen Schreiben als Principal, der solches Rakusz Gewalt hat, Königin Maria rdct der Sach zu gut und Fürderung.^{1*} *Widman* előadása. Goldastnál. 50. 1.

²⁾ Ferdinánd biztosai az olmücsi béketárgyalások alkalmával előadták, hogy „Der Grosz Graff . . . hat nit eines seines auszgesetzten Rakusz halbon, *sondern mehr* Schreiben gethan“ és hogy az egyikben a király választás nyíltan megemlíthetett; azonban Báthory ezen levele nem ismeretes.

³⁾ Ferdinánd biztosai az olmücsi béketárgyalások alkalmával ezzel indokolták a nádor és a királyné eljárását. *Wideman* előadása. Goldastnál. 50. 1.

magokat a komáromi gyűlésen; 1) Szapolyay Jánosnak pedig kétségkívül azért hagyta meg az erdélyi rendek összehívását, 2) hogy által ok követeket válassztasson a magyar országgyűlésre.

Azonban Szapolyay — mint láttuk — ekkor már nyíltan fellépett igényeivel. Mellőzve tehát Mária felhívását, elhatározá a komáromi országgyűlést megelőzni és megghiúsítani.

Míg párthívei a királynénak és a nádornak meghívóleveleit elfogdosták 3), ő maga hatalmába kerítette a szent koronát, elfoglalta Fehérvárt és Esztergomot.

A helyzet ekként lényegesen változott. Ferdinand emiatt ausztriai tanácsosainak véleményét kérte ki a teendők iránt.

Ezek (október 25-én) azt ajánlották, hogy Mária királyné, a nádorral együtt, a Katalin napjára kitűzött országgyűlést, két héttel korábbra, Márton napjára hívja egybe, és pedig akként, hogy a nemesség ne fegyveresen és fejenként jelenjék meg, hanem követeket küldjön. A gyűlés helyéül Pozsonyt, Sopronyt, Győrt hozták javaslatba. 4)

1) Erről alább szólunk.

2) „Hominem suum — úgymond — sine ulla mora in Transalpinam expedire et Conventum illis indicere velit.“ A datum nélküli levelet közli *Korachich*. Supplementum. 111. 85. 1. Kovachich kétségesnek tartja, vajjon, „Trans alpi na“ alatt Erdély értendő-e, vagy Oláhország? Azonban itt kétségnek nincs helye, miután Szapolyay Erdélynek volt vajdaja és Oláhországban sem neki, sem Máriának nem volt hatósága.

3) *Widman* elbeszélése. Goldast. II. G8. 1. ,

4) „Es muest auch ytzo als paid ain Rakusch, durch unnser gnedigste frawn die khunigin zu Hungern und den groszen Grauen, auf nechstn sannt Martins tag, denn durch ainen Ausschusz, und nit nach ordnung, das ain yeder denn gerusst besueche, ausgeschriben, und die Maistat in der Stott aino Prespurg, Odenburg, oder Rab, so allé auf dicsem lannd gégen der Thunau gelegen sein, benent werdenn. Dann wie wol bedacht wirdet, wann gedachter Rakusch der altenn ordnung nach, uber die Thunaw in ain anndern flegkhnn gelegt wurde, das dardurch etlich aus der Chronn Hungerren, so dem Weyda anhanggenn, durch sounder hanndlung und practikhnn dester eher auf f. dt. parthey zupringenn sein, so findet sich aber hinwiderumb, das die so ytzo f. dt. parthey sein, sich nit gernn zu dem Rakusch uber die Thunaw thun werden. Dann wo

Szükségesnek láttak továbbá, hogy az előkelőbb magyar urakhoz követek küldessenek, kik azokat, várakat, uradalmat, hivatalokat s különböző kegyelmeket ígérve, Ferdinand pártjára vonják, és reábírnák, hogy a Mária által kihirdetett országgyűlésen megjelenjenek. Hasonló eljárás követendő a magyarországi megyék és városok, Tótország és Erdély irányában. Ezalatt pedig nem szabad elhanyagolni a fegyveres erő Összegyűjtését sem. *)

Ferdinand — ki ekkor, október 28-án cseh királylányá történt megválasztatásáról értesült — a javaslatnak összes pontjait elfogadta.

Máriát felkérte, hogy az országgyűlés határnapját november 11-ére tegye. Es elkészítteté a leveleket, melyekben a Magyarország nyugati határszélein lakó urakat felhívta, hogy „miután az özvegy királyné s a nádor szent Márton napjára tűzték ki az országgyűlést, . . . bírják reá valamennyi atyjokfiat, hogy ott velők együtt megjelenjenek, s az ő ügyét pártolják; mit ha megtesznek, mind nekik, mind atyjokfiainak s rokonaiknak meg fogja hálálni.¹⁴²⁾

Vfirday Pál egri püspökhöz, ki Szapolyay egyik leg hatalmasabb párthíve vala, Sbardellati Endre esztergomi kanonok volt menendő, hogy reábírja, miszerint „az özvegy királyné által a közelebbi szent Márton napjára hirdetett országgyűlésen személyesen megjelenni, s ott . . . előmozdítani szíveskedjék, hogy Ferdinand Magyarország teljes és csendes birtokához s uralmához jusson; e czél biztosabb elérése végett saját jóakarói, pártolói, barátai, társai s mindazok körében, es gleich wol beschche, so stuende wol darauf das f. dt. das gwisz ausz der hanndt gebe, und des ungewissenn gar mangln möcht. Dann solte sieli der Weida, oder ein annder in die Chronn wider f. dt. eindringen und cinen anhang erlangen, wurdt sich wie zusorgen ist, wenig f. dt. parthey mer erzaigen, sy wolltenn dann ir gutter in geverlikhait setzenn. Darumben wo bemelter der Khunigin Rakusch an ain ört das baiden thailen gelegen, als villeicht Gcmoren sein, gelegt werden möcht, der sach nit undienstlich sein.“ A bécsi cs. és kir. t. lev.

1) Az ausztriai tanácsosok felterjesztése a cs. és k. t. lvt.

2) Eredeti fogalmazat, dátum nélkül, ugyanott.

kik vele összeköttetésben vannak, eszközölje, hogy ezek is Ferdinand részére hajoljanak, az imént említett országgyűlésre eljöjjenek, s ott magával a püspökkel, és az ország többi karai, főrendei és nagyjaival együtt, kik kétségkívül megjelennek, mindazt tenni, cselekedni s végezni igyekezzenek. mi Ferdinánd ügyére nézve hasznos, becsületteljes és Üdvöslend.“¹⁾

A királyi városokhoz még nyíltabban és teljesen leplezetlenül vélt szólhatni, kiemelvén, hogy *mint Magyarország természetszerinti örököse*, őket el nem hagyja, hanem fegyveres népét a határszélekre szólítván, s naponta szaporítván, mindaddig ott tartja, míg a királyné s a nádor által újabban Márton napjára hirdetett országgyűlés bevégeződik, hol őt a rendek kétségkívül egyhangúlag királyukká elfogadják; s nem csekély reménye van, hogy érzésben a sz. k. városok is szívesen és buzgón fogják segíteni, nemcsak *örökségi joga* tekintetéből, de azért is, mert jelenleg senki sincs az élők közt, ki őket a török hatalom ellen jobban védeni és oltalmazni képes lenne.“²⁾

Azonban Ferdinánd ezen elhatározásai nem valósítottak. Az országgyűlést nem hívták össze Márton napjára, a régi határnap megmaradott; ³⁾ a követségek, melyek az egri püs-

¹⁾ Instructio de hys, que fidelis noster dilectus Andreas Swardelat Nuntius et Commissarius noster apud Reverendum Amicum nostrum dilectum Paulum de Warda Episcopum Agriensem nostro nomine agere et tractare debet.“ Becs. 1526. október 25. Eredetije (tehát nem küldetett el) a bécsi cs. és k. t. levél.

²⁾ A Ferdinánd irodájában készült fogalmazat dátum nélküli töredéke a bécsi cs. és k. t. Ivt. *Jászay* azon nézetben van, hogy Ferdinánd, cseh király lya választásának híret ve vén „újabb tanácsot tartott, a körülmények ily változtával mit kelljen cselekednie, “ s a szövegben ismertetett irat e tanácskozmány eredményét tartalmazza. (127. l.) Azonban eltekintve attól, hogy ezen irat a cseh királyválasztásról egy szóval sem emlékezik, az abban foglalt pontok az október 25-iki tanácskozmány felterjesztésétől nem térnek el, sőt ennek folyományát és részletes végrehajtását képezik: már az irat alakja („Item zu allén hungrischen Herrn . . . zu schreiben.“ — „Item Potsshafften schicken zu den Stetten“ . . .) oda mutat, hogy ezen irat Ferdinánd elhatározásait tartalmazza, melyeket az október 25-iki tanácskozmány felterjesztésének alapján hozott.

³⁾ Ez az alább elbeszélendőkől kétségkívül kitűnik. Különös,

pökhöz, a határszéli urakhoz, a k. városokhoz rendeltettek, nem indultak útnak.

Ferdinand ugyanis a fehérvári országgyűlés kihirdetéséről értesülvén, — mint láttuk — október 27-én három német urat küldött Magyar or szagba. Ezek meg voltak bízva a rendeket felhívni, hogy a fehérvári gyűlésen meg ne jelenjenek, vagy legalább annak végzésehez megegyezésükkel ne járuljanak; hanem inkább „a királyné asszony és a nádorispán által kitűzött, kihirdetett s a közelebbi sz. Katalin napján Komárom királyi városban tartandó gyűlésre, vagy is, mint közönségesen nevezik, Rákosra, megjelenni szíveskedjenek“; ígérvén, hogy ezen gyűlésre Ferdinand is teljes hatalommal felruházott követeket küldene!, kik ott mind saját jogai, mind az országot illető egyéb dolgok és szükségletek felől értekezzenek.²⁾

Ferdinand kezdetben bizalommal nézett a komáromi országgyűlésnek elébe. „Bár sok nehézség és ellenkezés lesz itt, — írja a császárnak — bízom az Úrban, hogy minden javunkra és becsületünkre üt ki.“⁸⁾

Azonban csakhamar meggyőződött, hogy a magyarországi viszonyok körüi rosszul volt tájékozva. Szapolyay János mindinkább nagyobb hatalomra emelkedett, Fehérvárt királyivá koronáztatott és jelentékeny haderővel rendelkezvén, Budán erős állást foglalt el.

Ily körülmények között Ferdinánd kétségben volt aziránt, vájjon a komáromi országgyűlés megtartassék-e, vagy elhalasztassék? Ausztriai tanácsosai, kiknek véleményét kikérte, hogy Jászay állítja, miszerint Ferdinand „Máriával s a nádorral a magyar országgyűlést Mártonnapra kitűzette.“ (125. 1.)

¹⁾ Arra, hogy a Várday-félc küldetés elmaradt, utal azon körülmény, hogy az utasítás eredeti példánya nem küldetett meg Starcdellatinak, hanem Bécsben maradt. És általán semmi nyomát sem találjuk annak, hogy az említett és tervezett követségek útnak indítottak volna.

³⁾ Az október 27-én kelt utasítás eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. t. lev. V. Ö. 15. és 23 11.

⁴⁾ Ferdinánd október 28-iki levele V. Károly császárhoz. *Gévy*. Urkunden zu der Geschichte der Verhältnisse Ungarns zu der Pforte. I. 21. 1.

azt javasolták, hogy megtartassák és Ferdinand jogigényeit egész terjedelemben tartsa fen.

„A magyaroknak, — így szólnak — nem állott hatalmukban magoknak királyt választani, miután a királyi felség (Ferdinánd) örökös királya Magyarországnak; a magyaroknak semmi egyéb joguk nincs, mint öt a szerződések értelmében országló örökös uroknak elismerni, s minden ellenszegülés nélkül megkoronázni⁴ A követek tehát, kiket Ferdinand a komaromi országgyűlésre küld, ne a király választást, hanem örökösödési jogait hangsúlyozzák. A királyné és a nádor is a szerződésekre és ne a rendek választására fektessék a fősúlyt. Ha ugyanis — így okoskodtak — Ferdinand királylyá választását kérték vagy megengedni fogná, ebből Szapolyay érvt vonhatna saját választása jogosultságának kimutatására; állíthatná, hogy Ferdinand magát a választás esélyeinek ki nem teszi, ha a királyságra csakugyan jogokkal bírt, és az örökösödési szerződések érvényeseknek lettek volna tekinthetők. ’)

Ferdinánd, ki teljesen osztozott tanácsosainak jogi fel-fogásában, igényeinek támogatására fegyveres erőről gondoskodott; Pozsony vidékére 10,000 és Győrbe 3000 embert küldött. Egyúttal élénk tevékenységet fejtett ki, hogy adományok és ígéretek által híveit a hűségben megszilárdítsa és pártját szaporítsa.

1) „Auch als die Hungern kain waal zethun habén, sondern die Kunigliche Maiestat angeender regierender Erbkunig in Hungern ist, und die Hungern kein annder macht zethun habén, dann die Kunigliche Maiestat für iren regierenden Erbhe^rn zuerkhennen, und ir Maiestat on widerstandn zu cronen, inhalt der vertrag. Es ist auch nit wenig zugedenkhen wo die Kunigliche Maiestat sich über die Erblich gerechtigkeit und vertrag bewegen liesse der waal zu begeren, oder sich verwilliget der waal zuérwarten, das daraus der weida, ime mit seiner waal ain gerechtigkeit schöpfen und machen, und die each also fürgében möcht: hette die Kunigliche Maiestat gerechtigkeit gehabt, oder weren die Tractet in würcung, so hett die Kunigliche Maiestat sein gerechtigkeit auf kain waal stellen lassen, sounder in seiner gebürlichen gerechtigkeit verlasen. Demnach solle die Kunigliche Maiestat auf den Rakusch ain potschafft schikhen, die sollen kain waal, sonnder alain die Erblich und auch vorausgetragen gerechtigkeit, lautt der tractet furtragen?“ A felterjesztés eredeti fogalmazata a bécsi cs. és kir. t. Iv.

Többi között *Horvátország* kiváló tárgyát képezte gondjainak. *Frangepán Kristóf* gróf ekkor még *Ferdinand* ügyét támogatta. Ő azt ajánlotta, hogy a királyné s a nádor még egyszer intézzen leveleket az ország rendéihez, különösen azokhoz, kik a fehérvári gyűlésen jelen voltak, sőt magához *Szapolyay*hoz is, meghíván őket a komáromi országgyűlésre, és rájuk hárítván a felelősséget az ország veszedelméért, ha megjelenni vonakodnak. ¹⁾

>, *Frangepán* néhány nappal utóbb *János király*hoz pártolt ugyan, de a horvát rendek nem követték őt; követeket küldöttek *Becsbe*, kik *Ferdinándot* biztosították, hogy a komáromi országgyűlésről el nem maradnak. ²⁾

Azonban *Komárom* ekkor már *János király* kezei között volt; *Ráskay Gáspár*, *Tatával* együtt elfoglalta, anélkül hogy ellenállással találkozánk. ³⁾

Mária királyné, erről értesülvén, az országgyűlést *Pozsonyba* helyezte át, és határnapját egy héttel későbbre tette; felhíván a rendeket, hogy „szent *Katalin* ünnepe után legalább hatod, vagy heted napra“ (azaz november 30, vagy december 1-jére) jelenjenek meg. ⁴⁾ A főurak közül többeket külön, sajátkezü soraival is intett, hogy el ne maradjanak. ⁵⁾

Ezalatt *Ferdinand*, míg egyrésztől folytatta tevékenységét a magyar urak megnyerése körül, másfelől a nemzeti közvélemény meghódítására igyekezett. Megnyugtatta a hazafiúi aggodalmakat, melyeket „örökösödési jogainak“ hangsúlyozása által felkeltett, s némileg ellensúlyozta azon népszerűtlenséget, mely;dynasztiáját és általán a német elemet hazánkban környezte. ⁶⁾

¹⁾ *Zárai Jeromos*nak november 14-én *Győrből* *Öles Bernát* trienti püspökhöz intézett levele a bécsi cs. és k. t. lev.

²⁾ *Jászay*. 202. 1.

³⁾ *Jászay*. 206. 1.

⁴⁾ A. november 23-án *Soprony* városához intézett meghívólevél e város levéltárában. Magyar fordításban közli *Jászay*. 230. 1.

⁵⁾ A *Frangepán Kristóf*hoz intézett levelet közli *Léhoczky*. *Stemiatographia*. II. 142. 1.

⁶⁾ A lengyel követek december 4-én *Esztergomból* írják ural-

Ünnepélyes okmányban kijelentette, hogy „Magyarország minden rendéit azon szabadságaikban és törvényeikben, melyekkel a néhai magyar királyok ideje óta éltek, ha talán fegyverrel jutna is az ország birtokába, épen úgy megtartja és megoltalmazza, mintha mindnyájok akarattal választatott volna királylyá; az egyházi és világi javadalmakat idegenekre nem ruházza; külföldieket az ország tanácsába nem alkalmaz; II. Endre király rendelvényeit, melyeknek megtartására Magyarország királyai a koronázáskor megesküdni kötelesek, szentül megtartja.⁴⁴”

Ferdinánd emellett azon nézetben volt, hogy a magyar rendekre nagy hatással leend, ha császári bátyja követeket küld az országgyűlésre, kik az ő és a német birodalom támogatását ajánlanák a török ellen. Emiatt felkérte V. Károlyt, hogy Magyar országba követeket küldjön. A császár Granadában vette¹ öcscsenck levelét és nem késett eleget tenni óhajtságának. *Stadion Kristóf* augsburgi püspököt és *Fürsteriherg Frigyes*t rendelte követeiül, avégből, hogy Magyar- és Horvátországban Ferdinánd megválasztása mellett működjenek. Maga is levelet intézett a magyar- és horvátországi rendekhez, úgyszintén némely főurakhoz, buzdítván Ferdinánd megválasztására, „ki azon országokat mind a természeti örökösödés jogán, mind a korábbi szerződések és egy ességek erejénél fogva örökölte;” és kijelentvén, hogy minden erejével védelmezni és támogatni fogja az országot.²⁾

kódújuknak: „Contractum est hic tantum ódium, nescimus quo fato, adversus Germanos, ut pre illis Turci fratres et amici reputantur/ Acta Tomicianae. VIII. 265. 1. És Krziczky püspök, e követek egyike ugyanakkor Brodaricsnak írja: „Hec gens vestra adeo fremit in Germaniam, nescimus, quo malo fato, ut nefas sit nisi cum contumelia nominare.“ Ugyanott. 274. 1.

¹⁾ A szerződési okmányban, melyet Ferdinánd november 30-dikán tizenhárom magyar főúr részére kiállított, midőn ezek neki hűséget fogadtak. Közli ezen fontos okmányt *Ko^achich*. Monumenta veteris legislationis Regni Hungariae. VI. 38. 1.

²⁾ A magyarországi rendekhez intézett levelet kiadta *Kovachich*. Suppiementum. III. 105. 1. Magyar fordításban *Jaszay*. 214. 1. A bécsi cs. és k. t. levéltárban mind a magyar mind a horvát rendekhez, további a Szapolyay Jánoshoz, Báthory Istvánhoz, Brodarics-

Azonban a levelek és megbízó iratok csak november 26-dikán készültek el, s így a követek nem érkezhettek meg a pozsonyi országgyűlés idejére.

A cseh- és morvaországi rendek is választottak prágai gyűlésükön követeket, kik hivatta voltak királyuk megválasztása mellett a magyar országgyűlésen hatni. ^{L)}

Ferdinand maga természetesen nem szándékozott személyesen megjelenni Pozsonyban. Az ország rendével való tárgyalások vezetésére biztosokat nevezett. Ezek *Rauber Kristóf* laibachi herceg-püspök, *ZélUing Vilmos*, *Lamberg János*, *llcrberstein György*, *Dornberg Erasmus* és *Pempflinger János* tanácsosok voltak; ugyanazok, kiket már több hét előtt Pozsonyba küldött, hogy Mária körüli a kormányzati ügyek vezetésébe befolyjanak.

Utasításuk és megbízólevelük Ferdinánd és neje, *Anna* nevében volt kiállítva. Megbízattak az országgyűlést a cseh király és neje nevében üdvözölni, s ezeknek fájdalmát tolmácsolni Lajos halála és a csapások felett, melyek Magyarországot érték; előadni, hogy „mint az ország törvényes és természetes örökösei⁴⁴ kötelességüknek tartják az ország védelmére kelni és „hajdani szabadságába visszaállítani.⁴⁴ Emiatt a birodalmi fejedelmeknél segílyt kértek és eszközöltek ki. Es bár Szapolyay János magát a fehérvári gyűlésen, erőszak és ármány segílyével, királylyá választatta, ezen választás érvénytelennek tekintendő. biztosoknak ezt, és mennyire méltatlan János a magyar koronára, tüzetesen kimutatniok kelle; előadva azon örökösödési szerződéseket, melyeket Frigyes és Miksa császárok Mátyás és Ulászló magyar királyokkal kötöttek. Ezeknek alapján — mondja Ferdinánd — „ezen országba beléphetünk, annak teljes, egész kormányzását átvehettük, s igazságos fegyhez és Thurzó Elekhez intézett cs. levelek egykorú másolatai találtak.

b Ferdinánd november 28-án Becsből Battyányi Ferenczet értesíti: „Bohemi et Moravi Nuntios suos ad Ragutsch sive Diétám Hungaricalem iam celcbrandam condeputarunt, qui iili intersint et res nostras una cum aliis amicis et bencvolis nostris fbvere et promovere studeant.“ A levél eredeti fogalmazata a bécsi t. lev. Nem tudjuk, vajjon e követek csakugyan megjelentek-e Pozsonyban?

vérünkét az említett vajda, mint a szent korona törvénytelen bitorlója ellen fordíthattuk volna; mi mégis, . . . magunkat a keresztény vér ontásától visszatartóztattuk, és ... az ország rendelnek . . . akaratával kívántunk királyokul elfogadtatni. Miért is remélljük, hogy érintett jogainkat tekintetbe ve vén, minket Magyarország királyává annál inkább elfogadnak, mert ha, mi távol legyen, e részbeni óhajtságunkat mellőznek, mi világos jogainkról lemondani semmiképen sem akarunk és szándékozunk; sőt jól tudjuk, hogy ha e jogunkról, mit azonban nem teszünk, lemondanánk, ebben o császári katolikus felsége soha sem nyugodnék meg.“

A biztosoknak megczáfolni kelle azon híreket, melyekkel Ferdinándot és a német nemzetet gyűlöletessé tenni iparkodnak, állítván, hogy az országot fegyverrel fogja megtámadni, szabadságaitól megfosztani és szolgaságra juttatni. „Ígérjék meg a karoknak és rendeknek, hogy mi ezen országnak összes kiváltságait, szabadságait, törvényeit és szokásait megtartatni és teljesíteni akarjuk, és szándékozunk ezután is, sőt azokat még nevelni és szélesebbre kiterjeszteni fogjuk. Attól se féljenek, hogy mi az ő tanácsukba külföldieket alkalmazni, vagy a javadalmakat és egyházi méltóságokat idegeneknek adományozni fognék; inkább szabálylává tenni és megállapítani kívánjuk, hogy mindezek örökre azoknál maradjanak, kik magyar vérből s a magyar nemzetből származtak. Nem kisebb gonddal fogunk munkálkodni azon is, hogy a gyűlölség, mely az emberek gonosz akarata és mesterkedései által, a németek és magyarok közt gyökeret vert, atyafiúi kölcsönös szeretetté váljék. Ígérjék meg végre őszintén, hogy mi őket úgy akarjuk kormányozni, ezen országot úgy igazgatni, hogy a kegyelem, kegyelmesség, adakozóság, jóság és más valódi királyi tulajdonok tekintetében bennünk semmi hiányt se lássanak.“

A biztosok nyilatkoztassák ki, hogy Ferdinánd az országot a maga és egyéb országainak teljes hatalmával fogja a török ellen védelmezni, valamint a császár és a birodalom segélyét is kieszközölni; minélfogva kilátásba helyezheti, hogy őket további támadások ellen megoltalmazandja, sőt az elveszett véghelyeket is visszaszerzeni.

Ezekután kérjék fel a rendeket, hogy Ferdinándot „igaz,

törvényes és természetes királyuk, urok, honatyjok, uralkodó-juk es fejedelmükül, nejét⁴⁴, Annái pedig „Magyarország király-asszonyául fogadják, vállalják el és nyilatkoztassák ki“ ¹⁾

Ferdinand követeit ezen utasítással december 5-én látta el, tehát egy héttel az országgyűlés megnyitására kitűzött határnap után. Ugyanis a rendek lassan gyülekeztek Pozsonyba. Csak *Soprony* város ²⁾ és a horvátországi rendek követeiről *fPerusics János* és *Krisenics Gáspár* ³⁾ tudjuk, hogy november utolsó napján Pozsonyban voltak.

János király azt állította, hogy egy megye sem küldött a pozsonyi országgyűlésre *követeket*. ⁴⁾ Ez azonban nem valószínű. Ellenben túlzás lehet az is, mit Ferdinand egy okmányában említ, hogy az *urak* és *nemesek* sokkal nagyobb számban jelentek meg, mint Szapolyay János királylyá választatása alkalmával ⁵⁾

1) A december 5-én Becsben készült utasítás eredeti lögalmazata a bécsi cs. és k. t. lev. t.

2) Pozsony város számadásaiban a soprony i követek meg vendégelésére tett kiadások fordáinak elő, 1526. november 30-ik napjára.

3) Mária királyné Pozsonyból november 30-án ajánlja őket Eerdinánd kegyeibe. Eredetije a bécsi t. lev. t.

4) „A jura Regis moderni et Ferdinandi“ című emlékiratában Eerdinánd választásáról írja, hogy „nulla lege, nullo ordine servato, nullo Comitatu Nobiliuin, sine quibus talia fieri non possunt, presentibus, solis lanzketis armatis et quibusdam servientibus Regine hungaris et civibus Soproniensibus ac Posoniensibus, egregios illos electores circumstantibus“ történt. A British Muzeum kéziratgyűjteményében. Jászay. 315. 1.

5) V. Károlyhoz 1526-ban intézett levelében: „L'election depuis faiete en me personne de roy dudict hungrie avec bon nombre de segneurs et autres dudict pays et trop plus que en celle dudict vaivoda.“ *Gévy*. I. 30. 1. — A „Declaracio Eleccionis Ferdinandi“ című emlékiratban áll: „Ex omnibus eiusdem (Regni) statibus et membris principalioribus, et alii multi, qui venire potuerunt, comparuerunt et interfuerunt eleccioni.“ Bécsi t. Ivt. — Eerdinánd a moldvai vajdához küldött követ utasításában 1527. január 1-én írja, hogy a főpapok, főurak es nemesek Justo numero congregati.“ Ugyanott. Istvánfinál olvassuk: „Convencere tanta frequentia, quantum in ea publica calamitate et in factiones distractis proceribus, vix extitisse crederes.“ 86. 1.

Kik voltak jelen a főpapok soraiból, nem tudjuk. ¹⁾ Az urak közötti *Báthory István* nádor mellett Szentgyörgyi *Farhas* grófot, *Battyányi Orbánt*, Enyingi *Török Bálintot*, *Bánffi Boldizsárt*, *Fekri Lajost*, *Gyulai Istvánt*, *Czobor Gáspárt*, *Nagy Imre* alnádort, *Nádasdy Tamást*, *Nyáry Ferenczet*, *Serédi Gáspárt* találjuk megnevezve. ²⁾

Az országgyűlés megnyitására kitűzött nap eltelte után két hét folyt le várakozásban és előleges értekezletek között. Végre december 15-én kihirdettetett, és a közel vidéken lakó urak külön hírnökök által értesítettek, hogy a következő napon megtartatok a király választás. ³⁾

December 16-dikán, vasárnap, az urak és nemesek a szent Ferencz-rend zárdájában gyűltek egybe. A nádor nyitotta meg az ülést. Elénk színekkel ecsetelve a Mohácsnál szenvedett csapás súlyos következményeit, kiemelte, hogy „miután az ország védfalán tört rés oly széles és nagy, hogy annak betöltésére és megoltalmazására magánember ereje elégtelen; ha valaha, most leginkább van szüksége Magyarországnak oly hatalmas fejedelemre, ki nemcsak elhagyott állapotban levő várait ágyúkkal és egyéb hadiszerekkel ellássa, de a múlt nyáron elvesztett véghelyeket is visszaszerezze, megerősítse, és a töröknek, ha egykor visszatérne, felkészült sereggel szárazon és vizen ellenálljon. Olyant, ki mindezt megtenni képes legyen, a szomszéd fejedelmek között csak egyet ismer: Ferdinand királyt, kívül senki mást. ⁴⁾

³⁾ *Istvánfi* 86. 1. csak *Oláh* és *Peregi* prépostokat omlíti. Alig hihető, hogy püspök nem. lett volna jelen.

²⁾ Ezeket *Istvánfi* 86. 1. sorolja fel. Azok, miket Tászy 315. l. 2. jegyzetben felhoz, kimutatandó, hogy többen a megnevezettek között, nem voltak jelen a pozsonyi országgyűlésen, csak részben bírnak meggyőző erővel.

³⁾ Pozsony város számadási könyveiben olvassuk: „Item Samstag vor Thome gebén chamcrer cincin Hungarn, der den Landtag von Rathaus herab geschrien und verkundt hatt zn der erwelung Konig Ferdinandi . . .“ *Jaszy*. 316. 1. 2. jegyzet. — A k. biztosok november 14-én kelt levelükben felhívják Szentgyörgyi Farkas grófot, hogy a más nap tartandó ülésre megjelenjék. *Pray*. Epistolae Procerum. I. 291. 1. *Kocachich*. Supplementum. III. 93. 1.

⁴⁾ A „Declaracio eleccionis Ferdinandi in Regem Hungaric“ című emlékiratban. *Jászy*. 316. 1.

A nádor után a királyi biztosok feje, a laibachi 'püspök szólalt fel. Beszédje, melynek szövegét a bécsi és pozsonyi tanácsosok, Ferdinánd személyes közreműködésével, állapították meg, ¹⁾ ekként hangzott:

„Minket a fenséges fejedelem Ferdinánd, Csehország választott királya, avégett küldött tisztelendőségtekhez követekül, hogy üdvözetünk után előadnék, miként ő fensége a cseh király értesülvén a fenséges magyar- és csehországi királynak, az ő kedves öccsének siralmas el vesztéről, az egész kereszténységnek e hihetlen csapását és romlását élénk fájdalommal vette, és legott gondolkodni kezdett, miként, mily tanácssal és erővel lehetne e nemes országot a török kárhozatos uralmától megszabadítani, várait, úgymint Nándorfehérvárt és a többi véghelyeket visszaszerezni, magát az országot előbbi állapotába és szabadságába visszahelyezni. Mert szeme előtt lebegett, hogy ha ezen ország hosszabb ideig a török hatalmában lenne, az ő ausztriai tartományait is hasonló veszély érhetné; egyszersmind arról is megemlékezett, men nyivei tartozik ő Magyarországnak, mind a jó szomszédságnál, mind a kölcsönös sógorságnál fogva, mely őt és a császári felséget a fenséges Lajos királyhoz köté. Ezen és más fontos okoknál fogva, egész igyekezettel azon volt, hogy atyjafiainak és a római birodalom többi fejedelmeinek erejével, ezen ország épségébe visszaállíttassék.

„Majd eközben tudomására jutott, hogy a török császár iszonyú öldöklés és pusztítás után Magyarországból kivonó It, a királyné ő fensége pedig, a tekintetes és nagyságos nádorispán úrral, kinek az ország ősi szokása szerint ez tisztében állott, az erdélyi vajda és más urak tanácsából, Komárom mezővárosba, szent Katalin szűz ünnepére, az összes rendeknek országgyűlést hirdetett; mely gyűlésen ő fensége tárgyalás alá vétetni kívánta mindazokat, mik ezen ország üdvére, védelmére és romlásának megszüntetésére szükségesek, és a mely gyűlésre ő fensége a cseh király is előkelő követeket volt küldendő, kiktől a magyar urak országuk iránt viseltető teljes jóakarátát megértették volna.

¹⁾ Lásd az alább következő jegyzetet.

„Azonban, midőn a királyné által ekként kitűzött országgyűlés határnapja már küszöbön állott, a vajda, némely barátait és szolgálait, Tokaj mezővárosába összehívván, itt reábirta, hogy őt királylyá válaszszaák; minélfogva rögtön a maga és a velevők nevében Székesfehérvárra, a közelebb elmúlt szent Imre herceg napj ára, az új király megválasztása végett, az ország törvényei és régi szokása ellenére, más gyűlést hirdetett ki, hol magát, az ajándékok, adományok és ígéretek által, köztudomás szerint, megvesztegetett rendek kedvezésével és felkiáltására, megkoronáztatta.

„Miatán tehát mindezek, mik az ország közszabadságának sérelmére, a királyné ő fensége, a nádorispán úr, a többi urak és országlakosok gyalázatára történtek, a fenséges csehországi király tudomására jutottak, nem akarván elhagyni ezen országot, minket küldött követeiül a királyné ő fenségéhez és azon urakhoz s nemesekhez, kik a Komáromba törvényesen kihirdetett, de szükséges okok miatt Pozsonyba áttett országgyűlésen megjelentek; ezen ország javára, mindnyájok köz- és magán szabadságának biztosítására, a határszélek visszaszerzésére, a kül- és bel ellenségek elleni megoltalm ázására, nemcsak saját vagyonát, hatalmát és kincseit, hanem a császári felség, a római birodalmi fejedelmek s többi atyjafiai, országai és tartományai segedelmét is felajánlja; sőt a keresztény hitért és a ti épségben maradástkért saját személyét, életét és vérét is kész feláldozni.

„O fensége mindnyájatokat újra és újra felszólít, fontoljátok meg szerencsétlen hazátok állapotát, s vegyétek gondosan tekintetbe minden erőiteket; mit valátok képesek akkor, midőn országotok még ép és virágzó volt, a kereszténység leghatalmasabb ellenségei a törökök ellen, a szomszéd fejedelmeknek segélyével is, tenni, s mit lesztek képesek ezentúl, erőben megtörve, pusztulás és romlás között; főként, ha nemcsak a törököt, de a szomszéd nemzeteket, a csehek, morvákat, sziléziaiakat, s egész Németországot ellenségeiteké tesztitek?

„Gondoljátok meg azt is, vájjon az, ki a királyi címet gonosz mesterségekkel elnyerte, az ország kormányzására, elveszett várainak visszaszerzésére, melyek nélkül épségben

nem maradhat, alkalmas-e? Vájjon bír-e elég erővel, hogy annyi pogány és keresztény ellenséget, ne mondjuk legyőzzön, de csak az ország határaitól távol tartson?

„A csehországi király ő fensége csodálkozik, mi vakság szállotta meg azon urak és nemesek lelkét, kik a vajdát királylyá választották. Ugyanis nem ismeretlen előttük, hogy minden egyenlenségeik- és veszedelmeiknek, gyermekora óta, ő volt szerzője. Emlékeztetek meg, hogy egyebeket mellőzzünk, csak arról, hogy Zsarnó vára alatt, melyet, megvetve a királyi tekintélyt és parancsot, megszállott, mennyi jeles, férfiúnak, ágyúnak, vagyonnak és kincseknek el vesztét okozta, gyávasága által; és mily gyalázatot vont, csúfos futásával, nemcsak magára, de az egész magyar nemzetre!

„És ki tud közületek könyűk nélkül emlékezni Nándorfehérvárról, mely, miként mindenki tudja, ma is a tiétek volna, ha a jó vajda, engedelmeskedve a királyi felség ismételt felhívásainak, az erdélyi hadakkal maga idején megjelenni, és a részére kijelölt alkalmas helyre elmenni akart volna.

„Néhány évvel utóbb, a királyi felség s csaknem az egész ország roppant erejével és költségével, Szörény, Orsová és Pét erős és jeles váraknak segítségül küldetett; ő azonban ezen várakat, anélkül hogy csak megszállotta volna is, mindazon atyafiaitoknak, kik a hadjáratban részt vettek, fájdmára és meglepetésére, félelemből, mint mondják, vagy bármely másokból, megfutamodván, a török által elfoglaltatni és lerontatni engedte.

„Emlékeztetek mindnyájan ama gyűlésre, mely harmadéve Hatvanban, a vajda működése folytan, létesült, melyen a királyi felség, úgyszintén minden jobbak, s a nemesség nagyobb része erőszak, álnokság és csalárdság által rcábirva, megjelent; hol azután a király és a főrendek, bizonyos kerítés közé rekesztetvén, mind abban megegyezni kényszerítették, mi a vajdának és pártjának tetszett. így a király akarata ellenére, ki a fenyegető veszély félelme miatt ellenszegülni nem mert, némely tisztviselők letettek és másokkal helyettesítettek.

„Azon háború emlékét, melyet minap a törökkel oly szerencsétlenül viseltetek, az idő soha sem lesz képes el törülni. Széles Magyarországon nincs senki, aki szerettei

közüi néhányat nem siratna. A török soha még nagyobb csapást nem mért a keresztény világra. Nem szükséges nektek előadni, mint hagyta el a vajda, bár többször királyi levelek és követek által hivatott, fejedelmét s hazáját; és messziről, mintegy leshelyből szemlélvén az ütközet kimenetét, midőn értesült, hogy az ellenség, a király s az ország főbijeinek legyilkolása után kivonult, és Budát odahagyta, végre elárulta, amit rég táplált kebelében: elfoglalta a királyi várat» s bitorolni kezdte azon címét, melylyel mostan él.

„És íme, mily híven teljesítette ő tiszti kötelességét is! A szent koronát, melyet az egész ország az ő hitére és őrizetére bízott volt, Visegrád várával együtt elhagyta, elvesztette, s miután, mint mondják, némely nőszemélyek segélyével visszaszerezte, köztudomás szerint, az ország törvényei és szokásai ellenére, saját fejére tette.

„Nem szükséges emlékezetbe hoznunk a királyi jövedelmek elragadozását, és azon kegyetlen zsarolásokat, melyekkel Erdélyt számos éveken át sanyargatta. Erről eléggé tanúskodnának a szászok és székelyek, ha szabadon szólhatnának. Arról, hogy ő és barátai mily kegyetlenül bántak a szegényebb nemességgel, felesleges említést tennünk.

„Íme ezek az érdemek, melyeknél fogva magát méltónak tartotta a királyságra!

„Ámbár pedig a fenséges csehországi király, úgy mint Ulászló magyarországi királynak veje, azon szerződésnél fogva, melyet az ő szépatyja Fridrik és nagyatyja Miksa fenséges császárok Ulászló királylyal kötöttek, ezen országra a legértényesebb örökösödési joggal bír, minélfogva szabadságában állott volna a királyi koronát bitorló vajda ellen igazságos fegyveréhez nyúlni: ő mégis kímélni akarta a keresztény vért, s míg lehet, mindenkor kíméli; főként a magyarokat, kik a vallás- és hitért számos éveken át vitézül harczoltak, jelenleg pedig sokféle csapások által megszagatvák és elborítvák, haddal megtámadni soha sem akarta, hanem a ti megegyezteteket, választásinkat várja; e szabad népnek szeretete és becs ülése, nem pedig gyűlölete után vágyódik.

„Ő fenségének értésére jutott, hogy ellenségeinek törekvései által mindenféle különböző hírek terjedtek el. melyekkel

ő fenségét és a német nemzetet a magyarok előtt gyűlöletekké tenni iparkodnak; többi között, hogy elhatározd ezen országot fegyveres hatalommal megtámadni, szabadságától és régi kiváltságaitól megfosztva, szolgaságra juttatni. Azonban ő fensége fényes nemzetségével, jóindulatával és természetével mi sem ellenkezik annyira, mint a kegyetlenség; mi sem egyezik meg annyira, mint a kegyelmesség. Higyjétek el mindnyájan, higye el egész Magyarország, hogy minden törvényeitek, szabadságaitok és kiváltságaitok, melyeket ezen ország a boldogéit királyok alatt bírt, épségben fognak maradni; ezt ő fensége mindnyájatoknak ígéri. Nem kell tehát attól félnetek, hogy a tanácsba netalán idegenek alkalmaztassanak, vagy az egyházi méltóságok, hivatalok és jószágok külföldieknek adományozhassanak; mindezek a tieitek, a ti rokonaitoké, a ti véreiteké és a ti nemzeteteké lesznek.

„Törekedni fog ő fensége arra is, hogy a gyűlölség, mely az emberek rózsa akarata és mesterkedései által, a németek és magyarok közt gyökeret vert, kölcsönös atyafiúi szeretetnek engedjen helyet.

„Végre attól se tartsatok, hogy valaha nélkülözzétek az igazságot, kegyelmet és bőkezűséget, melyet a legjobb királytól kívánhatni.

„Mindezek után legyetek meggyőződve afelől, hogy ő királyi fensége ezen ország koronáját nem annyira birodalmának terjesztése végett óhajtja, mint inkább avégett, hogy mindnyájatoknak javára lehessen, Nándorfehérvárt és a többi elvesztett végváraitokat az ellenség hatalmából kiragadhassa, visszaszerezhesse, nektek pedig nyugalmat és békét biztosíthasson; amelyeknek véghezvitelében nem fogjátok nélkülözni sem bátyjának, a császár ő felségének, sem más keresztény fejedelmeknek segítségét.

„Miután tehát már megértettétek, mind a fenséges csehországi királynak ezen ország, s annak valamennyi karai és rendei iránt viseltető jóindulatát és jóakarátát, mind pedig azt, mily veszélylyel fenyeget titeket és gyermekeiteket a vajda uralomvágya és ármánya; ő fensége felhív titeket, hogy ezen jeles alkalmat, mely országotok és nevetek fentartására s terjesztésére kínálkozik, két kézzel ragadjátok meg, s az

ellenkedők vakmerőségét ildomoságtok által hozzátok helyre. Soha sem fog jöni oly hálátlan nemzedék, mely ezen fejedelemválasztásban kitüntetendő bölcseségeket nem fogná helyeselni; sőt inkább mind a most élők, mind a később következők hirdetni fogják, hogy a hon megmaradását, a megingatott szabadság visszaállítását nektek köszönik!“

Ezen előadás után *Mária* királyné nevében, a főrendek egyike — talán Thurzó Elek — szólott. Magasztalva emelte ki a hűséget, melylyel a magyarok királyaik nemzetiségéhez ragaszkodtak; mert ötszáz éven át csak olyanokat engedtek maguk fölött uralkodni, kik a magyar királyok véréből származtak; egyedül Mátyás tesz kivételt, kit atyjának a haza és a katolika hit érdekében véghezvitt jeles tettei, és az ellenségen nyert számos győzelmei emeltek a trónra. Szemlét tartva a magyar királyok rokonsági kapcsolatai felett, a következő eredményt vont le: „Miután Ferdinánd ő fenségének neje, a fenséges Anna asszony is, az ő magyar királyok igaz ivadéka,

V. (I.) Károly királyhoz az egyenes leszármazás ötödik ízén áll, őt a koronától megfosztani annál kevésbbé lehet, mert Aba, Zsigniond és Albert királyok is hasonlólag nejeik örökösödése útján jutottak a magyar koronához.“ Ezután intette a

1) Ezen beszéd, melynek lényeges tartalma a december 5-diki királyi utasításban benfoglaltatik, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban két példányban van meg. Az egyik fogalmazat, melynek kiírlapján más Írással van jegyezve: „Berathschlagung des Ragkhusch,⁴⁴ és egy későbbi írással: „De illegitima Elcctione Comitiss Scepusien-sis etc.⁴⁴ A másik példány egykorú másolat, melynek végén a következő jegyzet áll: „Finit copia, quomgdo sit tractandum in Conventu Poseniensi pro Electione Regis Hungarie etc. *Sic ridebatur Dominis Hungaris, séd immutatum est per Hegem Bohemie in aliam formám.* — Dicta Posenii in Cenobio Beate Marie Virginis et fratrum ordinis Sancti Francisci Minoritarum, Dominica tertia aduentus, que urat Die Decima Sexta Mensis Decembris. Anno Domini etc. Millesimo Quingentesimo Vigesimo sexto currente.⁴⁴ Egy más kéz hozzátette: „ In exordio Legati usi sunt his verbis: Reucrendissimi, Reuerendi, Venerabiles, Spectabiles, Magnifici, Strcnui, Nobiles et Egregii, Prúdentés et Circumspecti Domini Archiepiscopi, Episcopi, Prelati, coeterique omnium ordinum tani Ecclesiastice, quam etiam Secularly dignitatis et laudum titulis insigniti . . .“ A beszéd szövegét magyar fordításban közli *Jászay*. 317—323. 11.

rendekeket, hogy megfontolván a római császár és a csehországi király nagy hatalmát, biztosítsák maguknak ezek támogatását, és ne vonják szerencsétlen hazájukra ellenséges támadásukat; mert Ferdinand a maga és nejének világos jogairól lemondani nem fogna, amire alattvalói is késztetik. Végre kijelentette, hogy ha a rendek „Ferdinándnak és nejének ezen igazságos és tisztességes ügyben szót fogadnak, és engedelmeskednek, Mária királyné mindkét felséges bátyjánál különös és örök pártfogással lesz irántuk.⁴⁴)

Ferdinánd és Mária biztosainak előterjesztéseit hosszas és élénk eszmecsere követte, mely más nap is folytatott.

Ugyanis mielőtt Ferdinándot Magyarország királyává választani lehetett volna, előbb szükségkép Szapolyay Jánosnak királyivá választatását érvénytelennek kellett nyilatkoztatni. Többen szólották ezen kérdés iránt; de leghatályosabban mindannyi között Révai Ferencz nádori ítélőmester, ki jogtudományi jeles ismeretei által már ekkor, ifjú korában, tekintélyt küzdött ki magának.²⁾

Nyolcz okot hoztak fel annak kimutatására, hogy János király választása törvénytelen volt.

Először, nem a nádor hirdette ki a fehérvári királyválasztó országgyűlést; pedig erre egyedül ő van jogosítva.

Másodszor, az országgyűlés nélkülözötte a törvényes elnököt: a nádort, kit trónüresedés alkalmával, a királyválasztásnál az első szavazat illet meg.

Harmadszor, a főurak közül sokan nem jelentek meg az országgyűlésen, többi között a főcancellár, a horvát bán és a tárnokmester.

Negyedszer, a kapcsolt részek nem voltak képviselve az országgyűlésen.

Ötödször, az országgyűlésre oly rövid határnapot tűztek ki, hogy sokaknak lehetetlen volt kellő időben megjelenni.

¹⁾ A „Declaracio Eleccionis Ferdinand²⁴ emlékirat alapján. L. *Jászay*. 324—5. 11.

²⁾ *Istvánfi* írja: „Qua in lege constituenda promulgandaque mirificum extitit stadium Francisci Révaii, qui erat Palatino a secretis, viri «fcerrimi, ac quod caput est, partiam studiosissimi et municipalium legum peritissimi.“ 86. 1.

Hatodszor, Szapolyay János nagyszámú fegyveresei által megszállva tartotta Fehérvárt az utcákat és tereket; miáltal nyomást gyakorolt a rendekre.

Hetedszer, a választás nem ment végbe a kellő rendben. Ugyanis Szapolyay Jánosnak némely főbb hívei, miután rövid időn át egymás között tanácskoztak, mintha a tárgyalások már befejezve lennének, a nép felé fordultak, s kérdezték: vájjon tetszik-e nekik Szapolyay János személye? Mire Szapolyay szolgái és katonái, kik ott számosan voltak elhelyezve, nagy zajjal és lármával kiáltani kezdtek: hogy igen is, Szapolyayt kívánják királylyá. Ennekfolytán a nép nem nyilatkozhatott szabadon. ¹⁾

Nyolczadszor, a választás előtt nem hallgatták ki azokat, kik a koronára jogos igényekkel bírnak, milyenek Ferdinand és neje. ²⁾

A rendek, meghajolva ezen okok meggyőző ereje előtt, Szapolyay János királylyá választását és a fehérvári gyűlés összes végzéseit érvényteleneknek nyilatkoztatták. Mindazok, kik János királynak hűséget fogadtak, esküjüktől feloldoztatván, fő- és jószágvesztés büntetése alatt felhívták, hogy negyven nap alatt Szapolyay pártját hagyják el. ³⁾

A király választás a december 17-iki ülésben történt meg. ⁴⁾ Báthory István adta első voksát Ferdinandra. Sorban követték őt a főpapok, urak és nemesek. Majd a fejenként

¹⁾ „Septimo, in dandis votis Eleccionis ita actum est, cum esset fienda electio, aliquae personae confidentes Comitum Scepusiensis semote et casutibus (?) invicem iuncte, secreto et paululum temporis sermonem conseruerunt, et protinus verse ad populum ostenderunt, se locutos iam fuisse de eligendo Rege, et si piaceret eis Comes Scepusiensis, ad quod extemplo ministri et armati eiusdem Comitum, quorum ingens copia fuit, cum magno clamore et strepitu, et quasi cum furia simul clamarunt: sibi piacere Comitem Scepusiensem, et tunc populus ex timore nihil potuit aliud respondere, quid quisque sentiret.” Ezen előadás öszhangzásban van Widmannak fonnebb 19. lapon idézett elbeszélésével.

²⁾ A „Declaracio Eleccionis Regis Ferdinandi” emlékiratban. Bécsi cs. és k. t. íevt.

³⁾ *Widtnan*. Goldastnál. II. 43. 1. És *Istvánfi*. 86. I.

⁴⁾ *Jászay* és utána újabb történetíróink Ferdinand megválasztását december 16-ra teszik. Azonban ő maga számos okmányai-

szavazók egyértelműségét látván, a rendek egyhangú felkiáltása által *Ferdinand Magyarország királyává megválasztatott*, és ez a tömeg örömrivalgása, a harangok zúgása, az ágyúk üdvlövésai között, ünnepélyesen kihirdettetett.

Az országgyűlés ezután a nádor vezetése alatt küldöttséget választott, mely Ferdinándot megválasztásáról értesítse, és előtte a nemzet hódolatát tolmácsolja; ²⁾ mire a rendek szétoszlottak. ³⁾

Ferdinand sietett, a következő év január 1-én kelt levelei által, megválasztását köztudomásra hozni; egyúttal némely urakhoz és nemesekhez, kik a pozsonyi országgyűlésre nem jelentek meg, úgyszintén több királyi városhoz azon szokatlan felhívást intézte, hogy habár nem kételkedik „hogy ezen

ban írja, hogy *tizenhetedikén* választatott meg. Jászay ezt (400. 1. 3. jegyzet) a fogalmazó hibájának mondja; azonban alig hihető, hogy e hiba következetesen minden okmányba becsúszhatott volna.

¹⁾ „Eleccio fuit facta libera, non coacta minis, nec tiniore, sed cum considerata deliberacione, *votorum seyaratorum* religion e conclusa, et in summa tali modo, forma et ordine, quod nihil pretermisum fuit.“ A „Declaracio“ emlékiratban. — *Istcánfi* írja: „Ferdinandus ... ipsius priinum Palatini suffragio, ac demum votis et acclamatione omnium ordinum, magna publicae laetitiae significatione, mirificoque omnium applausu, et tonnentorum fragore declaratus est.“ 86. 1.

²⁾ Bizonytalan, mely napon fogadta Ferdinánd e küldöttséget. A „Declaracio“ című emlékirat írja: „Rex Ferdinandus in Regem Hungarie unanimi decreto electus et declaratus fuit, quam declaracionem ad Suam Maiestatem per Commissarios et honoratissimos legatos mense Januario anno MDXXVII. miserunt, et eam Sua Maiestas publice et solemniter acceptavit.“ *Wiclman* pedig, mint szemtanú beszéli: „Das angezaigte Decret der Erwehlung ist auch hochernanten meinen gnädigsten Herrn von dem Gross-Grafen und Standén, darnach fürderlichen mit ihren andern von allén Standén darzu verordneten Gewaltträgern und Botschafften zu Wien im nächstverschiedenen Januario presentirt; welch Decret oder Declaration Hire Königliche Majestat darauf publice und soleniter angenommen. Solches ich gesehen, mit und dabey zu Wien gestanden.“ Goldastnál. TI. 43. 1.

³⁾ Hogy törvények alkottattak volna ezen gyűlésen, annak semmi nyoma.

választás nekik óhajtott és kedves“ „öt annak megerősítése és jóváhagyása felől mielőbb értesítsék.“⁴⁾)

⁴⁾ „Et quamvis minimé dubitemus — úgymond a január 1-én kelt leveleiben — hanc electionem nonnisi acceptam et optatam vobis esse, séd ut animus vester clariori nobis innotescat argumento, vos nihilominus singular! studio requirimus, ut electionem illám approbetis, nosque de approbatione et ratificatione eiusdem per hunc Tabellionem nostrum quamprimum certificetis.“ Az urakhoz, nemesekhez és k. városokhoz intézett levelek külön fogalmazatai a bécsi cs. és k. titkos levéltárban. Az urakhoz intézett levelet magyar fordításban közli *Jászay*. 400. 1.

IV.

Horvát- és tótországi gyűlések. ¹⁾

Azon zavarteljes napokban, melyek a mohácsi vereséget követték, Horvát- és Tótországban *Frangepán Kristóf* Zeng, Veglia és Modrus grófja körül csoportosultak a rendek. Ő II. hajós udvarában nem volt kedvelt egyén. Midőn több főúrral ellenséges súrlódásba jött, elhagyta hazáját, és Ferdinand főherczegnek ajánlotta fel szolgálatait. Mindamellett 1526. tavaszán a magyar országgyűlés őt kínálta meg a Szulejman ellen indítandó sereg vezérletével, de nem fogadta el. Augusztus havában Ferdinand által adelsbergi kapitánynya neveztetett. Azonban értesülvén a török sereg félelmes előnyomulásáról, engedett a hazaszeretet ösztönzéseinek, és Horvátországba sietett. Itt hadakat gyűjtött, hogy azokat Lajos táborába vezesse, kit ismételve kért, hogy az ütközetet halaszsa. Szeptember 2-án Zágráiban volt hadaival, midőn a mohácsi csata gyászos kimenetelének hírére vette. Ennek daczára hősies ('1 szánts ággal Székesfehérvárig merészkedett, egy török hadosztályt szétvert és magát a szultánt is rémületbe ejtette. ²⁾

Innen visszatérvén, a Dráva és Száva partjain várta a törököt; azon hitben, hogy erre fog kivonulni Együttal szep-

¹⁾ Hosszú irodalmi vita tárgyát képezte azon kérdés: mit értettek a régi századokban e két elnevezés alatt. Kétségtelen, hogy *Slaconiát* Zágráb, Körös és Varasd megyék, *Horvátországot* pedig a Száván, illetőleg Kulpán túl fekvő terület képezte. Mindkét tartomány rendei külön tartották gyűléseiket; a sláviaiak *Kőrösön. Zágráiban*, vagy *Donibrón*; a horvátországiak *Czettinben*. V. ö. *Palugyay Imre*. A kapcsolts részek történelmi és jogi viszonyai Magyarországhoz. Pozsony. 1860.

²⁾ *Jászay*. 25—29. 11.

tember 23-dikára *Kapronczára* hívta meg a *tótországi rendekéi*, hogy velők hazájuk védelméről tanácskozzék. ¹⁾

Mindannyian hálával voltak eltelve bátor fellépése- és buzgó tevékenységéért. Ezt tettleg is kitüntették. „Akarjuk — mondák neki — hogy uraságod legyen kormányzónk és fővédnökünk, s készek vagyunk engedelmeskedni neked; mert Jaicza ostrománál is te mentettél meg minket a töröktől, és jelenleg a te uraságodat kivéve, minden uraink álta] elhagyatunk az ország veszedelmében. Emiatt nem akarunk mást kormányzónknak és védnökünknek, mint a te uraságodat.“ Mire egyhangúlag kikiáltották a tartomány védnökévé, kormányzójává, és ősi szokás szerint, három ízben felemelték. ²⁾

Példákat követték a szomszéd magyarországi részek rendei. *Baranya, Pozsega, Somogy, Zala* megyék nemessége Összegyűlvén, őt kormányzóul választá és követek által felkérte, hogy őket is pártfogása és védelme alá fogadja. ³⁾

¹⁾ Maga Frangepán szeptember 29-én Kapronczáról Dandolo Antal velencei patricziust csak általánosságban értesíti: „Domenicha pasata i signori schiavi havevano una generale diéta, a la quale sono stati tutti signori.“ (*Sanudo*. XLIII. 65. 1.) *Zárai Jeronws* október 25-én Somogyból szintén Dandolonak határozottan írja, hogy Frangepán hívta össze a gyűlést. „Sua Signoria, . . . convoco tutti li signori et gentilhomeni del paese.“ (*Sanudo*. XLHL 151. 1.)

²⁾ Így írja le *Zárai Jeromos* idézett levelében a kapronczai gyűlés lefolyását. Frangepán maga csak az eredményt jelenti Dandolonak. „Me hanno electo per fhorò defensore et governatore, alzandome in aire, segondosi e fhorò légie.“

³⁾ *Zárai J.* írja: „Si hanno congregati alquanto contati insieme et hanno creato et leuato et acetato con plenaria autorita sua signoria per defensor et gouernatore loro, al anteseritto modo, che hanno fatto quelli de sclauonia et con grande a.mplitudine et autorita, etiam hanno mandate da sua signoria tutti li altri contati de qua del danubio, quali sono XII., pregando sua signoria li uoglia etiam acetar sotoombra et protezion sua, come sua signoria a fato sclauonia, e posega e barania, e semogia et sállá.“ És ő maga: „Anche sono accordati tutti comitati, quanti ne sonno de qua de questa parte del danubio múlté miliara, et hanno mandate qua da nui pregando voles emo venire da loco et css ere governatore anche de lhorò, prometendone lor vite insieme tutte lhorò auere, perchc in tutto regno ungaricho non c uno unicho signore, qual volcsse fart testa contra questo perfido turcho.“

Fraii gepán, bár tapasztalta, hogy a tót országi rendek nagy részé határozott ellenszenvet táplál a nemet elem irányában: 1) Ferdinándhoz csatlakozott, és késznek nyilatkozott igényeit támogatni.

A főherczeg ennekfolytán már szeptember 15-én *Fran-gepánt* és *Jurisich Miklóst* biztosaivá nevezte, hogy a *horvátországi* rendeket, egyenkint és az általok tartandó *gyűlésükön*, ügyének megnyerni igyekezzenek. 2)

E gyűlés *október elején* tartatott meg. 3) A biztosok buzgó tevékenysége folytán, a rendek hangulata Ferdinand ügyére nézve kedvezőbbé lón. Ekként felbátorítva, a gyűlést felhívták, hogy Ferdinándot „azon jogai alapján, melyek őt és hitvesét Magyarországra nézve megilletik, és több egyéb tekintetknél fogva, *királyokul fogadják el és ismerjék el.*“ 4)

Azonban a horvátországi rendek e fontos ügyben óvakodtak Magyarországot megelőzni és attól elszakadni. Emiatt Ferdinand biztosainak felhívását nem vették érdemleges tárgyalás alá. Arra szorítkoztak, hogy *Erdődy Simon* zágrábi püspököt, továbbá *Perusics Jánost* és *Krisenies Gáspárt* biztosaikká

1) Ő maga írja Dandolonak: „Unica voce dicono tutti signori nobili et el popolo, che prima volono rendersi al turcho, che essere sotto alemanni.“ (Idézett helyen.)

3) E napon Ferdinand irodájában több megbízólevél állítatott ki a nevezettek részére, és pedig hét példány a horvátországi grófokhoz s bárókhoz, öt példány a nemesekhez és végre egy példány a *horvátországi gyűléshez* szóló. Ezeknek, úgyszintén a főherczeg által a biztosokhoz intézett levélnek eredeti fogalmazata a bécsi t. lev. t.

4) Hol és mely napon tartatott meg e gyűlés, nem tudjuk meghatározni. Hogy azonban október első napjaiban kellett megtartatnia, bizonyítja, hogy Ferdinánd már október 18-ikán utasítást ad követeinek, kik a horvátországi követekkel tárgyalandók voltak. Ennek eredeti fog. a bécsi t. lev. t.

5) Ferdinánd december 5-én a horvátországi gyűlésre küldött biztosainak adott megbízólevelében írja: „Cum . . . Episcopis, Prelatis, Comitibus, Nobilibus ac uniuersis Ordinibus et Statibus Regni Croatiae Jus nostrum, quod nobis et Serenissime Consorti nostrae dilectissime versus Regnum Hungariae competit, exposuissimus, requirendo eosdem, quatenus nos illius vigore aliorumque complurium respectuum intuitu in Dominum et Regem suum acceptarent, et ut talem recognoscerent.“ Eredeti fog. Ugyanott.

rendelték, oly meghagyással, hogy Ferdinánddal tárgyalásokat kezdjenek. ¹⁾

A rendek emellett azon kérelemmel fordultak Ferdinandhoz, hogy az általa, a mohácsi csata előtt, megajánlott segélyösszeg kifizetését eszközölje. ²⁾

Ferdinand sietett eleget tenni e kívánságnak, és a segélyösszeg kifizetését elrendelte. ³⁾ Egyúttal a maga részéről *Kreutzer Gergely* laibachi dékánt és *Dornberg Erasmus* tanácsost küldötte a zágrábi püspökhöz, hogy mielőtt ez biztos-társaival Becsbe jönne, velők előlegesen értekezzenek. ⁴⁾

A horvát biztosok előbb Pozsonyban jelentek meg, s innen november 16-ikán utaztak Bécsbe, ⁵⁾ hol küldőik kivonatait előterjesztették. Azonban megbízóleveleik és utasításuk nem lévén elég határozott, a tárgyalások nem vezettek az óhajtott eredményre. ⁶⁾

1) Ferdinand imént említett december 5-diki megbízólevele említi ez eredményt: a biztosok kiküldetését; ezeknek neveit Ferdinand október 18-diki utasításából és Mária királynénak november 16-iki leveléből tudjuk. Mindkettőről alább szólunk.

2) A felterjesztésnek dátum nélküli egykorú másolata a bécsi t. lev. t.

3) Kiténik ez az 1527. első napjaiban tartott horvátországi gyűlésnek felterjesztéséből. „*Maiestas Vestra . . . prout accperamus, graciosum subsidium et iuuamen dari deputauerat.*“ Egykorú másolata a bécsi t. lev. t.

4) Ferdinand ezeket 1526. október 28-án Hamburgban utasítással látja el. „*Instructio de hys, que . . . Gregorius Kreutzer dcanus Ecclesie Labacensis ac Erasmus Dornberg Consiliarius noster, cum . . . Symone Episcopo Zagrabienisi ac eiusdem Collegis et Consortibtis, ad cum nomine regnorum Croatie et Sclauonie missis et deputatis . . . tractare debent.*“ Általános kifejezésekben hagyja meg nekik, hogy a horvát rendeket kegyelméről biztossítsák, és „*declarabunt, qualiter nos de plurimum gauisi sumus de eorum aduentu.*“ Eredeti fogalmazata a bécsi t. lev. t. Arról, vajjon Kreutzer és Dornberg találkozta-o Ferdinand biztosaival, nem bírunk tudomással.

5) Mária a Bécsbe utazó két horvát nemest ajánlólevéllel látja el Pozsonyban, november 16-án. Eredetije a bécsi t. lev. t.

6) Ferdinand december 5-iki, többször említett, megbízólevelében írja, hogy a követek „minden egyes kérelmeikre teljes elhatározást nem nyerhettek, mert a küldőiktől vett meghatalmazásuk határain túllépniök nem volt szabad.“⁴

Csak abban történt megállapodás, hogy a horvát biztosok a pozsonyi magyar országgyűlésen megjelennek ¹⁾, és ennek befejezése után a horvátországi rendek ismét gyűlést tartaminak. ²⁾

Úgy történt. A horvátországi követek részt vettek a pozsonyi országgyűlés tanácskozásaiban, és midőn hazaérkeztek, a horvátországi tartományi gyűlés összehívását eszközölték. ³⁾

A horvátországi rendek 1526. december végső napjaiban számosán jöttek össze *Czettinben*. A legelőkelőbbek valának: *Ilorváth-Miszlenovics András* knini püspök, *Torguatus János* corbáviai gróf, *Zrínyi Miiudós* gróf, *Frangepán Kristóf*, *Farhas* és *György* grófok, *Blágay Kristóf* gróf, *Pernyay Kristóf Tompics Bornál*, *Kőbazics János*, *Jankovics Pál*, *Krisenics Gáspár*, *Csijacsics Tamás*, *Szköblics Mihály*, *Bábonisics Miklós*, *Otmics Gergely* és *Antal*, *Nőbakovics János*, *Isacsics Pál*, *Giszics Gáspár*, *Szunics István*. A megyék és városok, úgyszintén a távollevő urak követeket küldöttek. ⁴⁾ Battyányi Ferencz bán és Erdődy Simon zágrábi püspök elmaradtak.

Ferdinand király *Obersteiner Pál* bécsi prépostot, *Jurisch Miklós* kapitányt, *Katzianer János* kapitányt és *Puchler János* mehoui főtisztet küldötte mint biztosait a gyűlésre. ⁵⁾

1) Ferdinand november 28-án Battyányi Ferencznek írja: „Cum Nuntiis Croatarum, qui ad nos missi erant, tan tūm egimus, ut ad Diétām Poseniensem quoque eant, rebus nostris operām daturi, eaque finita se domuin conferant.“ Eredeti fogalmazata a bécsi t. lev.

2) Ezt Ferdinánd említi december 5-iki megbízólevelében.

3) Meghívólevel nem ismeretes.

4) Ezeknek nevei olvashatók a január 1-én kiállított okmány élén, mely Ferdinánd királylyá választatásáról szól. A nevek után áll: „És Horvátország valamennyi többi nemesei és főbbjei, miként nemeseinek, vármegyéinek, városainak, kerületeinek s népeinek közönsége.“ Az okmányt kiadta *Chmel*. Habsburgisches Archiv II. 35—38. 11. *Kukuljevic*. „Articuli et Constitutiones Diatarum, seu (rcneralium Congregationum Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae/ (Zágráb. 1862.) 20—22. 11. Magyar fordításban *Jászay*. 386—390. 11.

5) A december 5-én kelt megbízólevel eredeti fogalmazata a bécsi t. lev. Magyar fordítását adja *Jászay*. 286. 1. V. Károly császár Stadion Kristóf augsburgi püspöknek és Fürstenberg Frigyes gróf-

Ezek megjeleli vén a rendek körében, megbízóleveleik előmutatása után, felszólítást intéztek hozzájuk, hogy Ferdinándot „törvényes és természetes királyuk- és uruknak⁴⁴, nejét Annát pedig „törvényes és természetes királynéjuk- és asszonyuknak ismerjék el, nekik a tartozó hűségi és hódolati esküt tegyék le.⁴⁴

E felhívás indokolására nem mulasztották el kifejtetni azon jogokat, melyekkel Ferdinánd és Anna „a magyar szent birodalomnak örökségi jog alapján elnyerésére teljesen és elegendőképpen felruházva és ellátva vagyon, főként ama többrendbeli szerződések erejénél fogva⁴⁴, melyeket Frigyes és Miksa császárok Mátyás és Ulászló magyar királyokkal kötöttek, és amelyeknek szövegét egész terjedelemben felolvasták. Hivatkoztak továbbá a pozsonyi választásra és „ama számos kegyelem-, segedelem- és kedvezésekre is, melyekkel Horvátországot a félelmes törökök ellen . . . ő királyi fensége, annyi keresztény fejedelmek között egyedül maga, fentartotta.⁴⁴

A rendek, mint maguk írják, „szigorúan megfontolták és bőven meggondolták⁴⁴ a felhozott érveket, és meghajolva azoknak meggyőző ereje előtt „szívesen, buzgón, jókedvvel és tisztelettel⁴⁴ készeknek nyilatkoztak Ferdinándot uralkodójuknak elfogadni. Az új év (1527) napján délelőtt a ferencziek kolostorában tartott ülésükben „mindannyian egy szóval és felkiáltással Ferdinánd királyt igaz, törvényes, kétségtelen és természetes királyukká és urukká, az egész nemes Horvátország királyává és urává; nemkülönben Anna királynét igaz, törvényes, kétségtelen és természetes királynéjukká, és asszonyukká, egész Horvátország királynéjává és asszonyává *megválasztották, elismerték, elfogadták és kikiáltották*. Sőt tovább mentek; kötelezték magukat és utódjaikat, hogy soha mást Horvátország uralkodójáéi elismerni nem fognak, mint Ferdinánd és Anna örököseit.

Mire, míg hírnökök járták be a város utcáit és téréit, kiknek, kiket, Ferdinánd ügyének támogatása végett, Magyarországba küldött, november 26-án meghagyta, hogy Horvátország rendéit is igyekezzenek megnyerni. Evégből hozzájuk szóló megbízólevelet is állított ki. (Eredetije a bécsi t. lev.) Azonban a császári biztosok nem jöttek Horvátországba.

a választást köztudomásra hozták, a rendek letették a hűségi esküt.

Az összes jelenlevők „kezeiket és újjaikat magasra emelve, a legnagyobb örömmel⁴⁴ mondták Obersteiner Pál prépost után az eskü következő szövegét:

„Esküszünk és fogadjuk, hogy mostantól fogva ezután fenséges Ferdinand fejedelem úrnak, választott cseh királynak és hitvesének, fenséges Anna asszonynak, Magyar- és Csehország született királynéjának, a mi kegyes és kegyelmes urainknak, mint Horvátország igaz, törvényes és természetes örökösének, királyának és királynéjának, miként az ő *öröltö-wik*-, helytartóik- és kormányzóiknak is, mindenkor hívek és engedelmesek leszünk; az ő javukat, hasznukat, épségben maradásukat szemünk előtt tartjuk, s erők szerint előmozdítjuk, kárukat és hátrányukat pedig tehetségünkhöz képest elhárítjuk és eltávoztatjuk; minden egyebet is mindenkor megteszünk, mi a jó alattvalókat és hű szolgálókat uraik irányában megilleti, s kötelességükben áll; ő felségükön és az ő örökösükön kívül más senkit soha urunkul és királyunkul elfogadni és elismerni nem akarunk; sőt ha együtt vagy egyenként észrevennők, hogy valaki, vagy többen, akár az egyházi, akár a világi rendből, az ő felségeik kárára, szóval vagy tettel, máshoz vagy másokhoz csatlakozni kívánnak, mihelyt az ilyenek tudomásunkra jutnak, ő felségeiket, vagy az ő felségeik által rendelt eljáróinkat azonnal figyelmeztetjük, értesítjük, és az ilyen engedetlenségnek engedelmességre szorításában segítjük; legkisebb csalárdság és álnokság nélkül. Isten minket úgy segéljen és az ő szent evangéliuma.“

Ezután a gyülesteremből a kolostor templomába vonultak, hol a „Téged Isten dicsérünk“ hymnust énekeltek. ¹⁾

A királyi biztosok ezen eredményt, nem áldozatok nélkül érték el. Ferdinánd már a gyűlés előtt némi segélyösszegeket rendelt kifizettetni a horvát uraknak, hadak fogadására. Mivel azonban ezen összegek kifizetése körüli, a királyi tisztviselők

¹⁾ A király választásáról szóló részleteket és az eskü szövegét a rendeknek, fennebb említett január 1-iki okmánya tartalmazza.

eljárása többféle panaszokra adott okot, a rendek ezíránt feliratot intéztek hozzá. ¹⁾

Most a királyi biztosok újabb és jelentékenyebb ajánlatokkal kötelezték le a rendeket. Úgy mint:

A király Horvátország védelmére ezer lovast és kétezer gyalogot fog tartani; a gyalogokat mind, a lovasok közül pedig kétszázat a király által nevezendő főkapitány szabadon fogadhat fel, a rendek befolyása nélkül; a többi nyolczszáz lovast a rendek fogják kiállítani, és ha a király ezeket a tartományból kivezetni kívánná, az első hónapban fejen kint három arany forintot, a következő hónapokban pedig annyit kapnak, mennyit a többi lovasok.

A király Karinthia határszélein „illendő számú“ hadakat tartand.

A horvátországi erősségeket megvizsgáltatni és felszereltetni fogja.

A kiváltságokat, jogokat, szabadságokat és rendelvényeket, melyeket Horvátországnak s lakosainak a hajdani királyok adtak, régi szokásaikkal együtt megerősíti és épségben tartandja; az országot és lakosait védelmezni és támogatni fogja. ²⁾

A rendek hálával fogadták ezen Ígéreteket. Azonban még egy kívánságuk volt; az, hogy a király a rendek által kiállítandó 800 lovas három havi zsoldját előre, és pedig tíz nap alatt fizesse le; „máskülönb így szólnak — ezen pénz nélkül, a maguk és az ország védelmére semmi jót nem tehetnek.“ ³⁾

A királyi biztosok ismervén uruk szorult pénzügyi viszonyait, a rendeket reábirni igyekeztek, hogy követelésükről mondjanak le. Ezek azonban állhatatosak maradtak. A discussio élénk volt, sőt már-már a szenvedély hangja is bevegült. A k. biztosok egyike és Kobazics János horvát nemes között

¹⁾ A felirat dátum nélküli egykorú másolata a bécsi t. lev.

²⁾ A k. biztosok okmánya a bécsi t. lev. Kiadta *Kuhiljeric*. 22—25. 11.

³⁾ A gyűlés felirata, 1527. január 3-dikán. Eredetije a bécsi t. lev. Kiadta *Kukuljeric*. 25—26. 11.

komoly összeütközés támadott. Végre abban történt megállapodás, hogy a rendek érdekllett követelésükkel közvetlenül a királyhoz fordulnak, mit alázatos mentegetődzések mellett tettek meg.

A tartomány védelmére vonatkozó intézkedések mellett, — a melyeket a török és János pártjának fenyegető magatartása követelt — a czettini gyűlést komolyan foglalkoztatta a *tartomány beligazgatásának* ügye. Miután Battyányi Ferenc bán a tartomány határain kívül lakott, és annak érdekeit kevésbé viselte szíven, a tartományban nagy zavar honosult meg. A rendek, rögtön segíteni óhajtván az elhatalmasodott bajon, — kétségkívül a k. biztosok jóváhagyásával — *Jurisich Miklós* k. tanácsost és főkapitányt kérték fel, hogy a „*királyi helytartó*“ tisztét vállalja el. Ez, úgy vélekedvén, hogy ily tiszt adományozása a rendek hatalomkörén kívül esik, csak hosszas vonakodás után fogadta el, de csak a királyi megerősítésig, melyet a rendek siettek kikérni; egyúttal *Jurisich* oldala mellé, a maguk köréből négy tanácsost választottak. ²⁾

A gyűlés január 3-án fejeztetett be. A rendek elhatározták, hogy küldöttséget fognak bocsátani a királyhoz, mely hódolatukat és kéréseiket tolmácsolja. Ezt azonban, a k. biztosok figyelmeztetésére, elhalasztották. Egyelőre arra szorítkoztak, hogy a királyt megválasztatásáról és saját kérelmeikről levélben tudósították.:³⁾

A *tótországi rendek* elváltak horvátországi testvéreiktől, és János királyhoz csatlakoztak. ⁴⁾

Frangepán Kristóf, kit János király Horvát-, Tót- és

¹⁾ Az említett felterjesztésben. — Ez ügyben Ferdinand 1527. márczius 13-án és Harrach Lénárd márczius 14-én írtak Kobzicsböz. Eredeti fogalmaz átok a bécsi t. lev. V. ö. *Jasay*. 395. 1.

²⁾ Az említett felterjesztésben.

³⁾ E levél eredetije a bécsi t. lev.

⁴⁾ Ferdinand 1526. szeptember 21-én Ditrichstein Zsigmondot és Aursperg Jánost nevezte biztosaivá a tótországi rendek gyűlésére. Azonban ezek, úgy látszik, nem jelentek meg Tótországban, sem 1526 őszén, sem az alább említendő gyűlésen. (A részükre kiállított megbízólevelek a bécsi t. lev.)

Dalmátország bánjává nevezett, a slavóniai rendeknek december 18-ra *Dombró* mezővárosába gyűlést hirdetett ¹⁾, melyet azonban később a következő év január 5-re halasztott. Ő és *Táhy János* vránai perjel elnököltek.

János király külön biztosokat is küldött e gyűlésre: alsó-lindvai *Bánffi Jánost* és gibarti *Keserű Mihályt*. Ezek felhívták a rendeket, hogy tekintettel az 1505-ik évi végzemenyre, melynek szövege felolvastatott, Jánost uralkodójuknak ismerjék el; továbbá az ország védelmén¹ adót ajánljanak meg.

A tanácskozások három napot töltöttek be. A rendek fájdalommal szemlélték, hogy a két testvér tartomány ellenségségen fog egymással szemben állani, és aggódva látták a polgárháború veszélyeit közeledni. Ennekfolytán Jánost elismerték ugyan királyuk-, és Frangepánt bánjuknak; de az utóbbinak esküvel kelle magát kötelezni, hogy egész erejével és tehetségével az ellenkirályok kibékítésén fog fáradni.

Ezután, némi adót ajánlva meg, szétoszlottak. ²⁾

¹⁾ Battyányi Ferencz 1526. december 21-én tudósítja erről Ferdinand királyt; egyúttal jelenti, hogy a gyűléshez levelet intézett, melyben felhívja, hogy Frangepánt ne ismerje <4 bánnak. (E levél eredetije a bécsi t. lev.).

²⁾ Jurisich Miklósnak 1527. január 22-én Ferdinand királyhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi t. lev.

V.

János király budai országgyűlése.

Ferdinand királylány választatása és magyarországi híveinek buzgó munkássága, természetszerűen nagy hatást gyakorolt János királyra.

Ő maga és követői fokozott tevékenységet fejtettek ki. Míg diplomáciai ügynökei bejárták az európai udvarokat: az ország rendjét felhívni kívánta, hogy Ferdinand megválasztását érvénytelennek nyilvánítsák, és az ellenállásra szükséges eszközöket ajánlják meg.

Evégből 1527. márczius 17-ére (Reminiscere vasárnapjára), *Budára* országgyűlést hirdetett, hogy itt — mint meghívóleveleiben írja — „a főpapokkal, zászlósokkal és egyéb rendekkel, az országot naponként fenyegető veszélyek elhárítása iránt tanácskozzék, s a bajok ellenszereiről gondoskodjék. Nem hiányoznak ugyanis, kik a jónak színe alatt konkolyt hintenek, az ország védelmének és megmentésének ürügye alatt a magyar nemzet és *nyelvének kiirtásán fáradoznak!* Egyúttal megnyugtatta a rendeket aziránt, hogy „nem fogja őket számos napokon át, mint más alkalmakkor szokás volt, visszatartani, hanem a haza üdvére és megmaradására vonatkozó ügyek kevés napok alatt előterjesztetvén és letárgyalatván, őket haza bocsátandja.“ .

A megyékhez intézett levelekben, a tárgyalandó ügyek fontosságára utalva, azon óhajtását fejezte ki, hogy a *nemesek fejenként jelenjenek meg* (azonban amennyibe!) ez nem lehetséges, megelégszik, ha csak követeket is küldenek. A városokat két-két követ küldésére hívta fel. ¹⁾

¹⁾ A Bártfa városához intézett levelet közli *Kovachich*. Snpple-

Hogy ezen országgyűlésre Ferdinand hívei is minél számosabban megjelenjenek, különösen *Pöstyényi Gergely* volt hivatalva közreműködni. Ezen időben János király fond varmestere, még két év előtt egyike volt azon négy kapitánynak, kik a Mária királyné által, Szapolyay János pártjának ellensúlyozására alakított „*kcdandosoli* társulatának⁴⁴ élén állottak. Három társa Mohácsnál elesett; csak maga volt életben. Most a kalandosok társulatának tagjait reábirni igyekezett, hogy a budai országgyűlésen jelenjenek meg. ’)

A *pozsonyi* kormánytanács, bár nem félt attól, hogy ezen országgyűlés Ferdinand ügyére nézve veszélyt hozand, mégis ajánlotta neki, hogy követeket küldjön Budára. ²⁾ Azonban Ferdinand nem akarta magát ismét kitenni azon megaláztatásnak, melyet a fehérvári országgyűlésen, hol a rendek biztosait kihallgatni vonakodtak, szenvedett. ³⁾ Emiatt a Budán összegyűlendő rendeket csak levélben intette, hogy örökösödési jogait és királylyá választatását tekintetbe véve, ne engedjék magukat a „*vajda*⁴⁴ által elcsábíthatni, hanem csatlakozzanak hozzá, vele a haza megmentése végett harcolandók. Egyúttal mellékelte V. Károlynak 1520. november 26-dikán mentum. III. 104. 1. Ettől a Bornemissza Jánoshoz intézett meghívólevél némileg különbözik, és rövidebb is. Egykorú másolata a bécsi cs. és kir. t. lev. — A megyékhez küldött, meghívókból egy példány sem ismeretes. Tartalmát ismerteti *Szalaházy Tamás* veszprémi püspök 1527. február 24-én Pozsonyból Ferdinandhoz intézett levelében: „*Vayvoda Conventum indixit . . . missis tere per omnes Comitatus literis, quibus deciarat magnitudinem rerum, quae instant, desiderare, ut viritiin Nobiles convenirent, quod ipse quoque, si illis molestum non esset, optarct. Se hantén fore con ten tium, ut ex singulis Comitatus electi convenient.*“ Eredetije a bécsi cs. és kir. t. lev.

¹⁾ Szalaházy fönnebb idézett levelében elmondván e tervet, hozzáteszi, hogy a kalandosok közül csak kevesen fognak az országgyűlésen megjeleni, cs azok sem pártolnak el Ferdinandtól.

²⁾ Szalaházy fönnebb idézett levelében írja: „*Cur nostrum plerisque visum sit, ut Maiestatis Vestrae Orator ad ilium Wayuode Conventum mittatur, nihil dubito, quin ex literis Reverendissimi Domini Labacensis intellexcrit.*“

³⁾ Ezt maga említi marcius 7 én a budai országgyűlésin/intézet, alább idézendő levelében.

a magyar rendekhez intézett levelét, melyben azokat Ferdinánd megválasztására buzdította, és segélyét a török ellen felajánlotta.¹⁾

Ferdinand tanácsosainak és híveinek igyekezetei a rendeket a budai országgyűlésen való megjelenéstől visszatartani, saját pártjuk körében is, eredménytelenek maradtak.

*Ötvenhárom megye,*²⁾ *tíz királyi város, Tótország és Erdély* képviselve valának az országgyűlésen. *A főrendek* nagy számban jöttek össze. Ekként az országgyűlés rendkívül népessé lön.

A *főpapok* közötti jelen voltak:

Várday Pál esztergomi érsek,
 Erdődy Simon zágrábi püspök,
 Czibak Imre váradi püspök,
 Sulyok György pécsi püspök,
 Podmaniczky István nyitrai püspök,
 Homonnai Gábor győri püspök,
 Muchnai János Csanádi püspök,
 Brodarics István szerémi püspök,
 Jozefich Ferencz zengi püspök,
 Krestshmar Lőrincz fehérvári prépost,
 Statileo János budai prépost,
 Horváth János szepesi prépost.

A *zászlósok* soraiból:

Perényi Péter erdélyi vajda,
 Frangepán Kristóf horvátországi bán,
 Werbőczy István főcancellár,
 Homonnai Ferencz tárnokmester,
 Pöstyényi Gergely főudvarmester,.

¹⁾ Ferdinándnak marczius 7-én kelt levelét, melyben V. Kár oly é is b en foglalt itik, közli *Korachich*. Suppl omentum. Hí. 105—115. 11.

²⁾ A megyék marczius első felében választották meg követeiket. A laibachi püspök és Pempflinger István marczius 16-án Pozsonyból Ferdinándnak írják: „Am naclistvergangen Montag dor Weyda hieumb aucli anderswo in den Spanschafften Lanndtag gehtltn, und man schikht auf sein begern aus yeder spanschafft ctlicli person auf den Rakliuscl) gen ofn.“ Eredetije a bécsi cs. és k. t. levél.

Országgh Imre főajtónálló,
 Tahy János vránai perjel,
 Farkas szentgyörgyi gróf.

A bárók rendjéből:

Erdődy Péter,

Báthory András szatmári főispán,
 Bánffi János veröczei főispán,
 Ráskai Gáspár nógrádi főispán,
 Lossonczy Antal,

Zeechy István,

Bekényi Benedek k. személynek,

Dóczy János budai tiszttartó,

Thewrek Bálint,

Várday János,

• Cliaholy Imre,

Cháky Mihály,

Zokoly János.

Főispánok:

Báthory István szabolcsi,
 Domboi János tolnai,
 Imreffy Mihály fehérvári,
 Paxy Gáspár aradi,
 Paxy János solthi,
 Puthnoki Imre borsodi,
 Desewffy János pozsegai,
 Abranffy Péter békési.

Előkelő nemesek: ')

Ahányból: Zeniere Mihály,

Syssary János,

Aradból: Paxy László.

Árvából: Kwbiny Lén ár d.

Bácsból: Swlyok Balázs,

Drágy Miklós.

Baranyából: Herzeg Miklós,

Kápolnay János.

¹⁾ „Primores“-eknek neveztetnek, kiknek felsorolása után még általánosságban említetnek „ceterique nobiles.“

- Barsból:* Kálnay Ferencz,
Thapolchany György.
- Békésből:* Ispán Lénárd,
Horváth István.
- Beregből:* Wyhely Imre.
- Biharból:* Ártvány Balázs,
Zóلمي János.
- Bodrogból:* Wárday Mihály,
Swlyok Lajos.
- Borsodból:* Derencény Miklós,
Jánoky Osvát,
Zyny István,
Thybold Zsigmond.
- Csornádból:* Kérey Ferencz,
Fekethe Miklós.
- Csongrádból:* Pesthény Ferencz.
- Esztergomból:* Kywrthy Miklós.
- Fehérből:* Bárson Boldizsár,
Bodniery Mihály.
- Győrből:* Néniay Mihály,
Poky Menyhért.
- Gömörből:* Pwthnoky János,
Soldos György.
- Hevesből:* Zaloky Zsigmond,
Body Mihály.
- Honiból:* Syraky György,
Balogy János.
- Komáromból:* Zenth Tamás,
Kywrthy Miklós.
- Krasznából:* Kewreffy László.
- Liptóból:* Paloozy György,
Kwbiny Mátyás.
- Mármarosból:* Petroway Péter.
- Mosonyból:* Naghlwchey Demj én.
Rausar Sebestyén.
- Nógrádból:* Wydffy Lőrincz,
Tholdy László,
Lyphay László.

<i>Nyitrából:</i>	Forgách Ferencz, Wyfalwssy Mátyás.
<i>Pestből:</i>	Kathay Mihály, Kenderesy Mihály.
<i>Pilisből:</i>	Megchei György.
<i>Pozsegából:</i>	Lewkws János, Dresneky András.
<i>Pozsonyból:</i>	Karchay Mátyás, Konde Lázár.
<i>Sárosból:</i>	Kapy Menyhért, Bertholdy Márton.
<i>Soltból:</i>	Thetheny Péter, Wolkowyth Mihály.
<i>Somogybái:</i>	Nyáry Ferencz, Zánthó Egyed.
<i>Sodronyból:</i>	Wathay Ferencz, Kadoczy Antal.
<i>Szabolcsból:</i>	Bayony Benedek, Pariagy Miklós.
<i>Szathmárból:</i>	Chaholy János, Phylpessy Ferencz.
<i>Szegestől:</i>	Jekeffalwy Mihály, Warkoch Menyhért.
<i>Közép-Szolnokból:</i>	Jakchy Mihály.
<i>Külső-Szolnokból:</i>	Was Mihály, Wesseny Mihály.
<i>Tömésből:</i>	Sysmann István, Haghniássy János.
<i>Thúróczból:</i>	Ersewk Benedek, Thwroczy Miklós.
<i>Tolnából:</i>	Begy Ferencz, Morgay István.
<i>Tornából:</i>	Kewzegy János, Nádasdy Miklós.
<i>Trencsinből:</i>	Orozlankevvy Miklós, Marsóczky Mihály.
<i>Ugocsából:</i>	Wyhelyi Gáspár. Orosy Ferencz.

Unghból: Ewd emffy K ristóf,
Záhranchy Janos.

Valkóból: Rachyth Peter.

Vasból: Septhey Ágoston
Logody Mihály.

Verőcéből: Fanchy János,
Fekethe János.

Veszprémből: Essegwary Ferencz,
Mathwsnay János.

Zalából: Gywlaffy István,
Hassaghi Dénes,
Chany Balázs.

Zará ndból: Maysay Benedek,
Bánkewy László.

Zólyomból: Myssynczky György,
Oztrolwkay György.

A lót or szögi rendek küldöttei:

Kesserw Mihály,
Rathkay László,
Keczer Gáspár,
Thwroczy János,
Broderyth Mátyás.

Az erdélyi rendek küldöttei:

Zoby Mihály,
Apaffy Farkas,
Balassa Ferencz,
Podwynya Pál.

Az erdélyi szászok külön küldöttek követeket. Ezeknek, úgyszintén *Buda, Pest, Kassa, Lőcse, Bártfa, Eperjes, Kiszeben, Nagyszombat, Fehérvár, Esztergom* királyi városok követeinek neveit nem ismerjük.

Ezeken kivül más főrendek és nemesek is voltak; minél fogva a gyűlésen megjelent rendek száma bizonyosan meg-

¹⁾ A névsor végén áll: „Caterique nobiles et proceres Regni Hungarie universi in presenti Dicta constiuiti.“ A névsort azon aláírásokból vettük, melyek az országgyűlésnek Ferdinándhoz intézettek, alább tárgyalandó, levele alatt állanak.

haladta a kétszázat. Soraikban nem hiányoztak olyanok, kik Ferdinándhoz híven ragaszkodtak, s itt is az ő ügyei szolgáltak. ¹⁾ Azonban kétségkívül túlzó és alaptalan volt az, mit ezek Máriának jelentettek, hogy „a nemesség nagy része és a közönség mindenekfelett óhajtják tudni, mikor jő Ferdinand, hogy őket kiszabadítsa „fáraó⁴⁴ kezeiből, s csak néhány „próféta¹⁴ tesz kivételt, kik mindenkor Szapolyay pártján állottak?^{4 2)}

Mennyire ámították őt, világosan kitüntették a következő események.

Miután János király a gyűlést megnyitotta, és a rendeket felhívta, hogy az ország védelméről tanácskozzanak: ³⁾ ezek bizottságot küldöttek ki, mely javaslatait előterjeszse. A megválasztottaknak esküvel kelle magukat kötelezni, hogy tanácskozásait és végzéseiket titokban tartják. ⁴⁾

A bizottság rövid idő alatt végezte el a reá bízott munkát. Marczius 23-án a gyűlés nemcsak tárgyalta már, de el is fogadta javaslataikat. ⁵⁾

A rendek hűségüket és ragaszkodásukat János király iránt ritka áldozatkészség által igyekeztek kitüntetni.

Mindennemű ingó birtokaik értékének tizedrészét ajánlották fel az ország védelmének költségeire, a királyra bizat-

¹⁾ Ezekre czéloz Mária marczius 26-ikán Ferdinándhoz intézett levelében. Marczius 27-iki levelében pedig megnevezi az egyiket: *Artáandi Pált*, kivel levelezésben állott. *Géüay*. Gesandtschaft Ferdinands I. an Szuleyman I. 1527. 56, 7. 11.

²⁾ *Mária* marczius 26-iki levelében Ferdinándnak z írja: „En somme autant quy vient de la (diète) disent, que la plus part de gentilshomes et le commun ne font que demander, quant vous veres pour les cleliurer des mains de pharao, exceptes aucuns prophetes, quy ont tousiours este de son parti.“ *Gévay*. 57. 1.

³⁾ János király előteij esz tőseinek szövegét nem ismerjük. Tartalmukat megismertetik a végzések. Mária csak annyit ír róluk marczius 26-odikán: „Ledit wayuode leur a demande, que ils se dointe leuer en persones, cant ils seront de luy requis.“ *Gévaynal*. 57. 1.

⁴⁾ Mária említi idézett levelében.

⁵⁾ Mária, ki marczius 26-odikán még semmit sem tud az országgyűlés *tárgyalásairól*, másnap már megkapja a kész, és marczius 23-ikán kihirdetett törvénycikkeket. *Gévay*. 57. 1.

van, hogy e tized behajtására és kezelésére kincstárnokokat nevezzen, kiknek a király környezetében kelle tartózkodniok, és magukat esküvel kötelezni, hogy a begy ülendő pénzt idegen czélokra nem fordítják. A rendek oly nyíltsággal, mely közel áll a tiszteletlenséghez, kijelentették: „Ő felségét biztosítják, hogy ha ezen pénzek nem azon czélokra fordíttatnak, melyeket ő felsége a rendeknek megjelölt: az ország soha többé nem fog ő felségének segélyt ajánlani?⁴ (I. és VI. czikkek.) A király és a kincstárnokok voltak hivatva kinevezni az adószedőket, kik haladéktalanul megkezdik működésüket, esküvel kötelezván magukat, hogy a tizedeket lelkiismeretesen szedik be, és titokban tartják, ki mennyit fizetett. (III. IV. V. czikkek.) Mindenkitől, eskü alatt, vallomásokat kérnek ingóságai értékéről, és sz. György napján átveszik ezen érték tized részét. (XI. czikk.)

Ezen tized fizetésére kötelezvék az ország minden lakosai, — Erdélyt és Tótországot is beleértve „miután ezeket ugyanazon veszély fenyegeti.⁴⁴ — Az országban tartózkodó kereskedők és iparosok áruí sem képeznek kivételt. (IX. XXXVII. XXXVIII. czikkek.) A király maga nem tartozott ugyan tizedet fizetni kincseitől; de felhivatott, hogy ezeken rögtön fogadjon hadakat, s vásároljon hadiszereket, hogy a németek kezeiben levő várakat haladék nélkül visszaszerezhesse. (II. XXXVI. czikkek.)

Azon oszág lakosok, kik maguknak a királytól felmentést eszközölnek ki, vagy a tized fizetésétől menekülnédk, az országból távoznak, mint honárulók fognak büntettetni. (X. XI. czikkek.) A parasztok, kik ezen adó miatt zavarokat támasztának, javaiktól fosztassanak meg; ugyanezen büntetés érje az egész községet, mely a zavargó parasztokat letartóztatni elmulasztana. Ha pedig valaki az ország rendei közötti támasztana zavarokat, mint lázadó fejét veszi, és a királytól se nyerhessen kegyelmet. (X. XXIX. czikkek.)¹⁾

¹⁾ János király Szaniszló napja utáni, csütörtökén rendelte el a tizedek fizetését. (Bártfa városához intézett levele és a tizedszedők esküjének szövege *Praynál* Epistolae Procerum. I. 293. 1.) A tizedszedők működéséről olvashatni Sperfogel szepesi krónikájában. *Wagner*. *Analecta*. 149, 50. 11.

A rendek a nagy teherért, melyet elvállaltak, lényeges engedményeket eszközöltek ki maguknak.

A király Ígéretet tett, hogy soha máskor ily tized fizetésére nem fogja őket kötelezni; továbbá felmentette¹ a honvédelmi kötelezettségektől, kivéve azon esetet, ha a német császár, vagy a török szultán támadná meg az országot; elengedte a koronázása alkalmával megajánlott adót, a kamarai nyereséget és taksákat; megszüntette a vámokat szárazon és vizen; végre, fővesztés büntetése alatt, eltiltotta a katonáknak nemesek és papok házaiban megszállani. (VII. XII. XIJ. XLII. czikkek.)

Hogy a király által, saját kincsein és a megajánlott tized segélyével, kiállítandó sereg élelmezése körül ne támadjanak zavarok, a király felkérte, hogy az egész országban az élelmi czikkek árát határozza meg, s egyenlő mértéket hozzon be; a ki nagyobb árakat követelne, vagy más mértéket használna, büntetésül elveszti mindazt, a mit árul. (XXIV. és XXV. czikkek.) Viszont a katonák, kik a megállapított árakat megfizetni vonakodnak, fejüket vesztik. (XXVI. czikk.)

A kereskedőkre nézve megerősített a II. Lajos alatt megállapított árszabályzat; a főispán, hivatalvesztés alatt, köteles volt a kereskedőktől, kik magasabb árakat igényelnek, áruezikkeiket elkobozni, és a vétkeket a királyhoz küldeni. (XXXI. czikk.) A külföldi kereskedők szabadon közlekedhetnek az egész országban; de tiltva van, a király engednie nélkül, lovakat, ökröket, teheneket, juhokat és bőroket kiszállítani; a kereskedőktől, kik ezen tilalom ellen cselekednek, szállítmányaik elkoboztatnak. (XXXII. és XXXIII.) Azok, kik a király által forgalomba hozott pénzt elfogadni vonakodnak, fő- és jószágvesztéssel büntetnek. (XXXIV. czikk.)

Ezek voltak a honvédelemre és a pénzügyekre vonatkozó végzések.

Verbőczy, ki ezen országgyűlés tárgyalásaira döntő befolyást gyakorolt, nem mulasztotta el a király és a rendek figyelmét a *codificatio* ügyére vezetni. Határozhatott, hogy a király tetszése szerint jelöljön ki jogtudósokat, kik „az összes törvényeket tanulmányozzák és tisztába hozzák, a törvénykönyvet rendszeres alakba Öntsék, a felesleges czikkeket és

azokat, melyek magán egyenek érdekeire vonatkoznak, kihagyva. Az ekként kijavított törvénykönyv a jövő országgyűlésnek bemutatatik. A kinevezendő jogtudósok költségeinek fedezéséről a király gondoskodik. (XV. XVI. XVII. czikkek.) *λ jogi viszonyokra* vonatkozólag még a következő törvények alkottattak:

A király rendelje el mindazon perek megújítását, melyekben Lajos király halála óta, a háború tartama alatt, Ítélet hozatott. (XVIII. czikk.)

Mindazok, kik „az elmúlt zavarteljes időkben¹⁴ a gondjaikra bízott erősségekből könnyelműen eltávoztak, a hűtlenség büntetésével Bújtassanak; ha pedig a király életüknek megkegyelmezne is, hivatalt többé ne viselhessenek, s javaikat adományozza a király érdemes hazafiaknak. (XXI czik.)

Az elmúlt zavarokban, a királyi birtokokhoz tartozó elhalt nőtelen és gyermektelen jobbágyak marhái és egyéb ingóságai részint a királyi konyha szükségleteire, részint a királyi uradalmakon létező romokba dűlt templomok felépítésére fordíttassanak. (XXXIX. czikk.)

Az elhunyt főpapok és zászlósok hagyatékai a király rendelkezésére bocsáttassanak. (XXX. czikk.)

Mivel a tizedek behajtása alkalmával, a főpapok tisztjei és a bérlők különféle igazságtalanságokat követnek el, megállapíttatott, hogy az ország lakosai a régibb törvények által szabályozott módon tartozzanak a tizedet fizetni; ha azonban a bejelentett aratási határnaptól számítandó tizenöt nap alatt a tisztviselők, vagy bérlők a tizedet beszedni elmulasztják, a birtokosok fel vannak jogosítva terményeiket haza szállíttatni. (XLIV. czikk.)

A jászok és kunok területének határai, amint azokat az ország bírái régebben meghatározták, mra felállítandók. (XXVII. czikk.)

Figyelemre méltó két törvény, mely a Törökországból Magyarországra jövő menekültekről, pribékekről szól, s ezeknek bevándorlását előmozdítani kívánja. Határozatott, hogy kik ily pribékeket személyükben vagy javaikban bántalmaznak, fejüket veszítsék, s a király se kegyelmezzen nekik: kik pedig ezen törvény megalkotása előtt bántalmaztak pri-

békékét, törvényszék elé állíttassanak. E törvény azonban nem bír érvénnyel a véghelyek tiszteire nézve, kik hivatva vannak megítélni, vájjon a pribékek valóban menekültek, vagy pedig kémek. (XIX. XX. czikkek.)

Az országgyűlés által alkotott törvények között nem hiányoznak olyanok, melyek közvetlenül *Ferdinand és követői ellen* irányulnak.

Hogy a Ferdinand ellen indítandó háború jogossága teljesen kétségtelennek tűnjék fel, a rendek felkérték János királyt, hogy az 1505-ik évi rákosi végzeményt — mely megállapítja, hogy idegenek a magyar trónt el nem nyerhetik — megerősítse; ekként ezen végzemény érvényességét elismerték. (XXXV. czikk.) Ezen alapon „hüteléneknek, a haza közjava, az ország szabadsága és a szent korona ellenségeinek⁴⁴ bélyegezték azokat, kik Ferdinánd megválasztásában részt vettek; János királyt felhívták, hogy ezeknek javait kobozza el és saját híveinek adományozza; a katonáknak pedig, kik „azon hűtelennel tartanak⁴⁴ tűzzön ki határnapot, s ha virágvasárnapig nem hódolnak meg neki, szintén foszszá meg javaiktól. Végre azok, kik a Ferdinánd által szétküldött, írott vagy nyomtatott leveleket, „melyekkel a köznyugalmat felzavarni iparkodik⁴⁴ elfogadják, elolvassák, vagy másoknak átadják; úgyszintén Ferdinándtól követségeket vállalnak el: mint felségsértők a hűtlenség büntetésével Bújtassanak. (XIII. XIV. XV. czikkek.)¹⁾

E törvények kihirdetése alkalmával, midőn a Ferdinánd párthívei ellen alkotott czikk felolvastatott, külön megnevezettek az urak, kiket a törvény sújtott; ²⁾ élükön; Báthory István nádor, Thurzó Elek országbíró és Szalaházy Tamás cancellár. ³⁾ Battyányi Ferenczet nem említették, mivel reméltek, hogy önkényt fogja elhagyni Ferdinánd pártját. ⁴⁾

¹⁾ A törvénykönyv egykorú másolata, melyet a laibachi püspök marcius 27-én küld Ferdinándnak, az egykori magyar udvari cancellária levéltárában.

²⁾ Ezt Mária említi marcius 27-ediki levelében. *Gévy*. I. 57.1.

³⁾ Sperfogel szepesi krónikájában írja: „In Comitibus proscripti sunt Stephanus Báthory Palatinus, Alexius Thurzo et Episcopus Wesprimiensis.“ *Wagner*. *Analecta*. II. 149. 1.

⁴⁾ Ezt Mária említi marcius 27-ediki levelében, *Gévy*. i. h.

A rendek ekként tényleg válaszoltak Ferdinand levelére, melyben őket felhívta, hogy hozzá csatlakozzanak, s mely mind a királyi tanácsban, mind az országgyűlésen felolvastatott. ¹⁾ Azonban Írásban is kívántak felelni. Csodálkozásukat fejezik ki afelett, hogy Ferdinánd őket alattvalóinak, magát Magyarország királyának, és János királyt erdélyi vajdának czímezi; mert nem ismerhetik el királyuknak. „Tudja meg felséged, hogy Magyarország sem jegy ajándékul, sem hűbérül el nem adományozható; hanem bármely külfejedelem hatalmától független ország, melyet sem előbbi királyaink, sem saját őseink nem voltak feljogosítva bárkinek örökségül adni.“ De őseik nem tették ezt, sőt esküvel kötelezték magukat, hogy idegent nem fognak királyukká választani; kéri tehát Ferdinándot, ne czímezze magát Magyarország királyának, ne avatkozzék az ország kormányzásába, adja vissza az általa nem rég elfoglalt városokat, és ne akadályozza őket készületeikben, melyeket a török ellen viselendő háborúra tesznek; sőt inkább, lépjen barátságos viszonyba királyukhoz, és igyekezzék vele együtt a kereszténység közös ellenségének leküzdésére.

Hogy e levél nagyobb hatással bírjon, a főrendek és a megyei követek mindannyán ellátták aláírásaikkal. ²⁾

És ez volt az országgyűlés utolsó cselekménye.

¹⁾ Ezt Mária írja marczius 26-odiki levelében. Említi, hogy a futár, ki Ferdinánd levelét vitte, utasított, hogy a feleletre várokozzék. — A mit Máriának Budáról jött szolgája beszélt, hogy a rendek megintették János királyt, ne bántsa Ferdinánd postáját, alig bir alappal. *Géçay*. I. 57. 1.

²⁾ A bártfai levéltárban létező hibás és csonka másolatból, mely az aláírásokat sem bírja, kiadta *Kovachich*. Supplementum. TTL 115—118. 11. A bécsi cs. és k. levéltárban őriztetik eredeti példánya.

VI.

1. Ferdinánd budai országgyűlése és koronázása Fehérvárt.

A János király által Budán tartott országgyűlés határozatai nem engedtek kétséget aziránt, hogy a két király között fegyvernek kell határozni. Előre volt látható, hogy a kísérlet, melyet a lengyel király 1527. június havában tett a vetélytársak kiegyenlítésére, nem fog eredményre vezetni.

Ferdinánd soká késett a háborút megindítani. Végre július utolsó napján, jelentékeny sereg élén, Magyarország területére lépett, újabb esküvel kötelezven magát a nemzet jogainak és szabadságainak tiszteletben tartására.

János király készületlenül állott. A budai országgyűlésen megajánlott nagy hadiségély csak lassan és hiányosan folyt be. A nemességet hasztalan sürgette felkelésre. És míg maga csak csekély haderővel rendelkezett, mely komoly ellenállásra alig képesítette, pártjának kebelében az árulás és hűtlenség előkészítő a teljes felbomlást. '

Így történt, hogy Győr, Tata, Komárom, Esztergom, majd Visegrád is, részint minden védelem nélkül, részint rövid ellenállás után, megnyitották kapuikat. Es Ferdinánd már az első szent király ünnepén bevonulhatott a védtelenül hagyott Budavárába. János király ezalatt a Tisza vidékére vonult vissza, hol nyílt csatákban is többször jelentékeny vereséget szenvedett.

A Ferdinánd által kivívott gyors és fényes siker egyrésztől, vetélytársának tehetetlensége másrésztől, lényeges fordulatot idézett elő a pártok bérvizonyaiban. Tömegesen hagyták el az urak és nemesek János zászlait, hogy a kelő nap fordúlva, Ferdinánd táboréiba siessenek.

Ez tehát elérkezettnek látta most az alkalmas időpontot, hogy királylyá választatását újabb országgyűlésen megerősítse, és magát, a koronázás által, a trón birtokában megszilárdítsa.

Még azon nap, midőn Budát elfoglalta, szétküldé leveleit, melyekben a rendeket a *September nyolczadikán* Budán tartandó országgyűlésre meghívta, hogy hódolatukat elfogadva, velők „a vég helyek megmentésére és az ország javára czélzó intézkedések felől tanácskozzék¹⁾

Hat nappal utóbb a királyi városoknak meghagyta, hogy több ízben hirdettesek ki a közhelyeken „hogy Magyarország és kapcsolt részeinek összes főpapjai, főurai és nemesei a Budán szeptember 8-án tartandó országgyűlésre megjelenni tartoznak; és lázadók gyanánt fognak tekintetni mindazok, kik fontos ok nélkül, makacsságból elmaradnak⁴²⁾

János király mindent megtett, hogy az országgyűlés megtartását akadályozza. A rendeket intette, hogy meg ne jelenjenek.³⁾

A legtöbb helyen hatástalanok voltak intelmei. így három megye ugyanazon napon vette Ferdinánd meghívóiratát (is János levelét; de az utóbbit értesítették, hogy azon esetre, ha Ferdinándot szeptember végéig Budavárából és az országból ki nem űzi, kényszerítve látják magukat a budai országgyűlésen megjelenni.⁴⁾ Mímlazáltal János király több megyét és várost visszatartott; részben azáltal is, hogy a hozzájuk intézett meghívóleveleket hívei elfogták.⁵⁾

Nem annyira János tevékenysége, mint inkább a rövid határidő okozta, hogy szeptember 8-adikára a rendek igen csekély számban jöttek (össze; minélfogva Ferdinánd utasítva

¹⁾ Egykorú másolata a bécsi cs. és k. t. levél.

²⁾ Ferdinándnak 1527. augusztus 20-án Pozsony és Soprony városokhoz intézett levelei, ezen városok levéltáraiban.

³⁾ Jánosnak 1527. augusztus 21-én Egerből kelt levele *nernál*. Diplomatarium Sarosiense. 200.1. *Pray*. Epistolae Procorum. I. UH. I.

⁴⁾ *Ursinus Velius*. De bello Pannoniét). Kollár kiadású., 18. 1.

⁵⁾ Ferdinánd 1528 október 10-én írja Kassa városának,

látta magát az országgyűlés megnyitását *szent Mihály napjára*. szeptember 29-edikére halasztani.¹⁾

A második határnap előestéje is elérkezett, anélkül, hogy a rendek kellő számban jelentek volna meg.

A gyűlés megnyitott ugyan, de azon kérelemmel fordult Ferdinándhoz, hogy az érdemleges tanácskozmányok csak nyolcz nap múlva kezdessenek meg; reméli vén, hogy ezen idő alatt többen az ellenpárt hívei közül, a vereség hírére, melyet János király szeptember 27-én a Tiszánál szenvedett, sietni fognak Budára. „Úgy hiszem, — írja Ferdinand — e vereség meggyógyította őket, más gyógyszer alkalmazására alig lesz szükség?^{2,2)}

Nem csalódott. Október 3-án megérkezett *Várday Pál*, kit János király egri püspökből esztergomi érsekké nevezett.“) Számosán kísérték és követték őt. *Országgh János* kalocsai érsek, *Podmaniczly István* nyitrai püspök, *Sulyok György* pécsi püspök, *JBerisló István*. *Móré László*, *lirdödy Péter* és mások.⁴⁾ Ekként a tanácskozmányokat meg lehetett kezdeni.

A király október 6-án budai palotájába hívta a főrende- hogy meg van győződve, miszerint a város elküldötte volna követeit az országgyűlésre „si literae nostrae ad vos pervenissent, aut vis et metus non obstitisse'nt.“ *Kovachivh*. Supplementum. III. 120. 1.

¹⁾ A levelek közül, melyek az elnapolást jelentették, egy sem ismeretes. Ferdinand — 1527 október 10-én Kassa városához intézett levelében említi „Conventum nostrum ... ad festum beati Michaelis Archangeli proximo praeteritum iudixerimus.“ *Kocachich*. Supplementum. III. 120. 1.

²⁾ Ferdinand 1527. október 21-én Margit főhercegnőnek írja: „La Journee en laquelle ay fait conuoquer les nobles et estas de ce Royaulme comença dimence passe, laquelle il ma conuenu, a leni- Requette, aincoires prolonguer de huit jours, pour ce que aucuns, quilz mon fait remonstrer, estaiet mai disposez, par quoy ne pouoyent se tost comparrir, mais Jespere, que la deffait susdit les aura, fait reuenir a conualescence, car ie ne fais doute, quilz nauoeynt besoing dautre medecine.“ *Horváth Mihály*. Brüsseli Okmánytár. 1. <í). 1.

³⁾ Ferdinand október t-én Budáról Margitnak írja: „Iliéi est ici arriue larchesuesque de Strigonne, qui auoit aussi este maiadé, sa.ns plusieurs autres qui aussi sont desia venuz.“ i. h. »

⁴⁾ Ezeket megnevezi *Ursimtx Vclius*. 28. 1.

két. A következő beszédet intézte hozzájuk latin nyelven, melyet azután a cancellár magyarul tolmácsolt.¹⁾

„Midőn az elmúlt évben a szomorú hírek Lajos király siralmas kimultárai, az országnak legyőzetéséről a török által, a városok és falvak elpusztításáról hozzám eljutottak, bár nem kevésbé igénybe vettem magam és a császár fontos ügyei, elfoglalva hadak gyűjtésével, melyeket a Milánót fenyegető francziák ellen Olaszországba kelle küldenem; mindaz által legsiirgősebb feladatommak tartottam erős hadat vezetnem ama kegyetlen ellenségre. E miatt Németországból Bécsbe siettem, s itt hadat gyűjtöttem, melylyel az ellenségnek váratlan, futáshoz hasonló visszavonulása után, az ország határánál megállapodtam; nehogy ha seregeimet ezen sokat szenvedett országba vezetem, sebeit egy újabbal tetézzem. Ezen sebek gyógyítására minden erővel kívánván törekedni, testvéremmel a királynéval azonnal alkalmas király választása felől tanácskoztam. A királyné és a nádor országgyűlést hirdettek Komáromba, hová a főrendek és az egész nemesség meghivattak. Azonban az emberiség körében uralkodó pártoskodás szelleme okozta, hogy a szepesi gróf Tokajba gyűlést hívott egybe, itt hívei és az újítások barátai előtt feltárta az ország elfoglalására vonatkozó szándékát, melynek valósítását több év óta titokban előkészítette. A jelenle vő csekélyszámú rendek, kik részint már előbb pártján állottak, részint most fenyegetések vagy jutalmak által megnyerettek, elhatározták, hogy ő emeltessék a magyar trónra, és mielőbb Székesfehérvárott megkoronáztatván, az ország kormányát kezeibe vegye. Mire ő hihetetlen uralomvágy, düh és örültség által ragadtatva, isteni és emberi törvényeket megvetve, a szerződésekről megfélekedve, túltevén magát a szokásokon, melyeket őseitek esküvel megerősítettek, örökségképen hagytak reátok és eddig senki sem merészelt megsérteni, — a törvényesen kihirdetett országgyűlés határnapját be nem várta, párthíveivel Fehérvárra siet, magát ki-

¹⁾ *Ursinus Velius* írja: „Täléin orationem, *locutus per interpretern*, babuit:“ 28. l. Unnék értelme nem világos. Azonban Widman, ki jelenvolt, világosai! írja: „Durch meinen gnädigsten Herrn, zum theil eigenen Munds lateinisch, zum theil durch den Ungerschen Cantzler érzékiét worden.“ *Goldastnál*. i. m. 25. l.

rálylány kikiáltatja és megkoronáztatja. A nádor és azok, kik a királyné mellett a trónüresedés alatt az ország kormányát vezették, értesülvén a vajda merész tetteről, Pozsonyba hívták össze az országgyűlést. Itt a Frigyes és Miksa császárok által Ulászló magyar királylány kötött és megerősített szerződés értelmében, engem, ősi szokás szerint, királylány neveztek. Ekkor jogom leendett fegyverrel helyezni magam a szepesi gróf által ármány és erőszak segélyével elfoglalt ország birtokába; azonban mást sugalmazott nekem azon kiváló jóakarát és atyai szeretet, melyet irányotokban táplálok; vérontás és harcz nélkül kívántam volna a szerződések és rokonsági kapcsok által engem megillető országot birtokba venni; de jószándékú terveimet a zsarnoknak vésteljes makacssága megghiúsította. Mindent megkísértettem tehát, hogy őt intelmeim által helyes útra térítsem és reábirjam, hogy az erőszakosan elfoglalt országról mondjon te. Eredménytelenül ajánlotta fel Zsigmond lengyel király tekintélyét és közbenjárását; részint tiszteletből azon szerződés iránt, melynek megújítására főleg ő bírta reá tizenkét év előtt testvérét Ulászlót, részint készítette a rokonsági kötelek által. Az ő tanácsára, bár ismeretes volt előttem a zsarnok hajthatlan szelleme, készségesen megegyeztem, hogy követeim a vajda által küldendőkkel, a lengyel király biztosainak közvetítése mellett, Olmüczben találkozzanak. Azonban hosszas tanácskozás után, eredmény nélkül oszlottak el. Ereztem és tudtam, hogy a szepesi gróf mindezt csak idő nyérése végett teszi, és előreláttam, hogy követeim hiú üzeneteknél egyebet nem fognak magukkal hozni; mindazáltal engedtem a jöleikű, és irányomban kitűnő barátságot tanúsító Zsigmond király felhívásának, azért is, hogy kitűnjék, miszerint a béke és egység létrejöttére vezető semmiféle eszközt nem mellőztem. Midőn tehát láttam, hogy szelídségemmel visszaélve, ama merész ember vakmerősége naponkint erősödik, végre elhatároztam, hogy fegyverrel fogom jogaimat érvényesíteni. Istent hívom bizonyosságul, hogy akaratom ellen kezdettem meg a háborút. Egyéb okok között azon óhajtás is készített reá, hogy oly sereget vezetve az országba, mely irántatok nem viseltetik ellenséges (érzülettel, titeket, kiknek jólétéről és megmaradásáról a legnagyobb buzgalommal gondosko-

dom, mind a szepesi gróf kegyetlen zsarnoksága, mind a törökök támadása ellen megvédjelek. Hogy jogosan viseltem a háborút, azt, igazságos bíró gyanánt, a szerencsés eredmény is bizonyítja. Tanúi voltak annak, mily sikerrel űztem ki őt a királyi székvárosból, és csekély számú hadaimmal jól felszerelt seregét tönkre tevén, várait elfoglalván, a Tiszán túl menekülni kényszerítettem. A mely győzelmet 'inkább Isten segítségével és hatalmának, mint emberi erőnek és bölcseségnek kell tulajdonítanom.

„Miután tehát Istennek kétségtelenül nyilvánuló akaratából, mindnyájatok megegyezésével hivatva vagyok fölöttek uralkodni, most már nem marad egyéb hátra, mint törekvésünket arra irányozni, ami legszükségesebb: helyreállítani a szomorú feloszlásnak induló, és úgyszólván minden tagjaiban megbomlott országot, fegyvereinkkel távoltartani ellenségeit, végre lehetőleg kiterjeszteni határait. De míg mi ezeknek végrehajtására minden erőnket felajánljuk, fáradságot nem kímélünk, és veszélyektől nem rettegünk: méltányos dolog, hogy viszont ti is ezen fontos és reátok nézve mindenekfelett üdvös feladat megoldásában tanácsosal és áldozatkészséggel hűségesen támogassatok. Ha szíveteken viselitek a vallás ügyét és hazátok szabadságát, ha megvédve kívánjátok látni a gyalázatos ellenségtől nejeitek tisztaságát, gyermekeiteket, javaitokat és saját életetöket; bizonyára örömmel fogtok igyekezni és mindent megtenni, hogy szép terveim valósítását mielőbb sikeresen megkezdhessem és szerencsésen befejezhessem.“

Ezen királyi előadás meghallgatása után a főrendek félrevonultak, hogy a válasz iránt tanácskozzanak. Rövid idő letelte után ismét megjelentek a király előtt; nevükben *Vár day Pál* a következő beszédet mondta el:

„Mindannyian, kik Lajos király halálát túléltek, meg gondolván, hogy az ország védelme tekintetéből, nagy hatalommal és számos országgal bíró uralkodóra van szükségük, Ferdinándot óhajtották királyokul. Miután azonban a szepesi

¹⁾ A beszéd egész szövegét közli *Ursinus Velius* (28—30. 11.), ki az országgyűlésen jelen volt, mint a királyi iroda egyik tagja. Minden oda mutat, hogy e beszéd csakugyan így mondatott el.

gróf pártja felülkerekedett, annak királyivá megválasztását inkább félelemből engedték meg, mint jóváhagyták; a koronázáson nem szabad akaratból jelentek meg, hanem azért, nehogy elmaradván, kárt szenvedjenek. Mindnyájuk előtt ismeretes, mennyire döllyfös és kegyetlen a szerencsében, mennyire gyáva és tehetetlen a szerencsétlenségben; mit most ismét bebizonyított, futásnak eredve, mihelyt Ferdinand hadainak közeledését hírül vette. Ennek folytán örömmel értesültek Ferdinand győzedelmeiről, és szerencsét kívánnak neki. Királylyá választatását, mely Pozsonyban a királyné hívei által történt, érvényesnek ismerik el, s közmegegyezésükkel járulnak hozzá. Azokat, kik vele ellenkeznek, ellenségeiknek fogják tekinteni. A szepesi gróf, ki vétkes erőszakkal foglalta el az országot, mint felségsértő fegyverhatalommal üldözőbe veendő; mivégre készségesen ajánlják fel a királynak fegyverüket és vagyonukat. Vegye át a király haladék nélkül az ország kormányát, és koronáztassa meg magát Székesfehérvárt. A főrendek és nemesek készek rögtön küldöttséget indítani Perényi Péterhez, s őt a korona átadására felhívni!¹ *)

A király röviden kijelenté, hogy a főrendek hódolatának és áldozatkészségének kifejezését kegyelmesen tudomásul veszi.

Két nappal utóbb, október 8-án, a király megjelent az alsó nemesség körében. A budai vár alatt elterülő mezőn faállvány, s ezen selyemszövettel borított aranyos trón volt elhelyezve. A király, a főrendek által kísérve, jött ide.

Mindenekelőtt *Szalaházy Tamás* veszprémi püspök és királyi cancellár ismételte azt, mit Ferdinand két nap előtt a főrendeknek előadott. Majd maga a király szólott, latin nyelven; szavait a cancellár magyarul tolmácsolta.²⁾

„Úgy hiszem, mindnyájatok előtt ismeretek szándékaim, melyekkel minap hazátokba jöttem: titeket a zsarnokságtól felszabadítani, személyeiteket és javaitokat az ellenségtől megvédeni, belviszályok és sokféle csapások által teljesen felforgatott hazátoknak, mely egykor annyira gazdag vala, régi fé-

¹⁾ *Ursinus Velius* Várdaynak beszédét így, kivonatosan közli.

²⁾ így értem azt, a mit *Ur sinus Velius* ír: „ Ipse eodem (Episcopo Vespriniensi) *usus interpret?* büne in módúm ad circnmfusam nobilitatem verba fecit.“ 31. 1.

nyét visszaállítani. Legyetek meggyőződve, hogy bár teljes joggal igényelhettem ezen ország trónját, inkább szánalomból, már már elveszett ügyeteken segíteni óhajtván, mint haszonlesésből és saját értékeimet tekintve, kerestem azt. Mert valóban nem létezik ország, mely hazátoknál inkább kifosztva és elhagyatva lenne. Mennyi veszélyt és romlást kell erőnkkel és közreműködésünkkel elhárítani, hogy visszanyerje épségét és jólétét?!

„Midőn tehát most, mindnyájatok megegyezésével, az országot átveszem, Istent tanúnak híva, fogadom, hogy inkább atyai kegyességet és szelídséget, mint a királyi hatalmat fogom veletek éreztetni. Az, hogy idegen vagyok, nem szolgálhat hátrányomra. Ezen országnak előttem is több külföldi uralkodója volt, kik azt jobban kormányozták, mint a honfiak. A legfontosabb kérdés az, milyenek vagyunk, nem pedig az, honnan származunk. És nehogy más országok történetéből hozzak elő példákat, Probus római császárt emelem ki, mert ezen országnak, Pannóniának volt szülőtte, és igazságosság, kegyesség, harci vitézség, úgy szintén más fejedelmi tulajdonok tekintetében felülmúlt számos császárt, kik előtte és utána a birodalom élén állva, nagyrészen teljesen elütöttek római eleiktől, és embertelen kegyetlenség, fajtalanság, rablások és más büntények által gyűlöletesekké lőnek.

„Ha a származást veszitek tekintetbe, elődeink egyike sem képes elhomályosítani családunk fényét. Őseim között római császárt és spanyol királyt mutathatok fel. Atyáin szintén királyi koronát viselt, és ha kora halál el nem ragadja, a császári trónon követi vala öregatyámat. Testvérem Károly császár őseitől országokat és birodalmakat örökölt; maga pedig mily tetteket vitt véghez már ifjú korában, ismeretes az egész világ előtt.

„Azt, mily véleményben van a mi személyünk felől a világ, kitüntette két hatalmas nemzet; a németek, kik egykor minket óhajtottak császárrá választani, és a csehek, kik az elmúlt évben egyhangúlag ajánlották fel nekünk a királyi trónt. Senkinek tehát közületek nincs oka megbánni választástokat. Tehetségünk- és erőnkhez képest, mit sem fogunk elmulasztani, mit igazságos, kegyes, jóakarató uralkodótól az alattva-

lók várhatnak. Ne tartsatok attól, hogy megszüntetni fogjuk az elődeink által alkotott törvényeket. Mindenkor épségben megőrizzük jogaitokat és kiváltságaitokat. Bármely ügyben bizalommal fordulhattok hozzánk. Buzgón fogunk igyekezni, hogy mindnyájatok igazságos, kegyes és jóságos uralkodónak tartsatok minket; az előkelők és alacsony sorsúak között nem teszünk különbséget; mindenkinek egyformán szolgáltatók ki az igazságot.

„A kegyetlen ellenség által elfoglalt erősségeket és területeket visszahódítani, az ország határait kiterjeszteni fogjuk, mindnyájatok tanácsával és segélyével. Ha erőink nem fognának egyenlők lenni az ellenség hatalmával, számíthatunk testvérünk a császár hadaira, és számos fejedelmek s népek segítségére. Általán, hogy rövid legyek, ha hű és hasznos honpolgároknak fogjátok magatokat bizonyítani, a ti, gyermekeiket és nejeitek javára és birtokaitok fen tartására nemcsak saját kincseinket áldozzuk fel, hanem készek leszünk életünket is kockára tenni. Fogadjátok ajánlatainkat oly szívesen, a mint viszont óhajtjuk, hogy ti híven engedelmeskedjetek nekünk és nőnknek, királynétoknak, hazátok szülöttének.“¹⁾

A nemesség megbízásából *Bessenyei* ²⁾ *István* válaszolt. Mentegette a nemesség azon részét, mely „a szepesi grófnak⁴⁴ meghódolt; tévútra vezetettet, miután Szapolyay párthívei hirdették, hogy az a császár és Ferdinand király megegyezésével lép a magyar trónra; emellett elfogták a Ferdinand által szétküldött leveleket is, minélfogva nem értesültek szándékairól. Ha ezek nem történnek, Ferdinándot azonnal elfogadták volna királyuknak. Most tehát Jánost a haza ellenségének nyilvánítván, Ferdinándot szívből üdvözlük uralkodójuknak, és felkérjük, hogy magát mielőbb koronáztassa meg s az ország kormányát vegye át.“³⁾

¹⁾ *Ur sinus Velius*. 30—33. 11.

²⁾ *Ursinus Velius* Bessenitynek írja. 33. 1.

³⁾ *Ursinus Velius*. 33. 1. *Widman*. 35. I. Ferdinand maga is írja október 8-án Máriának: „Asture yey suis retourné de la diete, dönt fis ma premiere propossicion, et ma este incontinent respondu, et au premier accepte par tons lelection faite en ma persone.“ *Gévy*. *Gesandtschaft K. Ferdinands 1. an Sultan Suleiman*. I. 1527. 115. 1.

Ferdinand ekként Magyarország törvényes királyának elismertetvén, az Ő és nejének Székesfehérvárt történendő koronázására november *harmadik* napja lett kitűzve, a mely ünnepélyre az ország rendei külön levelekben hívtak meg,¹⁾ Percnyi Péter pedig felszólított, hogy a koronát haladéktalanul Fehérvárra hozza.^{a)}

János párthívei, kik tizenöt nap alatt nem hódolnak meg Ferdinándnak, honárulóknak nyilvánítottak.⁸⁾ Végre a rendek adót is ajánlottak, minden porta után egy forintot; hogy Ferdinánd János király és a török ellen sereget fogadhasson.⁴⁾

Ekként hatástalan maradt a levél, melyet *János király* Nagyváradról a Budán Összegyűlt rendekhez intézett; felhíván őket, hogy Ferdinándot ne koronázzák meg, és biztosítván, hogy Magyarország trónján nem fog túrni német uralkodót, és csakhamar segélyére siet híveinek.⁵⁾ A levél felbontatlanul Ferdinánd királynak adatott át.⁶⁾

Október tizediké táján az ország rendei szétoszlottak, hogy november első napjaiban Székesfehérvárott ismét találkozzanak, a *koronázás* ünnepélyét jelenlétükkel emeljék és az országgyűlési tárgyalásokat folytassák.

Ferdinánd nejével, nagyszámú főurak, nemesek és háromezernyi hadsereg kíséretében, október 29-edikén utazott e] Budáról. Az éjt egy romokban heverő várban töltötték. ⁷⁾

1) A Kassa városához intézett meghívólevél e város levéltárában.

2) *Ursinus Velius* írja., hogy a korona kísérésére 1500 lovas rendeltetett. 33. 1.

3) *Istvánfi*. 87. 1. *Ursinus Velius*. 33. 1. Az utóbbi írja, hogy az erdélyi rendek külön levélben értesítettek, hogy ellenségek gyanánt fognak tekinteni, ha Jánost el nem hagyják.

4) *Ursinus Velius*. 33. 1. És az 1527-iki VII. törvényczikk a Corpus Juris-ban.

5) A levélnek dátum nélküli egykorú másolata. János király titkárának leveleskönyvében, mely az egeri érseki lyceum könyvtárában őriztetik.

6) *Ursinus Velius*. 39. 1.

7) „Prima intom profectionis die arcom quendam ignobilem, vetustateque obsoletam ac plane bellorum incendio exustam attingens castra posuit.“ Egy Fehérvárról november 4-én a mantuai Örgórhoz küldött jelentés. Eredetije a mantuai állami levéltárban.

Másnap korán reggel folytatták utjokat és négy mértföldet haladtak. Csak a harmadik napon (október 31.) érkeztek Fehérvár alá, ^{x)} s ünnepélyesen vonultak az ősi koronázási városba, melynek falai között most utólszor volt tartandó magyar király koronázása.²⁾

A fényes menet, melyben Ferdin and lóháton, magyar papok által hordott menyezet alatt, jobbján Mária, és balján Anna királyné között, haladott, a h. Szűz templománál állapodott meg. Itt a papság fogadta s a főoltár elé vezette; mire elzengték a hálaéneket és vecsernye tartatott. Ennek végeztével a király a prépostság palotájába vonult, hol szállást vett.

A következő két napon sűrűn érkeztek a főpapok, urak és nemesek; közöttök *Perényi Péter*, a *koronával*.

November harmadikára volt kitűzve a koronázás. A b. Szűz, szőnyegekkel dúsan felékesítettⁿ⁾ egyházának kapujánál várták a főpapok és urak a királyt, ki kilencz órakor, a két királyi hölgy kíséretében, vonult a szentélybe. Előtte vittek a koronázási kincseket: a koronát Báthory István nádor, ki súlyos kösz vénybaj a miatt hordszéken foglalt helyet; a kormánypálczát Perényi Péter, az arany almát Thurzó Elek, a királyi kardot Szentgyörgyi Farkas gróf.

A szentély közepén öt lábnyi magas emelvényen állott az arany szőnyeggel borított trón, melyen a király, a két királyné között, foglalt helyet. Öt főúr környezte, kezeikben a magyar korona tartományainak cziniereit viselő selyem zászlókkal.

A koronázási szertartást *Podniantczyk István* nyitrai püspök volt végzendő, ugyanaz, ki egy év előtt János király fejére

¹⁾ A mantuai jelentés nyomán.

²⁾ A koronázási ünnepélyek legrészletesebb leírását azon nyomtatványban találjuk, mely 1527. végén ily czím alatt jelent meg: „Potentissimi Hungariae Bohemiaeque Regis. Ferdinandi, Archiducis Austriae etc. in Ci vitatom Regiam Hungariae Stulweisenburgum ingressio, coronatioque longe celeberrima.“ Újra kinyomatá *Kovachich*. Solemnia Tnaugurlia. 1—6. 11. Amellett *Ursinus Velius*, ki a koronázáson jelen volt, és a főnebb idézett mantuai jelentés is bőven adja a koronázás leírását.

³⁾ „Mirifice fulgentem Ecclesiam auro gemmisque vestierant“ — írja a mantuai jelentés.

tette a szent koronát. Talán éppen ezen oknál fogva esett reá a választás. Egyébkint ő volt a legidősebb azon püspökök között, kik a mohácsi csatát túléltek. Várday Pál esztergomi és Országh János kalocsai érsekek mellőztettek, nemcsak mert János királytól nyerték javadalmaikat, hanem azért is, mert a pápai megerősítést még nem bírták.

Az egyházi szertartást az „Asperges me Domine“ antiphona el éneklése nyitotta meg, mire a nyitrai püspök szentelt vízzel hintette meg a királyt. Majd a főpap a főoltár előtt leült, és a király eléje vezetve két püspök által, térdreborult előtte, kezeit megcsókolta, meghallgatta az intelmeket, melyeket a Pontificaléből felolvasott, és letette az esküt, melyben fogadta, hogy az egyház tanainak hű öre, érdekeinek buzgó pártfogója leendő.

Ekkor a papság a mindenszentek litániáját énekelte el, melynek bevégeztével a püspök, a megfelelő imák elmondása között, szentelt olajjal felkenste a királyt. Ezután megkezdte a misét. Míg a királyi énekesek az „Introitus“-t énekeltek, a király aranytól ragyogó és keleti szörméssel ékesített öltönye fölé felvette szent István palástját. Az „Epistola“ után ismét az oltár lépcsőjéhez vezetett, és térdreborulva hallgatta meg a koronázó főpap által felolvasott intelmeket.

Most a nádor, a templom hajóit betöltő nemesség felé fordulva, három ízben, magyar nyelven e kérdést intézte hozzá: „Akarjátok-e Ferdinand csehországi királyt királyotokul?“ Háromszor hangzott a felkiáltás: „Akarjuk!“

Ezután a „Te Deum laudamus“ éneklése között, a nyitrai püspök Ferdinándnak tejére tette a szentkoronát, kezeibe adta a kormánypálczát és az arany almát, végre körülövedzte a királyi karddal. Így trónjához vezetett, hol a korona, kormánypálca és arany alma mellette helyeztetek el.

Evangélium után *Ursinus Velius* királyi történetíró lépett a szószékre, s félóráig tartó latin beszédet mondott el.

Az első részben a nemzethez szólott. Dicsőíti Ferdinándot, családját és személyét. Megnyugtatta az aggodalmakat, melyeket idegen származása támaszthat. Beszéde második részében a királyhoz fordul. Megismerteti vele az országot, mely kor-

mánya alá jutó ti, és a nemzet vitéz tetteit, melyeket a kereszténység elleneivel harczolva véghezvitt.

„Világos — úgymond — hogy a magyarok soha sem nélkülözték a lelki erőt, mely a nagy tettek feltétele, s mindenkor kitűntek hadi erényeik által; azonban nem mindig bírtak bátor és a hadi mesterségben jártas vezérekkel. Láthatod, mint fénylik az itt jelen levő nemes és vitéz férfiak szemeiben a tűz, a harczias és férfias szellem jele.“

Magasztalva az ország természeti gazdagságát, elmondja, mennyit szenvedett az utolsó török háború alatt; visszatorlásra, a torok elleni háborúra lelkesíti a királyt. „Kit nem hatna meg Máriának, e jeles és erényes királyi hölgynek szerencsétlensége, ki férjének kora halála miatt vígasztalhatlanul sorvad fájdalmaiban? . . . Erczből kellene annak lennie, ki könyeit szemlélve, maga is nem fakadna könyekre.“

Előadását rövid imával végzi, a király hosszú és szerencsés életéért. ¹⁾),

A mise folytattatott. „Offertorium“-kor a király száz magyar aranyat tett le az oltárra. „Communio“ után a nyitrai püspök kezeiből vette az Ūr testét.

A mise befejeztével, a királynék lakásukra tértek vissza. A király pedig, követve az ősi szokást, kíséretével gyalog átment a szent Péterről címzett templomba. Útközben vörös posztó volt elterítve, melyet a nép, mihelyt a király áthaladt, számtalan darabokra tépett szét, hogy kegyeletes emléküi őrizze. Királyi tisztviselők arany és ezüst pénzeket szórtak a tömeg közé, melyeket, nagy zaj és zavar közepette, igyekeztek elkapdosni.

A templomban a király számos és különféle nemzetbeli előkelő férfiakat arany sarkantyún lovagokká avatott lel. Innen távozva, lóra ült, és a külvárosba, szent Márton kápolnájához vonult, hol lováról leszállott. Itt magas állvány volt készítve, melyen szabad ég alatt ünnepélyes esküt tett, hogy az ország

¹⁾ A beszédet a szónok saját történeti művében csak rövid ki-
vonatban ismerteti; de kiadta azt még ugyanazon évben, Becsben, Bá-
thory István nádornak ajánlva. Újra kinyomatta Kollár, mint mel-
lékletet Ursinus Velius „De hello Pannoniën“ művéhez, és *Koeachich*,
„Solemnia Inauguralia“ munkájában.

jogait, szabadságait és törvényeit tiszteletben tartandja. A veszprémi püspök olvasta elő az eskü latin szövegét, melyet azután a népnek megmagyarázott. Végre a királynéhány szót intézett a néphez; engedelmességre hívta fél és viszont biztosította, hogy védelméről buzgón gondoskodni fog. Zajos üdvkiáltások kísérték és követték e beszédet.

Ezután ismét lóra ült, és a város másik részén emelkedő dombra lovagolt. Itt kivont kardjával négy irányban vágásokat tett; jelezve, hogy az országot, bármely irányból jöjjön az ellenség, fegyverével védeni fogja.

Ezzel a koronázási szertartások be voltak fejezve. A király lakására vezetettet, hol a koronázási lakoma következett, melyre harminczhárom főúri vendég — közöttük két nő: a nádornak és egy Erdődy grófnak neje — volt hivatalos.

Más nap a királyné koronáztatott meg. Végül harczi játékok zárták he az ünnepélyek sorozatát. *)

A király és a rendek még néhány napon át együtt maradtak, hogy a budai gyűlésen alkotott végzések törvénybe iktattassanak és némely más ügyek is elintéztessenek.

A Budán megajánlott adóra nézve megállapítottat, hogy minden porta után rögtön egy forint, és szent Gergely napjára ismét egy forint fizetendő. ²⁾ Ettől egyedül azon jobbágyokat mentették fel, kiknek házuk az utolsó háborúban elpusztult, és összes vagyonuk értéke tíz forintot meg nem halad; vagy ha házuk el nem égett is, de vagyonuk értéke három forintnál csekélyebb. (VIII. cikk.) Azon esetre, ha a török az országot újra megtámadná, a rendek Ígérték, hogy minden hús jobbágy telek után egy lovast fognak kiállítani.³⁾

¹⁾ Ursinus Vclius és a mantuai jelentés alapján.

²⁾ Alaptalan tehát az, mit egy 1527. december 13-án a velencei dögéhez intézett, kétségkívül János párthivétől származó, tudósításban olvasunk, hogy Ferdinand: „In Albaregale . . . habbia fáto ogni diligentia per consequir adjuto di gente et danari; niente di menó li hanno data una rispota negativa, specificandoli, non esser in nel loro potere ad prometterli adjuto alcuno, senza consentimento del resto deli stati di quello regni.“ Sanudo. XLIX. 229. 1.

³⁾ Ezen utóbbi végzés nem foglaltatik a Corpus Juris-ba felvett cikkek között. Azonban a feliratban, melyet az 1528. elején tartott országgyűlésen a megyei követek Ferdinándhoz intéztek, ol-

Az urak rendjéből: *Erdődy Simon* zágrábi püspök, alsó-lindvai *Banffi János*, bolondosi *Bánffi Antal*, *Tahi János* és *Homonnai Ferenc*; továbbá mindazon főispánok és nemesek, kik János király pártján állanak, felhívtak, hogy november huszonötödikéig Ferdinándnak a hűségesküt tegyék le; különben felségsértőknek tekintetnek. (I. cikk.) Egyébkint a király fentartotta magának megkegyelmezni, vagy büntetést szabni a Szapolyay-párt fejeinek, kik eddig meg nem hódoltak, s a koronázásra meg nem jelentek. (II. cikk.)

János király adományai és rendeletei érvényteleneknek tekintendők. (VII. cikk.) Ellenben érvényesek az adományok, melyeket II. Lajos halála után Ferdinánd és Mária tettek. (IV. cikk.)

Határozatok, hogy minden megyében tizenkét nemes választassák a gonosztevők kinyomozása- és összeírására, hogy ezek a főispántól méltó büntetést vegyenek. A főispánok és foldesurak, kik a birtokaiban találtató gonosztevőket megbüntetni vonakodnak, a királynak feljelentendők, ki a gonosztevők ilyen pártfogóinak, irgalom nélkül, fejüket vétesse. (VI. cikk.) A hatalmaskodási bűntényekből keletkező perek tizenöt nap alatt intéztesse el. (V. cikk.)

Miként egy év előtt János királyt, úgy most Ferdinándot is felkérték a rendek, hogy a régi törvények megvizsgálása- és összeállítására tizenkét nemest rendeljen, kik munkálatjukat már a legközelebbi országgyűlés elé terjeszszék. (III. cikk.)¹⁾

Végre a szent korona Báthory István nádor őrizetére bízott, ki magát a királynak és az országgyűlésnek szoros esküvel kötötte le.²⁾

vassuk: „De singulis viginti sessionibus Regnicole unum equitem ad expeditionem contra Thurcos faciendam sese missuros, Albe, tempore felicis coronacionis Sue Maiestatis obtulerunt.“ (A bécsi cs. és k. t. lev.)

¹⁾ A törvénykönyv felvetetett a „Corpus Juris“-ba.

²⁾ Esküjében mondja: „Coronam per Maiestatem Regiam, Dominos Praelatos et Barones, ac totani Nobilitatem huius Regni Hungariáé fidei nostro traditam“: . . . *Kocachich*. Vestigia. 126. 1.

VII.

Erdélyi gyűlések 1527-ben. ¹⁾

A mohácsi vész után Erdélyben Szapolyay János volt a helyzet ura. A három nemzet rendei készségesen csatlakoztak vajdájukhoz. és buzgón támogatták a magyar korona megszerzésében.

Már a tokaji gyűlésen, számos erdélyi úr és nemes mellett, megjelentek a három nemzet *követei* is. *) Azonban nem vagyunk képesek meghatározni, mikor, mily gyűlésen választottak e követek. Hasonlag az adatok hiánya nem engedi eldönteni azon kérdést sem: vajjon a fehérvári és pozsonyi király választó gyűléseken Erdély képviselve volt-e? ³⁾

Annyi bizonyos, hogy emlékeinkben nem találjuk annak nyomát, hogy 1526 második és 1527 első felében Erdélyben gyűlések tartottak.

¹⁾ Miután Erdély csak János király halála után (1540) nyer külön állami létet, s ezen időpontig a magyar államtest kiegészítő részét képezi: szükségesnek látszott a „Magyar Országgyűlési Emlékek”¹¹ körébe az erdélyi gyűléseket, melyek 1540 előtt tartottak felvenni. E gyűlések kétfélék: *országos gyűlések*, melyeken a három nemzet, és *részleges gyűlések*, melyeken csak egy, vagy két nemzet vett részt. Azonban a rendelkezésünkre álló adatok hézagosságánál fogva a különbség nem mindig mutatható ki.

²⁾ A tokaji gyűlés levelében, mely az ország rendéit a fehérvári király választó országgyűlésre meghívja, az aláírások között áll: „Oratorcs Nobilium et Saxonum Regni Transylvaniae.” *Ilorvát Istcán Verbóczy Emlékezete**, II. 253. l.

³⁾ Mária királyné 1526 október elején felhívta Szapolyayt, hogy rögtön hirdessen gyűlést az erdélyi rendeknek, hová maga is bizto-

I.

1527 nyarán, midőn Ferdinand Magyarországon fegyveres erővel lépett fel vetélytársának leküzdésére, és ügynökei Erdélyben is, különösen a szászok között, élénk tevékenységet fejtek ki: János király szükségesnek látta Erdély rendéit is összegyűjteni, hogy az elpártolástól visszatartsa, és segélyüket, válságos helyzetében, kikérje.

János király meghagyásából, *Maczedóniai Miklós* alvajda 1527. augusztus második felében két gyűlést hirdetett: a magyar és székely nemességnek azon hó 26-ra *Tordára*, a szászoknak pedig szintén azon hó 30-ára *Medgyesre*.¹⁾

A tordai gyűlésről semmit sem tudunk.

A szászok medgyesi gyűlésének két határozatát ismerjük: az egyik Ferdinand ügynökének *Reichwrstorfer* (*Jryörgy-nek* elfogatását rendeli el, a másik 9500 forintnyi adót ajánl meg a szászok részéről János királynak.²⁾

II.

János király, vetélytársának diadalmas fegyverei elől 1527. október felében Erdélybe vonult.

Maga köré gyűjtván *Kolozsvarra* a rendeket, szerencsés eredménnyel hivatkozott áldozatkészségükre. *Nyolc zvanцер* sokat fog küldeni; bizonyára a végből, hogy e gyűlésen követeket válassztasson a komáromi országgyűlésre. *Korachich*. Supplementum. III. 85. 1.

¹⁾ A szászokhoz augusztus 23-án intézett meghívólevél eredetije a szász nemzet szebeni levéltárában.

²⁾ Reicherstorffer jelentése 1528. Ferdinándhoz. (A bécsi t. lev.) Azonban téved, midőn a megajánlott adót 7000 frtra teszi. Brassó város tanácsa szeptember 2-án Szeben városához intézett levelében írja: „Retulit nobis d. Sigismundus concivis et fráter noster, in proximam diétám universorum dominorum nostrorum in Megyes celebratam missus, conclusum esse paribus votis, ut 9 M. et Ve. dari et contribui deberent.“ *Schuller* közleménye Reicherstorffer élet-történetében. (Archív für Kunde Österreich. Geschichtsquellen. XXL 263. 1.)

aranyat szavaztak meg, mely összeg 15 nap lefolyása alatt volt behajtandó; ugyanannyit készek voltak a jövő év szent György napján rendelkezésére bocsátani. ^{x)}

III.

Ezalatt Ferdinand ügynökei sikeresen működtek Erdélyben. *Reicherstorfter* a szászokat vonta részére. Wingarthy *Horváth Gáspár* igyekezetei folytán, a székelyek és magyarok között is szaporodott híveinek száma.

Horváth Gáspár már 1527. november elején — János király tiltó rendeleté daczára ²⁾ — a három nemzet rendével *Marosvásárhelyt* gyűlést tartott, mely Ferdinándot királyul, és Horváthot helytartójául ünnepélyesen elismerte. ³⁾

¹⁾ Lasky Jeromos 1527. október 18-án Kolozsvárról, lengyelországi rokonai egyikének, írja: „In hoc autein primo suae regiae majestatis aduentu (érte János király Erdélybe jövetelét) octuaginta millia ducatorum in auro dare unanimiter decreuerunt, quae per quindecimam dieni contributio exigi incipietur; similem etiam pro festo d. Georgii non recusant dare, modo viderint bene omnia exponi.“ (Az „Acta Tomiciana“ a szentpétervári es. könyvtárban levő kiadatlan köteteiben. *Supala Ferencs* közlése.)

²⁾ János királynak 1527. augusztus 28-án a szebeniekhez intézett levele. Közli *Fder*, Simigianushoz csatolt jegyzeteiben. 45. 1.

³⁾ Reicherstorfter 1528-iki jelentése. Schuller. 241. 1.

VIII.

Horvát- és Tótországi gyűlések 1527-ben.

1.

Horvátország rendei april 28-án *Czettinben* gyűlést tartottak. Azoknak soraiból, kik megjelentek: *András* knini püspök, *Korbáviai János*, *Zrínyi Miklós*, *Blágay István*, *Franzgepán Kristóf*, *Farkas-és György* grófok neveit ismerjük. ¹⁾

Felterjesztésükből, melyet innen Ferdinándhoz intéztek, a csalódás keserű érzete szól. Reményeiket, melyeket Ferdinánd királylyá választatásához csatoltak, megghiúsítva látják; sőt az ország oly nyomorban és szorongattatásban van, mint ez-előtt soha sem volt.

Az egész tartomány elpusztulva és kimerülve áll. A várak katonák, s ezek élelmiszerek hiányában szenvednek. Számosán estek már az éhségnek áldozatul. A jobbágyok kétségbeesésükben a töröknél akarnak menedéket keresni; sokan már már készek vallásuktól is elpártolni. Mindezeknek oka az, hogy a király nem teljesítette ígéreteit. Segély hadakat, élelmiszereket hiába vártak tőle. A hadak, melyek a király szolgálatában vannak, részint nem kapták meg zsoldjukat, részint oly ércz-pénzben kapták, melyet csak jelentékeny veszteséggel tudtak értékesíteni. Battyányi Ferencz bán nem gondol érdekeikkel, soha sem jelenik meg körükben, és védtelenül hagyja a reá bízott erősségeket.

Pedig ők, a horvát rendek, tántoríthatlan hűségük által kiválóan megérdemlik a király gondosságát és támogatását;

¹⁾ Ezek aláírták az országgyűlés feliratát.

János király, a törökök és a velenceiek eredménytelenül igyekeztek őket fényes ígéretekkel megnyerni. Kérik tehát, vegye kellő tekintetbe következő kéréseiket:

Oly bánt adjon nekik, ki a tartományban lakják.

Haladéktalanul gondoskodjék végváraik felszereléséről.

Fizesse meg a katonák elmaradt zsoldját.

Oly ércpénzzel fizessen, melyet veszteség nélkül értékesíthetnek.

Az Ígért segédhadakat mielőbb küldje meg.

Miután az ígért 1000 lovasból kétszázat Batthyányinak adott rendelkezésére, ez pedig nem küldötte «azokat a tartományba, parancsolja meg neki, hogy ezt tegye.

Igyekezék Bosnyákországot meghódítani, és a törököket visszaszorítani; vagy legalább oly számú hadakat helyezzen karinthiai végváraiba, hogy azok segítségével a bosnyákok behorogjanak ásait visszaverhessék.

Miután a török sereg indulókézen áll, s újabb támadástól lehet félni, a király minél erősebb hadat tartson Karinthiában.

Küldjön a király két ausztriai tanácsost Horvátországba, hogy ennek állapotát közvetlenül megismerjék.¹⁾

A gyűlés, ezen és egyéb kíváratok előterjesztése végett, két nemes urat: *Thompych JJernátot* és *Zkoblych Mihályt* küldötte *Ferdinándhoz*.²⁾

Ezek május közepe táján érkeztek Becsbe. Miután pedig itt értesültek, hogy a király Prágában tartózkodik, ők pedig elégséges költséggel nem bírtak, hogy oda utazhassanak: örömmel fogadták az alsó-ausztriai helytartótanács azon ajánlatát, hogy megbízólevelüket és folyamodásukat átküldik a királynak.³⁾

¹⁾ A horvátországi rendek követi által I. Ferdinand királyhoz intézendő előterjesztésnek, a rendek által megállapított szövege. Egykorú irat a bécsi t. lev. Kiadta *Kuliuljevic*. *Articuli et Constitutiones*. 27—31. 11.

²⁾ Az 1527. ápril 28-án kelt megbízólevél eredetije ugyanott. Kiadta *Chmel*. *Habsburgisches Archiv*. 43. 1.

³⁾ Ezt a helytartótanács írja május 20-iki felterjesztésében.

Ennek folytán a rendek kívánatait, tizenhét pontban szabatosan formulázva, megküldötték Ferdinándnak. ¹⁾

Az alsó-ausztriai helytartótanács egyúttal mellékelte véleményét, mikép kelljen az egyes pontokra válaszolni. ²⁾

A követek Bécsben várták be a királyi választ, mely nem-sokára leérkezett.

A király ígérte, hogy Horvátország összes jogait, kivált-ságait és szabadalmaait tiszteletben tartamija.

A rendek azon kívánatára nézve, hogy 1000 lovast és 200 gyalogot Horvátország védelmére küldjön, és azoknak zsoldját rendesen fizesse, kijelentette, hogy ezt készségesen teljesítené, de jelenleg a magyarországi hadjáratra tesz készül-eteket, s e célra nagyszámú lovasokat fogadott; ezeknek egy részét, ha szükséges leend, Horvátország védelmére fogja rendelni.

Élelmi szerek, lőpor és ágyúk küldésérő], amennyire a kö-rülmények engedik, gondoskodni fog.

A fizetések rendes eszközlése iránt már rendelkezett.

Bihács város és erősség felől tanácskozzanak a ren-dek Jurisics Miklóssal, mily módon lehetne azt visszafoglalni; ha ez megtörtént, a király kellően megerősítetteti.

A rendek nevezzék meg az egyéneket, kiket a báni méltóságra alkalmasaknak ítélnék; a király ezek közül egyet ki fog nevezni.

A rendek jelöljék ki azon végvárat, melyeket megerősíttetni óhajtanak. Egyébkint Jurisics parancsot vett, hogy e várakról jelentést tegyen.

A király meghagyta a horvátországi uraknak, hogy vá-raikat jó karban tartsák, és meg lógja parancsolni hadai ka-pitányának, hogy szükség esetén segélyükre siessen.

A lőporraktárt Laibachból, mint kívánják, Metlingbe át-helyezni, tűzveszély és egyéb okok miatt nem lehet; azonban

¹⁾ Ugyanis azon pontoknak, melyekre a király válaszol, egy része, nem foglaltatik a horvátországi gyűlés folterjesztésében; miből következtetjük, hogy a követek mást dolgoztak ki.

²⁾ Az 1527. május 26-án Bécsben „Statthalter, Regenten, und Cammerrat der Nider Österreichischen Lande“ által a láírt felterjesztés eredetije a bécsi t. lev. t.

intézkedni fog, hogy a laibachi raktárból a szükséges lőport mindenkinek kiszolgáltassák.

A Zrínyi grófokkal bányáik iránt alkudozásokba bocsátkozni, a jelen időpont nem alkalmas; egyébkint megteendi ezt mielőbb.

Miután a rendek aggodalmukat fejezik ki afelett, hogy a király egy ességre lép János királylyal; eziránt megnyugtattja őket, s biztosítja, hogy csak az ország teljes átengedésének feltétele alatt hajlandó vele kibékülni.

A rendek azon kívánatára nézve, hogy az igazságszolgáltatásról gondoskodjék, felhívja őket, jelöljenek ki a maguk köréből néhányat, kik közül négy nemest fog megbízni, hogy a kapitány elnöklete alatt bíraskodjanak.

Az Ausztria és Horvátország közötti szövetség létrehozását, miután jelenleg sokfélekép el van foglalva, alkalmasabb időre kénytelen halasztani.

Horvátország megvizsgálására és pénzügyeinek rendezésére közelebb biztosokat fog kiküldeni.

Azon kívánatnak, hogy Keglevics Pétert szolgálatába fogadja, már eleget tett. ¹⁾

II.

Slavoniában Frangepán Kristóf buzgón működött János király érdekében.

Néhány héttel a dombról gyűlés eloszlása után, 1527. január 21-ére *Kőrösre* ismét összehívta a rendeket.²⁾ Vájjon megtartotta-e ezen gyűlést, nem tudjuk.

Midőn azon év nyarán, a csapások, melyek János királyt Magyarországbán érték, állását Slavoniában is megingatták, Frangepán mindent megtett, hogy felbomló pártját összetartsa. Igyekezetei sikertelenek voltak. Augusztus 25-re *Kő-*

¹⁾ A k. válaszirat dátum nélküli fogalmazata, a bécsi t. levél-tárban. Kiadta Kukuljevic, i. ni. 31. 1.

²⁾ *Juristics Miklós* Csememből (Krain), 1527. január 22-én írja Ferdinándnak: „An Sanct Pauls pekherung tag wiert er einen tag zum Kreutz in windischen Lannden habenn. Hab ich desshalben dachin geseiht. Aber (was) vonn ime daselbst gehandelt wirdet, mir unwissendt.“ A levél eredetije a bécsi t. levél.

rösre gyűlést hirdetett; de a rendek nem jelentek meg. És valószínű, hogy nem volt eredménye azon rendeletének sem, melyben a rendeket felhívta, hogy szeptember 4-én fegyveresen gyűljenek Kőrösre, honnan az országos ügyek elintézése után, János király segítségére fogja őket vezetni. *)

Frangepánt, néhány héttel utóbb, 1527. szeptember 27-én, Varasd ostrománál, ellenséges golyó életétől fosztotta meg. Ekkor János király pártja teljesen feloszolván, Ferdinand, október második felében *Kristóf* laibachi püspököt Tótországba küldötte, hogy itt a rendek hódolatát fogadja. ²⁾

A püspök *Kőrösön* gyűlést tartott. Az egybegyűlt rendek a dombrói végzést megsemmisítvén, Perdinándnak hűséget esküdtek. ³⁾

A következő év tavaszán *Erdődy Simon* zágrábi püspök még egy kísérletet akart tenni János király érdekében. Evégből *gyűlést* hirdetett. Azonban Ferdinand sietett azt eltiltani. ⁴⁾ És hihető, hogy nem jött létre.

¹⁾ Frangepánnak 1527. augusztus 27-én Kőrös megye szolgabirói-jához intézett rendelete a bécsi t. lev. Kiadta *Chmel*. Habsburgisches Archiv. 55. 1.

²⁾ Ferdinandnak Budán 1527. október 20-án a tótországi rendekhez intézett megbízólevele a bécsi t. lev. Egy nappal előbb egyik kapitányát tudósítjahogy a laibachi püspököt „in bemelt unser Windischland geschikht, und er darinen von unsern wegen cinen Landtag anschreiben wirdet, ein Landschafft darauff in gehorsam zubewegen, welchs aber so wir daneben ein anzal volkhs in versamblung hetten, dest fruchtbarlicher bescheen mecht,“ — meg-hagyja tehát, hogy hadait a laibachi püspök rendelkezésére' helyezze. (A levél fogalmazata a bécsi t. lev.)

³⁾ *Zermegh János*. Rerum gestarum inter Ferdinandum et Joannem Hungariae Reges Commentarius. Schwandtner kiadása. 391. 1. És *Istvánfi*. 92. 1.

⁴⁾ Ferdinánd 1529. június 5-kén Prágából írja magyarországi helytartótanácsának. „Intelleximus Reverendissimum Episcopuni Zagrabiensem Conventum quendam conscribere et celebrare, in eoque nonnulla, sine scitu et commissione nostra, tractare, quae nonnihil nobis atque rebus nostris adversari possent. Quare vobis expresso coinmittimus, ut, in iis ordinem et módum faciatis, quibus haec tollantur et avertantur.“ Eredetije a budai m. k. kamarai levéltárban.

IX.

Ferdinand király budai országgyűlése 1528-ban.

János király, kiszorítatva Magyarország és Erdély területéről, Lengyelországba menekülve, nem szűnt meg veszélyes ellenfél lenni Ferdinándra nézve. Míg ugyanis lengyel hadakat toborzott és magyarországi híveivel szoros összeköttetésben állott: a török szövetség eszméjét karolta fel.

Ferdinánd értesülvén e mozgalmakról, és arról is, hogy a szultán készülleteket tesz hadait János király segítségére vezetni; az ország rendéinek tanácsát és támogatását kívánta igénybe venni. Ezeket tehát az 1528-ik év első napjaiban Budára hívta meg, hová *január huszonegyedikére* országgyűlést hirdetett. ¹⁾

A nádort betegség gátolta a megjelenésben. *Az esztergomi érsek, az egri, váczai, váradi, erdélyi és pécsi* püspökök, továbbá *Percnyi Péter* erdélyi vajda, *Báthory András, Erdődy Péter* voltak a főrendek legelőkelőbbjei. ²⁾ A nemes-ség nem fejenként gyűlt össze; a megyék, a király felhívása

¹⁾ A meghívólevelekből egy példány sem ismeretes. A napot, melyre az országgyűlés összehívott, Ferdinánd királynak egy, 1528. BZ. Imre ünnepét követő csütörtökön Székesfehérvárt kelt, rendeletéből tudjuk, melyben e hely áll: „Juxta constitutionem Dominorum Praelatorum, Baronum, Electorumque Nobilium in particular! eorum Conventu pro quintodocimo die festi Epiphaniae Domini proximo praeterito Budao, de nostro régió edicto celebrato.“ *Kovachich. Supplementum. III. 129. 1.*

²⁾ Ezeket megnevezi *Ursinus Velius. 56. 1.*

folytán, két-három követet küldöttek. ¹⁾ Néhány város is képviselve volt.²⁾

A főrendek és a követek külön helyiségekben tartották tanácskozásait, külön intézték felirataikat a királyhoz; de egyúttal közös üléseket is tartottak. ³⁾

A királyi előterjesztések a közfigyelmet azon veszélyekre irányozták, melyek az országot a török hatalom és János király részéről fenyegetik; és felhívták a rendet, hogy a haza védelméről és a véghelyekről gondoskodjanak, a királynak segélyt ajánljanak. ⁴⁾

János királyra nézve, Ferdinánd kijelentette volt, hogy elégséges haderővel rendelkezik arra, hogy őt, a főpapok és urak zászlóaljai által támogatva, megsemmisíthesse.⁵⁾

Miután ekként János ellen csak a főpapok és urak bandériumjait kívánta igénybe venni, a gyűlésnek megállapítani kellett, kik és mily számú bandériumokat tartoznak kiállítani? Irányadókul az 1498-ik évi XX—XXII. törvényczikkeket te-

¹⁾ *Ursinus Velius* írja: „Conventum agere statuit, non quidem ut convenirent eo universi, verum praeceptum erat, ut singulis e regionibus bini legati, ternive mitterentur.“ i. h. Hogy e meghagyásának eleget tettek a megyék, bizonyítja Ferdinánd királynak 1528. Reminiscere vasárnapját megelőző szombaton, (marcz. 7.) Nógrád megyéhez intézett levele: „In eo Conventu, quem Budáé nuper celebravimus, inter plurimas Regni necessitates, egimus cum Dominis Praelatis, Baronibus et Electis Nobilibus.“ *Kovachich*. Suppiementum. III. 130. 1.

²⁾ *Ursinus Vélius*: „Bona praeterea accedebat pars nobilitatis et Civitatum legati.“ i. h.

³⁾ A királyi válaszban olvassuk: „Sacra Regia Maicstas . . . accepit et vidit in charta una a Dominis Praelatis et Baronibus, altera Nobilibus, et ultima ab utroque statu, quod eisdem ad Sue Maiestatis in hoc Conventu propositum videatur.“ Eredeti fogalmazata a bécsi t. lev. t.

⁴⁾ A királyi előterjesztés szövegét nem ismerjük; tartalmára következtethetünk a feliratokból és a k. válaszból. Emellett a király fennebb említett, Nógrád megyéhez intézett iratában mondja: „Egimus cum Dominis Praelatis, Baronibus et Electis Nobilibus de ratione hujus Regni tuendi et recuperandis finibus.“ *Kovaéhich*. III. 130. 1.

⁵⁾ A megyei követek feliratában olvassuk: „Regia Maiestas . . . tantum exercitum comparasse asserit, ut ad abolendum ilium (Johannem) sufficere possint, cum gentibus Dominorum Prelatorum et Baronum.“

kintették; mivel azonban a birtokviszonyok azóta lényeges változásokon mentek át, a király felkérte, hogy kincstárnoka által a bandériumok kiállítására kötelezett urak birtokviszonyait, illetőleg jobbágyaik számát, nyomoztassa ki és bandériális kötelezettségeiket a törvény értelmében állítsa vissza. *)

A főrendek, addig is, míg banderialis kötelezettségeik, a tényleges állapotoknak és a törvény követeléseinek megfelelőleg, tisztába hozatnak, ezen alkalommal bizonyos számú lovasokat és gyalogokat ajánlottak fel. Miután azonban ágyúkkal nem bírtak, ezeknek beszerzésére a királyt kérték fel; kit emellett aziránt is megkerestek, hogy örökös tartományainak és a német birodalomnak rendétől segílyt igyekezzék kieszközölni, és a véghelyeken ügyes kémekeket alkalmazzon. Végre kijelölték a helyeket, melyeken a hadsereg szükségleteire élelmi szerek halmozandók össze.“)

) A bécsi titkos levéltárban, az 1528-diki iratok között egy dátum nélküli irat található, ily cízzel: „De modo et ordine exercituandi dominorum Banderiatorum et aliorum Nobilium et de Numero Banderiorum.“ Libben felsoroltatnak azok, kik az 1498-diki törvény értelmében bandériumok kiállítására kötelezvék. Ezen kimutatást követik némely észrevételek, melyek — bár a szöveg értelme nem egészen világos — kétségkívül az 1528-diki budai országgyűlés megállapodásait tartalmazzák: „Istorum dominorum bona, animadvertentes in quorum dominorum manibus sunt nunc, et habentur, qui iuxta numerum Jobagiorum gentes, siue equites mittere debebunt . . . Item super mittendis gentibus ratione Bonorum dominorum Prelatorum et Baronum ac Abbatum, Prepositorum, liberorum civitatum, nobilium, tam regni Hungarie, quam etiam partium subiectarum, sibi, scilicet Sclavonie et Transylvanie, regia Maiestas, . . . solertem curam et diligentem Inuestigationem de numero bonorum prescriptorum habere et facere dignetur. Nam licet tam dominorum Banderiatorum, Prelatorum scilicet et Baronum ac per se exercituantium Nobilium, quorum per Turcas bona sunt deustata, aliorum autem per collationem regiam diuersis dominis et aliis personis ecclesiasticis et secularibus distributa sunt, non bűnén presertim dominorum Baronum Bona sunt disperdita. Thesaurariis igitur sue Mtis de conputo dicatorum verum numerum omnium bonorum prescriptorum réseire, manibusque Mtis Regie et Capitaneorum suorinn assignare debeat, ut ratione illorum gentes intogre mittantur, ne in periculum regni aliquis dolus inde oriri possit.“

²⁾ Sajnos, a főrendek felterjesztése nem maradt reánk; tartalmát csak a k. válasziratból ismerjük.

A *megyei követek* hálával fogadták a királynak megnyugtató jelentését, hogy a János király elleni hadjáratra segílyüket nem veszi igénybe. Mindamellett azon esetre, ha a királyi hadak és a főrendek bandériumai az ellenkirály megsemmisítésére nem lennének elégségesek, a nemesség nevében minden húsz jobbágy után egy lovas kiállítására ajánlkoztak; a mely esetben a bandériumok kiállítására nem kötelezett apátok, prépostok és tized jövedelemmel bíró plébánosok is tartoznának, megállapítandó kulcs szerint, bizonyos számú lovasokat, vagy puskás gyalogokat fogadni.

Továbbá felkérték Ferdinándot, hogy János király várait és birtokait ne adományozza el, hanem a korona részére tartsa fenn; a királyi jövedelmeket se adja zálogba vagy bérbe, sőt inkább azokat is vegye vissza, melyeket már elidegenített. A Lajos király által némely uraknak jobbágyaik részére engedményezett adómentességet szüntesse meg, és azokat, kiknek Lajos király tartozásai fejében adta volt e kiváltságot, kárpótolja más módon. Egyébkint a királyi jövedelmek kezelése teljesen a k. kincstárnokra és a király által nevezendő tisztviselőkre legyen bízva, nehogy mások beavatkozása zavarokat idézzen elő.

A véghelyekre a király oly tiszteket nevezzen, kik állandón ott tartózkodjanak.

Két egyházi javadalmat, vagy két világi hivatalt senkinek se adományozzon.

A János-pártiak kipuhatolására minden megye tizenkét nemest válaszszon; azok, kiktől bebizonyúl, hogy Jánoshoz ragaszkodnak, megfenyítés végett a királyhoz küldessenek.

Ugyanezen tizenkét nemes gondoskodjék a jogtalanul behozott vámok megszüntetéséről, nehogy a jobbágyok igazságtalanul terheltessenek.

Miután a zavarteljes viszonyok között gyakran megtörténik, hogy a régibb törvények tilalma daczára, egyik nemes a másiknak jobbágyát magához ragadja; a főispán rövid utón¹⁾ eszközölje, hogy az ily jobbágyok törvényes uraiknak visszaadassanak.

¹⁾ „Cum onere centum fiorenorum.“

János király azon parthívei, kik Ferdinándtól már egyszer menlevelet és kegyelmi biztosítást nyertek, de nem szüntek meg ellene működni, ezentúl kegyelemben ne részesülhessenek.

A király eszközölje a temesi főispán által, hogy az alvidék lakói, kik a ráczoktól károkat szenvedtek, kárpótlást nyerjenek, a ráczok pedig megbüntettessenek.

Tekintve a veszély nagyságát, mely az országot a török részéről fenyegeti, a főpapok, urak és birtokos nemesek húsz — és nem, mint eddig, harminczhat — jobbágytelek után állítasának ki egy lovast. Az egytelkes nemesek között a vagyonosabbak öten, a szegényebbek pedig tízen küldjenek egy lovast.

A hórvát- és tótországi, úgyszintén az erdélyi nemesek úgy tekintessenek, mint a magyarországiak.¹⁾

A követek ezen javaslataikat bemutatták a főrendeknek, kik jelentéktelen módosításokkal, és némi hozzáadással, terjesztették a király elé. Ugyanis nem elégedtek meg azzal, hogy a jogtalanul behozott vámok eltöröltessenek, hanem sürgették, hogy a szárazföldi vámok mind szűnjenek meg, a folyókon is csak az árukkal terhelt hajók fizessenek vámot. Továbbá kívánták, hogy azok, kik a mohácsi csata után károkat szenvedtek, a megyei hatóság közvetítése által, a kárttevők birtokaiból elégíttessenek ki; a koronázás alkalmával megajánlott két forintnyi adó második részlete a Gergely pápa ünnepét követő huszadik napon (apríl 1.) szedessék be.²⁾

Ferdinánd király válasziratában kijelentette, hogy a rendek ajánlataival megelégednék, ha a *török szultán* roppant ké-

1) A feltejesztésnek a királyi irodában készült kivonata a bécsi t. lev.

2) A főrendek által tett módosítások közül kiemeljük a következőt. Jóváhagyják, hogy a Jánospártiak kinyomozása végett minden megye 12 nemeset válasszon; de a kisebb megyékben elégségesnek tartják 6 nemes választását. Egyúttal hozzáteszik, hogy azok, kik Jánospártiaknak bizonyulnak, a király elé idéztessenek, s ha megjelenni vonakodnak, hűtlenség büntetésében marasztalhassanak el. — A főrendek és nemesek felterjesztésének a királyi irodában készült kivonata a bécsi t. lev.

születeiről biztos híreket nem vett volna; így azonban nagyobb mérvű áldozatokat kell kívánnia.

Mindenekelőtt jónak látja, hogy a nemesség azt, mit a török elleni hadjáratra felajánlott, felerészből pénzben adja, melyen gyakorlott harcosokat — kik lehetőleg a magyar nép kebeléből fognak gyűjtetni — lehessen zsoldba fogadni; ezekkel ugyanis sokkal nagyobb eredményt lehet létrehozni, mint a gyakorlatlan, félénk néppel. Nehogy pedig a rendekben gyanú keletkezzék, mintha ő (a király) a megajánlandó pénzt saját céljaira kívánná felhasználni: megengedi, hogy körükből néhányat válasszanak, kik a pénz kezelését ellenőrizzék. Továbbá határozzák meg a rendek a felajánlott haderő számát; állapítsák meg, hol, mely napon fogják kiállítani, mennyi ideig tartják el, és mikor fizetik le a pénzt; szabjanak büntetéseket azokra, kik kötelességeiket teljesíteni elmulasztják.

A király azon haderőt sem tartotta elég nagynak, melyet a főrendek János ellen Ígértek kiállítani. Miután ugyanis a török elleni hadj. aratót nagy mértékben megnehezítené, ha annak megkezdése előtt János király nem lenne teljesen tönkretéve: szükséges, hogy a főrendi bandériumok létszáma megkétszereztesse, és a nemesség is igyekezzék a hadjárat sikerét lehetőleg előmozdítani.

A király helyesli, hogy azon helyek, melyeken az élelmiszerek összegyűjtendők, kijelöltettek; de tisztviselőket is kell rendelni, kik az élelmiszerek beszerzését eszközölik.

Ágyúkról gondoskodni fog maga. Kémeket már is rendelt, és még rendelni fog ezentúl. Hasonlag megelőzte a rendek óhajtását, miután a császárt és a birodalom rendjét felkérte, hogy Magyarországra segélyt küldjenek; saját tartományainak jövedelmeiből pedig eddig is sokat költött a török elleni készülétekre. Jelenleg belátván, hogy Magyarország haderejével nem képes a töröknek ellen állani, minden módon azon lesz, hogy külső segélyt szerezzen. Evégből személyesen fog a német birodalomba utazni „mit mindaz által a főpapok, urak és nemesek tudta nélkül tenni nem akart.“ Az országgyűlés válaszszon a maga köréből néhányat, kik őt a közelebb Regensburgban tartandó birodalmi gyűlésre kísérik, s itt a örök pusztításait és az ország állapotát előadják. Ezalatt megindít-

tátik János ellen a hadjárat, és a király „a főpapok, urak és nemesek tanácsával“ biztosokat nevezend, kik távollétében a szükségeseket elintézik. Miután pedig Regensburgból, ha a szükség kívánná, nyolcz vagy tíz nap alatt az országba visszatérhet, elutazása senkinek sem okozhat aggodalmakat. Mindazon intézkedéseket, melyeket a Jánospártiak kinyomozására és megbüntetésére, a János által bírt várak visszaszerzésére, a véghelyekre, az egyházi és világi hivatalokra, a k. jövedelmek kezelésére, végre a károsultak kielégítésére nézve javaslatba hoznak, jóváhagyja; de a vámok megszüntetése iránt, mielőtt magát elhatározná, előbb vizsgálatot kíván rendelni. Általán ígéri, hogy ezekben és egyebekben is oly rendet honosítand meg, mely a nemzetet megfogja győzni, hogy mindent megtesz, mi egy jó és igazságos uralkodónak kötelessége. ²⁾

Az országgyűlés ezen k. válaszirat alapján alkotta meg a törvényeket.²⁾

A főpapok, főurak és a nemesek személyesen és fejenként készen fognak állani, és húsz jobbágytelek után egy fegyverest kiállítani, hogy a király felhívására, mihelyt és a mennyiben a szükség követeli, népeikkel és jobbágyaikkal táborba szálljanak. Azok, kik e tekintetben kötelezettségüknek nem felelnek meg, a régi törvényekben megállapított büntetésekkel fognak sújtatni. (I. és VIII. cikkek.)

A koronázás alkalmával megajánlott két forintnyi adó második részlete a szent Gergely pápa ünnepét követő huszadik napon fog lefizettetni. (VII. cikk.)

János király párthívei, kik még nem hódoltak meg Ferdinand királynak, mint hűtelenek, szigorúan fognak büntettetni. Olyanoknak, kik men védet eszközöltek ki maguknak, de a kitűzött határnapot megtartani elmulasztották, a király többé men védet ne adjon. Azokat pedig, kik Ferdinand híveinek vallják magukat, de titokban az ellenpárt érdekében működnek, a főispán és alispán, a megyei nemesek közül válasz-

¹⁾ A k. válasz eredeti fogalmaznia a bécsi t. lev. t.

²⁾ A 8 cikkhől álló törvénykönyv, melyet a „Corpus Juris-ban találunk, kétségkívül csonka. Nemcsak a befejezés, hanem több cikk is hiányzik belőle.

tandó tizenkét, illetőleg hat esküdt közreműködésével, nyomozza ki, és a király elé idézze; ha vonakodnak megjelenni, úgy tekintendők, mint kiknek hűtlensége bebizonyítva van. (IL III. IV. czikkek.)

A szárazföldi vámok mindazon helyeken, hol hidak és töltések nincsenek, vagy ezeknek fentartása elhanyagoltatok, megszüntetendők; a folyókon csak a külföldről jövő, árukat szállító hajók tartoznak a szokásos vámot fizetni. (V. czikk.)

Azon károknak, melyeket magánosok a mohácsi csata óta szenvedtek, megtérítéséről, a megyei hatóság fog végérvényűleg határozni. (VI. czikk.) 9

A király elutazásáról, és a távollétének idejére teendő intézkedések iránt az országgyűlés nem alkotott ugyan törvényt; de nem mulasztotta el óhajtásait tolmácsolni.

A rendek ugyanis kívánták, hogy mielőtt az országot elhagyja, semmisítse meg János királyt, vagy legalább hagyjon elégséges haderőt, melylyel ezt véghez lehessen vinni; továbbá, hogy a véghelyekre alkalmas tiszteket rendeljen; végre hogy *Maria* királynét nevezze helytartójává, ki a nádor és más magyar tanácsosok által környezve, *Budán* vezesse az ország kormányát. 2) A király sietett ezen utóbbi kívánatnak eleget tenni, és Máriára bízta az ország kormányát.³⁾

1) Ezen törvényekről szól *Ur sinus Velius* is 56. 1.

2) Ferdinand 1528. február 7-én Esztergomból írja Máriának: „A la dietes et assemblee tenne a bude . . . lesdits hongrois furent contens, que puisise aler ausdits licux, pour demander scours, mes que ie laissesio primior faitc la fin du way n oda, ov pour de moins vng bon ct suísant nombro de gone, que le doivent fairé on mon absence, et aussy, que ie veullo laiser les confins prouus doficies et capitaines selon la costume du roiauline, et aussy bon ordre et personne sufisante a mon absence, auoques mos consilliers, selon quo on veróit estre necesaire. Quant aux deux premiers articles, a sauoir de poursuiure le waivoda, iay fait la prouision, quo poes auoir entendu desus; quant a pourueoir les ofices ot confins, iay aussy fait par tout oficips ot mis de gens sufisantment ot jnioulx quo ni fut oncques; quant an troisiemc de laisser personno on mon absence, parlay aussy auecque eulx, et a eulx et a moy me sembla ne ponnoir trouuer nulle millure, ne plus ydoine que a vous madame⁴ *Gévy*. Gesandtschaft Königs Ferdinands I. an Sultan Suleiman. 1 1528. 34. 1.

3) A k. rendeletet közli *Kovaclíich*, Supplementum. III. 131. 1.

Ferdinánd király pozsonyi országgyűlése 1528-ban.

1528 őszén János királynak ügyei Magyarországon kedvezően alakultak. Nem annyira némely híveinek buzgó tevékenysége, mint inkább a Ferdinándhoz kapcsolt remények meghiúsulása okozta ezt.

Míg számos főúr és nemes a nemzeti királyhoz csatlakozott, ez a szultántól is vett Ígéretet, hogy a jövő tavasszal személyesen fogja hadait segélyére vezetni.

Ferdinánd ekként újra veszélyeztetve látta magát Magyarországon birtokában. Hogy tehát egyrészt a rendeket további elpártolástól visszatartsa, és hűségükben megerősítse, másrészt a fenyegető veszélyek elhárítására közreműködésüket igénybe vegye: október 13-ára *Pozsonyba* országgyűlést hívott össze, melyre személyesen kívánt megjelenni. ¹⁾

A király értesülvén, hogy a kitűzött napon az urak és

¹⁾ Újabb történetíróink azt írják, hogy Ferdinand ellenfelének mozgalmairól értesülvén, „*pártja főbjeit*“ Pozsonyba „*tanácskozássra*“ gyűjtő, kiktől hadfogatásra 20,000 aranyat nyert segedelmük (*Horváth*. III. 60.) Vagy hogy csak „a magyar helytartótanáccsal tanácskozott/* (*Szalay*. IV. 81. 1.) — *Ursinus Velius*, kire hivatkoznak, írja: „*Hex conventual* indixerat primoribus regni ad III. Idus Octobris Posonii.“ IV. 90. 1. Hogy e „conventus“ nem tanácskozmány, hanem országgyűlés volt, arra utal már azon körülmény is, hogy Ferdinánd arra személyesen leutazott Pozsonyba. Midőn tanácsosaival kívánt értekezni, azokat rendszerint magához hívatta. És akár a helytartótanács, akár a fő urakból álló értekezlet, nem érezte volna magát feljogosítva segélyt ajánlani, illetőleg adót vetni ki. Azonban, hogy e „conventus“ csakugyan országgyűlés volt, ezt teljesen kétségtelenné teszi éppen a helytartótanácsnak 1529. augusztusban Ferdinándhoz intézett felterjesztése. „*Obtulerant — úgymond — Domini et Pegnicole Vestre Maiestati Posonii de singulis eorum colonis, se medium florenum daturus ad solucionem Nazadistarum et aliorum confinia tenencium.*“ Eredetije a bécsi t. levél.

nemesek elég számosán gyűltek össze, maga is Pozsonyba utazott, hol Mária királynéval a királyi várban vett lakást. *)

A tanácskozmányok tárgyát az ország védelme képezte. A gyűlés a véghelyek fentartására és a naszádosok díjazására minden jobbágytelek után fizetendő *fél forintot* ajánlott meg.²⁾ Mire Ferdinánd, nagyszámú magyar urak kíséretében, visszatért Bécsbe.³⁾

Ferdinánd a következő évben is (1529) óhajtott *országgyűlést* tartani, hogy a rendektől újabb segílyt eszközöljön ki, a török elleni hadjáratra.

Azonban a magyar helytartótanács nem látta lehetségesnek, hogy, midőn a lakosok a török elől mindenfelé szétfutottak, a rendek elégséges számban gyűljenek össze. Az országgyűlés megtartását emiatt határozottan ellenezte, vagy legalább akkorára kérte halasztatni, mikor a király személyesen megjelenik az országban, és a megígért hadakat végre beküldi.⁴⁾

A király kényszerítve látta magát megnyugodni.

¹⁾ *Ursinus Vélius*. IV. 90.1. Ellenben Lasky János 1528. november 18-án Rincon Antal francia követhoz intézett levelében írja: „Ferdinandus indixit Comitata Hungariae in Presburg, ad quae tamen nullas ex Hungaria venit, neque ex nobilibus, neque ex magnatibus, praeter Turzonem et Naderspanum.“ Közli *Simonyi Ernő*. Londoni Magyar Okmánytár. 172. 1.

²⁾ A helytartótanács fennebb idézett levele, melyben kiemeli: „hanc autóm medii floreni summám ubique exsolverunt.“

³⁾ *Ursinus Vélius*. IV. 91. 1.

⁴⁾ A helytartótanács 1529 június 15-én Budáról Ferdinándnak írja: „Mandavit jam aliquociens Maiestas Vestra . . . ut aut generaléin congregacionem indiceremus, aut certos nobiles ex unoquoque Comitatu convocaremus, cum quibus et de futura expedicione, et de aliis necessitatibus tractaremus, concluderemusque; qua in re libenter voluntati Maiestatis Vestre obtemperassemus, si rés ea aut comoda, aut opportuna visa fuisset futura. Verúm, quum et antea non defuerit ráció, propter quam huiusmodi conventus celebrari non potuerit, ita nunc aliud quoque accessit impedimentum. Omnes enim homines, perculti fama adventus Turcarum, aut iam in fuga sunt aut fugám parant . . . Itaque impossibile videtur, ut ante reditum Maiestatis Vestre conventus celebretur.“ Az utóiratban: „Si tamen dabitur occasio, presertim si presidia, que Maiestas Vestra premittere decrevit, advenerint, non negligemus etiam, aut generalóm conventum indicere, aut nobiles ex ui;o quoque comitatu convocare, prout commodius, opportuniusque videbitur.“ Eredetije a bécsi t. lev.

XI.

Erdélyi gyűlések 1528 és 1529-ben.

I.

Az 1528-ik év tartama alatt Ferdinand volt Erdély túlnyomó részének ura. Nevében, mint helytartója, 1528. márczius elejéig Vingarthi *Honváth Gáspár* vezette Erdély kormányát, ki tisztét az 1528. márczius 11-én tartott *marosvásárhelyi gyűlésen* adta át Perényi Péternek, kit Ferdinand erdélyi vajdává nevezett. ¹⁾

II.

Perényi Péter erdélyi vajdaságát azzal kezdte meg, hogy a három nemzetet márczius 20-ára *Ágotára* hívta meg, hogy az ország védelméről, és egy, nem rég elfojtott, zavargás részeseinek megbüntetése iránt, a rendekkel tanácskozzék. ²⁾

Egyebet ezen és a fennebbi gyűlésről nem tudunk.

III.

Ápril utolsó napján *Tordán* tartottak gyűlést Erdély rendei. Kérvényt intéztek Ferdinand királyhoz aziránt,

¹⁾ Az egri püspök márczius 27-én Budáról írja Ferdinándnak, hogy Horváth „frequenti trium nationum conventu se locumtenentis officio cum multa praefatione honoris d. Vajvodae abdicavit.“ (Eredetije a bécsi t. lev.) Ezen gyűlés napjának meghatározását lehetővé teszi Perényi Péter, márczius 11-én Szeben városához intézett, levelének dátuma: „Ex nostra generali congregatione in oppido Zekelwasarhel celebrata.“ (A szász nemzet levéltárában.)

²⁾ *Perényi Péter* márczius 11-én Szeben városához intézett meghívólevele a szász nemzet levéltárában.

hogy Fogaras várát, mely nem rég hatalmába jutott, ne adja át Majláth Istvánnak, hanem várja be a rendek követségét, mely óhajtásaikat előadni és indokolni fogja. ¹⁾

Nem tudjuk, vajjon e követség megjelent-e a királyi udvarnál? De tudjuk, hogy Ferdinánd nem hallgatta meg a tordai gyűlés kérelmét, s Fogarast Majláthnak adományozta.

IV.

Perényi Péter, Ferdinánd király megbízásából, 1528. június 14-ére *Baráthelyre* (?) részleges gyűlést hirdetett. ²⁾

Vajjon megtartott-e? És ha igen, mily eredmény nyel? Erről emlékeink hallgatnak.

V.

Ferdinánd király, miután 1528. június közepén Trencsín várát megvívta, azon 4000 emberből álló hadat, mely az ostromot véghezvitte, Erdélybe készült küldeni, hogy itt uralmát teljesen megszilárdítsa.

Június 20-án *Nogaróla Lénárd* grófot és *Pempflinger István* budai tiszttartót, mint biztosait Erdélybe küldötte, hogy a Perényi Péter által haladéktalanul összehívandó gyűléssel ⁸⁾ ama hadsereg befogadása iránt értekezzenek; azaz kivigyék, hogy az erdélyi rendek e hadsereg élelmezését és fizetését *hat*, vagy legalább *három* hónapra vállalják el, a mely idő leteltével ezen költségek a rendes adóból fedeztetnének. ⁴⁾

¹⁾ A bécsi titkos levéltárban a tordai gyűlésről két kérvény található. Az egyiknek aláírása: „Marx Pempflinger mit Anndern Tewtschen in dieser Besaimnung gegenwartig.“ Kiadta *Scliulkr.* Archiv für Kunde Österreichischer Greschichtsquellen. XXL 281. 1. A másik a három nemzet nevében van szerkesztve.

²⁾ Perényi Péternek június 6-án a szász nemzethez intézett meghívólevele a szebeni levéltárban.

³⁾ Ferdinánd június 20-án Perényinek írja: „Convocatis per vos de more Nobilium Siculorum et Saxonum Unversitatibus, ceterisque Regni nostri prefati Transsylvaniaensis Ordinibus.“ Eredeti fogalmazata a bécsi t. lev.

⁴⁾ A június 20-án kelt utasítás ugyanott. És ugyanott a

Percnyi ennek következtében július 2-án kelt levelei által e hó 12-ére *Enyedre* gyűlést hirdetett.¹⁾

Itt megjelentek a k. biztosok is. Azonban a vajda és az erdélyi püspök komolyan intették őket, hogy a király kívánatait ne terjesszék a rendek elé. A seregre — mondák — Erdélyben nincs szükség, miután a töröktől nem kell tartani, és a székelyek is, kiknek irányában ekkoráig bizalmatlanok voltak — most már teljes hűséggel ragaszkodnak a királyhoz. Továbbá a rendek nem hajlandók új terheket vállalni magukra, sőt az eddigiek könnyítését sürgetik, és úgy gondolkodnak, hogy a király a maga költségén védje meg őket, azért hódoltak meg neki. Ha tehát a biztosok előadják a király akarátát, nem fognak czélt érni, de népszerűtlenné teszik a királyt, és hatalmas fegyvert szolgáltatnak az ellenfél kezeibe.

A biztosok, hosszas habozás után, meghajoltak ezen tekintetek előtt. És midőn a rendek gyülekezetében megjelentek, beszédjükben a legnagyobb kíméllettel szólották megbízatásukról.

Mindenekelőtt mentegették a királyt, hogy az ország határain kívül tartózkodik; ezt a végből teszi, hogy a külföl-
7 0' 0..'

dön segílyt keressen, készen állván, bármikor szükséges, az ország védelmére. Es miután az erdélyi rendek ismételve folyamodtak a királyhoz segílyért, most azon helyzetben van, hogy négyezernyi hadat küldhet; de a rendek fontolják meg, és legyenek tekintettel arra, hogy a királynak az ország védelme roppant költségeket okoz. Végre anélkül, hogy e kérdés fejtegetésébe bocsátkoznának, a rendek hőséget magasztalták, és azokat állhatatosságra buzdították.

A rendek válaszukban hálájukat fejezték ki a király jóakarata- és kegyelmességeért. Ígérték, hogy hűségesen fognak hozzá ragaszkodni, és az ellenpártot saját erejükkel fogják leküzdeni. A király által ajánlott hadakat szívesen fogadják, és vajdához és az erdélyi püspökhöz intézett királyi levelek fogalmazatai, melyekben azokat felhívja., hogy biztosait az országgyűlésen támogassák.

¹⁾ A Szeben városához intézett meghívólevél a. szász nemzet levéltárában.

kéri, hogy mielőbb küldje be. Azonban ellátásukról gondoskodni nem voltak hajlandók. Ahelyett, hogy új terheket vállaltak volna el, jó tanácsokkal szolgáltak, mikép viselje azokat a király. Hitelműveletekre utalták őt; különösen a nagyváradi püspökség javainak, Lippa és Sólmos váraknak elzálogosítását javasolták. Végül megjegyezték, hogy a rendek által megajánlott adó, mely szeptember elején fog fizettetni, a katonaság kéthavi zsoldjának kifizetésére elégséges leend.

A királyi biztosok, miután meggyőződtek, hogy hiába hivatkoznának a rendek áldozatkészségére, kelletlenül bár, megnyugodtak. ¹⁾

VI.

Ferdinand azon négyezernyi sereget, melyet az enyedi gyűlésen felajánlott, nem küldötte Erdélybe. Es ez nagy hátrányára vált ügyének.

Az elégtelenség Ferdinand kormányával mindinkább nagyobb mérveket vett fel. János király pártja folyton gyarapodott. A törökök hadi készületeiről is aggasztó hírek érkeztek.

Ezen válságos helyzetben Perényi Péter személyesen a királyi udvarba udvarba sietett, hogy gyors segílyt eszközödjön ki; *Gerendi Miklós* erdélyi püspök és kincstartó pedig 1529. január 21-ére, *Gerendre* gyűlést hirdetett a három nemzetnek. ²⁾ A megjelent rendeket felhívta, hogy fegyvert ragadjanak, és pénzsegélyt ajánljanak meg. Erre azonban egyáltalán nem voltak hajlandók. Az elkeseredés hangján panaszták, hogy a király elhagyja őket, s míg ő az ígért segílyt nem küldi, tőlük várja azt. Herendi csak nehezen tudta őket megnyugtatni ³⁾, és reábirni, hogy némi hadak kiállítását határozzák el. ⁴⁾

¹⁾ A k. biztosoknak 1528. július 16-án Ferdinandhoz intézett jelentése a bécsi t. lev.

²⁾ A január 13-án Szeben városához intézett meghívólevél a szász nemzet szebeni levéltárában.

³⁾ Gerendi 1529. január 27-én írja: „Apud me fratruin querelae sunt depositae . . . quos ex officio meo sum consolatus, infinitis mendaciis, modo regem advenire, modo gentes eius mentions.“ Eredetije a bécsi t. levéltárban.

⁴⁾ Péter szászrégem plébános a gerendi gyűlésről, a nagyenyedi

VII.

A Ferdinándtól sürgetett segély nem érkezett meg. Ellenben a moldvai és oláhországi vajdák, a szultán parancsára, 1529. január végén Erdélybe törtek, s egy részét feldúlták.

Bethlen Elek, a Ferdinand által kinevezett alvajda, kísérletet tett az erdélyi rendeket február 17-ére *Marosvásárhelyre* egybegyűjteni, hogy velük hazájuk védelme iránt tanácskozzók. ¹⁾ Mily sikerrel? Emlékeink erre nem válaszolnak.

VIII.

Ferdinánd király 1529. június havában *Pemp.(linger Istvánt* Erdélybe küldötte, hogy a török elleni háború alkalmából, a rendeket újabb áldozatokra hívja fel. ²⁾

Azonban már késő volt. A János király által kinevezett vajda, Somlyói *Báthory István* erős sereg élén megjelenvén, a magyar és székely nemesség legnagyobb részét János pártjára vezette vissza. Július 22-én Dátoson gyűlést tartott, melyet néhány nappal utóbb *Marosvásárhelyre* tett át. A rendek itt elhatározták, hogy minden tizedik fegyverfogható férfiút János király zászlai alá küldik. ³⁾

plébánoshoz 1529. február 13-án írja: „Nuper cum fuisset vocatus cum unó fratre per Dominum nostrum Reverendissimum Nicolaum de Gerend . . . pro festo S. Agnetis ad locum Gerend, ubi erant Comitia trium nationum hujus nostrae Patriae Transilvaniae, indicti sunt toti Clero Transilvanico 100 milites, pro unó mense, pro defensione et tuitione hujus nostrae Patriae, itautilla pecunia colligatur per omnes Decanos, et in promptu sit parata.“ *Közli: Szeredai. Series Episcoporum Transilvaniae. 191. 1.*

¹⁾ *Bethlen Kleknek* február 7-én a szász nemzethez intézett meghívólevele a szebeni levéltárban.

²⁾ Az 1529. május 31-én Linczből kiállított utasítás és megbízólevél fogalmazata a bécsi t. levél.

³⁾ A *Kultsár István* által (Pest. 1805) kiadott krónika 1529-re feljegyzi: „Ebben az esztendőben jöve bé Somlyai Báthori István a vajdaságba. Danósra (sic) tén gyűlést, Sz. Margit asszony napján; ugyan csak Maros Vásárhellyen végzek el a gyűlést. Zsoldosadát adának a szászok ellen, a népnek tizedit. Ebben fejenként hivatá hadban Báthori István Török Bálint ellen.“ 9. 1.

IX.

János király 1529. szeptember elején *Radnóton* gyűlést tartott, amelyről azonban közelebbi részleteket nem ismerünk. ¹⁾

X.

Erdély Ferdinándra nézve el volt veszve. A szászokon kívül híveinek száma igen csekély volt. Ezek *november* 29-én és *deczember* 20-án gyűléseket tartottak.

Segélyért folyamodtak, és kívánták, hogy a Jánospartaktól elkobzott javak a hű rendeknek, névszerint a *Báláei Imre* hűtlensége következtében a koronára szállott várak Horváth Gáspárnak adományoztassanak. ²⁾

Ferdinand akként válaszolt, hogy a rendek óhajtásainak mindkét pontra nézve eleget teend. ³⁾

¹⁾ Erdélyi Diéták végzésinek nyomdokai. I. 1. 1. És *Kővári László*. III. 28. 1.

²⁾ A rendek felterjesztéseit nem ismerjük; tartalmukat a k. válasz ismerteti.

³⁾ Az 1530. márczius 4-ikén Prágában kelt k. válasz fogaim azata a bécsi t. levél.

Horvát- és Tótországi gyűlések.

1.

János király hívei 1529 tavaszán, miként Magyarországon, úgy a két melléktartomány területén ismét hatalomra kezdettek emelkedni. *Erdody Simon* zágrábi püspök, *Tahy János és Bánffy János* voltak leginkább e fordulat előidézői. Ezek június második felében Összegyűjtötték pártjuk tagjait. *E gyűlésen* határozattá ion, hogy mindnyájan fegyveresen táborba szállanak, és azoknak, kik felhívásukra meg nem jelennek, mint ellenségeiknek, jószágait elpusztítják. ¹⁾

II.

János király pártjának ezen tevékenységével szemben, az ellenpárt fejei sem maradtak tétlenségben. *János* corbáviai gróf és tótországi bán 1529. július negyedikére Zágrábba hívta meg a Ferdinándhoz ragaszkodó *tótországi rendeket.* ²⁾

¹⁾ A corbáviai gróf július 28-án Medvevárból írja a királynak: „Hiis proxime preteritis diebus . . . ipsi rebelles Maiestatis Vestre, habuerunt *diétám et conventum* inter se, et in habito ipse conventu bona et possessiones fidelis Maiestatis Vestre Ludovici Pekry depre-dauerunt.“ Ugyanaz nap Dietrichstein Zsigmondnak írja: „Rebelles Maiestatis Regie . . . sunt eius animi, ut castra in campo méta ti fuerint, omnes Nobiles Regni et ceteros Proceres, qui in castra ipsorum venire recusarent, persequi vellent.“ Mindkét levél eredetije a bécsi t. lev. t.

²⁾ A corbáviai gróf Ferdinánd királynak július 28-án írja: „Misi literas ad fideles Maiestatis V estre in hoc Regno Sclauonie existentes,ut

Végzéseik nem ismeretesek Csak azt tudjuk, hogy a királytól hadiségelyt kértek a török ellen és négyezer forintot, ígérvén, hogy ezen összeggel nagy eredményeket fognak létrehozni. ¹⁾

III.

Ferdinándot nem elégitették ki e gyűlés végzései. Ennek folytán már néhány nappal utóbb, július 10-én maga hirdetett gyűlést *llorvát-* és *Tótország* rendelnek Zágrábra. Határnapul 1529. július utolsó napját tűzte ki. Biztosaivá *Batthyányi Ferenczet* és *János* corbáviai grófot nevezte. ²⁾

A hangulat, mely a megjelent rendek körében uralkodott, elég kedvezőtlen volt Ferdinándra nézve. Feliratukban komoly vádakkal találkozunk. Kiemelték, hogy ők a török ellen indítandó hadjárat tárgyában üdvös tanácsokat szolgáltatottak a királynak, de ez, a környezetében levő tanácsosokra hallgatva, nem adott nekik hitelt; továbbá elmulasztotta teljesíteni a 4000 forint megküldésére vonatkozó kérelmüket, a mely csekély összeggel nagy dolgokat lehetett volna művelni. Egyúttal azok részére, kiket az ellenpárt javaiktól megfosztott, vagy a király hadai javaikban megkárosítottak, kárpótlást sürgettek. ³⁾

A király teljes higgadtsággal válaszolt. Felhívta a rendeket, nevezzék meg azon tanácsosait, kikről állítják, hogy a török elleni készüléteket megakadályozták. Biztosítja őket, hogy nemcsak az említett összeget, hanem sokkal többet is kész lenne javukra áldozni; és bár számos fontom kiadásai vannak, sajnálja és neheztel amiatt, hogy kérésük nem telje-

die dominico proxinrõ futuro omnes Zágrábiam convenire debeant, ꝑbi de hiis una mecum tractare debeant. “ Es Dietrichsteinnak: „Ut de hiis, que ad fidelitatem Maiestatis Regie pertinent, tractarentur.“

¹⁾ A végzések szövege nem ismeretes. Utal azokra Ferdinand királynak, alább említendő, november 28-iki irata.

²⁾ A Batthyányihoz és a corbáviai grófhöz intézett megbízólevélnek, melyből kitűnik, hogy több társai voltak — kik? nem tudjuk — eredeti fogalmazata a bécsi t. lev. t.

³⁾ A felterjesztést nem bírjuk. Tartalmára következtetünk a k. válaszból.

síttetett. Ő jelenleg is azon fáradozik, hogy Magyar- és Tótország védelméről gondoskodhassék. Támogassák őt a rendek is. Mivel pedig biztosabb sikerrel fog a török ellen felléphetni, ha előbb országaiban a lázadókat és hirteleneket megnyerte; tegyenek javaslatokat, mikép lehetne azokat kiengesztelni, vagy ha kell, leküzdeni, és a tótországi véghelyeket megvédeni? A mi pedig a károk megtérítését illeti, segítsék őt a hirtelenek elnyomásában, mire ezeknek birtokaiból kielégítendi a jogos igényeket. Jelenleg, miként maguk beláthatják, mit sem tehet. Fájdalommal értesült, hogy saját hadai is károkat okoztak híveinek. Biztosokat fog rendelni, kik e károkat a hely színén megvizsgálni, és jelentést tenni fognak; mire a bűnösök megbüntetését és az elrablottak visszaadását el fogja rendelni. Egyáltalán mindent megteend, hogy a rendeket atyai gondosságáról meggyőzze. ¹⁾

Mily hatást tett e királyi válasz a rendekre, s mily eredménye volt a gyűlésnek, arról nincs tudomásunk.

¹⁾ A Linczben november Ití-án kelt királyi válaszirat eredeti fogalmazata a bécsi t. levél.

XIII.

János király budai országgyűlése 1530. Február 14-én.

János király, midőn Szulejmán 1529-iki hadjárata által az ország nagy részének és fővárosának urává lett, sietett hatalmának megszilárdítása végett *országgyűlést* hirdetni. Mialatt a szultán Bécsnél táborozott, ő széíküldötte meghívóleveleit a december 13-ikán megnyitandó gyűlésre. 1) Azonban utóbb kényszerítve látta magát ezt későbbre halasztani, s 1530. február 14-ére *Budára* hívta egybe az országxendeik²⁾

Az itt megjelent főpapok közüi *Várday Pál* esztergomi, és *Frangepán Ferenc* kalocsai érsekik; ²⁾ az urak soraiból:

1) *Brodarics István* 1529. szeptember 29-én Budáról, a lengyel cancellárnak írja: „Indixit majestas sua omnibus dominis et regnicolis diétám generalem pro festó beati Luce evangeliste.“ (Acta Tomiciana. Kiadatlan VII. kötet. 858.1. Kézirat a szent-pétervári cs. könyvtárban. *Supala Ferencz* közleménye.)

2) Meghívólevelet nem ismerünk. János király 1530. február 1-én Bánfiy Jánoshoz intézett levelében felteszi, hogy a meghívólevel már kezei között van. „Alioquin — írja ad *instantem Diætani* deberctis venire.“ *Kooaclich*, ki e levelet közli (Supplienientum. III. 134. 1.), oly nézetben van, hogy (‘zen országgyűlés nem tartott meg. Megczáfolja e feltevését az ezen országgyűlésen alkotott törvénykönyvnek a bécsi t. levéltárban létező egy példánya, mely egyszersmind a gyűlés helyét és napját is közli: „Articuli in present! generáli Diéta Dominómra Prel atomra, Baromira et Nobilium Regni pro festó b. *Valentint Mariyris Bude* celebrata, formati.“

3) *Frangepán Ferencz* Budáról, 1530. marczius 29-én a lengyel cancellárnak írja: „Dum nuper transactis dielms ageremus in diéta per máj est: item regiam celebrata, allate sünt ex l’osonio littere ad Emuin Strigoniensem altere, altere auteni ad mc.“ (Acta Tomiciana. Vili. 106. 1. *Supala F.* közleménye.)

Verböczy István, Nádasdy Tamás, Czibak Imre, Pöstyény Gergely és az Artándi testvérek neveit ismerjük. Az ország keleti részeinek, kivált Bihar megyének nemessége nagy számban jött össze. Ellenben a Duna melléki országrész, a felvidék és Tótország rendei távoltartották magukat. *)

A tanácskozások folyamáról hallgatnak emlékeink. Csak eredményüket, az alkotott törvényeket, ismerjük.

A rendek hadak fogadására, minden jobbágytelek után egy forintot ajánlottak meg, melyet minden egy telekkel és három forint értékű vagyonnal bíró jobbágy, úgyszintén az *egyetelkes nemesek* és a szabadosok (libertini) is kötelesek valának fizetni; egyedül azon szolgák voltak felmentve, kiket uraik élelemmel és ruházattal látnak el.

Hogy pedig az ezen adóból remélhető pénzüsszeg minél gyorsabban és biztosabban folyjon a kincstárba, hogy továbbá e pénzüsszeget haladéktalanul lehessen értékesíteni, megállapított, hogy a földesurak maguk fogják jobbágyaikért a reájuk eső adót lefizetni; és pedig azok, kik az országgyűlésen jelen vannak, rögtön, a távollevők pedig Gergely pápa ünnepének nyolczadnapján, mindegyik saját megyéje székhelyén; és a fizetett összeget maguk fogják utóbb jobbágyaiktól behajtani.

Továbbá a főpapok, urak és nemesek, minden általuk bírt jobbágytelek után, saját erszényükből húsz dénárt ajánlottak, szintén Gergely pápa ünnepének nyolczadnapján fizetendő. Ha pedig valaki, akár ezen segélypénzt, akár jobbágyainak adóját, a kitűzött határnapig, kifizetni vonakodnék, jószágai lefoglaltatnak, és ezekből fog tartozásának kétszeres értéke behajtani.

A lelkészek fejenkint egy forinttal, a többi egyházi javadalinasok, főpapjaik által megállapítandó összeggel, járulnak a közszükségletek fedezéséhez.

A főpapok, zászlós urak, káptalanok, apátok és prépostok fegyvereseiket, melyeket jövedelmeik arányában kiállítani kötelesek, készen tartani, a nemesek és egyéb birtokos ország-

*) *Istvánfi* elbeszélése. XI. 105. 1,

lakosok pedig személyesen készen állani tartoznak, hogy a király felhívására rögtön táborba szállhassanak.

A hadak minden kártételtől szigorúan eltiltattak; a vétkes katonákat kapitányaik kérlelhetlenül fogják büntetni.

Az ellenkirály leveleit elfogadni, forgalomba hozni, olvasni és magyarázni, hűtlenség büntetése alatt, tiltva van; ki ilyeneket a templomok ajtóira függesztve, vagy az utcákon szétszórva talál, köteles a királynak átszolgáltatni; kik ezt tenni elmulasztják, szintén a királynak feljelentendők.

A pénzverés joga kizárólag a királyt illetvén, fő- és jószágvesztés büntetése van azokra szabva, kik királyi engedély nélkül, e jogot bitorolták, vagy ezentúl bitorolnák. Ellenben a király által vert pénzeket mindenki tartozik elfogadni; és ki azokat elfogadni vonakodik, elveszti azt, amit vásárolt, vagy eladni készült. A bírák, jószágvesztés büntetése alatt, utasítottak a törvény lelkiismeretes végrehajtására.

János király rögtön megerősítette ezen törvényeket, melyek mind az ő érdekében hozattak. 9

Szintén az ő kívánatára történt, hogy a rendek alsó-lindvai *Bánffy Jánost* nádorrá választották, habár Báthory István nádor még életben volt. 2)

János király 1530 minden szentek ünnepére ismét *országgyűlést* hívott össze Budára; a nemességnek tetszésére hagyván, fejenként jelenni meg, vagy teljhatalommal ellátott követeket küldeni. 1)

E meghívásnak nyomatéket kölesönözött (*Iritti Lajos* által, hogy mindazokat, kik megjelenni és Jánosnak meg-

1) A. törvénykönyv egykorú másolata a bécsi t. levél.

2) *István fi*, ki a törvény könyvet nem ismerte, ez országgyűlésről írja: „Nec tamen quicquam aliud deerni potuit . . . praeterquam quod Joannem Banffyum Lindvanuni Ungarie Palatinum creavit.“ XL 105. 1.

3) János királynak Vas megyéhez intézett meghívólevelét közli *Fray. Epistolae Proceruni. I. 358. 1.*

hódolni vonakodnak, a törökök bosszújával és jószágaik elpusztításával fenyegette.

Vájjon megtartott-e ezen gyűlés, nem tudjuk. ²⁾

¹⁾ Grittinek, Vas és Zala megyékhez intézett levelei a budai kamarai levéltárban.

²⁾ *Kovachich* szerint (Vestigia. 618. 1.) a magyarországi rendek 1530-ban Gritti részért; biztosító okmányt állítottak ki, melyben fogadták „somot in omnibus statum repotitorum Regis et Regni concernentibus negotiis auxilium suum prestituros.“ Miután sem a helyet és napot, hol és mikor állított ki ezen okmány, nöm említi, lehetetlen meghatározni, vájjon az országgyűlésen történt-e, s ha igen, melyiken?

XIV.

A pozsonyi részleges gyűlés 1530. Májusban.

Szulejiban 1529-iki hadjárata nagy utóhatással volt a nemzet politikai hangulatára.

Míg egyfelől János király szövetkezése a kereszténység esküdt ellenségével, élénk elkeseredést szült; másfelől azon tapasztalás, hogy Ferdinánd az országot megvédeni nem képes, csüggedést idézett elő. Éhez járult, hogy a köz- és magán-élet minden irányaiban zavar és rendetlenség honosít meg.

A Ferdinánd pártján levő rendek, azon reményben, hogy a sokféle bajoknak orvosszert találandnak, ismételve felkérték *Báthory István* nádort, hogy egy gyűlés megtartását tegye lehetővé. Ez engedett sürgetéseiknek; 1530. május 8-ra Pozsonyba hívta meg, a Pozsony vidékén lakó főpapokat, urakat és nemeseket. ')

Vájjon ez Ferdinánd megegyezésével történt-e, és kik jelentek meg, nem ismeretes. Csak annyit tudunk, hogy az ország mindegyik rendje képviselve volt, ²⁾ és pedig tekintélyes számban; mert a jelenlevők féljogositottnak tekintették magukat az egész ország nevében szólani.

De *Báthory István* már nem vezethette e gyűlés tanácskozásait; a halál épen azon napon ragadta el, a melyre a gyűlést összehívta volt.

¹⁾ Meghívólevél nem ismeretes. A gyűlés felterjesztéséből tudjuk, hogy „Palatinus niultis, ac pene omnibus subditis fidelibus eflagitantibus ad Dominicani Jubilate proximo preteritam convocavorat Posenium precipuos quosque dominos ac nobiles, qui viciniors erant.“ Eredetije a bécsi t. lev.

²⁾ Ugyanis a gyűlés feltejesztésénck szövege okként kezdődik: „Domini Prelati, Barones, Nobiles, et alii Ordines Regni Hungarie commendant Maiestati Vestre scrvicia eorum fidclia.“

A rendek, miután sérelmeiket és szenvedéseiket elpanaszolták volt, követeket választottak, kik Ferdinand királynak, a császárnak és a német birodalom fejedelmeinek hazájuk veszedelmét és nyomorát előadván, „a vesztének induld, már-már elveszett ország megmentésére segélyt kérjenek/¹ *Macedóniai László* nagyvárad püspök, *Batty ányai Ferenc*# bán és *Thuróczi Miklóp* k. főudvarmester bízáttak meg e küldetéssel.

Előterjesztésük szövegét a gyűlés állapította meg.

A királyt emlékeztetniük kelle ígéreteire, melyeket koronáztatása alkalmával tett, a reményekre, melyeket trónralépte keltett. A nemzet biztosan várta, hogy a bel viszályokat megszüntetendi, a véghelyeket visszaszerzendi. Azonban, miután alig néhány hónapot töltött az országban, eltávozott, hogy a külföldön' segélyt eszközöljön ki. „Mit eszközölt ki felséged í a lefolyt négy év alatt, előttünk ismeretlen; de igyekezetei- nek gyümölcseit nem élvezte még az ország. “ Ellenben távolléte alatt roppant károkat szenvedett, nemcsak a török, hanem a királyi hadaktól is. „Bármerre járt felséged serege, mindenütt a legkegyetlenebb ellenség módjára dühöngött nem téve különbséget a hú rendek és a lázadók között. Számos városokat és helységeket felgyújtott; számos ártatlanokat, egyháziakat és világiakat, legyilkolt; a népet bőrig kifosztotta; elvette gabonáját, barmait, bútorait és ruháit. A városok és helységek pusztításánál, mintegy rendszeresen legelőbb a templomokba rontottak; mindent, mit ott találtak, szent és világi tárgyakat egyaránt, elragadoztak; sok helyen az Ur testét sem kímélték. Ezen emberek semmi különbséget nem tettek az Ur háza és az istállók között; csakhogy talán ezekben kevesebb gonosztetteket követtek el. Sértenők felséged füleit, ha elbeszélnek kicsapongásaikat, melyeket asszonyokon és szüzeken, kegyetlen tetteiket, melyeket szerzeteseken és papokon elkövettek. “

Továbbá Magyarország, emberek emlékezete óta, soha oly számos és súlyos adókkal nem terheltetett, mint Kérdinánd alatt, részint a kamara, részint a kapitányok által.

Az ország rendei már mindnyájan meghódoltak volt neki, keveseket kivéve; ezek is hajlandók voltak elhagyni az ellenpártól. Most azonban látván a kegyetlen tetteket, az

elnyomást, és tapasztalván, hogy védelmet nem remélhetnek tőle: az ellenpárt körében növekedett az elkeseredés, sőt saját hívei közül is többen elpártoltak.

Az ország szabadságainak folytonos megsértése is élénk panaszok tárgyát képezi. Magyarország ugyanis alig tekinthető többé szabadnak. A király tanácsosai, kapitányai s egyéb tisztviselői között alig van néhány magyar, s ezek is úgy szólván csak a címeket viselik. „A hatalmat idegenek, ügyeink körül teljesen tájékozatlanok, hirják.“

Az előbbi királyok is gyakran küzdöttek lázadó alattvalók ellen; de egyik sem büntette néhányak hűtlensége miatt az egész országot; egyik sem engedte meg, hogy hadai a liüteln urak ártatlan jobbágyait tönkre tegyék. Megfosztották javaiktól és száműzték a hűtleneket; de nem sértették meg a közsabadságot, nem bocsátották prédára az egész országot.

A királynak tekintettel kellett volna lenni nagyszámú híveire, kik állhatatosan ragaszkodván hozzá, hűségükért feláldozták birtokaikat, hivatalaikat, javadalmaikat; nem kellett volna megengednie, hogy némelyek hűtlensége miatt az egész nemzet szabadsága és jóléte megsemmisíttessék.

Nem hiszik ugyan, hogy mindez a király engedelmével, vagy épen parancsára történik; mivel azonban, panaszaik daczára, a bajok naponkint súlyosabakká lettek: haladéktalanul gondoskodjék az elpusztult országról, és állítsa vissza megsértett szabadságait. Igyekezzenek továbbá visszaszerezni az ország fővárosát; mert ha ezt halogatja, félő, hogy néhány hónap alatt az egész országot elveszti. Buda visszafoglalása után a többi részek és a véghegyek visszaszerzésére irányozza figyelmét; erre jelenleg legjobb alkalom kínálkozik, miután a törököt más háborúk foglalják el. Győzze meg a császárt és a többi uralkodókat, hogy az egész kereszténység érdeke van kérdésben; bírja reá őket, hogy segélyüket meg ne tagadják. A nemzet feszült várakozással néz elébe a közelebb tartan dó birodalmi gyűlésnek; ha most sem hallgatja meg Magyarország esdekléseit, eltűnik a végső remény is; „Felségtek, kiktől jelenleg retteg az ellenség, a megvetés tárgyaivá lesznek.“

Az országot nem kevéssé nyugtalanítja azon hír, hogy a szomszéd népek, a németek és csehek, készülteket tesznek a

magyar földet előzőlneni; de nem avégből, hogy segélyt nyújtsanak, hanem „hogy a magyarok és törökök ellen, különbség nélkül, dühöngjenek/⁴ Ez hihetetlennek látszik. És ha ily, a magyar nemzet megsemmisítésére irányzott Összeesküvés léteznék is, a király bizonyára meghíúsítaná e gonosz tervet.

A rendek többé nem elégedhetnek meg szóbeli válaszszal; a sértett szabadságoknak tényleges visszaállítását, az ország felszabadítását követelik. „Ha felséged erre nem képes, kegyeskedjék őszintén nyilatkozni, hogy mielőtt mindnyájan elvesz-nénk, módot találjunk, mikép segítsünk magunkon, és mikép háárítsuk el a fenyegető veszélyeket/⁴

Végre miután Magyarország területének nagysága és ellenségeinek közelsége, béke idejében is szükségessé teszi uralkodójának személyes jelenlétét; ez idő szerint pedig leginkább a király távolléte miatt érték az országot oly súlyos' csapások: „bár hálát adnak Istennek, hogy királyuk más országok és tartományok felett is uralkodik,⁴⁴ kéri, hogy mielőbb térjen vissza, és a távollétében kifejlődött bajokat jelenléte által igyekezzék orvosolni.

Egyébkint a követek felhatalmaztattak, hogy ezen előadás kapcsában, belátásuk szerint, egyéb tárgyakat is „tisztek* ttelj esen⁴⁴ terjeszthessenek elő a királynak. x)

Macedóniai László és Thúróczi Miklós szeptember havában *Augsöurgba* utaztak, hol Ferdinand a birodalmi gyűlésen tartózkodott. Batty ányi elmaradt. De a magyar rendek követeihez két tótországi követ csatlakozott: *Kannaryay Tamás és Spycko György.* ²⁾

1) „Instructio data Re verendö Domino Ladislao de Macedonya electo Ecclesie Waradiensis, ac Magnificis Dominis Francisco de Battyán Dalmacie, Croacic et Sclavonie Bano, item Nicolao Comiti de Thurocz Magistro Curie Regie Maiestatis, simul vei divisim ad Maiestatem Regiam.“ E czímsorok után közvetlenül jó a beszéd, teljesen készen, első számban, többesben, melyet a követeknek a király előtt tartaniok kellett. Csak a végpontok veszik fel az utasítás formáját. Egykorú irat a bécsi t. lev.

2) A Macedóniai László által a császárhoz és a birodalmi rendekhez intézett beszédek német nyelvre lefordítva, 1530-ban kinyomattak. A beszéd előtt a kiadó megnevezi a követeket: „Dos Kü-

Mindenekelőtt Ferdinándnál jártak el a reájuk bízott tisztben. Őszintén és határozottan feltárták az ország bajait és a rendek hangulatát; ¹⁾ mire küldőik kívánatait a következő négy pontban formulázták:

Először, hagyja meg a király a magyarországi hadak főparancsnokának és kapitányainak, hogy híveit sem személyükben, sem javaikban sérteni ne merészeljék.

Másodszor, tegye át lakását, még ezen ősz tartama alatt, az ország határaihoz közel eső városba.

Harmadszor, az idegeneknek adományozott parancsnokságokat és egyéb hivatalokat hazafiakra ruházza át; ezentúl pedig csak magyarokat alkalmazzon. Az ország szabadságait egyébként is tartsa épségben.

Negyedszer, küldjön mielőbb Varasdra egy hadosztályt, mely e várost megvédeni és hűségben tartani képes legyen. ²⁾

Ferdinand a magyar követek előadására leirat által válaszolt.

Hangsúlyozta, hogy ő az ország érdekében minden lehető, sőt még a lehetőségen és erején felül is, megtett. Jelenleg szintén azon fáradozik, hogy a császártól és más fejedelmektől segílyt eszközöljön ki. „0 felsége tehát nem látja át, mikép érdemelte meg az ellene emelt súlyos vádak, mintha ő az országot és lakóit nem igyekeznek, ígérete szerint, az ellenségtől megszabadítani; hanem azt megsemmisíteni és a kereszténység legiszonyúbb ellenségének prédául engedni akarná; hogy továbbá az ország jogait és szabadságait nem fentartani és megvédeni, hanem kiirtani igyekezik... Pedig ő felsége mit sem tett és kísérlet meg ekkoráig, mint azt,

nigreichs Ungern: Der Hochwürdig Herr Ladislaus von Macedonia, Bischoff zu Wardcyn. Der Edel und Wohlgeporen Herr Niclas Graff yhm Thuroch. Ku. May. diener und Rathe. Des Künigreichs Sclavonic. Die Edlen und Vos ben Thomas Kannaray und Jörg Spycko etc.“ Vájjon ezen tótországi követek Pozsonyban, vagy pedig külön tótországi gyűlésen választattak, arról nem bírunk tudomással.

¹⁾ Valószínű, hogy a követek szóról szóra elmondották az instructiójukba felvett beszédet. Következtetjük ezt a királyi válaszból, mely több helyen vonatkozik ama beszédre.

²⁾ Az előterjesztés kivonata a birodalmi gyűléshez intézett kérvényhez mellékelve, a bécsi t. Jovt.

amiről vélte, hogy az ország és lakóinak javára fog szolgálni. . . . Emlékezetében tartja, amit koronázása alkalmával és azután ígért s fogadott; hiszi és állítja, hogy azok ellen soha sem szándékozik cselekedni. Amennyiben pedig ő felsége hadai és szolgálói vakmerően és erőszakosan károkat okoztak, vagy törvénytelen tetteket követtek el; akarhatja és parancsa ellenére történt, sőt komoly neheztelését vonta magára!¹ Mind azáltal másfelől nem hallgathatja el, hogy sok bajt el lehetett volna háritani, ha a rendek egy része lelkiismeretesebben tartja meg az uralkodója iránt tartozó esküt. Felhívja tehát a rendeket, hogy bizalommal viseltessenek iránta, és tántoríthatlan hűséggel ragaszkodjanak hozzá.

Az egyes pontokra válaszolva, biztosította a rendeket, hogy kapitányainak megparancsolta, hogy a törvénytörők ellen szigorral és kímélet nélkül járjanak el; valamint utasítani fogja őket, hogy a hű országlakosokat kíméeljék.

A magyarországi katonai és egyéb hivatalokra idegeneket nem azért nevezett, mintha szándéka lett volna az ország szabadságait sérteni; egyedül a véghelyek biztossága lebegett szeme előtt. Ha azonban békésebb idők fognak bekövetkezni, ígéretéhez képest, alkalmazni fogja magát a törvények és az ország szabadságának követelményeihez.

Varasd védelmére nézve, utasítani fogja kapitányait, hogy arról megfelelően intézkedjenek.

De azon kérést, hogy lakhelyét az ország határainak közelébe tegye át, hallgatással mellőzte. ¹⁾

A magyar- és tótországi rendek követői meg voltaic bízva a *császárhoz* és birodalmi rendekhez is fordulni.

Szeptember 30-án hallgattattak ki.

Macedóniai László volt szónokuk. Küldői nevében üdvözölte a császárt, és szerencsét kívánt az elmúlt években kiküzdött győzelmekhez, és egyúttal ahoz is, hogy „a világ egy részét, mely ekkoráig ismeretlen volt, felfedezte, meghódította, és a keresztény vallásnak megnyerte, miáltal birodalmát az ellenlábásokig terjesztette ki.“ Ezen nagy hatalma

¹⁾ Egy dátum nélküli, s egy október 21-én kelt leirat eredeti fogalmazatai a bécsi t. lev.

feljogosítja a magyar rendeket a reményre, hogy most a kereszténység közös ellenségének, a törököknek leküzdésére fogja erejét irányozni; mert a magyarok és tótországiak, hosszú szenvedéseik és zakl altatásaik után, Istenen kívül, csak a császártól reméllnek segedelmet. Midőn Ferdinándot királyuknak választották meg, többi között arra is tekintettek, hogy testvére a császári koronát viseli, és több hatalmas országnak fejedelme. Még nem mondtak le azon reményről, hogy uralkodása alatt a törökök Magyarországból kiűzetnek, és kegyetlen tetteiktől a keresztény népek megszabadíttatnak. Feleslegesnek tartják hosszasan elbeszélni, mit szenvedtek Magyar- és Tótország lakói százharmincz éven át a törököktől; ezt könnyen fel lehet fogni, ha meggondolják, hogy csak a múlt esztendőben hány ezer embert gyilkoltak le, és hurczoltak fogságba, s mily iszonyú pusztítást vittek véghez. Isten bizonyára nem más okból emelte őt, a császárt, a keresztény népek fölé, s halmozta el számos országok birtokával, annyi áldással és szerencsével, hanem hogy a keresztény vallást védelmezze. Most lenne ideje, hogy a török ellen hadjáratot intézzen. Ha ezen gyűlés is eredmény nélkül oszlik el, a keresztény népek, s különösen Magyar- és Tótország lakói kétségbeesnek, ellenben a törökök vakmerősége és dolyfe még emelkedni fog. Könyörüljön tehát ezen népek szerencsétlenségén és gondoskodjék megmentésükről. Ne tartsa őt vissza azon körülmény, hogy a magyar- és tótországiak között vannak, kik a törökkel tartanak; mert ezeknek száma csekély, és részint félelem, részint kétségbeesés vezette őket a török karjaiba. Siessen tehát Magyarország oltalmára. „Mert ha ezen alkalmat elmulasztják, — így végzi előadását — kénytelenek lennénk, minden reményről lemondva, az ellenség igáját magunkra venni; amely esetben csakhamar Németország is ki lesz téve az ellenség támadásainak. Emiatt, ó győzhetlen császár, Magyar- és Tótországnak megszabadítását, összes rendéinek és lakóinak üdvét s jólétét felséged kegyelmébe ajánljuk; készek lévén a magyar- és tótországi rendek, utódaikkal felségednek örök időkre szolgálni.“

Beszédének második részében, midőn a *birodalmi gyűléshez* fordul, a szemrehányások sem hiányoznak. A nagyváradi

püspök emlékezteti a birodalmi rendeket, mennyiszor fordultak a magyar királyok hozzájuk, s kijelentették, hogy maguk, a hosszú harcok által elgyengítve, egyedül nem képesek többé ellenállani: „Azonban—úgymond — királyaink kérelmeit soha sem hallgattátok meg; mindenkor úgy tettetek, mintha nem tartozna hozzátok Magyarországot a törökök ellen védelmezni/¹ Illába hívta fel őket Lajos király; hiába figyelmeztette egy év előtt Ferdinánd, hogy a török nem fog megelégedni Magyarország elpusztításával, hanem utóbb a német birodalom ellen fogja vezetni hadait. „Ha néhány év előtt meghallgattátok volna a magyarok kérelmeit, és segélyünkre jöttök, most biztosságban lennétek ti és az egész német nemzet. Es ha most megtagadjátok a segélyt, néhány év múlva Németország is magára vonja azon csapásokat, melyek Magyarországot többször, Ausztriát az elmúlt évben sújtották Magyar- és Tótország rendei, Jézus Krisztus vérontására és az utolsó ítéletre hivatkozva, esedeznek, hogy amit eddig tenni elmulasztottatok, most pótoljátok ki, és készüljete fel az ellenség leküzdésére.⁴¹ Erre most van a legalkalmasabb idő. Ugyanis a török utolsó hadjárata alkalmával maga is nagy veszteségeket szenvedett, éhség, fagy és a hosszú út fáradalmi következtében. Ha tehát rögtön megtámadják, nem engedvén neki időt a készülétekre, könnyen leküzdhetik. Es ezen esetben a magyar- és tótországi rendek buzgó támogatására számíthatnak. Ha ellenben időt engednek a töröknek újabb fegyverkezésre, félő, hogy csakhamar még nagyobb haderőt állít ki, melylyel nemcsak Magyarországot és Ausztriát fogja feldúlani, hanem kényszerítve Magyar- és Tótország lakóit, hogy vele egyesüljenek, kísérletet teend Németország elpusztítása- és meghódítására. ¹⁾

¹⁾ A két beszéd német nyelvre lefordítva, 1530-ban, sine loco, kis negyedrében, nyomtatásban megjelent, ily czím alatt: „Ain Oration an den Allerdurchleitigisten Römischen Keiser Carrhnn, allzeit merer des Reychs, und auch an die Hoelrwürdigisten, durchleichtigisten, Hochgepornen, Churfürsten, Furátén, und andere des lieiligen Reichs standé, von der Ungern und Sclauonien, beschwerlichen not und uberfal des Turcken wegen, Durch den Hochwirdigen herrn Ladislaum von Macedonia Bischoff in Wardeyn, der Al-

A nagyváradai püspök, küldői nevében, *emlékiratot* nyújtott át a birodalmi gyűlésnek.

Ebben ő és követársai kérelmezik, hogy a császár és a birodalom fejedelmei haladéktalanul legalább annyi hadat küldjenek Magyarországra, hogy itt a belnyugalmat visszaállítani és a végvárakat védelmi állapotba helyezni lehessen; Tótországra pedig 3000 gyalogot, négy faltörő és ugyanannyi tábori ágyúval, rendeljenek. Mert ha a török egy újabb támadása a véghelyeket elhagyatva, az országot belviszályok által meggyengítve találja, az ország lakóit kényszeríteni fogja, hogy vele a szomszéd tartományok pusztítására egyesüljenek. Azonban szükséges, hogy a Magyar- és Tótországra küldendő hadak rendesen fiztessenek; mert csak így lehet közöttük a fegyelmet fentartani.

Mivel pedig az ellenpárt híreszteli, hogy a német hadak nem az ország felszabadítására, hanem avégett, küldetnek, hogy a magyarokat és a horvátországi tótokat kiirtsák, vagy örök szolgaság igájába hajtsák: a birodalmi gyűlés nyugtassa meg és biztosítsa őket, hogy a német hadak senkit sem fognak elnyomni, senkit a király hívei közötti bántalmazni, hanem kíméllettel lesznek azok iránt is, kik kényszerűségből meghódoltak a töröknek.

Egyébként a magyar- és tótországi rendek követői határozottan kijelentik, hogy azon esetre, ha a császár és a birodalmi rendek elmulasztanák az országot még ezen télen megnyugtatni és védelmi állapotba helyezni, „mindkét ország szerencsétlen rendei, elvesztve a védelem minden reményét, kényszerítve látandják magukat a török adófizetőivé válni, hogy hazájuk teljes elpusztulását meggátolhassák. Mert bár szabadságuk és védelmük érdekében készek voltak mindent megkísérteni és eltérni, miután reményeik, hogy külsegélyben fognak részesülni, meghiúsultak: nem akarják tovább is azon lerdurchleichtigisten und groszmchtigon Fürsten und Herrn herrn Ferdinanden des Königs zu Un gom und Bchain etc. Rath, und des Königreichs Ungern Oratorn, zu Augspurg auff dem Reychstag, am dreyszigisten tag Septembris, in Lateyn fürbracht, auff fleyssigst verteuscht. M.D.X.X.X.“ (Egy-egy példány a M. T. Akadémia, és a N. Múzeum könyvtárában.)

különös hitványt nyújtani a világnak, mint emésztik egymást, mint szennyezik be magukat saját testvéreik, gyermekeik, rokonaik vérével, mint pusztítják el maguk, amit a külellenség fegyvere megkímélt. Magyar- és Tótország karai és rendei, ha ismételt és gyakori követségeik, kéréseik után, most sem nyernek segílyt, óvást tesznek, és kinyilatkoztatják az összes keresztény népek előtt, hogy nem rosszakarat- vagy ellenséges indulatból, hanem a külsegély késedelmezése és elmaradása miatt, megfosztva a védelem és szabadulás minden reményétől, akaratjuk ellen és mély fájdalommal látjuk magukat kényszerítve, hogy annyi küzdelem, veszteség, szenvedés, támadás, birtokaik és városaik elpusztulása, testvéreik, nejeik, gyermekeik, barátjaik és rokonaik rabságba hurczoltatása, iszonyú fogsága, vagy legyilkoltatása után, *más eszközökhöz* nyúljanak, a további szenvedés, nyomor, veszély és hazájuk végpusztulásának elhárítására. ¹⁾

Az augsburgi birodalmi gyűlésre a magyar követek előadása, Ferdinand igyekezetei által támogatva, és még a Bécs ostroma által előidézett rettegés befolyása alatt, nem maradt hatástalan. Jelentékeny haderő kiállítása határozottat. Azonban, mint annyiszor, a határozat most sem foganatosítottatott. “)

¹⁾ Dátum nélküli egykorú irat a bécsit, levt.— L. Irományok. 11. szám. Német fordításban kinyomatva, mint melléklet, a nagyváradi püspök beszédének főnebb idézett 1530-iki kiadásában.

²⁾ *Buchholz*. Geschiclitc der Regierung Ferdinand. I. Bécs 1833. IV. 365. 1.

XV.

Erdélyi gyűlések 1530-ban.

I.

Az 1530-ik évben Ferdinand uralnia Erdélyben a szászok területére szorítkozott. Kormány fér fia: *tierendi* püspök, *Majláth* és *Penip/linger Szebenbc* vonultak vissza, s innen igyekeztek az elvesztettet visszaszerezni. *Május első napján* összegyűjtötték Ferdinand híveit, és elhatározták, hogy a háborút János király ellen folytatni fogják. ¹⁾ Egyúttal segélyért folyamodtak uralkodójukhoz.

II.

Ferdinand válasza egy utóbbi, *augusztus huszonkettedikén*, tartott gyűlésen olvastatott fel; mivel azonban a segélyt csak kilátásba helyezte: ²⁾ a rendeknek — mint maguk írják — -több szomorúságot mint vigasztalást okozott“, és ezek nem mulasztották el bizalmatlanságukat s elégtelenségüket a király tudomására hozni.³⁾

A király Augsburgban vette feliratukat, és szeptember 21-iki válasza azon megnyugtató értesítést vitte meg a rendeknek, hogy a hadakat már útnak indította. ⁴⁾

¹⁾ *Szilágyi S.* Erdélyország Története. I. 249. 1.

²⁾ A június 19-iki k. leirat fogalmazata a bécsi t. levélt. .

³⁾ A gyűlés feliratát nem bírjuk. Utal reá a szeptember 21-iki k. leirat: „Ex literis vestris de 22. augusti elapsi ad nos datis iterate cognovimus, vos nostris, quas scripsimus literis . . . ut vestris utamur verbis, plus meroris quam consolacionis ex eis hausisse? Eredeti fogalmazata.

⁴⁾ A k. leirat fogalmazata a bécsi t. levélt.

XVI.

Horvát- és tótországi gyűlések 1530-ban.

I.

János király *tótországi* hívei az 1530-ik évben nagy, és nem egészen eredménytelen tevékenységet fejtettek ki. *Frdődy Simon* zágrábi püspök két gyűlést hívott egybe. ¹⁾ Az egyik január első napjaiban *Kőrösön* ²⁾ tartatott meg; a másikat innen hirdették ki ugyanazon hó 25-ikére *Izvanicsra*. ³⁾

Tárgyalásaikról és végzéseikről semmi sem ismeretes. Csak annyit tudunk, hogy a *Kőrösön* egybegyült rendek *Fatty ányfi Ferenc*# bánt felszólították, hogy iwanicsi gyűlésükre jelenjék meg. Ez azonban, a fenyegetések daczára, melyekkel meghívásuknak nyomatéket kölcsönözni igyekeztek, nem ment *Iwanicsra*; hanem levelet intézett a rendekhez, melyben barbár nyelven, de erőteljes hangon, János híveit a haza és a kereszténység ellenségeinek nyilvánította, s intette, hogy a „pogány párt“ zászlóit mielőbb hagyják el. ⁴⁾

¹⁾ *Battyányi* Ferencz 1530. január 19-én a második gyűléshez intézett levélben említi: „Miramur . . . quod Episcopo Zagrabienesi Vestre Dominaciones adhesionem.“ Egykorú másolata, a bécsi t. lev.

²⁾ *Battyányi* említett levelében Németújvárból írja: „Accepimus litteras Vestrarum Dominacionum ex Crisiensi eorum diéta missas E válasz dátumából következtetjük, hogy a körösi gyűlés január első napjaiban tartatott meg.

³⁾ Miként a körösi, úgy az iwanicsi gyűlésről is csak *Battyányi* levele által értesülünk. „Nunc — írja — cum Vestre Dominaciones rursum Diétám in festo Conversionis beati Pauli venture celebraturos intelligimus.“

⁴⁾ *Battyányi* idézett levelének czínie: „Universitati Dominorum et Nobilium Regni Sclavonic.“

II.

Horvátországban a Ferdinándhoz állhatatosan ragaszkodó rendek február elején tartottak *gyűlést*, *) Azonban az elégtelenül itt is nagy volt, s ennek kifejezést kölcsönözött a királyhoz intézett felirat. Elénk színekkel ecsetelik szorongatott helyzetüket. A tótországi rendek ellenségeiknek tekintik őket; a török Boszniából gyakran intéz berohanásokat országukba; és a veszély ezen részről még nagyobbodik, miután a bosnyákországi fejedelem az Unna folyó partjain általa épített kostaniczai várat a töröknek átadni készül; végre a velenceiek is, kikkel eddig előnyös üzleti összeköttetésben állottak, ellenségesen lépnek fel irányukban.

Mindenekfelett kéri tehát a királyt, hogy el ne hagyja őket, s küldjön pénzt és hadakat. „Ha azonban — teszik hozzá — felséged a rendeknek, bármely oknál fogva, nem nyújthatna segílyt, ne tekintse makacsságnak azt, amit tenni fognak. Mert felséged bizonyos lehet afelől, hogy kénytelenek lesznek más módon segíteni magukon, hogy javaikban és örökségükben, melyet a török megkímélt, legalább rövid ideig megmaradhassanak¹⁾ .

A zengi püspök részére, kit a király, hűtlensége miatt, őrizet alatt tartott, kegyelmet kérnek.

Kívánják, hogy a király hagyja meg a bánoknak, hogy azon nemeseket, kik a zágrábi káptalannak tizedet fizetni vonakodnak, kötelezettségeik teljesítésére kényszerítsék; és intézkedjenek, hogy Frangepán hatahaskodásaitól, jobbágyai pedig a törökök részére élelmi szerek szállításától tartózkodjanak.²⁾

Ferdinand király válasziratában biztosította a horvátor-

¹⁾ A gyűlés helyét és napját nem ismerjük. A felirat másolata, mely a bécsi t. levéltárban található, dátummal nem bír. Élénk ezen jegyzet áll: „*Status Croatiae. Prage. 24. februarii 1530.*“ Ez, úgy látszik, azt jelenti, hogy a felirat február 14-én mutatott be Prágában. Ha e feltevés alapos, a gyűlés február első napjaiban tartott meg.

²⁾ Egykorú másolata a bécsi t. levél.

szági rendeket, hogy mindent megtett, s a közelebb tartandó birodalmi gyűlés alkalmával is mindent niegteend, hogy részükre a császárnál és a német fejedelmeknél segílyt szerezzen. Egyébkint, ha, időközben, a török Horvátországot megtámadná, rögtön hadat küldend védelmére. És hiszi, hogy a rendek maguk részéről mit sem fognak elmulasztani, mi országuk biztosítására alkalmas.

Intézkedni fog, hogy hadi költségeik kifizettessenek, és hogy Kostanicza vára ne jöjjon a török hatalmába.

Miután a császár Velenczével békét kötött, remélli, hogy ezen részről nem fognak többé károkat szenvedni.

A zengi püspök kiérdemelt büntetését szenvedni; mindazáltal a király tekintettel leend maga idején a rendek közbenjárására. ¹

Mihelyt Tótországot visszafoglalja, a zágrábi káptalan igényeinek kielégítésére is gondja lesz. A bánoknak már meghagyta, hogy Fran gepán grófot fékezzék meg. ¹)

¹) A márczius 8-án kelt leirat fogalmazata ugyanott.

XVII.

A bélavári, veszprémi, székesfehérvári, zákányi, kenesei és berenhidai gyűlések 1531 és 1532-ben.

I.

Ferdinand és János király 1530-ban, a lengyel király közbenjárása melleit, fegyverszünet létrehozásán fáradoztak. Mindketten őszintén óhajtották a békét.

Ferdinándot öt év csalódásai meggyőzték, hogy császári bátyjától és a német birodalomtól hiába várja azon sikeres segílyt, melylyel magát vetélytársától, az országot a töröktől megszabadíthatja. *János* pedig felismerte a török pártfogás terheit és veszélyeit, melyeket Grittinek dőlyfe-ús ármányai fokoztak.

De a két vetélytársnál még inkább vágyódtak a béke után: *az ország rendel.* A pártok küzdelmei, a német és török hadak dúlásai, a belháború nyomaiban sarjadzó fejtelenség, a végromlás szélére hozták a hazát.

Már már általánossá lett azon meggyőződés, hogy a nyomor megszüntetését egyik uralkodótól sem lehet várni; hogy a feldúlt, megoszlott, a német befolyás és a török hódítás által fenyegetett ország megmentését csak úgy remélhetik, ha letéve a fegyvert, melylyel öt év óta egymást és a közös hazát emésztik, egyesült erővel működnek hazájuk fenmaradása és védelme érdekében.

Várday Pál esztergomi érsek, felhasználva a közszellem ezen állapotát, a török hadak kivonulása után, 1529 végén, megpendítette János király főbb párthívei körében egy közös, mindkét párt tagjai által tartandó gyűlés eszméjét. Azok melegen felkarolták azt, és készeknek nyilatkoztak Ferdinand

híveivel Esztergomban, vagy Székesfehérvárt tartandó közös gyűlésen az ország megmentéséről értekezni. Hogy ezen terv valósítását a két király meg ne gátolja, eleve kimondották, hogy az ország továbbra is a két király alatt maradna. Várday ezen eszmének *Szalaházy Tamás* egri püspököt, Ferdinánd cancellárját, igyekezett megnyerni. ¹⁾ Azonban a bécsi udvar ellenzése meghiúsította e tervet. ²⁾

A következő év (1530) vége felé, *Perényi Péter*, a Ferdinánd pártján levő erdélyi vajda, kezdette egy ily közös gyűlés megtartását sürgetni,³⁾ és evégből *Török Latint s Pekry Lajos* közreműködését is igénybe vette.

¹⁾ *Várday Pál* 1530. január 25-én Szalaházyhoz intézett levelében írja: „Domini partiam domini Joannis Regis ad meam admonitionem parati sunt una cum dominis partiuni Regie Maicstatis in uno loco communi, sive Strigonii, sive in Ciuitate Alba. Regali, sub sufficient! saluo conductu, conucnire, et de biis tractare, quibus regnum hoc . . . conseruari possit . . . Isti enim dicunt, optare syneero corde salutem huius patrie, et ita sose gerendum putant, ut hoc regnum inter duos reges conseruari possit. Credunt etiam dominationes vestras, qui partes Regie Maiestatis sequuntur, hoc idom cupere. Esset autem necesse, ut alter alterius voluntatem super regni huius conseruatione ac nationis nostre intelligeret, ut ultimum huius regni excidium vitari possit; hoc autem secus fieri non potest, nisi communi conventu fiat. Mittuntur propediem ad dominationes vestras pro huiusmodi conuentione fienda litere. Rogo, dominatio vestra persuadeat illis dominis hanc conuentionem, ne in diuersum sentiant; futurum ex ea spero omne bonum, et Regie Maiestati et huic Regno. Monenda est etiam Regia Maiestas, ut huic conuentioni consentiat.“ (Eredetije a bécsi t. lev.)

²⁾ Beck Márk 1531. május 2-án Ferdinándhoz intézett levelében, Szalaházy előadására hivatkozva, írja: „Die Ungern von payd Partheyen scyden des Túrokon Oberzug für und für davon geredt, und gefunden, die wiederparthey schriftlich und in ander weg ansuchen gethan, das sy all in aih glcichmessigen verstand kumen, und sich vor weiter schaden verhieten mechten. Aber solches sey durch ime (az egri püspök) und ander Euer Königliche Majestat gehorsam abgestellt worden.“ Eredetije a bécsi t. lev.

³⁾ Beck Márk idézett levelében írja: „Jetz nach dem Abzug von Ofen hat Pereny Peter zu vilmal bogéert, das TurckWalent und Beckery Lausch zu ime kumen sollten, das aber Bckery zu vilmaln abgeschlagen, icdoch seynn sy zu lest in des Báthory Jorgen geschloss, nachend pey Fünfkirchen zusammenkumen

Eszközle siikre 1531. márczius 6-án *Babolcsán, Báthory György* várkastélyában, többen összejöttek mindkei párt előkelő férfiuinak soraiból. Itt találjuk Perényi és a háziúr mellett *Sulyok György* pécsi püspököt, *Lengyel Jánost*, János király főasztalnokát, *Pekry Lajost* és gersei *Pctheő Tamást*,¹⁾

Tanácskozásaik tárgyát azon kérdés képezte: „mint védhetnék és menthetnék meg hitüket és hazájukat a fenyegető végveszélytől?” Mígmások beszédeikben az ország nyomorteljes állapotának ecsetelésére szorítkoztak, Perényi kijelenté, hogy ő tud egy módot, mikép lehetne a hazán segíteni; de ezt csak az ország összes rendéinek gyűlésén fogja feltárni.²⁾ Ennekfolytán a jelenlevő urak *Bélavarra* márczius 19-dikére gyűlést hirdettek, melyre a magyar-, horvát- és tótországi rendeket meghívták „azoknak tárgyalása végett, melyek a haza javára és a hit védelmére alkalmasoknak fognak mutatkozni.”³⁾

A meghívás nem hangzott el eredmény nélkül. A kitűzött napra számosan gyűltek össze. A *főpapságból* személyesen megjelentek:

Sulyok György pécsi püspök,
Kresthmár Lőrinc# fehérvári prépost,¹⁾
Máté kapom aki apát.

¹⁾ Ezek vannak a bélavári gyűlésre szóló meghívólevelek alá írva. Azonban valószínű, hogy mások is részt vettek e tanácskozmányban.

²⁾ Beck Márk írja: „Wie sy also von dem verderben des landes geret, hat Pereny Peter sich hören lassen, es ware ain weg vorhanden, dardurcli dem land noch wol geholfen mechte werden, aber er wolle solchen weg nit anzaigen, den alain die urtger seyen in versamblung; darauf sey die versamblung auf den sonstg letera gén Belawar auszgeschriben worden.“

³⁾ Az 1531. márczius 6-án kelt meghívólevelet, a Kanizsáy Dorottyához intézett példányból közli *Kovacllich*. Supplementum. III. 135. 1. Úgy látszik, hogy az ország minden részeibe küldettek szét meghívások, bár Szaniszló fehérvári prépostnak a bélavári rendekhez intézett levelében olvassuk: „Universes Dominos Prelatos et Barones cis danubium adusque conterminos Germanic, ac in Regnis Sclauonie et Croacie existentes per literas vestras fecistis convocari.“ Eredetije a bécsi t. lev. Hogy a nemesek is meghívtak, bizonyítja a meghívólevél.

⁴⁾ Ezt Ferdinand nevezte ki, míg János király Várallyi Szaniszlót nevezte fehérvári préposttá.

Követeket küldöttek:

Erdődy Simon zágrábi püspök,

András knini püspök.

Az urak és nemesek közül személyesíti megjelentek:

Perényi Péter,

Pattyányi Ferenc# bán.

Pekry Lajos főkapitány,

Báthory György k. főlovászmester.

Lengyel János k. főasztal nök,

Bánffy Antal,

Zechy István,

Battyányi Orkán,

(Jastellanffy Jái? os,

Pekry Miklós,

Pethew Tamás,

Sulyok Balázs.

Gyulai István,

Horváth János, v

Zemchyeni János,

Zemchyeni Kristóf,

Kápolnay Ferenc#,

Domlтай Farkas,

Bódé) Péter,

Imrefy Péter,

Ilért#eg Miklós,

llagymási János,

Bornemissza Péter,

Fayzi János,

Kápolnai János,

Koroethnai Jiii os,

Várdai János,

Soos Ferenc#,

Ördög László,

Sárkány Bernád,

Gyulaffy István „és számos más főurak s nemeseké ¹⁾

¹⁾ „Caeterique quamplurimi Procures et Nobiles Rpgni in hoc Conventu personaliter oxistentes.“ Ezt olvassuk a veszprémi gyűlésre szóló meghívólevél aláírásainak végén.

Követeket küldöttek:

János corbáviai gróf, slavóniai ban,

Móré László,

Tahy János,

Erdődy Péter,

Keglevich Péter,

Choron András,

Essegváry Ferenez,

Báthory István nádor özvegye és

Perényi Imre nádor özvegye.¹⁾

Ekként a gyűlésen jelenlevő urak és nemesek száma bizonyára megközelítette a százat. Az urak nagyszámú fegyveresek kíséretében jöttek, kiknek számát négyezerre teszik.²⁾

A gyűlés azon kérdés megoldását tűzte ki tanácskozássainak céljává: mikép kelljen a párt viszályoknak veget vetni, és a töröknek ellenállani?³⁾

A tárgyalások márczius.20-dikán kezdettek meg. Számos szónok beszélt. Lényeges véleménykülönbség nem merült fel a két párt tagjai között. Mindkét uralkodó ellen saját híveik súlyos vádakát emeltek; mindkettőt egyaránt felelősekké tették az ország szerencsétlen állapotáért.

A hosszas recriminációk után, egy köznemes felszólalása más mederbe vezette a tanácskozásokat. „Értekezzünk inkább — mondá—azon eszközök felől, melyekkel az országon segíthetünk.“

Ekkor végre felkelt *Perényi Péter*. Elbeszélte, miként vetette fogságba és szolgáltatta ki őt a szultánnak János jkirály, s miként nyerte vissza szabadságát Ibrahim nagyvezér közbenjárására. Épen e nagy vezér volt az, ki őt ismételve, élő

¹⁾ Ezeknek neveit találjuk a veszprémi gyűlésre szóló meghívólevél alatt.

²⁾ Beck Márk fönnebb idézett 1531. május 2-diki levelében olvassuk: „Auf demselbigen tag pys in die 4000 pfert zusamen kunion.“

³⁾ A rendek, a veszprémi gyűlésre szóló meghívóleveleiben, maguk mondják: „Conveneramus, ut hanc nationem hungaricam per has varias factiones et intestina bella jam quasi consumptam miuiméin roddoro, patriamquo nostrum praoservaro possemus.“

szóval, levelei és követői által, felszólította, bírja reá a magyar rendeket, hogy „egymás között egyesülvén, a szultán iránti tekintetből, János királynak engedelmeskedjenek¹⁾ ha ezt cselekszik, a török nem fog többé az országnak ártani. A szónok ezután kiemelte, hogy ez az egyetlen mód az ország megmentésére, és felhívta a rendeket, hogy határozatukat vele, vagy közvetlenül Ibrahim nagyvezérrel közöljék.

Beszédje nagy hatást tett. Különösen feltűnést okozott azon körülmény, hogy a szultánt „legkegyelmesebb urának“²⁾, a nagyvezért pedig „kegyes urának“³⁾ czímezte.

Utána *Pozsega* és a szomszéd megyék nemesei, kik leginkább ki voltak téve a török dúlásainak, élénk színekkel esedeztek szenvedéseiket, és segélyért esedeztek.

A jelenlevők, bár elég nagy számban voltak, nem tekintették magukat feljogosítva, hogy az összes nemzet nevében ily fontos ügy iránt határozzanak; szükségesnek látták, Percnyi előterjesztéseinek tárgyalására, más gyűlést hívni össze. Egyúttal *Bornemissza* Péter — Perényinek várnagya — a nagyvezérhez küldettett, hogy ezen megállapodást értésére adja, és felkérje, hogy a jövő gyűlés megtartásáig a török hadakat minden kártételtől tartsa vissza.⁴⁾ A rendek nem mulasztották el ajándékokkal is hatni a nagyvezérre, melyekhez Percnyi egy ritka nagyságú és szépségű saphirt csatolt.⁵⁾

¹⁾ Ezen hely értelme nem egészen világos az egi püspök előadásában, melyet Beck Márk Ferdinánddal közöl. „Ebraim wascha . . muntlich und zu mer main schriftlich, und durch Ire gesandten beuólcben, mit den ungeren so vyl zu handeln, das sy sich mit ain andern verayncn, und Inc (?) zue irem herrn anemen sollen, derglychen von sóin des Kayser wegen dem Janosch gehorsam sein.“ Bécsi t. lev.

²⁾ „Dominum suum elementissimum.“

³⁾ „Dominum suum gratiosum.“

⁴⁾ Az egi püspöknek Beck Márk által május 2-án Ferdinánddal közölt jelentése alapján, melylyel öszhangzásban áll az, mit maga Ferdinánd april 20-án Beck részére adott instructiójában elbeszél.

⁵⁾ Azonban *Bornemissza* útközben török portyázó csapatok kezeibe került, kirabolatott és eredmény nélkül kényszerült visszatérni. (Beck M. jelentése alapján.) Utóbb Dévényi újra útnak indította őt a portára, mit az egi püspök apríl 20-án jelent Ferdinánd-

Habár Perényi a gyűlésben János király mellett szólott — kinek érdekében *Várallyi Szaniszló* fehérvári prépost levelet intézett a bélavári rendekhez ¹⁾, titokban ellene működött; sőt bizalmas magán értekezletekben biztosította híveit, hogy tud módot, mikép szabadulhat meg tőle az ország. ²⁾

E hatalmas four, látván a mindkét uralkodó irányában jelentkező ellenszenvet és bizalmatlanságot, lelkében felébredt a gondolat: török segélylyel, saját kezeibe ragadni a főhatalmat. Oda hatott tehát, hogy a rendek mind Ferdinand-, mind Jánostól szakadjanak el, és őt egyelőre főkapitányyá válasszák. Hangsúlyozta, hogy míg a két versenytárs egyike sem képes az országnak a béke áldásait kilátásba helyezni, ő azokat a török pártfogása által biztosíthatja.³⁾ Mindazáltal ekkor még nem látta elérkezettnek az alkalmas időpontot, hogy nyíltan lépjen fel. Valószínűleg ez volt a főok, amely miatt oda működött, hogy az ország egyesítésének kérdésében egy későbbi gyűlés határozzon; ⁴⁾ mit végzés erejére emeltetni annál könnyebb volt, mert mindkét pártnak érdekében állottak. Egy velencei ügynök Konstantinápolyból írja: „Si trova qui un messo di Pietro Percnyi *cenuto per nōnie cli tutti i baroni*, come si dice, per prescitar al Ibraim una .copa dorata“ *Hammer. Gpschichte des Osmanischen Reiches.* 111. 107. 1. E követségről szól egy másik konstantinápolyi tudósítás is a Brüsseli Okmánytárban. I. 113. 1.

¹⁾ A marczius 16-ikán kelt irat eredetije a. becsi t. lev.

²⁾ Beck Márknak többször idézett levelében olvassuk: „So habé sich der Percni Peter zu Belawar gégén etlichen, doch nit in seiner offentlichen werbung, meröken lassung, oh sy deni Janosch beschwerung héttön, so mechte wol weg gefunden werden, das sy von ime auch erledigt wurden.“

³⁾ Kétségtelen, hogy Perényi már a bélavári gyűlésen megkezdette tervét előkészíteni. Spurfogel szepesi krónikájába már 1531. május 7-én jegyzi, hogy a veszprémi gyűlésen „volunt omnes eligere unum Regem, aut Ferdinandum, aut Joannem de Zápolya, aut Petrum Percnyi . . . Plurima autóm pars favet Petro Perényi, dicens, quod possit facere pacem cum Turca.“ *Wagner. Analecta.* II. 162, 1. Tehát már a veszprémi gyűlés előtt nagy pártja volt Percnyinek.

⁴⁾ Így vélekedik *Horváth Mihály* is. Magyarország Történelme. IV. 77. 1.

időt nyerni. Ferdinand hívei sem látták biztosságban uruk ügyét; bár a hangulat nem volt egészen kedvezőtlen, és az ellenpárt soraiból is többen készeknek nyilatkoztak hozzá csatlakozni, ha mielőtt a török az országot újból megtámadja, erős hadsereget küld védelmükre. ¹⁾

A bélavári rendek tehát május 18-ára *évibe* „*egyetem*es országgyűlést“ hívtak össze.

„Miként egység és összetartás — olvassuk a marcius 21-én kelt, és a jelenlevő rendek nagy része által aláírt meghívólevélben — alapította meg és tartotta fenn eddig e hazát; azután is csak hasonló egység, összetartás és kölcsönös szeretet képes azt megóvni a jelen és jövő bajoktól . . . Jónak láttuk tehát, hogy ezen országnak és alávetett részeinek uraival és nemeseivel ... az összes országlakosok közötti szeretet és kölcsönös egység létrehozásáról tanácskozzunk.“ Emiatt „a jó Isten és a boldogságos Szűz szerelmére, a haza szeretetére“ kéri fel az urakat és nemeseket, hogy személyesen jelenjenek meg, a királyi városok pedig követeket küldjenek a kihirdetett gyűlésre, hol „félretéve minden gyűlölséget, viszályt, pártoskodást és az idegen javak utáni vágyakodást, egyedül Istent és hazánk jövő nyugalma tartva szem előtt, minden kényszer nélkül, teljes szabadsággal, egyedül arról fognak tanácskozni, mi a kölcsönös egyetértés, a magyar nemzet egyessége, a haza védelme és a hit fentartása érdekében szükségesnek fog mutatkozni.“ ²⁾

¹⁾ Ekként értesítették Ferdinándot, ki 1531. marcius 27-én V. Károlynak írja: „Algunos de los Ungaros, quo siguen al baiboda, y otros de los mios, se han juntado in cierta parte, y tratado de conformarse para la resistencia del Turco, si entramos primero quo el en Ungria, y de juntarse todos para ello con el exercito, quo de aca fuere.“ És az utóiratban: „Por el concierto y conclusion de los Ungaros, quo atras se serivé, quedo entrellos determinado, que ontrando nuestro exercito in Ungria primero quo el del Turco, so juntaran a el, y si el del Turco ontra primero, se le rendiran.“ Brüsseli Okmánytár. I. 87. 1.

²⁾ A Bártfa városához intézett meghívólevelet közli *Korachich*. Supplomentum. III. 137. s. kk. 11.

II.

Mindkét király udvarában feszült várakozással néztek a *veszprémi* gyűlés elé, mely hivatva volt a trón és az ország sorsa felett határozni.

Ferdinand kezdetben o]y értesítéseket vett híveitől, hogy az ellenpárt nagy része kész hozzá csatlakozni, ha erős sereget küld az ország védelmére. Emiatt sürgetve kérte császári bátyját, hogy az ígért segélyhadakat mielőbb igyekezzen megküldeni.;

Azonban Csakhamar másfelől aggályteljes tudósítások érkeztek. Az *egri püspök*, márczius 20-án kelt levelében, jelentette, hogy bár János király és híveinek vélekedése szerint a *veszprémi* gyűlés Ferdinand érdekében hivatott össze; ő (a püspök) meg van győződve, hogy a rendek sem Ferdinánd. sem János király mellett nem fognak nyilatkozni. Ezen rejtélyes megjegyzés magyarázatát, egy a levélhez mellékeli külön lap vitte meg. „A *veszprémi* gyűlés — írja — avégből hirdtetett ki, hogy itt a magyarok közértélemmek felől dászanak a hűségeskütől, melylyel akár fenséged, akár János irányában lekötelezve vannak, és maguknak Ibrahim (a nagyvezér) javaslatára, a török császár jóváhagyásával, valamelyik magyar urat válaszszaak királyukká, vagy fejedelmükké. Ugyanis a török ígéri, hogy ha a magyarok mindnyájan alávetik magukat Jánosnak, vagy másnak, ki a porta kegyeit bírja, az országot örök időkre megkíméli támadásaitól“. Egy másik

1) Ferdinand marczius 27-én Prágából V. Károlynak írja: „Por parte de los de Ungria que aqui quedan conmigo al presente, y por otras ha entendido, que algunos de los Ungaros, que siguen al bayboda, y otros de los mios se han juntado in cierta parte y tratado de conformarse para la resistencia del Turco, si entramos primero quoe el on Ungria, y de juntarse todos para ello con el exercito que de aca fuere, de lo qual me parecio ser bien avisar a vuestra magestad, para que sepa, que proveyendo de su parte con tiempo, lo que es nienester para esta empresa, se ganaran todos ostos, que estan dcterminados de ayudar, y sy se dilata la provision, y el Turco viene entretanto a Ungria, los ocupara, de manóra, quo como avian de ser on nuestra ayuda, scran on nuestro estorno.“ *Horváth. M. Briis-seli Okmánytár. I. 87. 1.*

mellékelte lap pedig a következő leplezést tartalmazza: „Sokan azon mesterkednek, hogy a török Perényi Péternek adományozza Magyarországot, János pedig elégedjék meg Erdélyvel.“

A püspök ezután ajánlotta, hogy a király igyekezzék a veszprémi gyűlés megtartását megakadályozni. Előre látta, hogy ott leginkább a nyugtalan szellemű rendek fognak megjelenni. „Tudom — írja — mennyire nehéz vala, a legbékésebb időkben is, féken tartani e lázongó tömeget, s visszatartani a püspököknek, az uraknak, sőt magának a királynak bántalmazásától. A jelen féktelenség közepette pedig, midőn mindannyian csudálatos módon elvadultak, nem látom át, mikép lehetne közöttük helye békeszerető férfiúnak. Egy eszköz van csak, melylyel reájuk hatni lehet: pénz és jutalom; ígéretre kevesen hajolnak/ ²⁾

Azok közül, kik a gyűlés megtartása esetében, fontos szolgálatokat tehetnek, első helyen *Pelwy Lajost* nevezi meg, kinek ingadozó hűségét adományok által megszilárdítani annyival inkább szükséges, mert két nagy tekintélyvel bíró főúr: Török *P>álint* és *Babies Pál* oly egyezsége léptek vele, hogy vagy együtt maradnak Ferdinand pártján, vagy együtt hagyják el azt. *Choron András* és mások is felhasználhatók lennének arra, hogy a gyűlés, ha a király akarata ellen létrejő, eredmény nélkül oszoljon szét.;¹⁾

Azon aggodalmakat, melyeket e tudósítások a királyi udvarnál keltettek, még fokozta azon gyanú, hogy a veszprémi gyűlés, és azzal összeköttetésben levő titkos tervek iránt nemcsak a porta, hanem a francia diplomácia is érdeklődik,

1) „Erit conventus liominum sine capite furcentium, et qui nunquam totuin dióm sobrii csse persevcrant/

2) „Scio pacatis etiam temporibus quam difficile fuerit seditiose hinns multitudinis animis moderari, quin in Episcopos, in Principes, e.t tamen non in ipsum Regein manus quoque injeccrint. In Íme antem summa licentia, qua. oinnes mirum in módum sunt efferati, non video, qui locus esse possit quietis hominibus. única rés est, (pia persuaderi possit liuic hominum goneri, pociin ia scilicet et stipendium. Nam pauci movontur promissis.“

3) Az egri püspöknek 1531. marczius 20-án kdt levele, három melléklettel, a bécsi t. lev.

mely minden eszközt szívesen felhasznált, hogy az ausztriai háznak bonyodalmaival növelhesse. ¹⁾

Ferdinand ennekfolytán arra határozta el magát, hogy a veszprémi gyűlés megghiúsítására fog törekedni. Ápril 20-án leveleket küldött szét az ország hatóságaihoz, melyekben tudomásukra hozta, hogy alkuban van a törökkel egy évi fegyverszünet létrehozása végett; és azon óhajtását fejezi ki, hogy ha e fegyverszünet megkötetik, a veszprémi gyűlésre „mely ekként feleslegessé és haszontalanná válnék*, meg ne jelenjenek, és követeket se küldjenek.”²⁾

Ugyanakkor *Beck Márk* tanácsosát az egri püspökhöz és az országbíróhoz küldötte, hogy a veszprémi gyűlés meggátlása (hóékében tanácsukat és közreműködésüket kérje ki. “³⁾

Midőn pedig már néhány nappal utóbb tudósítást vett, hogy a szultán a fegyverszünetet megerősítette: híveit a veszprémi gyűlésen való megjelenéstől határozottan eltiltotta; az engedetleneket haragjával és súlyos büntetésekkel fenyegetvén. ⁴⁾ Több

¹⁾ Labbadino, a mantuai herceg bécsi követe, 1531. június 17-én Prágából, uralkodójához intézett jelentésében, híven adja elő az udvar hangulatát és felfogását: „Li Ongari si erano levati per far al consueto suo un Raccos, che e un adunarai tutti insieme in campagna, dove soleno determinál' le cose importantissime di Regno, et quello che determinano li se observa senza interveniregli voluntá del Re. Et cio volcano far, per crearsi un Re, non gli parendo di star in queste travaglii de guerra. Et cio era suscitato da queHi, che erano fuorusciti pel causa del Turco, vcdendosi desperati per la treuga conclusa, dessignando de entrar in casa, o per accettar per Re il Vaivoda et senza guerra, o per forza, elegendosi un altro Re, che tenghi insieme con loro, du dofenderli et aiutarli; ma a questo pare, che questa Maicsta habbi proviso di maniera, che tai Raccos non si fara al presente . . . Per quanto intendó, *non si sta senza suspicion, che Francia non tenghi niano in questi disturbi, perelte malvolontieri cede la quiete, et desidera il travaglio rerso queste parti.*“ (Eredetije a mantuai állami levéltárban.)

²⁾ A Kassa városához küldött levelet közli: *Korachich. Supplementuni. III. 141. l.*

³⁾ A Beck részére ápril 20-án készült utasítás két fogalmazata — mindkettő részben olvashatóan és homályos értelmű — a bécsi t. levéltárban.

⁴⁾ Az ápril 27-én kelt k. rendeletül közli: *Kovachich. Vestigia. 649. l.*

főurat külön levelekben is felhívott, hogy a rendeket a veszprémi gyűlésen való megjelenéstől visszatartani igyekezzenek. ¹⁾

Mindazáltal nem kerülte el gondoskodását azon eshetőség sem, ha tilalma daczára a veszprémi gyűlés létrejő. Egyéb intézkedései mellett, felkérte V. Károly császárt, hogy e gyűlésre követet rendeljen, ki ott az ő érdekében működjék; s óhajtott, hogy e küldetéssel *Schepper Kornélt* bízta meg. ²⁾ A császár sietett eleget tenni kívánatának. Scheppert — a magyar rendekhez intézett megbízólevéllel ellátva — Ferdinand udvarába küldötte, hol utasítását volt veendő. ⁸⁾

Míg Ferdinand ily tevékenységet fejtett ki, *János király* sem volt hajlandó kockáztatni, és egy újabb választás esélyeinek tenni ki koronáját. Ő is távol tartani igyekezett híveit a veszprémi gyűléstől, ⁴⁾ majd határozottan eltiltotta őket a

¹⁾ Az egri püspökhöz és Thurzóhoz május 3-án Prágából küldött levelek (melyekben a, Törökhöz és Bakicsfroz intézett levelekről emlékezik) fogalmazatai a bécsi t. lev. t.

²⁾ Ferdinand ápril 19-én írja V. Károlynak: „Los Ungaros, assi los, quo siguen mi parte, como la del bayboda, estan concertados de juntarse en una diéta, para el dia, de la ascension, en la qual diéta trataran lo que delien hazer ellos, po lo que assimesmos toca, estando las cosas de aquel reyno en el estado, que estan, y es de ercer, que como en la dicha diéta se ha de platicar principalmente su provecho, et ynclinarse a el y a su mayor seguridad, podra ser que hallandosse juntos declinen de las partos para ponerse en la obediencia de Turco, o quo concluyan alguna cosa, que no sea a nucstro proposito; de cuya tengő yntoncion de prouocar, quanto lucre possibile, de desbaratalles de dicha dicta, para que no venga en effecto; pero por que por vontura no podro salir con elló, ha me parecido, quo sera, bion, quo vuestra magestad provea luego de alguna persona, que venga en su nombre, y con su commission a hallarse aca, para ayudar alli a enderecar las cosas en nucstro prouecho, segun la información que aca, le daremos de Jo que sera nccssario; y pareceme que seria ydoneo para, esta jornada el secretario Cornelio, porque es menester que el que viniera tenga lenguas como el tiene . . .“ Brüsseli Okmánytár. L 90. I.

³⁾ V. Károly 1531. május IG-án Gentből írt válasza. Ugyanott. 92. 1. '.

⁴⁾ János király, többi között, hiresztelte, hogy a török hadat lóg küldeni Veszprém felé, mely az ott összegyűlendő rendeket elfogja. *Beck* május 2-iki jelentése a bécsi t. lev. t.

megjelenéstől, és hogy czélját annál biztosabban elérje, május 31-re Székesfehérvárra országgyűlést hirdetett. ¹⁾

A két versenytárs! ekként külön érdekeik közös eljárás követésére vezették. Azonban az ország rendelnek körében szétágazók voltak a nézetek és igyekezetek. .

Perényi és barátai a veszprémi gyűléstől várván terveik sikerét, azt mindenképen előmozdítani törekedtek. De személyes ellenségei, kiknek száma nem volt csekély, nyíltan hirdették, hogy a rendek inkább *Gritti* választják fejükké, mint *Petényit*. ²⁾

János király bizalmas hívei, mint *Frangepán Ferencz* és *Laszky Jeromos*, komolyan aggódtak, hogy a veszprémi gyűlésen többségre jut azon párt, mely a két király mellőzésével főkapitányt kíván választani; előrelátták, hogy azon esetre, ha ez sikerül, megújuland a polgárháború, melyet a török Magyarország elfoglalására fog felhasználni. Ezen veszély elhárítása végett azt tanácsolták János királynak, hívja fel a nádort és egyéb híveit, hogy Veszprémben jelenjenek meg, maga pedig hadakat küldjön oda. ³⁾

¹⁾ A Dobó Ferenczhez márczius 30-án intézett levél eredetije budai m. k. kamarai levéltárban.

²⁾ Beck Márk május 2-án, az egri püspök előadása alapján, írja Ferdinándnak: „So hab er (a püspök) mit des turck walent vettem practicieret, aber nichts sunders von imc pririgen mügen, dan so vil, das er darfür halt, das die ungeru viel mer den Gritti zu irem haubt, dan den Preni peter fürnemen mechten.“ Bécsi t. lev. .

³⁾ Frangepán ápril 18-án Budáról (*Laszky* nevében* is) írja *Brodarics*nak: „Instat periculosa Diéta Vesprimii indicta, insciis et ut ita dicam, invitis ambobus Regibus, ad quam Majestas Regia, judicio nostro, dobét mittere omnes illos, de quibus et seripsimus, et nuntiavimus Majestati Regiae et Domination! Vestrae. Alioquin in illa Dicta facient Capitaneum contra ambos Reges, qui érit causa, quod Turci inter tot dissidia occupent Regnum; et jam miserunt ad Bassam, offerendo tributum a Regno, dummodo Capitaneus observetur; immo et ob sides forte dab until r. Ideo Maj estas Sua non vilipendat ista, ut sólet. Aideretur nobis, quod cum D. Palatino et aliis servitoribus Majestatis Regiae, venirent ad Conventum illi armigeri, qui sunt in Késmárk . . . Laski etiam vult interessé Congregationi.“ (Pray kéziratgyűjtömenyében. XXIV. kötet. Pesti egyetemi könyvtár.)

A Ferdinándhoz ragaszkodó egri püspök és Thurzó Elek, sőt az utóbbinak igyekezetei folytán, Bakics Pál és Török Bálint is ígéretet tettek, hogy nem mennek a veszprémi gyűlésre. *)

A felső magyarországi városok választottak ugyan követeket a veszprémi gyűlésre; de azon utasítással látták el, hogy Ferdinand érdekében működjenek. ²⁾ *Soprony* város tanácsa, kétségben lévén a király akarata iránt, nem a pozsonyi tanácsosokhoz, hanem a bécsi haditanácshoz fordult, mely sietett a város közönségét utasítani, hogy a veszprémi gyűlésre ne küldjön követeket. ³⁾

Ezalatt *Beck*, ¹⁾ úgyszintén a János király biztosaival kezdendő béketárgyalások végett Magyarországra küldött *Rogendorff Vilmos*, *Fels Lénárd* és *Herberstein Zsigmond*, ^{β)} — *Szdlaházy Tamás* cancellár által buzgón támogatva, ⁶⁾ — mit sem mulasztottak el, hogy Ferdinand óhajtása szerint a veszprémi gyűlést meggátolják.

¹⁾ Beck május 2-ikiki jelentése alapján. És egy dátum nélküli, Thurzó Elekhez intézett, k. leiratban olvasom: „Maiestas sua dementi animo suscepit ea, quo circa Diétám Vesprimiensem significauit, et commendat eius operám in eo, quod Magn. Valentinom Terewk et alios ad eandem ire volentes ... ab ea retraxerit, ac per hec et alia eiusdem Dicte progression impediuerit/ Eredetije a budai m k. kamarai levéltárban.

²⁾ *Sperfogel* szepesi krónikájában, az 1531-ik évre olvassuk: „Die 7. Maji missus est a Leutschoviensibus Thomas Sartor cum uno famulo Cassoviam, unde cum omnibus Civitatibus iturus est . . . Wesprimium. Et est causa talis . . . volunt omnes eligere unum Regem, aut Ferdinandum, aut Joannem de Zapolya, aut Petrum Percnyi; . . . sed timendum est, quod vix concordabunt; nam Civitates partium superiorum in neminem consentient praeter Regem Ferdinandum.“ *Wagner*. *Analecta Scepusii*. II. 163. 1.

³⁾ A bécsi haditanácshoz 1531. ápril 27-én kelt levele Soprony város levéltárában.

⁴⁾ Május 2-iki jelentése a bécsi t. levél.

⁵⁾ Ez, miután Beck által a király határozatáról értesült, és ennek közvetítésével véleményét és javaslatait a király tudomására hozta, Veszprémbe utazott; hol a helyszínén sikeresebben vélt munkálkodhatni a gyűlés meggátolására. Beck idézett jelentésében.

⁶⁾ Ezek 1531. máj 5-én Komáromból írják Ferdinándnak: „Die Versammlung zu Wesprim . . . wollen wir bei allén personen

A kút király igyekezetei teljes sikert arattak. A veszprémi gyűlés nem jött létre. A vezérférfiak: Perényi Péter, Török Bálint, Bakics Pál távoltartották magukat; csak ügynökeiket küldöttek Veszprémbe, hogy általuk tudósítást nyerjenek az-iránt, kik gyűlnek össze. Többen a nemességből útra keltek ugyan, hogy a gyűlésen megjelenjenek, és eljutottak Veszprém közelébe; de midőn értesültek, hogy a tekintélyes főurak távol tartják magukat, s a két király a gyűlést eltiltotta, visszafordultak. ¹⁾

III.

János király, ki ekkor Erdélyben tartózkodott, az általa május 21-ére *Székesfehérvárra* hirdetett országgyűlésen nem szándékozott személyesen jelen lenni; *Verhoczy Istvánt* és *Czibak Imrét* rendelte biztosaivá. Hívei nagy buzgalmat fejtettek ki, hogy a rendeket minél nagyobb számban bírják reá a megjelenésre. *Bekényi János*, a királyi levelekkel, bejárta az urakat és nemeseket; *Várdllyai Szaniszlé* székesfehérvári prépost az egyházi rend körében volt tevékeny. ²⁾ Ferdinand hívei ellensúlyozni igyekeztek az ellenpárt munkásságát;³⁾ egyúttal pedig Visegrádon működő biztosai három ügynököt küldöttek Fehérvárra. ⁴⁾

und ortthen, als wil uns moglichen ist, verhindern und'abstellen.“ Es május 22-én: „Dic Versammlung zu Wesprim zu verhindern ist bei uns kain vlays nit gesparrt worden; versében uns aueli, das dieselb wcnig oder gar nit iren fürgang gcwinnen sollen.“ Eredetije a bécsi t. levél.

¹⁾ Choron Andrásnak, 1531. május 19-én Veszprémből Bakics-hoz intézett levele, az egyetlen forrás, mely a veszprémi eseményekről tudósít. Eredetije a bécsi t. levéltárban.

²⁾ Choron Andrásnak 1531. május 19-én Veszprémből Bakics Pálhoz intézett, fennebb idézett levele alapján.

³⁾ Így Choron András írja, hogy ő a veszprémi kanonokokat visszatartóztatta a fehérvári gyűlésen való megjelenéstől.

⁴⁾ Május 22-én írják Ferdinándnak: „Dahin wir auch zür Erinnerung dorselben handlung drey personon vorordnet haben.“ Eredetije a bécsi t. levéltárban.

De ezen gyűlés sem jött létre; miután a rendek csekély számban gyűltek Össze. ¹⁾ János király úgy látszik, csak esz-köznek tekintette a veszprémi gyűlés meghiúsítására. ²⁾

IV.

Ferdinand király, a veszprémi gyűlés meghiúsulása után, 1531. június közepén, Prágába hívta magyar tanácsosait, hogy velük a további teendők iránt értekezzenek. Az előterjesztett kérdőpontok egyik legfontosabbika volt az: vájjon hirdessen-e *országgyűlést*, s ha igen, hol, mikor és mily módon tartassák az meg?

A tanácsosok az országgyűlés Összehívását javasolták, s annak helyéül Pozsonyt ajánlották; de egyúttal kijelentették, hogy megtartása a királyra nézve csak akkor leend hasznos, ha képes Magyarország megszabadítására és a külsegélyre oly biztos kilátást nyújtani, hogy azt a rendek mintegy saját szemeikkel láthassák.:¹⁾

¹⁾ *Eels* 1531. május 28-án Becsből Ferdinándnak írja: „Das die Versammlung zu Stuelweyssenburg . . . nun auch zerstossen, und dasselbst nit über vierhundert phart gewesst, die nachmals, de nyemants komén, auch veritten seyn. (Eredetije a bécsi t. lev.)

²⁾ Choron András idézett levelében írja: Convecionem albensem . . . duabus de causis et rationibus celebrari dicunt . . . quam causam dicunt aliqui esse, quod quicquid ... in Wysegrad concluderetur, illic albe coram omnibus manifesto declararent; aliam veró causam alii dicunt hanc fuisse, quod Johannes voluisset facéré albensem diétám in contrarium conuentus Wesprimiensis.“

³⁾ A magyar tanácsosok június 17-iki felterjesztésének negyedik pontja így hangzik: „Conventum indicere, ob has presertim causas, quas maiestas vestra significat, videtur nobis necessarium. Locus pro temporum condicione, non alius videtur esse aptior, quam Ponium, presertim si Maiestas vestra interessé decreuit. Tempus designare non possumus, propterea quod ignoremus, quamdiu Maiestas vestra aliis suorum Regnoruni negociis érit occupata, nec pute-mus conventum hungaricum ulla ex parte Maiestati vestre profuturum, nisi de auxiliis extends, deque Hungarie liberatione indubitatum ac certissimam spem, et quam pene ipsis videant oculis, Maiestas vestra. in cum conventum atterat. Quibus autem de rebus agendum cum eis sit, tempus et res ipsa, et innata. Maiestatis vestre sapi encia facile suppeditabunt.“ A „Consulta Dominorum Hungarorum“ czíniú irat a bécsi t. lev.

Azonban a király erre nem érezte magát képesítve. És így, habár tanácsosainak javaslatát elvben elfogadta az országgyűlést nem hívta össze. A tavasz és a nyár elmúlt (1531), anélkül, hogy az ország védelméről megfelelően intézkedett, s a nemzet igényeit kielégítette volna. Már pedig alapos vala az aggodalom, hogy Szulejmán a fegyverszünet leteltével hadait Magyarországra vezeti. A rendek elégtelensége is mind komolyabb alakban nyilvánult.

Több főúr ismét az önsegélynek, imént eredménytelenül használt, eszközához nyúlt, *Bakics Pál, Török Bálint, Nádasdy Tamás* — több másokkal egyesülve — november első napjára *Zákányba gyűlést* hirdettek. ²⁾

Mily állást foglalt el János király ezen gyűlés irányában, nem ismeretes. Ferdinand, bár tanácsosai biztosították, hogy a gyűlés megtartása reá nézve előnyös leendő, híveit eltiltotta a megjelenéstől; főleg azért, mert jóváhagyása nélkül hirdettetett ki. ³⁾

1) „Conventionem generáléin — írja válaszában — omnium Regnicolarum Hungarie, in loco designate indicere et celebrare Maiestati sue placet, habetque in animo illi (si ullo modo fieri possit) personaliter interessé. Tempus autóm oinnino non potest adhuc deffinire. Cupitque interim Maiestas sua denuo ab eisdem dominis intelligere, quid et quomodo Maiestati sue in hoc conventu agendum fuerit, ad comparanda et disponenda subsidia et gentes ex hoc Regno Hungarie, contra Turcos.“ A „Republica secreta“ című k. válaszirat eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

2) A meghívólevélnek egy példányát sem ismerjük. Azt sem tudjuk, kik, mikor hívták össze a gyűlést, és kik hívtak meg? Nádasdyról Pempflinger István írja 1531. november 23-án Ferdinándnak: „Convencionis illius caput et origo esse dicitur.“ Peregi pécsi prépost pedig november 20-án jelenti Ferdinándnak, hogy Bánffy Boldizsárt, „nonnulli, precipue autem d. Valentinus Therek, Paulus Bagyth et alii vocassent ad Conventum.“ A bécsi t. lev.

3) Ferdinand 1531. november 5-én, Thurzó Eleknek 1531. október 17. és 18-iki leveleire válaszolva, írja: „Tametsi ex scriptis suis hoc iterate nunc acceperimus, similibus conuentibus, et presertim alteri propediem habendo, quem magis generáléin fore autumns, interessé oportere vei inuitum, eo magis, quod palam affirmetur hosce tractates nonnisi in commodum nostrum cessuros, de iis tamen dubitamus, et quasi preuidemus, illos paruin aut nihil boni parituros,

Tilalma későn érkezett ugyan, mindazáltal a kitűzött napon oly csekély számban jöttek össze az urak és nemesek, *) hogy magukat lényeges határozatok alkotására illetékteleneknek ismertek el, és egy újabb „*egyetemes gyűlést*“ hirdettek, mely *Kenésén*, a Balaton mellett, a közeledő új év (1532.) első napján volt megtartandó. Elhatározók, hogy oda „az ország valamennyi főpapjai, főurai és nemesei meghívotnak, tanácskozándók afelett, mikép menthessék meg az országot, önmagukat és családjaikat, és mit kelljen tenni, nehogy elérje őket a végveszély!¹ ~)

A jelenlévők esküvel lekötötték magukat, hogy mindnyájan meg fognak jelenni *Kenésén*, még azon esetre is, ha *Ferdinánd* őket eltiltaná; mert tilalmából meggyőződnének, hogy az ország javát nem viseli szívéen.¹⁾

ac licet boni quid in eiusmodi conuenticulis agitur, modice tamen utilitatis spécién referre, si in abdito et abstruso fuerit conceptus; cum, ut ipse nosti, subditis nulla sane ratione congruat vei minimum quid per huiusmodi Comitia, sine speciali et expresso regis et domini sui prscitu et consensu, agere. Quare te denuo requirimus, . . . ut alterum hunc magis generálom Conuentum . . . abrogare et intercipere laboros, toque non solum, verum et alios, quos poteris? a similibus visitandis retrahere studeas.“ Fogalmazata a bécsi t. lev.

1) Pemflinger István november 23-án írja: „Pauci eo tunc ad rés concludendas aderant.“ (Bécsi t. lev.) Azok közül, kik megjelentek, csak *Zalay János* és *Majláth István* neveit ismerjük; ezek november 5-én jelentést tesznek *Ferdinándnak* a gyűlés eredményéről. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

2) Egy magyar úrnak *Ferdinándhoz* küldött, s ez által spanyol fordításban V. Károly császárral közölt, jelentésében olvassuk: „Acordaron tenor otra diéta general, en una villa, que se llama *Keneseu* cerca de *Balathon*, ala qual mandan venir assi los prelados, como los varones y nobles para el dia della circuncision, su color de tratar y concluir, como pueden conseruar el rreyno, y assiraemos, y sus hijos, y mujeres en el, y no dexarse perder ny por *Vestra Magestad* (*Ferdinand*), ny por el otro, (*János*), y con tienipo consultar y proouer lo que os cumple.“ *Brüsseli Okmánytár*. T. 122. 1.

3) Az V. Károlyhoz küldött jelentésben olvassuk: „Aquellos que estuvieron en la de *Zakón*, hizieron juramento de yr a la otra.“ — *Zalay* és *Majláth* november 5-én *Ferdinándnak* írják, hogy a zá-kányi rendek „dixerunt, ut si *Maiestas Vestra* eis mandarct, no irent ad hanc congregationem, eciam nequaquam supersisterent. Et

Meghívóleveleket nem küldöttek szét; hanem *Török Bálintot* és *Nádasdy Tamást* bízták meg, hogy ez János király, amaz pedig Ferdinand hívei körében, személyesen, vagy küldötteik által eszközöljék a meghívásokat. ¹⁾

A zákányi gyűlés vezérférfiai ugyanakkor megállapították a kenesei gyűlés teendőit, és a magatartást, melyet maguk ott követni fognak. A következőkben állapodtak meg.

Az ország megmentésének egyedüli módja: a pártviszályok megszüntetése; ez pedig csak úgy érhető el, ha a nemzet egy uralkodó alatt egyesül, és a két ellenkirály közötti annak hódol meg, kitől biztos védelmet várhat. E végből követek küldendők Ferdinándhoz és Jánoshoz.

Ferdinánd, királyhoz azon kérdést kell intézni: vajjon ő maga, a császár, a birodalmi és más keresztény fejedelmek akarják-e Magyarországot támogatni és védelmezni? De a rendek nem elégednek meg szóbeli, vagy írott ígérekkel, milyeneket eddig bőven nyertek; hanem a nyújtandó segílyt látni, és mintegy kézzel fogni óhajtják; olyképen, hogy a fegyverszünet letelte előtt legalább 23,000 fegyverest küldjenek a véghelyek oltalmára, és 20,000 magyar katona zsoldjának fizetését vállalják magukra. Egyúttal a nemzet sértett szabadságai is biztosíttassanak. Ha e két pontra nézve kielégíttetnek, az egész ország meghódol Ferdinándnak. Ellenkező esetben „kénytelenek más eszközt keresni, nehogy az ország, és maguk is mindannyian elveszzenek.“

Ugyanakkor a másik követség *János* királyt kérdezze meg: mikép tudja és akarja megvédeni az országot? Ha a véghelyeket — Belgrád kivételével, — rögtön visszaszerzi, és biztosítást nyer a töröktől aziránt, hogy Magyarországot quod hinc considerate possent, tít Maiestas Vestra nullám curam istius sui Regni habeat.“

¹⁾ *Panpflinger István* november 23-án írja Ferdinándnak: „Commissa est prouincia convocandi eos ex parte fidclium Maicstatis Vestre domino Valentino Terek, ex parte autóm altera Thome Nádaséi . . . vocantur non per litteras, sod per Nuncios quilibet s Orsum És *Thurzó Flék* november 24-én: „Nemo vocatur literis a, d hu ne conuentum, res agitur per internuncios Addite sunt mine his, qui non interfucrint.“ Mindkét levél eredetije a, bécsit, lev. t.

többe nem fogja megtámadni: mindnyájan hozzá csatlakoznak; különben másként fognak gondoskodni, nehogy az ország elveszzen.

Azon esetre, ha egyik uralkodótól sem nyernek kielégítő választ, a törökkel lépnek alkura. „Jobb — így vélekedtek — holnap elveszni, mint ma.“

Melyik párt volt ezen megállapodásokra döntő befolyással? Vagy talán az önzetlen hazaszeretet sugalmazta azokat? Ezen kérdésekre az adatokban, melyek rendelkezésünkre állanak, nem találjuk meg a választ.

¹⁾ A névtelen magyar főúr levele alapján, melyet V. Károly spanyol fordításban V. Károlynak megküldött. Brüsseli Okmánytár, í. 119. s. kk. 11. Ezzel Öszhangzásban áll Bánffy Boldizsár jelentése, Peregi Albert pécsi prépost november 20-iki levelében, és Pempflinger István november 23-iki levele. Az utóbbi írja: „In quo conventu (Kenőse) quid tractabitur quasi intelligo. Volunt ipsi hungari osse unanimes, et querere sibi dominum, qui cos defendat, ne totaliter porcant; non tercium, sod inter vos duos unum, et eum quidem, cuius defensionem ciciorem, utiorem et regno huic conducibiliorem esse videbunt et palpabunt. Ita quod post conuentum eorum liabutum mittere intendunt uno eodemque tempore tam ad Maiostatem Vos tram, 'quam ad Joannem Scepusionsem. Ad Maiostatem Vestram mittent ad videndum et palpandum, ut ipsi dicunt, si Maiestas vostra in promptu et parafa est, eos et Regnum suum velle defendere, et'a tanti,s oppressionibus liberare, idque non verbis, neque litteris. quemadm odúin hactenus factum esse dicunt, sod re ipsa et effectu; preterea, si Maiestas vostra eos in libertatibus eorum promissis, in quibus se eciam lesos osse dicunt, voluerit observare. Tunc omnes, tani hii qui sunt apud Johannem, quam üli qui hactenus Maiestati vestro adheserunt, volunt unanimiter adherere Maiestati vestre, rolicto Joanne et Turco. Ad Joannem quoque missuri sünt, interrogando ab eodem, quo pacto eos defendere voluerit, ad quorum defensionem thurcos acceptare nullo modo volunt, pertliesi enim sunt auxiliis tliurcarum. . . . Séd si arcus finitimas amissas a manibus tliurcarum impetrauerit, illasque non verbis et promissis, sed defacto in manibus viderint, ipsosque cosar thurcorum eos assecurauerit, nolle eos et Regnum hoc amplius turbare, neque opprimere. Quod tunc, casu quo Maiostatem vestram imparatam offenderint . . . ipse autem Joannes premissis satisfecerit, omnes eidem ad unum adher ebunt. Quod si neuter vestrum ad satisfactionem em prescriptorum paratus erit, tandem inquirunt, necessario rebus nostris aliter prouidore oportet, Jioc est tliurco adherere cum certis conditionibus. Melius est enim impiinnt, nobis eras perire, quam hodie.“ Eredetije a bécsi t. lev.

V.

A *kenesei gyűlés* kihirdetése élénk mozgalmat keltett az egész országban. Mindkét párt megfeszített erővel munkálkodott, hogy többséget és túlsúlyt biztosítson magának.

Ferdinand hívei közül sokan bizalommal, sőt reménytőljesen néztek elébe. „Mi és felségednek egyéb hívei, kik a zá-kányi gyűlésen jelen voltunk, — írja Zalay János pozsonyi főispán és Majláth István — bízunk a jó Istenben, hogy minden felséged óhajtása szerint fog történni. Miként értesültünk, a rendek nem törekednek egyébre, mint egységre jutni, nehogy tovább is egymást Öljék, s ezen zaklatott ország még inkább pusztuljon, mint eddig Ha ezeket bárki másképp magyarázná felségednek, ne adjon hitelt; mert minden úgy van, mint előadtuk/⁴1)

Pewip/linger István k. tanácsos hasonló értesítéseket küldött Ferdinándnak. ²⁾ Mindazáltal azt tanácsolta, hogy a gyűlést csak azon esetre engedje megtartatni, ha képes a rendeket meggyőzni afelől, hogy az országot meg fogja védeni; ez esetben is gondosan tegye meg a szükséges előintézkedéseket; hívja fel híveit a megjelenésre; küldjön biztosokat; kérje fel a pápát, a császárt és a birodalmi rendeket követek küldésére; végre tartson készen néhány ezer forintot, „mely összeggel az ellenpárt lármás tagjainak szájukat betömhesse. ’)

Ddnffy Foldizsár abból indulva ki, hogy a kenősei gyűlés mindenesetre létrejő, hathatósan kérte Kordinén dot, ne tiltsa el híveit a megjelenéstől; mert ha ezt tenné, alkalmat nyújtana az ellenpártnak azzal vádolni őt, hogy a nemzet egyesülését akadályozza, és vesztére tör. Biztosítá ugyan, hogy ha kellő tevékenységet fejt ki, a maga részére vonhatja az

1) November 5-én Berzenczéről Ferdinand királyhoz intézeti levelük a bécsi t. lcvt.

2) November 10-én Pozsonyból iija Ferdinándnak: „Scribitur michi per aliquos, rogando, ut maiestati vestre pcrscriberem, ne eorum conuentum turbare dignetur, maximé cum is esset fii turns in maximum commodum maiestatis vestre, huiusque regni sni.“ Ugyanott.

3) November 23-án írja: „Ft essent aiiqui mille lloreni, enni quibus obstrueretr os clamantibiis contraria.“ Ugyanott.

ellenpártot is; de nem habozott kimondani, hogy „ügye vékony szálon függés, ha nem gondoskodik kellően, elveszti az országot. ¹⁾ Ő is kívánatosnak tartotta, hogy a király biztosai mellett, a pápa, a császár, a cseh- és morvaországi rendek követei is jelenjenek meg a kenesei gyűlésen; valamint ajánlotta, hogy a király igyekezzék kitudni Török Bálint és Bakics Pál czélzatait, mert ezek a nemesség nagy részére irányadó befolyást gyakorolnak. ²⁾

Túrok Jjálint megelőzte a király kérdéseit. Pempflinger által értesítette, hogy bár kezdetben úgy vélekedett, hogy a kenesei gyűlés kihirdetésében titkos ármány lappang, mintha azt János pártja Ferdinánd megbuktatására akarná felhasználni; utóbb meggyőződött, hogy e feltevése alaptalan. Ennélfogva javasolja, hogy a király ne ellenezze a gyűlés megtartását. Ő maga, összes rokonaival és barátaival meg fog ott jelenni, és reméli, hogy lényeges szolgálatokat tehet a király ügyének.⁸⁾

Azonban kétségtelen, hogy Török B., midőn magát úgy tüntette fel, mintha előtte a kenesei gyűlés titkos célja ismeretlen volna, és midőn Ferdinand iránti ragaszkodását annyira hangsúlyozta, nem volt egészen őszinte. Már kevéssel utóbb beszélték, hogy Nádasdy őt János ügyének megnyerte. És midőn december második felében Ferdinand caneellárja, az egri püspök, Nyitrán felkereste, egészen más hangon beszélt, A kenesei gyűlés — mondá — Ferdinándra nézve előnyös híúit ugyan; de hozzátette, hogy bizony nehéz oly uralkodónak engedelmeskedni, ki az országon kívül lakik, s kit, ha valaki fel akar keresni, az útiköltség beszerzésére birtokait eladni, vagy elzalogosítani kényszerűi; egyébkint, ha oly haderőt állít ki, mely képes az országot a török ellen megvédeni,

¹⁾ A pécsi püspök november 20-án írja meg a királynak Bánffy tanácsait. Többi között megjegyzi róla: „Qui (Bánffy) post terciuin quodque verbum repetit: Rém Majestatis Vestre, nisi mature provident bono consilio, pendere tenui admodum filo.“ Ugyanott.

²⁾ A pécsi püspök fönnebb idézett levele alapján.

³⁾ Pempflinger november 23-án tett jelentést Ferdinándnak Török Bálint nézetei és tanácsai felől.

mindnyájan meghódolnak neki, ellenkező esetben más módok-ról kell gondoskodniuk, hogy magukat megmenthessék. ¹⁾

Thurzó Elek — kihez Török Bálint Sulyok Istvánt küldötte, hogy a kenesei gyűlésre meghívja ²⁾ — úgy látta a helyzetet, hogy a magyarok inkább Ferdinánd felé hajolnak; és remélte, hogy a kenesei gyűlésen a rendek mindannyian hozzá csatlakoznak, ha meggyőződnek, hogy az országot megvédi, vagy is, ha a gyűlés megnyitása előtt a császár, a birodalom és saját tartományai részéről segílyt eszközöl ki; ellenkező esetben János királyhoz, vagy Grittihez pártolnak, „hogy legalább rövid ideig békében élhessenek/¹ Egyébkint ő is ajánlotta, hogy a király híveit a gyűlésen való megjelenéstől ne tiltsa el. ³⁾

Míg mindezek megnyugtadni igyekeztek Ferdinándot, vagy legalább reményt nyújtottak neki, egy bizalmas híve — kinek nevét nem ismerjük — komolyabb színben tüntette fel előtte a helyzetet. „Félek — írja —, hogy titokban nagy ármany és csalás lappang; s bár tisztán nem látom át, a mennyire következtethetem, János királytól származik az.“ Ugyanis Nádasdy, az ő benső híve, leginkább fáradozik a kenesei gyűlés létrehozásán, mit nem tenne, ha attól tarthatna, hogy urának érdekeit veszély fenyegeti. Ellenben Ferdinánd hívei kétségbeesnek, mert nem hiszik, hogy képes leend a kenesei gyűlés követeléseit teljesíteni. Sokan el vannak határozva, hogy ha sem Ferdinánd, sem János nem elégíti ki a rendeket, megkísérlik *köztársaságot alapítani*, a törökkel, vagy a német birodalommal lépven szövetségre. ⁴⁾ Oly párt is létezik,

¹⁾ Az egri püspöknek december 28-án Ferdinándhoz intézett levele a bécsi t. lev. t.

²⁾ Ez a kenesei gyűlés feladatául világosan azt jelölte ki, hogy a két pártot egyetértésre vezesse és azon uralkodó elfogadására bírja, ki a véghelyeköt, akár fegyverrel, akár békekötés által, visszaszerezni és az országnak megtartani képes.

³⁾ Thurzó Eleknek november 21-én Seiptéröl Ferdinándhoz intézett levele a bécsi t. lev. t.

⁴⁾ A levél spanyol fordításában, melyet Ferdinánd császári bátyjának küldött, e hely így hangzik: „Ay assi mesmo esta plattén., quo si vioron, quo no se puden acordar con Vuestra. Magestad,

mely *Gritti* óhajtja Magyarország kormányzójává választani; mert reméli, hogy visszaszerzi a véghelyeket, és a török pártfogását biztosítandja az országnak.

Ezen tudósító azt ajánlotta tehát Ferdinándnak, hogy vagy lépjen békére János királylyal, vagy indítson rögtön erős sereget Magyarországba; ha egyikre sem képes, nagy veszély fenyegeti. A mi a kenesei gyűlést illeti, miután János pártja azon valószínűleg megjelenik, nehogy ez magára hagyatva, a helyzet urává váljék: Ferdinánd bízza meg magyar tanácsosait, hogy mihelyt a Jánospártiak gyülekezéséről értesülnek, az ő híveit is hívják fel a megjelenésre. ’)

Ezen tudósítás nem volt alaptalan. *Nádasdy Tamás* csakugyan nagy tevékenységet fejtett ki. Anélkül, hogy János királytól felhatalmaztatott volna, saját felelősségére, oda hatott, hogy minél számosabban jelenjenek meg rendek a kenesei gyűlésen, és itt János király mellett nyilatkozzanak. Főleg* azt hangsúlyozta, hogy a véghelyek visszaszerzését Ferdinándtól nem lehet várni, miután arra hadereje elégtelen; míg ellenben János azt békés utón elérheti. Biztosította a rendeket, hogy a porta János halála után sem fog törököt, hanem keresztényt, mint például *Gritti*, az ország kormányzójává nevezni. Nem marad tehát egyéb hátra, mint a kenesei gyűlésen János királyt fogadni el királyul, Ferdinándot pedig azáltal kényszeríteni békére, hogy hadak küldetnének Ausztria és Stíria pusztítására.

Beszélték, hogy *Nádasdy* már többeket megnyert, kik közüi megnevezték *Kákicsot*, *Törököt*, *Zalay Jánost*, *Majláth Istvánt*, *Choron Andrást*, *Hashagy Dénest*. Némelyek azzal is gyanúsították — kétségtelen, hogy alap nélkül — *Nádasdyt*, hogy Ő nem annyira János király, mint inkább *Gritti* érde-

ni con Juan de Scepusio, son algunos de parecer y opinion de hazer una rpublica, y no guardar obediencia, ni a Vuestra Magestad, ni al bayboda, y concordats e con el ymperio o con el turco.“ Brüsseli Okmánytári I. 122. 1.

1) Ferdinánd király e levélnek oly fontosságot tulajdonított, hogy azt spanyol nyelvre lefordítva, V. Károly nak megküld ötté. Közli *Horváth Mihály*. Brüsseli Okmánytár I. 119—123. 11.

kében működik; azonban ő esküvel erősítette, hogy gyűlöli azon férfiu.

A török felől is különböző hírek járták be az országot. Némelyek azt állították, hogy ha az egész nemzet meghódol János királynak, a török csakugyan visszaadja, Belgrád kivételével, a magyarországi véghelyeket. Mások pedig erősítették, hogy a szultán Grittit már kinevezte Magyarország, Moldva- és Oláhország kormányozójává;¹⁾ hogy a török sok pénzt küldött Budáról Zalavárra, mely a gyűlés vezérférfiai között fog szétosztatni.²⁾

Ferdinand ezen eltérő tudósítások- és tanácsokból azt tisztán látta, hogy a kenesei gyűlés megtartását nem képes többé megakadályozni; hogy tehát oda kell hatnia, miszerint a rendek e gyűlésen reá nézve hátrányosat ne határozzanak.³⁾

Emiatt felhívta tanácsosait és egyéb híveit, törekedjenek oda, hogy a pártjához tartozó nemesség *fejenként* jelenjék meg, a városok pedig követek által képviseltessék magukat

1) Nádasdyról és a török hírekről Thurzó Elek értesíti Ferdinándot november 27-iki levelében, melyhez mellékeli egyik bizalmas emberének hozzá intézett levelét. Mindkettő a bécsi t. levéltárban. — Hogy Nádasdy csakugyan János király érdekében működött, kétségtelessé teszi Brodarics püspöknek Lippáról 1532. május 4-én Tomiczki lengyel cancellárhoz intézett levele. „D. Vestra scribit, se vehementer dolere, quod nostri nolint uniri, in qua una re nos quoque totam spem omnis boni reponebamus. Sciat V. Rma I). Magnificum Γ). Thomam Nadasinum . . . filium. memm, eo eniui mihi loco est — in hoc vehementissime elaborasse, institutis huius rei gratia pluribus dietis, idque suo tantum, non régió inductu; nCc credat huiusmodi labores cassos omnino et inanes fuisse, cum eius opera nonnulli ad nos redierint prime note homines.“ (Az Acta Tomiciana kiadatlan részéből, a pétervári cs. könyvtárban.) Hogy végre Nádasdy, János király tudta nélkül vitte ezen politikai actiót, bizonyítja János királynak, 1531. december IG-án Nádasdyhoz intézett, alább említendő, levele. (Eredetije a m. k. budai kamarai levéltárban.)

2) Az egri püspök december 28-án Ferdinándhoz intézett leveléből.

3) Ferdinánd december 1-én . V. Károlynak írja: „Ya que no puede cesar la diéta, que tienen acordada, no se concluye en cila cosa prejudicial, o aló menos se diffiera el ynconveniente que de lo quo allí se tratare, puede seguirse.“ Brüsseli Okmánytár. I. 118. I.

a kenősei gyűlésen; hol az ellenpárt tagjait megnyerni és oly végzések alkotását, melyek ügyére nézve hátrányosak lennének, meggátolni igyekezzenek. ¹⁾

Ferdinánd okkor *Insbruckban* tartotta udvarát, s innen küldötte Magyarországra a kenősei gyűlést illető rendeletét, melyek azonban, a hely távolságánál és a közlekedés nehézségeinél fogva, csak későn érkeztek a magyar kormány férfiakhoz; minélfogva ezek gyakran, jóhíszemüleg*, ellenkezőjét tették annak, mit uralkodójuk kívánt és parancsolt. így míg hordinánd november végén adta ki fönnebb említett rendeletét, a Semptén' tartózkodó *Thurzó Hide* országbíró, régibb utasításokra támaszkodva, még' doczember közepén is azon volt hogy a rendeket a kenősei gyűlésen való megjelenéstől visszatartsa. ²⁾ Csak doczember második felében vette a hozzá intézett k. levelei, melyből teendői felől értesült.:³⁾

Azonban Thurzó tájékoztatlansága és a király szándékaival ellenkező magatartása mit sem változtatott a helyzeten. Törekvései eredménytelenek maradtak. ⁴⁾

¹⁾ A sz. k. városokhoz doczember 3-án intézett meghívólevelet kiadta. *Kovachich*. Supplementum. ГИГ. 145. 1. A bécsi t. levéltárban november 30-án kelt következő levelek togalmazatai találhatók: az egri püspökhöz, Thurzó Elekhez, „ad dominos nuper Lincium vocatos“ (vagyis azon magyar tanácsosokhoz, kiket karácsony napján Linczben tartandó értekezletre meghívott volt, és most c meghívást visszavonta), „ad privatas personas Lincium non vocatas“, és a megyékhez. Ugyanott van a doczember 3-án a k. városokhoz intézett rendelet fogalt nazata.

²⁾ Doczember 2-án írja Ferdinándnak: „Postquam Maiestatem Vestram ab illis Gonventiculis abhorrere intellexi, quantumvis magnis tetriculamentis induci non potui, ut sine consensu Maiestatis Vestre conventui jam fato adesse v ellem. Et quoniam jam aperte Maiestas Vestra neque me, neque alios fideles suos vult interessé conventui . . . ego me accoinodabo . . . agam idein apud alios.“ Es deczember 5-én: „Cum cognovissem Maiestati Vestre istiusmodi conventiculas fore suspectas, ... et mihi a Maiestati Vestre iniungebatur, ut omni studio a visitanda ista conventicula subditi Maiestatis Vestre avocarentur. Tentavi hoc tempore omni studio, non parcendo nunciis et expensis.“ Levelei a bécsi t. lev. t.

³⁾ Deczember 27-én Pozsonyból Ferdinándhoz intézett levele ugyanott.

⁴⁾ Ezt doczember 5-iki levelében maga is elismeri: „Frustrata meii videói' laborasse.“

Ugyanis a kenesei gyűlés kihirdetését, Ferdinand híveinek körében, általános tetszéssel fogadták; a legtekintélyesebb urak, mint Török Bálint, Bakics Pál, Báthory András, Battyányi Ferencz, Pekry Lajos és mások, határozottan kijelentették Thurzónak, hogy a kenesei gyűlésről nem maradnak el; sőt feuyegetődzve követelték ettől, hogy ott ő maga is jelenjék meg. ¹⁾

És midőn december közepe táján őt személyesen felkeresték, csak azon Ígéretet volt képes tőlük kieszközölni, hogy a gyűlésen semmi olyast nem fognak tenni, amiből Ferdinand királyra nézve hátrány származhatnék. ²⁾ E főurakat követte az alsó nemesség nagy «része. ³⁾

Ferdinand november 30-iki rendeletéi tehát teljesen öszhangzásban állottak a közszellem igényeivel. Ezen körülmény nagy mértékben megkönnyítette az actiót, melyet ugyanakkor folyamatba hozott, midőn *Szalaházy Tamás* egi püspököt és *Thursó Eleket* megbízta, hogy híveit a gyűlésen egyértelmű, érdekeinek megfelelő eljárásra igyekezzenek bírni, s az ellenpárt tagjaival alkudozásokat kezdjenek; felhatalmazván őket az utóbbiakkal oly szerződéseket kötni, melyeknek kötelező erejét elismerendi. ⁴⁾

Ferdinand nem elégedett meg ezzel. December 9-én *Her-*

¹⁾ Thurzó december 5-én írja: „De Andrea Bathori et Francisco Battyanyi, quorum literas heri acceperam, nescio utruin personaliter ad conventum ituri sunt, tamen habebunt istic suos, et non discordabunt ab aliis. . . . Convention lám . . . video omnibus piacere, o.t homines esse inclinatos ad illám visitandam; . . . maximé cum videant militares omncs eo inclinasse.“ Es december 8-án: „Nunc ab istis omnibus quasi apertani ditiidacionem accepi, si conventui illorum non interfuero.“

²⁾ December 8-án jelenti, hogy az egi püspök, Battyányi, Török, Pekry „et alii, qui diétám illám in Kenese fabricarunt“ nála értekezletet tartanának. Igyekezni fog „illos ad saniozem mentem convertere, quod tanién ego sperare non possum.“ Es december 27-én jelenti, hogy mily eredményre jutott.

³⁾ December 5-én írja: „Eadem est terme omnium aliorum voluntas/*

⁴⁾ A november 30-án kelt k. irat fogaimazata a. bécsi t. lev. t.

Berberstein Zsigmondot, Beck Márkot és Appaffy Miklóst Pozsonyba küldötte, hogy magyar tanácsosaival, kiket december 21-ére ide rendelt, ¹⁾ értekezletet tartsanak. .

feladatuk volt a tanácsosok véleményét kérni ki aziránt, vajjon a király engedje-e a kenesei gyűlést rendesen lefolyni, vagy pedig igyekezzék azt megzavarni? És az első esetben, mikép kelljen eljárnia, hogy a gyűlés reá nézve kedvező eredményeket hozzon létre?

Miután pedig a király előrelátta, hogy a magyar urak panaszokkal fognak előállani, az ország védelmének és az igazságszolgáltatásnak elhanyagolása, az idegen hadak kihágásai, a nemzeti jogok és szabadságok gyakori megsértése miatt; a biztosoknak igyekezniük kellett a királyt kimenteni, és a tanácsosokat megnyugtanni.

Továbbá a biztosok utasítva voltak oda hatni, hogy a tanácsosok és a többi urak, leginkább Török, Bakics, Pekry, Nagy Imre, Réwai Ferencz, Kenésén megjelenvén, ott kivinni töredjenek, hogy Ferdinándot az egész ország ismerje el királyul.

Végre János király párthíveinek — főleg Nadasdy Tamásnak — megnyerésén kellett fáradozniok. Felhatalmaztattaki amnestiát, kegyelmet, jutalmat biztosítani, és egyéb Ígéreteket is tenni. ²⁾

A magyar tanácsosok, december végső napjaiban teljes számban gyűltek egybe Pozsonyban: *Szalaházy Tamás* egi püspök és k. cancellár, *Macedóniai László* nagyváradi püspök, *Tharzó Elek*, *Pekry Lajos*, *Kresthmár Lőrincz* székesfehérvári prépost és mások. ³⁾ Azonban a királyi biztosok közül csak *Berberstein Zsigmond* jött meg. Tanácskozmányaiknak többféle tárgya volt.

Miután Ferdinánd felkérte VII. Kelemen pápát és V. Ká-

¹⁾ Az egi püspököt, Thurzó Eleket, Thúróczi Miklóst, Lőrincz fehérvári prépostot és Pemplinger Istvánt sat. A Thurzóhoz december 11-én intézett rendelet fogalmazata a bécsi t. lev. t.

²⁾ „Etiamsi — olvassuk az utasításban — via largitionis, aut maioris oblationis eredi agendum foret.“ Az Innsbruckban, 1531. december 9-én kelt utasítás eredeti fogalmazata a bécsi t. lev. t.

³⁾ „Plerique alii“ mondja a. tanácsosok fejterjesztése.

roly császárt, hogy a kenesei gyűlésre követeket küldjenek, kik küldőik tekintélye és segélyígéretük által, érdekében működjenek: ¹⁾ javaslatot kért tanácsosaitól arra nézve, mily utasítással lássa el azon követeket?

A tanácsosok kijelentették, hogy ez ügyben nehéz nyilatkozniok, miután nem ismeretes előttük, mily ajánlatokat fog tenni a császár az országnak? Ez a leglényegesebb kérdés. A magyar rendek ugyanis, kik régóta hiába várják az Ígért segélyt, most kölcsönösen szövetkeztek, hogy oly fejedelemnek fognak meghódolni, ki valóságosan és tényleg képes és kész őket a török ellen megvédeni; ha tehát reményük most is meghiúsul „a végsőt fogják megkísérteni!”

Ennekfolytán *mindkét követ* intse a magyar rendeket, hogy Ferdinándhoz ragaszkodjanak, és ne szakadjanak el a kereszténységtől. Különösen a *pápai követ* Ígérje, hogy a szent atya az összes keresztény fejedelmekkel közre fog működni az ország megmentésére. A *császári követ* pedig adja elő, hogy ura tárgyalásokat folytat a keresztény fejedelmekkel, a török ellen indítandó nagy hadjárat tárgyában, és mihelyt a török megtámadja Magyarországot, személyesen fogja hadait megmentésére vezetni; sőt ha a török támadás nem is következik be, a közelebbi nyáron seregeit Erdélybe fogja küldeni, és

¹⁾ Mikor és mily módon fordult e kéréstől a pápához, nem tudjuk. A császárnak november 29-én írja: „Parece ser necessario, que vuestra magestad embic luego una persona do auctoridad y sabia y que sepa bien latin, para comparecer en la dicha diéta en nombre de vuestra magestad con commission y ynstruction sufficiente, la qual commission venga abierta y remittida, a que la tál persona comunique connigo lo que a este negocio toca, porque segun el tiempo y estado del podamos applicar la medicina, necessaria. Y pareceme, quo monsignor de Pract scria a proposito para semejante necesidad, si vuestra magestad fuere dello servido, por ser negocio tani importance, y que traya cartas de crcencia para los estados de Ungria assi de mi parte, como de la del bayboda, remittiendosse a la dicha comission y ynstruction, la qual venga bien copiosa, rogandoles y amonestandoles en ella, que no concluyen cosa ninguna en perjvicio de la fe et iglesia catholica ... ni tráten con el Turco en ninguna manera, porque vuestra magestad quiera, la manó en ello.“ . . . Közli *Horváth Mihály*. Briesseli Okmánytár. I. 117. I.

visszaszerzi a török kezeiben levő magyarországi végvárat, melyeket azután a keresztény hatalmak fognak őrséggel ellátni; továbbá igyekezni fog lehetőleg számos magyar zsoldosokat fogadni, mintán értesült, hogy a magyarok, inkább mint más nemzetek harcosai, alkalmasak a török elleni háborúra. Végre hívja fel a rendeket, hogy ők maguk is tegyenek meg minden lehető, és nagy számban, jól felfegyverkezve csatlakozzanak a császári sereghez.

A tanácsosok ajánlották, hogy a császár haladék nélkül kezdjen az országban zsoldosokat toborzani. Biztosították a királyt, hogy ha *tényleges* segélyt képes nyújtani, a rendek mind hozzá állanak. Ellenkező esetben, ¹⁾ a legfényesebb ígéretek és ajánlatok hasztalanok lesznek, miután a hosszú, eredménytelen várakozást elúnták, és megelégtették eddigi szenvedéseiket. ^{*2)}

Herberstein ezután értesítette a tanácskormányt, hogy a király maga is fog biztosokat küldeni Kenésére, kik ott mind híveivel, mind az ellenpárt tagjaival az alkudozásokat vezessék. Ezen tisztelet a következő urakra bízta: *Pernstein Albert* csehországi főudvarmesterre, *Kunowitz János* morvaországi kamarai alelnökre és *Herberstein Zsigmond* főkapitányra, kikhez két magyar urat is kívánt csatolni: *házyt és Thurzó Eleket*.^{B)} Utóbb azonban elállította a szándékától; czélszerűbbnek látván, hogy ezek mint főrendek jelenjenek meg a kenesei gyűlésen, a mely minőségben, úgy hitte, nagyobb hatással és eredménnyel működhetnek. ⁴⁾

Herberstein a tanácsosoknak bemutatta a k. biztosok részére Becsben kidolgozott utasítást.

Ennek értelmében meg voltak bízva, hogy a gyülekezethez intézendő beszédjükben, előadván küldőjüknek atyai jóa-

1) „Nisi de facto et re ipsa Maiestatum Vestrarum viderint manifestum auxilium et módúm eorum libracionis. . .

3) A felterjesztésnek egy korú példánya, mely azonban dátumot és aláírásokat nélkülöz, a bécsi t. lev. t.

4) Az utasítás mind az öt biztos részére van kiállítva.

5) Az erre vonatkozó december 11-iki k. rendelet fogalmazata a bécsi t. lev. t.

karatét és kegyelmességét, fejték ki, hogy senki más nem képes az országot a török ellen jobban megvédeni, vagy a törökkel előnyösebb békét kötni, mint ő; czáfolják meg a vádakát, melyek személye és kormánya ellen a gyűlésen felfognak merülni, és végre hívják fel a rendeket, hogy mindannyian hozzá csatlakozzanak.

Emellett igyekezniük kellett az ellenpárt tagjait, személyesen, és más alkalmas egyének közvetítésével, reábeszélések és ígéretek által megnyerni, s velők alkura lépni.

Ha a gyűlés elhatározná, hogy követeket küld Ferdinándhoz és a császárhoz, a biztosoknak oda kellett hatni, hogy mindkét pártból jószellemű, s ne makacs vagy szerénytelen emberek, választassanak; ha pedig ennek daczára a János-pártiak közötti olyanokra esnék a választás, kik e kellékeket nélkülözik, azok, kik az ő, Ferdinand, hívei közül választatnak, jelentsék ki, hogy amazok társaságában a küldetést nem vállalják el. Végre vigyék ki, hogy Jánoshoz is küldessenek követek, őt felhivandók, hogy Ferdinánddal békére lépjen. ¹⁾

A magyar tanácsosok az utasítás szövegében többféle módosításokat ajánlottak; így, hogy a biztosok, midőn a törökről fognak szólani, ne legyenek túlságosan élesek; mert sokan a fejedelmek iránt tartozó tiszteletet a pogány uralkodók irányában is megtartan dónak vélik; továbbá a sértő kifejezések felingerelhetik a törököt, anélkül hogy a legcsekélyebb hasznot eredményeznék.

A királyi udvarban belátták ezen észrevétel helyességét. ²⁾ De elmellőztek egy más javaslatot.

A tanácsosok ugyanis óhajtották, hogy a királyi biztosoknak Kenésén tartandó előadásába a következő pont vetésiek fel: *„0 felsége, érett megfontolás után, kész volt jogai'ról, melyeket a magyar trónra bír, lemondani, és az országot Jánosnak engedni, ha ezt alkalmasnak látta volna a kormányra; miután azonban Jánost erre alkalmatlannak ismerte fel, ő felsége,*

¹⁾ A k. biztosok részért' kiállított megbízólevél és utasítás í'ogalmazata a bécsi t. lev. t.

²⁾ Ugyanis a pozsonyi tanácskozmány felterjesztésében, az említett pont mellett, ezen oldaljegyzet áll: „Factum.“

jogaira támaszkodva, a kereszténység és Magyar orszag javáért, nem pedig uralomvágy-, vagy más önző okokból, határozta el magát az ország kormányának elfogadására/⁴1)

A tanácsosok emellett kívánták, hogy a király az egri püspöknek, az ellenpárt tagjaival való alkudozásokra, szélesebb hatalomkört engedjen; hogy a királyi biztosok és tanácsosok a kenesei gyűlésen, a király nevében intézkedhessenek mindazoknak kielégítéséről, kik a királyi hadaktól károkat szenvedtek; és határozottan adják elő, mily segítségre számíthatnak a rendek a király és a császár részéről. “)

Ezen utóbbi pont körüli a tanácsosok és Herberstein között lényeges nézetkülönbség mutatkozott. Az utóbbi ugyanis kérdezd, vajjon a kenesei rendek megelégednek-e azzal, ha a császár, a német birodalom és az ausztriai örökös tartományok *kötelezni* fogják magukat a magyarok segélyezésére?

Erre a tanácsosok határozottan tagadólag válaszoltak, és kijelentették, hogy a magyar rendek csak akkor fognak megnyugodni, ha az annyszor ígért segélyhadakat *tényleg* kiállítva látják, és azoknak rendes fizetésére nézve a kellő intézkedések megtétek; ez esetben a Jánospártiak is Ferdinándhoz csatlakoznak.³⁾

Ezek voltak a december 22-ike táján tartott tanácskozományok eredményei. Azonban a következő napokban a magyar tanácsosok határozataikat lényegesen meg változtatták.

1) A felterjesztésben, ezen pont inellett, óidul jegyzet gyanánt, áll e szó: „Omittendum“

2) A felterjesztés egykorú példánya a bécsi t. lovt.

3) Ez annak értelme, mit Herberstein december 25-én Becsből a királyhoz intézett levelében — melynek írása több helyt olvashatlan — ír: „So habén si di Rat mit mir disputirt, wic doch Euer Maiestát den Hungern begeben wollo, und ansagen, damit si wissen und sehn das si der beschutzng gewisz sein. Hab ich Innen gesagt, wan Khaiserliche Maiestát neben Euer Maiestát, den stenden des reichs, auch Euer Maiestát Khunigreichen und Landen sich was bewilligen und verpinden, ob Si nit an gennog daran werden habn? Vormainen woll ja; aber oil ich sagen, Si wellen di Hauflén, und woll bezalt in fold sehen. Dagegen sagt ich Innen. . . . Also sagten Si all einheliglich, wann Si nur ain grosze und beständig hilff sehn, so wissen Si furwar, des Janusch diener zu Euer Maiestát falion/* A levél eredetije a bécsi t. lovt.

A gyűlés határnapja (január elseje) küszöbön állott, és sem a császár s a pápa követei, sem a királyi biztosok — Herbei'stein kivételével — nem érkeztek meg Pozsonyba.

A magyar tanácsosok, ezt látva, nem érezhették magukat indítatva arra, hogy Kenesére utazzanak, hol csak is a követek és biztosok közreműködésével remélhették, hogy uralkodójuk érdekeit megóvhatják; miután egyedül azok voltak képesek a rendeket megnyugtadni, és a védelem felől biztosítani.

Nagy örömmel fogadták, ily körülmények között, azon hírt, hogy az urak és nemesek csekély számban fognak Kenesén megjelenni, és a függőben levő fontos kérdések eldöntését egy következő gyűlésre fogják halasztani. Anélkül, hogy ezen hír alaposága iránt kétségek merültek volna fel körükben, abban állapodtak meg, hogy nem mennek Kenesére; és oda csak *Peregi Albert* pécsi prépostot és *Besseney Istvánt* küldik, kik a rendeket bírják reá, hogy mit se határozzanak, hanem várják be, míg a király maga fog országgyűlést összehívni; addig is küldjenek követeket a királyhoz és a császárhoz, kik azokkal az ország védelmére vonatkozó határozataikat közlendik.

1) Ez már december 25-én szóba jött. Herberstein e napon írja a királynak: „Ettlich derselben ratt under andern disposition venieint, das atf disem Convent nit mer zue handln gewest durch Euer Maiestát Oratores; allain Inén anzuzueigcn, weil Euer Maiestát vernomen, Sy wáren zusanimenkommen sich zue erinern, wie Sy beschitzt mochten werden, der halben were Euer Maiestát begern, das Sy zue Euer und khaiserlich Maiestát schicken, Sich das zu bcsinen und ersehen, das also Euer Maiestát das fürkheme, das Sy an das in willen hetten.“ — *Szalaházy* 1531. december 28-án Pozsonyból írja Ferdinándnak: „Quin . . . omnes alii Commissarii vei oratores, praetor unum Dominum Sigismundum abessent, neque cos in tempore speraremus, multaeque aliae causae accederent, ne nostrum aliquis in conventum Kenese veniret . . . misimus omnium nomine Praepositum Quinqueecclesiensem et Stephanum Besseney, qui publice et privatim id agerent, ne quid in eo conventu decern ere túr; séd expectarent, dum Maiestas Vestra, nobis etiam adnitentibus, aliuni conventum indiceret.“ — *Apaffy Miklós* december 29-én j(đönti Ferdinándnak: „Ego pro persona mea paratus fűi . . . eo proficisci. Séd cum intellexeram, ilium Conventum non futurum adeo celebrem, neque frequentem, ut ibidem pro nunc aliqua, vol in damnum, vei in commodum Maicstatis Vestre concludi qucant, sod quod Conventus po-

A pécsi prépost és Besseney már elutaztak volt Kertesére, midőn a császári követ, *Montfort Farkas* gróf Pozsonyba érkezett. *) A császár megbízóirattal és a magyar rendekhez intézett levéllel látta el. Utasítása Bécsben készült.²⁾

Ezen utasítás értelmében, hivatása volt a császár nevében üdvözölni a magyar rendeket, s kijelenteni, hogy gyűlésükről értesülvén, kötelességének tartá, velük, követe által, tanácskozni, s őket buzdítani, hogy hűségesen ragaszkodjanak uralkodójukhoz, és ne hagyjék magukat, a fenyegető veszély elhárításának ürügye alatt, oly tettekre ragadtatni, melyek által hazájukat és Németországot a török előtt megnyitnák; mert ez esetben a pogány zsarnoksága mellett, a szomszéd népek ellenséges indulatait is, s ekként a végveszedelmet két oldalról, vonnák magukra; ha ellenben, híven őseik hagyományaihoz, mindent megtesznek a kereszténység érdekében, a császár kettőzött buzgalommal fog a közelebb tartandó regensburgi birodalmi gyűlésen fáradozni, hogy részükre hathatós segélyt eszközöljön ki. Azonban a követ, bár a hadi segélyt és az ország védelmét biztos kilátásba helyezheti, ígéreteiben és ajánlataiban ovatos fog lenni. Mindenkor anyanyelvén szóljon, és előadását tolmács által fordíttassa latinra. ³⁾

tius difterretur in alium longiorem terniinum, et tiet, ut intelligo, tercius Conventus; ob earn. causani sacius et utilius, de consilio prefatorum dominorum consiliariorum et inéi ipsius, esse iudicavi, ne, presertim solus et unicus, eo vadam. . . . Non obmiserunt Domini Consilarii mittere proprios eorum nuncios et oratores ad ilium Conventual, ea potissimum mente, ut si fieri poterit, protrahatur in aliud longius tempus.⁴⁾ Mindhárom levél eredetije a bécsi t. levél.

1) Ferdinand deczember 23-án értesíti Kenésére rendelt biztosait, hogy a császári követ Innsbruckból elutazott. A levél a bécsi t. levéltárban.

2) Ferdinand deczember 25-én írja V. Károlynak: „Fara comparecer de parte de Vuestra, Maiestad al Racus o diéta de los Ungaros, he erabiado al Conte Wolfgango de Montfort, el qual leva la, commission y cartas, que Vuestra. Majestad embio, y con ellas una instruccion de lo que ha, de hazer, cuya copia embio a Vuestra Majestad.⁴⁾ V. Károly 1532. január 10-én válaszol Brüsseltől, hogy az utasítással meg van elégedve. Brüsseli Okmánytár. I. 129. és 147.

3) Az utasítás Tonrnaiban 1531. deczember 12-én van keltezve. Fogalmazata, a, bécsi t. levél.

A pápa bécsi nuntiusát, *Pimpinelli Vincte* rosanoi érseket bízta meg, hogy őt a magyar rendek gyűlésén képviselje. Az itt követendő magatartásának meghatározását ő is a királyra bízta. Egyúttal a magyar rendekhez leveleket (brévét) intézett, melyekben őket Ferdinand ügyének támogatósára intvén, a keresztény hatalmak pártfogásáról biztosította.¹⁾ A király szóbeli utasítással látta el, és menvédel állított ki részére.²⁾

Montfort gróf december 29-én,³⁾ Pimpinelli érsek a következő napon érkezett Insbruckból Becsbe. Az utóbbi rögtön Kenesére készült utazni. Es bár tudomására hozták, hogy a körülmények változván, az ő, és a császári követ megjelenése a kenéséi gyűlésen többé nem kívánatos:⁴⁾ Pozsonyba utazott, itt a helyzet és a teendők felől biztos értesítést szerzendő.

„Habár — írja a királynak — felségedet ép úgy szeretem, mint magamat, kötelességem a szent atyának, ki köve-

¹⁾ A brévék, sajnos, nem ismeretesek. Valószínűleg nem különböztek azoktól, melyeket a pápa, néhány hónappal utóbb a berenhidai gyűléshez intézett. Ezen brévékre nézve a> király december 24-én írja a nuntiusnak: „In illō Conventu non aliud breve légi, aut proponi faciat, quam longum illud, in quo Sanctissimus Dominus noster expresse nos (loquendo scilicet Statibus Regni) regem hungarie cum particula verbi „vestruin“ appollat. in altero verō hoc ipsum deest, quod in hoc expressum est.“ És december 24-én ugyanannak: „Cumque ex literis ad nos etiam allatis intelligamns Sanctissimum Dominum nostrum (‘idem devocioni vestre iniunxisse, nt in hoc n egoci o singula agat et tractet, sicut a nobis in format, i. est.“ Mindkét levél fogalmazata a bécsi t. lev. t.

²⁾ A. menvéd Insbruckba, december 23-án kelt. Fogalmazata a bécsi t. lev. t. Az utasításra nézve Ferdinand december 24-én írja, neki, hogy bízik, miszerint, juxta ea, quo béri ex ore nostro proprio, corani testibus accepit, et se facturam recepit“, fog eljágni.

³⁾ Beck Márk tanácsos decz. 29-én jelenti a. császári követ megérkezését. Levele, a bécsi t. lev. t.

⁴⁾ A nuntius 1532. január 4-én jelenti Pozsonyból a, királynak, hogy december 30-án Becsbe érkezvén „mihi fu érit illic statim nuntiatum, incerto quasi authore, Conventum esse dissolutum.“ 0 ekkor nem tudván, mi tevő legyen, Beck Márk tanácsossal s Montfort gróffal értekezett. Ezek jóváhagyták pozsonyi útját. A nuntius levele a becsi t. lev. t.

tévé rendelt, parancsait teljesíteni; egyúttal felséged ellenségei előtt olyanak kívánom magam mutatni, hogy velük elhitessen, miszerint minden becsületes dologban nekik nem kevésbbé kedvezek, mint felségednek/ Magyarországi utazásától azon eredményt várta, hogy Ferdinánd párthíveit hűségükben megerősítendő az ellenpárt körében pedig csüggedést fog szülni, ha látják, hogy a szent atya kiváló gondoskodással fáradozik azon, hogy az ősi hit Magyarországon fentartassék, ami csak Ferdinánd kormánya alatt lehetséges. ^{x)}

A nuntius Pozsonyba érkezvén, itt hitelesen értesült, hogy Kenésén magyar főpapok egyáltalán nem, a Ferdinánd pártjához tartozó urak közül is kevesen fognak, megjelenni. Nem ment tehát oda, attól tartván, hogy az ellenséges érzelmű rendek körében élete sem lenne biztonságban. A pápai breveket sem küldötte oda, hanem maga intézett a rendekhez levelet, ²⁾ melyben előadja, hogy a pápa értesülvén szándékukról, a kenesei gyűlésen „a keresztény hit fentarfásáról és gyarapodásáról, továbbá Magyaror-

1) „Et si Maiestatem vestram eque aniein atque personam meam propriam, debere tamen me curare omni studio, non nido Sanctissimo D. N., cuius ego orator sum satisfacere, veruni apud Maiestatis vestro emulos talem me ostendere, ut non minus patent me eis fautorum in re honesta, <fuum Maiestati vestre . . . Preterea iudicau i descensum menni duo uno tempore pariturum, opinionis videlicet confirmationem inprimis illorum omnium, qui Maiestati Vestre fauent, ac aduersariorum deiectionem, quandoquidem ubi sciverint Sanctissimum I). N. id precipue curaturum, ut Hungária Christiana sit, vigeatque in ea antiqua lidos, cuius maiores sui fuere maximi obseruatores; idque fieri aperte non possit, nisi Ferdinando Rege christiano Regni habenas moderante, illó vero alio Joanne eiccto, boni Hont quotidie meliores, mali vero boni. Nam id omnibus est apertissimum, non posse Joannem esse in Regno, nisi Turcarum auxilio fulciatur.“

2) „Ubi intellexi, in Conuentu non esse Prelatos, ac prefer tres quatuorue Maiestatis vestre addictos, et eos quidem militares, neque undequaque circumspectos viros, nullo modo illuc properandum esse iudicau, no qui confessor sum, törtesse mártír Herein, quod quidem noli in. Volui tamen illos eorum propriis gladiis transfodere . . . Cum illic neque Reuerendissimi sint, neque Illustres, contra preceptum Principis moi hi faeiuruni scirent, si eis Pontificis breuia presentarem, quibus nullo modo sunt prosentanda/*

szag egyessége és biztossága felöl tanácskozni,⁴⁴ őt megbízta, hogy „ezen szent és keresztény gyülekezetben részt vegyen.⁴⁴ De Becsben kedvetlenül értesült arról, hogy a főpapok és főurak nem fognak mindannyian ama gyűlésen megjelenni. Ennek daczára folytatta útját, és *Ováron* fogja bevárni a rendek válaszát és követeket, kikkel tanácskozni óhajtana aziránt, „mi a kereszténység és Magyarország javára szolgál.⁴⁴ A pápa nevében felkéri őket, hogy „érett megfontolással, okosan cselekedjenek, és óvakodjanak elhamarkodva oly határozatokat hozni, melyekből az országra háború, a kereszténységre veszedelem, rájuk még nagyobb bánat és egyenetlenség származhatik “)

A nuntius remélte, hogy levele nem marad hatás nélkül. Lehetségesnek tartotta, hogy a rendek látván, mily buzgón karolja fel a pápa Ferdinánd ügyét, s mennyire fáradozik „az ügyesség és a keresztény hit megszilárdításán Magyarországon⁴⁴: a gyűlést alkalmasabb időre fogják halasztani. Vagy legalább azt bizton várta, hogy a rendek panaszaikat előterjesztik neki; ez esetben szemrehányásokat teend nekik amiatt, hogy a gyűlést a törvényes szokástól eltérőleg hívták össze, és megérteti velük, hogy ha Ferdinándtól elpártolnak, nemcsak ezt, hanem a pápát, a császárt és az összes keresztény fejedelmeket ellenségeiké teszik. ²⁾

¹⁾ Az 1532. január 1-én Becsben keltezt levél egykorú másolata a bécsi t. lev.

²⁾ „Cogitavi . . . aut illos mihi aliquid responsuros, accusaturosque Maiestatis Vestre assecelas, perque cos stetisse, quoininus venirent, dicturos; . . . aut inissuros ad me unūm vei duos, qui me de rebus suis faciant certiore, afferantque secum lamentationes maximas; aut ubi viderint Sanctissimum D. N. hoc negotium non deserturum, quin omni opera curaturum, ut hoc Regnum Hungarie sit undequaque concordissimum, et imprimis christianum: eorum conciliabuluni dissoluant, et aliud tempus conmodius transferant. Si (quod putamus) respondebunt, nos eis apte eorum ineptiam obiiciemus, quando quidem . . . conuentus iste non rite . . . conuocatus est. Si eorum aliquis ad me se conferet, si prudens est, cum eo optimis rationibus agemus, quibus omnino se victum sentiet. Si verō imprudens, hominem per indirectione viam ita perterre faciam, ut sciat et suos expectaturos non modo a Maiestate Vestra. perpetuum bellum, sed Summum Pontificem, Cesarea maiestatum,

Montfort gróf követte a pápai követ példáját. Szintén intézett levelet a kenesei rendekhez, melyben őket a császár jóakarataról és támogatásáról biztosítván, intette, hogy óvakodjanak oly határozatoktól, melyek a kereszténység és hazájuk érdekeire hátrányosak lehetnek.

Mindkét követ, a Kenesére rendelt k. biztosok kíséretében, 1532. január 5-én Óvárra utazott; azonban már négy nappal utóbb mindnyájan visszatértek Pozsonyba, hogy itt várják be a kenesei gyűlés kimenetelét.²⁾

És míg ezek Ferdinand részén történtek, *János király*, ki a kenesei gyűlés irányában, kezdettől fogva, ellenséges állást foglalt el december 16-án híveit a megjelenéstől eltiltotta.:>]

Ezalatt 1532 január első napjaiban a magyarországi rendek, jelentékeny számban gyűltek egybe *Kenősen*. Megjelentek a következők:

Sulyok György pécsi püspök,
Peregi Albert pécsi prépost,
a kapomaki apát,

reliquosquo christianos Principes habituros inimicissimos.“ A nuntius január 4-iki levele. Eredetije a bécsi t. lev.

1) *Montfort* január 9-én Pozsonyból írja a királynak „leli auf rat Euer Maiestat ungarischn rattn der versamlung in Kénesség in mimen der Kayserlich Maiestát . . . geschribn.“ E levél eredetije a bécsi t. lev. *Montfort*nak Kenesére küldött levele nem ismeretes. Tartalmára, utal a, kenesei rendek válasza. Brüsseli Okmánytár. I. 148. 1.

2) A nuntiusnak január 4-én és Beck tanácsosnak január 9-én Pozsonyból a, királyhoz intézett levelei. Mindkettő a bécsi t. lev.

3) *Nádasdy Tamáshoz* intézett rendeletének eredetije a m. k. kamarai levéltárban. *János király* már novemberben *Laszky Jeromos* által kinyilatkoztatni óhajtotta a császár előtt, hogy, ő a kenesei gyűlést nem képes megakadályozni, tehát nem felelős, ha azon gyűlésen oly határozatok hozatnának, melyek a *Ferdinánddal* kötött fegyverszünettel ellenkeznek. *Laszky* nem ment a, császárhoz, hanem *Ferdinand* előtt tette meg e nyilatkozatot, melyről az november 29-én értesíti császári bátyját. (Brüsseli Okmánytár. I. 116. 1.) Hogy *Nádasdy János király* utasítása, nélkül működött a kenesei gyűlés létrehozása érdekében, bizonyítja *Brodaricsnak* levele, melyben írja, hogy *Nádasdy* „suo tantuni, non régió inductu“ működik.

Battyányi Ferencz bán.
Török Bálint,
Kákics Pál,
Tahy János,
Zalay János pozsonyi főispán,
Nádasdy Tamás,
Majláth István,
Choron András,
Chany István,
Sulyok István,
Sulyok Balázs,
Hassagy Denes,
Zopchych György,
Essegwary Ferencz,
Iledervary István,
Bothka Ferencz,
Polayny Ferencz,
Forgách Zsigmond,
Erdeg László,
Konde Mihály,
Apony Benedek,
Gywlaříy István,
Dolgos Ambrus,
Bóth Ferencz,
Zay Ferencz,
Erdewhegy Benedek,
Fossa Péter,
Ostrosych Miklós,
Fesse Ignác,
Bahvan István,
Darabos Ferencz,
Horwath Simon,
Bartha Tamás,
Korotnay János,
Lengyel Gáspár,
Merey Mihály,
Warday Tamás,
Kerecheny Gergely,

Zewld Péter,
 Kozary Péter,
 Tharrody Gergely,
 Geredi Mátyás,
 Ladony Miklós,
 Paska György,
 Kisfaludy Miklós,
 Peko Gáspár,
 Swrany Kristóf,
 Boronkay János,
 Kyswlaky Ferencz,
 Nyczky Ferencz nyitrai alispán,
 Salgói Mihály szintén nyitrai alispán,
 Sytkey Boldizsár,
 Jósa Farkas,
 Bakó János,
 Árki Mihály, ,
 Ewesy Boldizsár,
 (Jastellanfy Menyhért,
 Kálnay János,
 Zenthberthalani Gábor,
 Kálnai Pál,
 Ozló Mihály,
 Besseney István.

Több főúr követek által képviseltette magát. Ilyenek voltak:

More László,
 Lossonczy Antal,
 Báthori György,
 Bánffy Antal,
 Bánffy Boldizsár,
 Erdewdy Péter,
 Zeechy István,¹⁾
 Perényi Péter,²⁾

¹⁾ A. pécsi prépost által január 10-én Ferdinándnak beküldött névsor a bécsi t. levéltárban.

Azon alsóbb rendű nemesek, kik az urak kíséretében jelentek meg, a fennebi sorozatban nincsenek megnevezve.¹⁾

A gyűlés eszerint eléggé népes volt. A jelenlevő rendek soraiban mindkét párt képviselve volt; de Ferdinand hívei úgy vélekedtek, hogy pártjuk határozott többségben van.²⁾ *Török Bálint* is ide tartozott, miután a gyűlés alatt János királylyal kezdett alkudozásai nem vezettek eredményre.³⁾

Mindazáltal Ferdinand híveinek állását nagy mértékben megnehezítette *Laszky Jeromosnak*, kit János király a béke ügyében Ferdinándhoz és V. Károlyhoz küldött, a kenesei gyűléshez intézett levele, mely a gyűlésen felolvastatt. Ebben előadta, hogy a küldetésében eljárván, meggyőződött, miszerint Ferdinand királynak a német birodalom fejedelmei is ellenségei, és az egész világon nincs más támasza, mint a császár; de ez sem segíthet rajta, miután a francia trónörökös a háborút megújítani készül. Kiemeli, hogy Ferdinand hajlandó békére lépni Jánossal, de ő (*Laszky*) ellenezni fogja az ajánlott feltételek elfogadását. Végre figyelmezteti a magyar rendeket, mondjanak le a reményről, hogy Ferdinándtól segílyt nyernek, és hódoljanak meg János királynak, kinek a török vissza fogja adni az egész Szerémséget.⁴⁾

Ferdinand pártjáról többen kísérletet tettek hatástalanná tenni *Laszky* levelét. *Baltics Fái* többi között kimutatta, hogy *Laszky* megbízhatlan ember, kinek nem lehet hitelt adni.

¹⁾ A pécsi prépost névsorának végén áll: „Et alii plures, dominorum qui interfuere, servitores, quorum nomina notari non potuerunt.“

²⁾ *Herbath Simon* január 7-én írja *Jurisicb Miklósnak*: „Plures fuere familiares Románé Regie Maiestatis, quam Johannes.“ A pécsi prépost pedig január 10-én Ferdinándnak: „Vidimus, qui illuc convenerunt, fuisse potiore partem fideles Maiestatis Vestre.“ Mindkét levél eredetije a bécsi t. levéltárban.

³⁾ *Thurzó Elek* 1538. január 24-én, midőn *Pekry Lajos* elfogott, a vádpontok között kiemeli: „Quod cum Joanne sub conventu Kenesienſi, conjunctim cum *Valentino Therek*, tractavcrit, et si prestari per Johannem potuissent, que erant promissa, discedebat a fidelitate Maiestatis Vestre.“ Eredetije a bécsi t. levéltárban.

⁴⁾ *Laszky* levelét nem ismerjük. Szólnak arról a pécsi prépostnak és a német biztosoknak többször idézett levelei.

Azonban e levél tartalmának más oldalról érkezett hírek valószínűséget kölcsönöztek; sőt János párthívei hirdették, hogy az angol király és a német fejedelmek is hajlandók vele és a törökkel szövetségre lépni. *)

A kenesei gyűlésen egybegyűlt rendek egy része, ezen hírek hatása alatt, megerősítve látta magát abbeli meggyőződésében, hogy a török részéről fenyegető veszélyt másként nem lehet elhárítani, mint úgy, ha a nemzet szövetségre lép a szultánnal. Ez eszme még Ferdinand pártjának körében sem volt egészen népszerűtlen; többen úgy nyilatkoztak, hogy ők „a török és a német között semmi különbséget nem tesznek.“

A török szövetség ellen leghatározottabban *Tdhy János* lépett fel, ki Ferdinand ügyében több mint tízszer emelte szavát. 2) ‘

Egyébkint a gyűlés sem a török szövetség, sem a két király irányában követendő eljárás iránt nem határozott. Ferdinand magyar tanácsosainak követői — a pécsi prépost és Besseney — reabírták a gyűlést, hogy miután az ország legelőkelőbb főurai nem jelentek meg, a fenforgó fontos ügyek elintézésére egy újabb gyűlést hívjon egybe. 3)

1) A. pécsi prépostnak és a német biztosoknak idézett levelei alapján. .

2) Herbáth Jánosnak fennebb idézett levele alapján.

3) Zalay és Majláth január 5-én Kéneséről írják Ferdinándnak „Cum autem Nuncii dominorum in ipsum Conuentum ad nos venissent, nos hortantes, ut istum Conuentum ad alium terminum prorogaremus, . . . cum aliis fidelibus Maiestatis Vestre, ita nos hic gessimus, quod Conuentum ipsum . . . distulimus/ — *Herber stein* és *Beck* január 11-én: „Dahin beslossen worden, das dem Lannd in khainen fueglichern weg geholffen muege werden, dann das sich die Ungern von paiden Partheyen mit ainander verainen, dieweil Sy aber jetz in so klainer anzal vorhanden gewest/ ez más gyűlésre halasztatott. — Ferdinand január 21-én V. Károlyt értesíti: „Ya serui a vuestra magestad como ... la dicha diéta no tuuo effecto, porque faltaran della las personas principales . . .“ Ugyanő február 20-án Máriának: „Peu de personnaiges sont comparuz, dun couste ny dautre. Quoy voiant ilz en ont remis une autre a la saint gregoire prochain.“ A két előbbi levél a bécsi t. lev.; a harmadik Brüsseli Okmánytár. I. 151. 1.; a negyedik *Gévaynál*. Gesandtschaft König Ferdinands T. an Sultan Suleiman I. 1531—1532. 69. 1.

A kenesei rendek ennek folytán az ország összes főpapjait, urait, megyéit és városait meghívták a márczius 12-én *Berenhidán* tartandó országgyűlésre, melyen „mit régóta óhajtanak és sokszor elhatároztak, véget vessenek az országban dúló pártharczoknak és szakadásnak, a két uralkodó közül egyértelműleg ahoz csatlakozván, ki az országot megvédeni, és a nemzet szabadságait fentartani képes leend.“¹⁾ A rendek, kik e gyűlést kihirdették, kötelezték magukat, hogy személyesen, és lehetőleg nagyszámú fegyveresek kíséretében, fognak *Berenhidán* megjelenni.²⁾

A berenhidai gyűlésnek ugyanazon rendeltetése vala, mint a kenéseinek: véget vetni az ország megosztásának, s kivinni, hogy a két uralkodó között az egész nemzet ahoz csatlakozzék, ki az országnak védelmet és békét képes biztosítani.

A többség, úgy látszik, őszintén kívánta, hogy *Ferdinánd* képes legyen ezen biztosítékot nyújtani; azonban ha ismételt ígéreteit most sem teljesítené, ellenben *János király* a szultánt reábirná, hogy a véghelyeket adja vissza, és állandó békét engedjen, el voltak határozva *János*hoz csatlakozni. Végre azon esetre, ha sem *Ferdinánd*, sem *János* nem felelne meg a rendek várakozásainak, készek voltak egy harmadiknak hódolni meg.³⁾ Es most többen a *lengyel királyt* hozták szóba.⁴⁾

Hogy pedig a berenhidai gyűlés képes legyen feladatát késedelem nélkül megoldani, már *Kenéséről* küldöttek követeket a két uralkodóhoz. '

Berdinándhoz Both Verencz és Dolgos András küldettek.

¹⁾ A *Pozsony* megyéhez intézett meghívólevelet közli *Korachich*. Supplementum. III. 146. 1.

²⁾ *Herberstein* és *Beck* január 11-én írják: „8i habén sich auch auf den Convent entslossen, auf das ein Jeder anf das Sterkhpst, so er mug, khumen solleA

³⁾ *Herberstein* és *Beck* idézett levelében. És *Montfort* gróf dátum nélküli levele. *Brüsseli Okmánytár*. 1. 148. s kk. 11.

⁴⁾ *Herbath Simon* január 7-én *Kenéséről* írja *Jurisich Miklós*-nak; „Romana Regia Maiestas pariim quid spei in hungaros locare potest; hec namque est ipsorum concors mens, unum solummodo se velle habere regem Quidam eorum Regem Polonie volnt.“

Ezek hivatva voltak a királyt emlékeztetni arra, hogy a rendek szabad elhatározásukból választották királyukká, s tőle ez alkalommal biztosítást nyertek, hogy országukat és szabadságukat meg fogja oltalmazni; mindazáltal hosszas távolléte következtében, az ígért védelem elmaradt, sőt súlyos nyomorúságok érték őket. Emiatt kényszerítve látták magukat Berenhidára országgyűlést hívni egybe, hogy ott megmentésükről tanácskozzanak. Felkérlik tehát a királyt, parancsolja meg az ország rendéinek, hogy jelenjenek meg Berenhidán; de maga is küldjön oda biztosokat, kik által adja értésükre, mikor és mily módon szándékozik az ország védelméről gondoskodni; ¹⁾ egyúttal eszközölje ki a pápánál és a császárnál, hogy ők is küldjenek a berenhidai gyűlésre követeket.²⁾

János királyhoz Hédervári István küldetett, hogy előadja, miszerint az ország jelen állapotában nem maradhat tovább; ha tehát meg akarja tartani a trónt, eszközölje ki a törököktől a véghelyek visszaadását, és mentse meg az országot további veszedelemtől és nyomortól; erre nézve pedig a berenhidai gyűlésre küldendő követek által adjon megfelelő választ.³⁾

A kenesei rendek a *császári követnek* hozzájuk intézett iratára, a pécsi prépost és Besseney által válaszoltak;⁴⁾

¹⁾ A kenesei gyűlés által követei részére adott utasítás, és a követek előterjesztése nem ismeretes; tartalmát a királyi válaszirat resumálja.

²⁾ Ezt Ferdinánd február 20-án írja Máriának. Gévy. *Gesandtschaft Ferdinands I. an Suleiman I. 1531—1532.* 69. l.

³⁾ Ezen küldetésről említést tesznek Zalai és Majláth január 5., a pécsi prépost január 10., Herberstein és Beck január 11-ikén Ferdinándhoz intézett leveleikben. — Ferdinánd pedig február 20-án Mária királynét értesíti, hogy Jánoshoz követ küldetett „pour lui faire dire les manlx, quilz ont supporte et supportent, et quilz ne peuvent plus demeurer ainsi, le exhortant aussi, puisque il se veult aider du türe, quil face avec lui, quil veuille restituer tout ce quil occupe des frontieres, reserue nanderalben et sabatz, et que a la reste il poruvie et metce remede aux oppressions et dommaiges, quilz pourroient plusauant recevoir, et que moyennant ce ilz se rendront on son obeissance/* Gévy. 69. l.

⁴⁾ A kenesei rendeknek 1532. január 5-én a pécsi prépost és

örömüket és hálájukat tolmácsolják, hogy a császár róluk, elhagyatott állapotukban megemlékezett; kéri, segítse őket, nehogy a török igája alá jussanak, és küldjön követeket Berenhidára, kiknek feltárhassák szenvedéseiket, és a veszélyek elhárítására igénybe vehessék közreműködésüket. ¹⁾

A két király, a pápa ²⁾ és a császár mellett, még *Lengyelországnak*, ³⁾ és az *ausztriai tartományoknak* rendéit, ⁴⁾ *Moldva-* és *Oláhország* vajdáit szintén meghívták a berenhidai gyűlésre. ⁵⁾ Ekként a szomszéd hatalmak és népek követeinek jelenlétében és tanácsával óhajtották a magyar állam legfontosabb kérdéseit megoldani.

A kenesei rendek a *bosniai basához* is küldöttek követet, valószínűleg a végett, hogy öt felkérjék, miszerint a berenhidai gyűlésig ellenséges fellépéstől tartózkodják. ⁶⁾

Besseney részére adott megbízólevele, egykorú másolatban, a bécsi t. levéltárban.

¹⁾ Ezt Montfort gróf jelenti Ferdinándnak. Dátum nélküli levele a Brüsseli Okmánytárban. I. 148. l.

²⁾ A kenősei gyűlésnek válasza a pápai követ levelére nem ismeretes.

³⁾ A kenesei gyűlésnek Lengyelország rendéihez intézett meghívólevelét közli *Dogiel*. Codex Diplomaticus Regni Poloniae. I. 130. l.

⁴⁾ Beck Márk január 15-én Becsből írja Ferdinándnak: „Bakith Paul hat mir angester disen hierin verschlossenem brief zugeschickt vöm Rakosch zu Kenesse ausgangen, an ain landschaft in osterreich under der enns, mit dem anzaigen, das sy ain landschaft pitén ire gesandten auf den kunftigen Raggosch . . . zu schicken.“⁴⁴ Eredetije a bécsi t. levéltárban.

⁵⁾ *Herberstein* és *Beck* január 11-én írják: „Sy habén au eh baiden walachischen weyda solchen tag verkhindt, unnd Sy auf solchen khunfftigen Conuent, als der Cron hungern zuegehörund erfordert.“⁴⁴ Ferdinand királyt akként értesítették, hogy e meghívást János hívei javasolták; január 21-én írja: „Han acordado . . . juntar . . . los dós waybodas de Walaqnia y Moldania, los cpiales vienen con ynvencion de dicho Juan de Scepusio, para dar más calor y animo a los Ungaros, prometiendo, quo les ayudaran a cobrar los confines.“ Brüsseli Okmánytár. I. 151. l.

⁶⁾ *Herberstein* és *Beck* idézett levelében olvassuk: „Est ist au eh ainer zum Wascha in Bosnen zu ziechen verordnet worden, was aber demselbigen beuollen, habén di gesantten nit (virágén mügen.“⁴⁴

A kenesei gyűlés eredménytelen feloszlását a két uralkodó kedvező fejleménynek tekintette. Azonban párthíveik nem mindannyian osztoztak e felfogásban. Többen, kik a nemzet egyesülését hazafiúi lélekkel hón óhajtották és lehetségesnek hitték, élénk fájdalommal látták reményeik megghiúsulását. Ilyen volt, a többi között *Brodarics István* püspök. Ez és a rokonérzelműek most végső reményüket a berenhidai gyűléshez kapcsolták. *)

VI.

A berenhidai gyűlésnek feladata ugyanaz volt, amely miatt a kenesei gyűlés összehivatott: az egész nemzetet egy királynak, és pedig a két vetélytárs közül annak elfogadására bírni, ki az országnak védelmet és állandó békét képes biztosítani.

Ferdinand tanácsosait, kik Pozsonyban egybegyűlve várták a kenesei gyűlés eredményét, két oknál fogva aggasztotta a berenhidai gyűlés. Először, tudták, hogy uralkodójuk nem lesz képes a rendek által kívánt biztosítékot megadni. Másodszor, attól tartottak, hogy az ellenpárt ármányai és a török pártfogás kilátása a rendeket János pártjára vonják, még akkor is, ha ez pusztá ígéreteknél nem fog egyebet nyújtani.²⁾

¹⁾ Brodarics ezen fájdalmát és reményeit tolmácsolja, levelében, melyet Tomiczki lengyel cancellárhoz intézett. Megtudjuk ezt Tomiczkinak 1532. apríl 10-én Krakóból Brodaricshoz intézett válaszából. „Illius — úgymond — de pacificando . . . Hungarie regno desperatio ingenti iné dolore et animi perturbatione affecit, . . . nam cum hactenus reguin animi in his, que minima sunt, ab invicem dissentiunt, et proceres Regni Hungarie ad unitatem non redcunt, nescio quid mihi in spe future pacis vei tranquillitatis polliceri debeam . . . Expecto adhuc, an congregacio regni procerum, de qua hic apud nos dicitur, aliquam certain consensionem voluntatum et consilioruni illorum coniunctionem inducat.* (A pétervári cs. könyvtárban.)

²⁾ *Herbertstein* és *Beck* január 11-én Pozsonyból írják Ferdinándnak, hogy a magyar tanácsosok félnek „das . dieser Conuent Euer Königlich Maiestát, mit dem allerhochstem zuwider sein mechte, denn Sy sorgen, das in diser Sack, a,in pöse practick steck, die der geinain man noch nit verstee. Nemblich, das Sy an Euer Königlich

Ennekfolytán azt javasolták uralkodójuknak, hogy törekdjék a berenhidai gyűlést meghiúsítani. Ezen cél elérésére a következő tervet javasolták: a lengyel király és a szász herceg — kik mint közbenjárók magukra vállalták Ferdinánd és János kibékítését — hívják fel mindkét uralkodót, hogy miután a berenhidai gyűlés a béke létrehozását veszélyeztetné, alattvalóikat a megjelenéstől tiltsák el.

Azon esetre, ha a két uralkodó erre rá nem áll, a király a gyűlés megtartását ne akadályozza; igyekezzék Török Bálintot és Bakics Pált, igényeik kielégítése által, szorosan ügyéhez csatolni, és bízva meg tanácsosait, hogy híveivel és az ellenpárttal alkudozásba bocsátkozzanak. Továbbá bírja reá a pápát, a császárt, Csehország és Ausztria rendéit, hogy Berenhidára küldendő követeik által ígérjenek segílyt a magyar rendeknek, és hívják fel ezeket, hogy hozzá (Ferdinándhoz) csatlakozzanak. ¹⁾

A pozsonyi tanácsosok véleménye teljesen találkozott Ferdinánd király felfogása- es óhajtásával. Oda működött, hogy a berenhidai gyűlést megakadályozza; evégből felkérte V. Károlyt, hogy a lengyel királyt és a szász herceget bírja reá, miszerint a berenhidai gyűlés meggátlására célzó, a magyar tanácsosok által javaslatba hozott, lépést tegyék meg. Hogy pedig híveit megnyugtassa és annál biztosabban visszatartsa a berenhidai gyűléstől, maga készült *országgyűlést* hirdetni.

Midőn tehát február 11-én a kenesei gyűlés követeit fogadta, ezeknek előterjesztésére következőképen válaszolt. Hálásan ismeri el ugyan, hogy a magyar rendek királylyá választották; azonban figyelmezteti őket, hogy őt Magyar-Maiestat unmugliche hilff und sachen begern wrden, und so nun Euer Königlich Maiestat dasselbig nit volziehen wurde, so werden des Turggen, paider wallachisch weyda, unnd des Janusch Poten da sein, sich erpieten, das Innen der Turgck allé granitz disshalb der Saw . . . ubergeben, Iné den Janusch, zu seineni Gubernátor pleiben lassen, und fürhin und albeg ainen ungern und cristen fürsetzcn. Auf solche erpieten sey zu besorgen, das der gemain man durchaus das annemen werde.²⁾

²⁾ Herberstein és Beck január 11-én pártolóiig értesítik Kérdi nándot a magyar tanácsosok javaslatairól.

ország isteni és emberi jog alapján megillette. Ő mindent megtett, mi által jólétüket előmozdíthatni vélte; fájdalommal értesült tehát, hogy távolléte alatt nagy károkat szenvedtek. Jje meg van győződve, hogy e bajokat és veszélyeket elháríthatták volna, ha egyinasközött nem támasztanak pártviszályokat, és állandó hűséggel ragaszkodnak királyukhoz. Távollétének oka egyedül az volt, mert a keresztény fejedelmektől és saját népeitől személyesen akart segílyt eszközölni ki. És már néhány nap múlva látni fogják az előnyöket, melyeket távolléte alatt hazájuknak biztosított. De bár a segíly, melyet eddig is szerzett, nem jelentéktelen, igyekezni fog, hogy a közelebb tartandó birodalmi gyűlésen még nagyobbát eszközöljön ki. Ezen gyűlés befejezése után, szent György napjára egybehívaiddja a magyar országgyűlést, a melyen személyesen megjelenik. Ennekfolytán a berenhidai gyűlés megtartása nincs indokolva, és felhívja az ország rendéit, hogy azt melleözve, az általa szent György napján megtartandó gyűlésre jelenjenek meg, hol nemcsak előadásából megérteni, hanem tényleg és kézzelfoghatólag látni fogják azt, mit távolléte alatt Magyarország védelmére és megmentésére tett. x)

Mindazáltal Ferdinánd attól tartott, hogy a berenhidai gyűlés megakadályozására irányult igyekezetei nem fognak eredményre vezetni. Emiatt a császárt és a pápát felkérte, hogy a berenhidai gyűlésre követeket küldjenek. 2)

V. Károly sietett öccsének mindkét kívánságát teljesíteni. Passuai biztosai által megkereste a lengyel királyt és a

1) Az 1532. február 11-én kelt k. válaszirat fogalmazata a bécsi t. levéltárban.

2) Ferdinánd január 21-én Insbruckból írja a császárnak: „Hemos aca pensado en el remedio, el qual es desbaratar y ympedir la execueion' de la dicha diéta.“ A lengyel király és a szász herceg: procuren a persuadirnos, a mi y al baiboda, que esortamos a los Ungaros, cada uno los de su parte, que no acudan a la dicha diéta . . . Para abundar de cautela, si por ventura, esta diligencia no bastare, a ympedir y revocar la dicha diéta, sera bien, que Vuestra Majestad. embie una persona de su consejo, para que juntamente con el conde de Montfort comparezca en ella, y ambos se ayuden a enderezar las cosas a nuestro proposito, en nombre de Vuestra Magestad.“ Brüsseli Okmánytár. 1. 152. 1.

szász herceget; mily eredménnyel, nem tudjuk. Ugyanakkor Ferdinándnak egy, a berenhidai gyűlésre küldendő császári követ részére kiállított, betöltetlen megbízólevelet küldött; tetszésére bízván a császári tanácsosok közül azt választani, kit legalkalmasabbnak tart. ^{x)}

Ferdinand hasonlóan hön óhajtotta, hogy a berenhidai gyűlésen a *pápa köveié* is jelenjék meg. ²⁾ A császári ügyviselők és a nagy tekintélyvel bíró Burgio Antal, ³⁾ oda hatottak a római cúriánál, hogy VII. Kelemen pápa tekintélyének egész súlyát érvényesítse Ferdinand ügyében, és határozottan hívja fel a berenhidai gyűlésen megjelenő rendeket, hogy hozzá csatlakozzanak és Jánost királyul többé el ne ismerjék.

A pápa hajlandó volt ugyan Ferdinand ügyét felkarolni: de nem tartotta czélszerűnek az ellenpárttal nyíltan szakítani,

1) V. Károly 1532. január 29-én íjja Ferdinándnak: „Ilmesemble bien conforme a vostre aduig de empecher la diette de Werenhida, et a cest effect vous envoie les leetres, que desirez aux commissaires pour Passau. Et desireroye bien auoir personnaige qualliffie, comme besoing seroit, pour y enuoyer, selon que mescriuez. Vous fere emplir les lectres, que vous envoie au blanche, sur tel personne, que bon vous semblera, avec linformacion necessaire au cas.“ Ugyanott. 151. l. Egyébkint *Montfort gróf* már január 11-én írja Ferdinándnak, hogy ő a berenhidai gyűlésen megjelenik; de előbb Insbruckba megy, hogy ott utasításokat kérjen. Levele a bécsi t. levéltárban.

²⁾ Közvetlenül a kenéséi gyűlés után, az ide küldött pápai nuntius, *Pimpinelli* rossanói érsek, el volt határozva, hogy Berenhidára elmegy. Erről január 12-én értesíti Ferdinándot Pozsonyból, hol Várday Pál esztergomi érsekkel találkozott, s ezt' Ferdinánd pártjára átvonni igyekezett. (Január 10 és 12-én Ferdinándhoz intézett levelei a bécsi t. lev.) Azonban, úgy látszik, Ferdinánd nem viseltetett iránta teljes bizalommal, miután a kenesei gyűlésen bizonyos neutrális, pártatlan állást készült elfoglalni, melyet Berenhidán sem volt hajlandó elhagyni. *Beck* és *Herberstein* 1532. január 11-én Pozsonyból jelentik Ferdinándnak: „Ist der Pabstlich Orator der Maynung gewest, sein sachen zu bándin als neutrális: nini sieht aber di Rat, noch unns, seiches nit for guet an; sounder achten für not und gut, das babstliche Heyligkeit offenbar lass verhandln von Euer Königlich Majestat wegen, das Euer Königlich Majestat beyrn Reich bleiben möge.“ A bécsi t. lev.

³⁾ Ugyanaz, ki lí. Lajos magyar király udvaránál oly jelentékeny és jótékony tevékenységet fejtett ki.

és szorosan közvetítő politikát szeretett volna folytatni. Evégből a császári ügynökök előtt hangsúlyozta, hogy ha egész határozottsággal Ferdinand mellett működik, elveszti a Jánospártiak bizalmát; és ezek kevés súlyt fognak tulajdonítani azon felhívásának, hogy a török szövetségtől óvakodjanak, ha látják, hogy első sorban Ferdinand érdeke lebeg szemei előtt.

A pápát álláspontján megerősítette János király követe, ki épen ekkor Rómában tartózkodott, s kit Franciaország, Anglia és Velence követei, úgyszintén némely bibornokok hathatósan támogattak.¹⁾ Ennek következtében teljesítette ugyan Ferdinand kérelmét, és *Antonio de Hispello* választott jesii püspököt a berenhidai gyűlésre követévé nevezte; ²⁾ a

1) Burgio Antal 1532. február 15-én Rómából Ferdinándnak jelenti: „Papa misit ad me Sangam Secretarium, confirmando id, quod mihi dixerat Sua Sanctitas, et quod sit propensa ei satisfacere, tamén quod confidenter aperiret mihi, quod cogitaverat, videlicet nőseire se, quomodo poterit nuntius suus tarn aperte in illo conventu proponere illám partem, quod excluso totaliter Vayvoda, totum Regnum habeat Majestatem Vestram solum dominum, et quod hoc posset facere diffidentiam Suam Sanctitatem in tractatu concordiae, et quod etiam in caeteris non crederet Suae Sanctitati persuadenti, ne adhaereant Turcis, videntes finem suum esse, ad solam vestram Maiestatem. Respond!, quae debui, et quanta mala posset facere hoc, si ostenderet se neutralem, et aperte non facérét juxta petitionéin vestrae Maiestatis . . . Deinde ivi ad Pontificem ... In fine Sua Sanctitas dedit bona responsa, et quod omnino bene expediret

1). Antonium, qui jam recessit . . . Dixit mihi Musetula, tales esse operationes Gallorum, Anglorum et Venetorum, . . . ut omnino Maiestas Vestra dimittat hoc Regnum Vayvodae . . . non cessent omnia tentare etiam apud Papain. Buchholtz. Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten. IX. 106. I.

2) VII. Kelemen pápa 1532 február 12-én írja Ferdinándnak: „Et antea venerabili fratri Vincentio Archiepiscopo Rossanensi, nuncio apud te nostro mandaveramus, ut ad Conventum Hungaricum se transferret, et nunc cognito Tuac Serenitatis novo desiderio, dilectum filium Antonium, electum Esiuin, Praelatum nostrum donesticum, qui has tibi reddet, ad dictum Conventum nuntium nostrum mittimus . . . Cui cum plenissima mandata dederimus, prout a Serenitate Tua, optari videbainus, ad Te, et ipsum Conventum, privatimque nd singulos dicti Conventus perferenda . . . JSuchliolt. IX. 10S. I.

magyar rendekhez intézett két levélben Ferdinándot „a magyarok királyának czímezte,⁴⁴ és a török szövetség gonoszágát és veszélyeit hangsúlyozta; mindaz által tartózkodott a rendeket Ferdinand elismerésére világos szavakkal felhívni. ’)

A pápai követ idejekorán indult ugyan útnak. Azonban, miután a király magát a berenhidai gyűlés megíúsítására határozta el, sem ő, sem a császár követei nem utaztak Berenhidára.

Ezalatt Ferdinand magyarországi tanácsosai mindent megtettek, hogy a kitűzött czélt elérjék. Leginkább azon urakat igyekeztek megnyerni, kik a nemességre irányadó befolyással bírtak, s emiatt ezekkel értekezletet kívántak tartani. *Thurzó Elek* országbíró már február elején egy udvari emberét Varasdra küldötte, hol *Pekry Lajos* menyegzőjén nagyszámú fő urak jöttek össze; többi között: *Sulyok Györry* pécsi püspök, *Battyányi Ferencs*, *Török Pál*, *Majláth István*.²⁾ Ezeket a királyi tanácsosok nevében felkérte, hogy velük februárban a Csallóközben találkozzanak.³⁾

De ezek, bár készeknek nyilatkoztak a tanácsosokkal találkozni, az általuk kijelölt helyet és napot nem fogadták el, s e helyett *Pápát* és márczius 8-át jelöltél? ki.⁴⁾ Ezt ismét a taná-

1) Burgio Antal fönnebb idézett levelében írja Ferdinándnak: „Brevia duo ad conventum Hungaricum, sunt secundum duas copias annexas, alia brevia credentialia portat ad Maiestatem Vestram et ad Caesaream. Aliud Breve in forma patenti portat «implicitet ad omnes Reges, et principes, et alios; et hoc factum est, ne Papa scribat Waywodae tanquam Regi Hungariae, et tamen si opus sit loqui cum Waywoda, et ita videretur Maiestati vestrae, quod sub illó Brevi generáli habeat ereden ti am. Si potuissent illa, duó Brevia ad Conventum Hungaricum haberi in ineliori forma, fuissent babita; visum fúit Sanctitati Suae et Caesareis, ita sufficere.“ Bucbholtz. IX. 105.1. A magyar rendekhez intézett két pápai irat egykorú másolata a bécsi t. levéltárban.

2) Ezek és *Pekry Lajos* írták alá a *Thurzíhoz* intézett választ.

3) *Thurzó Elek* Semptéről február 16-án írja a királynak: „Speramus, quod ad petitionem nostram, pars inaior istoriyn procerum in insula futára feria quarta nobiscum convenerit.“ Eredetije a bécsi t. lev. t.

4) Február 13-án Varasdon kelt, a fönnebb megnevezett hat főur által aláírt, válaszuk eredetije a bécsi t. lev. t.

csosok nem fogadták el; mert attól tartottak, hogy e találkozás helye és időpontja közel lévén a gyűlés helyéhez és idejéhez, könnyen kényszeríthetnek, hogy akaratjuk ellen is, a gyűlésen megjelenjenek. ¹⁾ Ekként a találkozás elmaradt.

Hasonlag hajótörést szenvedtek igyekezeteik, hogy *Török Bálintot* és *Baltics Pált* a gyűlésen való megjelenéstől visszattartsák; mert ezek kijelentették, hogy ezer fegyveres kíséretében fognak oda menni, sőt másokat is reábírtak példájuk követésére. ²⁾

Míg Ferdinánd tanácsosai ezen irányban működtek, *János király* nem ellenezte a berenhidai gyűlés megtartását; sőt a kenesei rendek által küldött követnek kijelentette, hogy Berenhidán bebizonyítandja, miszerint, ha a magyarok egyértelműig hozzá csatlakoznak, a töröktől visszaszerzi a Száván innen fekvő véghelyeket. ¹⁾ Híveinek tehát megengedte, hogy a gyűlésen megjelenjenek, oly kikötéssel, hogy ott mit sem fognak határozni, a fegyverszünet és a neki tett hűségi eskü sérelmére.⁴⁾ Remélte, és e remény nem volt teljesen alapt-

¹⁾ *Thurzó Elek* február 20-án írja a királynak: „Erat nobis spes . . . conveniendum cum authoribus conventicularum in aliquo loco. Illi tamen noluerunt nobiscum convenire ante Dominicam Oculi, hoc est ad Pápám, isto vaframento, ut cum esset in propinquo et locus diete, et ipsa conventicula Berenhydensis, velle, nolle, cogemur ire cum eis ad locum.”^u

²⁾ *Thurzó Elek* Semptéről február 29., márczius 5. és 7-én tett jelentést Ferdinándnak a két főúrral folytatott alkudozásairól. Az utolsó levélben írja: „Coegit Dominus Valentinus Therek huné Comitatum, et pociores et delectos nobiles ire ad búne Conventum Berenhidensem, quum alioquin contra, mandátum Majestatis non erant ituri.”

³⁾ Ezt híresztelte a Kenéséről *János királyhoz* küldött *Hedervári*, miként *Thurzó Elek* márczius 7-én Ferdinándnak jelenti. A levél eredetije a bécsi t. levéltárban.

⁴⁾ *Nádasdy Tamás* márczius 9-én Budáról írja *Bakics Pálnak*: „Licet Sua Majestas (János) indigebat presentia et opera mea, tamen ex quo promisi interessé . . . diete in Berenhida celebrande, impetravi a Sua Majestate, ut me ad diétám ire permitteret . . . Ea tamen condicione a Sua Majestate dimissus sum, nequid in dicta diéta agerem, quod esset contra inducias et jurámén turn Sue Majostatí8.” A levél eredetije a bécsi t. levél.

lan hogy a gyűlés reá nézve kedvezően fog fejlődni. ¹⁾ Nem kevésbé meglepő ezekután, hogy míg a berenhidai gyűlést ellenző Ferdinand király pártjáról számos urak és nemesek jelentek meg ott; ²⁾ János király előkelő hívei közül Berenhidán alig jelent meg más valaki, mint *Nádasdy Tamás*, kit *biztosává* rendelt. ³⁾

A gyűlés, mely márczius 12-kén nyitott meg, csak rövid ideig tartott.

A kertesei gyűlésnek Ferdinand és János királyokhoz küldött követei előterjesztették jelentésüket. Eszerint Ferdinand ígéri, hogy fegyverrel fogja megvédelmezni az országot; János király pedig ajánlkozik, hogy békés eszközökkel biztosítandja fenmaradását. Ferdinand hívei, kik többségben valának, ki vittek, hogy a rendek elhatározásukat a királyi trón ügyében, s ismét elhalasztották, és pedig szent György napjáig; hogy a király által kihirdetett országgyűlésen a nemzet meggyőződhessék, vajjon Ferdinand képes és kész-e Ígéretét teljesíteni. ⁴⁾

A gyűlés tehát eredmény nélkül oszlott szét.

¹⁾ *Thurzó Elek* február 8-án írja: „Quod hi ex certis indiciis liceat animos inultorum colligere, videtur in partes Johannis múltum esse inclinati . . . (Johannes) sperat se. vocandum ad conventum istum in Berenhida, communi omnium assensu. In summa, omnia sunt hic in plena desperatione.“ Ugyanaz február 11-én: „Johannes expectat eventum futuri conventus in Berenhida, non ignarus, quod pauci sint, qui non desperant, de rebus Majestatis Vestre, et in partes suas videntur inclinasse . . . Ex parte adversarii nichil omititur ad avellendos subditos fi deles Majestatis Vestre.“ Ugyanaz február 20-án: „Vereor, quod diabolus intrauit in cor aliquorum, qui nescio quas prefecturas et commoda ambiunt, et credunt Majestatem Vestram jam omnino nihil posse.“

²⁾ *Thurzó Elek* márczius 10-én írja: „Ad quam (diétám) terme omnes pociores subditorum Majestatis Vestre . . . profecti.“

³⁾ *Thurzó Elek* márczius 17-én jelenti Ferdinandnak: „Pauci affluerunt . . . Ex Johannitis praeter Nadasdi nullus praecipuus.“ — János királynak 1532. február 8-án Nádasdy Tamás részére kiállított megbízólevele, eredetiben a, budai m. k. kamarai levéltárban.

⁴⁾ *Thurzó Elek* márczius 17-én jelenti: „Accepi hac ipsa hora Conventuni Berenhidensem esse solutum, in quo et pauci attulerunt . . . Cum Mtas V. defensionem huic Regno polliceatur, Johannes verò per media pacis Regnum hoc manutenere velle promittat. res est dilata ad festum d. Georgii.“

XIX.

Ferdinánd király pozsonyi országgyűlése 1532. April 2-án.

Azon siker daczára, melyet Ferdinánd politikája, a kenései és berenhidai gyűlések eredménytelen feloszlása által, kivívott, a helyzet mindennekfelett válságos volt. Legbensőbb hívei sem titkolták előtte, hogy ha végre tényleg nem nyújt védelmet az országnak, nem orvosolja a sérelmeket, nem elégíti ki a nemzet jogos igényeit: a magyar koronát elveszti.

Miután ekként, a fenyegető veszély elhárítására, *positiv* tényeket kellett felmutatnia, Regensburgból, 1532. márczius 10-én kelt levelei által, *Esztergomba*, szent György napjára országgyűlést hirdetett; ígérvén, hogy itt, a birodalmi gyűlésen Magyarország részére kieszközölt segélyről *személyesen* fog jelentést tenni. ¹⁾

Ezen elhatározása kedvező hatást gyakorolt a magyar rendekre, kik most biztosan hitték, hogy az annyiszor ismételt királyi ígéretnek valósulásának küszöbén állanak.

Azonban Ferdinánd már néhány héttel utóbb lemondott szándékáról, az országgyűlésen személyesen jelenni meg; valószínűleg azért, mert a német birodalom gyűlésén nem sikerült kieszközölnie az óhajtott segélyt. *Ungnad András* bárót és *Beck Márkot* nevezte biztosaivá, kiknek kötelességükké tette, hogy az országgyűlésen tartandó előadásukban, őt elmaradása miatt mentsék ki; hangsúlyozva, hogy egyedül azon oknál fogva maradt még tovább is a birodalmi gyűlésen, mert

¹⁾ A főrendekhez és a megyékhez — melyeknek nemességét „viritim“ hívja meg — intézett meghívólevél fogalmazata a bécsi t. lev. Egy eredeti példány Pozsony város levéltárában.

lehetőleg nagy segílyt igyekezik kieszközölni; hogy ezután a rendeket a királyuk és a kereszténység iránt tartozó kötelességeikre figyelmeztessék, és oly határozatoktól óvják, melyeknek következtében, bár ideig óráig kikerülnék a török kegyetlenségeit, utóbb állandón magukra vonák zsarnok uralmát, és a keresztény népeket is ellenségeiké tennék; míg ellenben, ha oly magatartást követnek, amelyet a király iránti tekintet és hazájuk java követel, Isten jutalmát, a keresztény népek tiszteletét, királyuk kegyelmét fogják maguknak biztosítani.

A biztosok felhatalmaztattak a Jánospártiakkal alkudozásba bocsátkozni, s általában mindent megtenni, hogy az egész nemzet egyértelműig Ferdinándot királyává fogadja el.

Ha a rendek panaszokat és vádakát hoznának fel a király ellen, a biztosok igyekezzenek azokat megczáfolni. Adják elő, miként fáradozik, hogy a törökök ellen erős sereget gyűjtsön; és biztos reménye van, hogy újabb támadás esetében képes leend a törököket visszaverni, mit János királytól nem lehet várni. Békealkudozások útján is nagyobb előnyököt biztosíthat ő az országnak, mint ellenfele; e tekintetben kész igénybe venni a Jánospártiak közreműködését is, amennyiben ez reá és a kereszténységre nézve előnyös lehet. Magával János királylyal hajlandó volt békealkudozásokat kezdeni; ő és a császár elküldötték biztosaikat Passaubá, de János király biztosai elmaradtak. Ennek daczára most sem vonakodik, méltányos feltételek alatt, békére lépni. ¹⁾

A császár, miként Kenesére és Berénhidára, most Esztergomba is rendelt követeket: *Montfort* grófot és *Don Pietro della Cava* császári tanácsost.

Ezek, a Ferdinánd udvarában készült utasítás értelmében, hivatva voltak Ferdinánd elmaradását azon kijelentés által igazolni, hogy a császár tartotta őt vissza Regensburgban, miután szükségesnek látta, hogy a birodalmi gyűlés tanácskozásában, melyek a török elleni hadjárat tárgyában tartatni fognak, részt vegyen. Oda kellett működniök a rendeknél, hogy azok, kik Ferdinánd pártján állanak, hűségükben állhatato-

¹⁾ Az 1532. ápril 11-én Regensburgban kelt utasítás fogaimazata a bécsi t. levél.

sak maradjanak; az ellenpárt tagjai pedig hozzá csatlakozzanak. ¹⁾

A Berenhidára küldött *pápai követ, Hispéllo Antal* jesii püspök a császári követekhez csatlakozott, hogy velük Esztergomban megjelenjék. ²⁾

Azonban Ferdinand későn tudósította magyarországi tanácsosait afelől, hogy nem fog személyesen megjelenni az esztergomi gyűlésen. Midőn tehát a gyűlés megnyitására kitűzött határnap közeledett, és sem a királynak, sem a birodalmi segélyhadaknak érkezéséről tudósítások nem jöttek, a királyi tanácsosok kínos bizonytalanságban voltak a teendők iránt. „A magyarok — írja Apaífy Miklós — a legnagyobb várakozással és biztos reménnyel néznek az országgyűlés és felséged' megjelenése elé. Ha e reményben csalatkoznak, vagyis ha felséged a kitűzött határnapra nem érkezik meg, és haderőt sem küld, higye el felséged, ez ügyére nézve a legnagyobb mértékben káros leend. “³⁾ Melegen kérem és ajánlom, ne méltóztassék a kihirdetett gyűlést kevésbe venni és elhanyagolni, hanem rendelkezék akként, hogy szent György napjára személyesen megjelenjék, vagy erős hadsereget küldjön le.“ ⁴⁾

A magyar tanácsosok csak ápríl 18-án vették Ferdinand levelét, melyben őket elmaradásáról értesítette, anélkül, hogy

¹⁾ Az utasítás dátum nélküli fogalmazata a bécsi t. lev. t.

²⁾ Ferdinand a k. biztosok utasításában kilátásba helyezi, hogy a pápai követ is megjelenik a gyűlésen. És ápríl 22-én Regensburgból Máriának írja: „Hz sont parti trois ambassadcurs du papé, de lempereur, et de moy.“ *Gévaynál.* Gesandtschaft Ferdinands I. an Szulejman I. 1531—1532. 77. 1.

³⁾ „Maicstas Vestra hoc medio attraxit ad se animos omnium Hungarorum tarn fidelium, quam infidelium, qui summo desiderio ac spe certissima expectant diétám illám, ct presenciam Maiestatis Vestre; que spes si hac vice eos fefellerit, hoc est si Majestas Vestra ad ilium tenninum non venerit, neque expedicionem aliquam miserit, credat mihi Maiestas Vestra, nullám maiorem et magis damnosam pestem futuram omnibus rebus Maiestatis Vestre.“

⁴⁾ Ápríl 15-én Pozsonyból a királyhoz intézett levele. Eredetije a bécsi t. lev. t.

a hadseregről említést tenne. „Nekünk — válaszolják azok — kötelességünk mindent megtenni, mi hatalmunkban áll, azonban nem remélljük, hogy sokan fognak összejönni, miután felséged ígérte volt, hogy a gyűlésen személyesen megjelenik, és mindnyájuknak bemutatja azon haderőt, melyet az ország védelmére összegyűjtött. Ha Kaczianer némi hadakkal megjő, könnyen meggyőzhettük volna a rendeket, hogy a többi sereg is jő utána, és felséged azért nem érkezett meg, mert szervezésével van elfoglalva. Most azonban, miután semmit sem látnak, könnyen azon meggyőződésre jutnak, hogy semmit sem várhatnak.“¹⁾

A helyzetet még nehezebbé tette János király magatartása. Ez ugyanis a rendeket eltiltotta az esztergomi gyűlésen való megjelenéstől,²⁾ és ugyanazon napra maga is országgyűlést hirdetett; miután pedig híveit felszólította, hogy fegyveresen gyülekezzenek, sokan Ferdinand hívei között nem mérészeltek Esztergomba menni, attól tartván, hogy János király ezalatt birtokaikat elpusztítja, vagy őket visszautazásuk alkalmával elfogatja.³⁾ Ekként a kitűzött határnapon csak igen kevesen jelentek meg Esztergomban.

Ily körülmények között a k. biztosok — *Ungnád* és — a pápai és császári követekkel és a magyar tanácsosokkal Pozsonyban tartott értekezleten, abban állapodtak meg, hogy a rendeket, amennyire lehet, Pozsonyba fogják gyűjteni, s a

¹⁾ „Parva spes est fore, ut frequentes conveniant; tūm quod Majestatem Vestram personaliter expectabant, tūm quod pollicita fuerat sese vires, quibus Regnum hoc defenderet, ad 'enni dióm conspiciendas omnibus exhibituram. Si copiae aliquae cum Domino Kaczianer venissent, persuadere sibi homines potuissent, maiores subsecuturas, et Majestatem Vestram ideo non venisse, quod in expeditione paranda esset occupata. Nunc quum nihil vidcant, facile sibi persuadent, nihil esse expectandum.“ A tanácsosoknak felterjesztése Pozsonyból, ápril 18-án. Eredetije a bécsi t. lev. t.

²⁾ János királynak 1532. márczius 27-én Zalamegyéhez intézett levele a budai magy. k. kamarai levéltárban.

³⁾ A magyar tanácsosok említik ezt, ápril 18-iki fel törj esz fésűkben.

gyűlést itt tartják meg; ¹⁾ mire őket a király felhatalmazta volt.²⁾

A magyar tanácsosok buzgó igyekezetei folytán több főúr és nemes csakugyan megjelent Pozsonyban. April 27-én a következők valának együtt:

Szalaházy Tamás egri püspök,
 a fehérvári prépost,
 a pozsonyi prépost,
 az egri prépost,
 a pécsi prépost,
 Thurzó Elek országbíró,
 Peren ez szentgyörgyi gróf,
 Farkas bazini gróf,
 Zokoly András temesi főispán,
 Zalay János pozsonyi főispán,
 1, cmpflinger I st v án,
 Pekry Lajos,
 Bánffy Boldizsár,
 Réwai Peren ez,
 Iléwai István,
 Nyáry Ferencz,
 Czobor Gáspár,
 Bethlen Elek erdélyi al vajda,
 Fyzesniegyeri Imre k. ügyigazgató,
 Hencz Máté,
 Kwbiny Lén ár d,
 Amadé Mihály,
 Sybryk Gergely,
 Chelley Márton,

¹⁾ A k. biztosok írják: „Anfenniglich als Sy erindert worden, das auf den auszgeschribenen Tag zu Grann niemandt erschinnen, habén Sy sich, mit Rat pabstlicher Héyligkhayt und Kayserlich Majestat Oratorescn, auch den Ungarischen Ráten entschlossen, das so vil Unnderthan erraicht mügén n werden, daselbst bin gen Presprng erfordert werden.“ Dátum nélküli jelentésük a bécsi t. lev.

²⁾ Az april 11-iki utasításban meghagyja nekik, értekezzenek a pozsonyi magyar tanácsosokkal, vájjon nem lenne-e czélszerű a gyűlést Pozsonyban tartani meg? s ha igen, felhatalmazta őket arra, hogy a gyűlést oda áthelyezhessék.

Ostrosych Miklós,
 Erdewhegy Benedek,
 Zay Ferencz,
 Kon de István,
 Dérén chény Miklós,
 Ostffy László,
 Forgách László,
 Aczél Gábor,
 Chorba János.

Több vármegye és főúr követeket küldött, és az urak kíséretében számos nemes ember jelent meg, kiknek nevei a főnnebbi névsorban nem foglaltatnak. ¹⁾

Ápril 27-én tartott az első ülés, melyet a királyi biztosok nyitottak meg. Megbízólevelük bemutatása után, egyikök a következő előadást tartotta:

Az ország rendei gyakran kérték a királyt, — így szólott — hogy országgyűlést hívjon Össze, sőt többen soraikból maguk merészelték gyűléseket tartani. A király ennekfolytán Esztergomba hívta őket össze, hová nemcsak ő, hanem kérésére a pápa és a császár is küldöttek követeket. Miután azonban a gyűlés nem jött létre, ha ebből az országra kár háromolnék, a rendeket terheli a felelősség. Magát a királyt fontos okok, az ország érdekei tartották vissza a birodalmi gyűlésen. Egyébkint biztosítja a rendeket kegyelméről és hathatós védelméről; továbbá felhívja, hogy maradjanak hívek, igyekezzenek másokat is pártjára vonni, tegyenek készüléteket, hogy vele egyesülve, a töröknek és János királynak ellenállhassanak, az országot megvédhessek és a békét megszilárdíthassák.

Utána előbb a pápa, majd a császár követe szólott. Mindkettő buzdította a rendeket, hogy Ferdinándhoz ragaszkodjanak, és biztosította, hogy küldöik és a keresztény hatalmak Magyarországot nem fogják elhagyni.

¹⁾ A k. biztosok által összeállított és Ferdinándnak küldött névsor czíme: „Domini Proceres, qui Posonium convenerant.“ Nyáry Ferencz neve mellett áll: „Cum Nobilibus non paucis.“ Es a névsor végén: „Plerique insuper Nobiles electi Comitatum, et dominorum servitores et nuncii.“ Az irat eredetije a bécsi t. levél.

Másnap, ápríl 28-án a rendek, előleges tanácskozás után, felkeresték a pápa, a császár és a király követeit szállásaikon, hogy előterjesztéseikre válaszoljanak. ¹⁾

Ők — monda szónokuk — méltányolják ugyan az okokat, melyek a királyt arra határozták, hogy a gyűlésen meg ne jelenjék. Azonban a király sem csodálkozhatok afelett, hogy a rendek elmaradtak. Ezek mitsem óhajtottak inkább, mint jelen lenni a gyűlésen, melyen a király személyesen és szembetűnően volt felmutatandó ígéreteinek teljesítését, minélfogva a király hívei mellett az ellenpártból is számosan készültek Esztergomba. Midőn azonban értésükre esett, hogy a király sem személyesen megjelenni, sem hadakat küldeni nem fog; minden reményről lemondva, otthon maradtak, hogy magukat és birtokaikat, ellenségeik, és az ellenség módjára pusztító királyi hadak ellen megvédjék. „Uraságtok — folytatja — hűsége és állhatatosságra intenek minket. Hűségünkről és állhatatosságunkról tanúskodnak azon számtalan csapások, melyek minket mostanáig sújtanak . . . És bár szívesen felednek a múltat, félünk, . . . hogy a török hadak megérkezéssel végkép elnyomatunk? és jövőben, sem ő felségének, sem a hazának és a kereszténységnek nem szolgálhatunk. Ha ugyanis ő felsége védelmünkről kellően gondoskodott volna, régóta látnok hatását. Most is, bár mindenfelől érkeznek hírek, hogy a török császár az országot megtámadni szándékozik, ő felsége készületeiről semmit sem lehet hallani ... A királyi felség legyen meggyőződve afelől, hogy ha ezen országot meg akarja tartani, hadakat kell küldenie, és kimutatni készületeit. Ha ezt megtette volna, a magyarokat mind megnyeri és az ellenséget elijeszi. Ha ezt nem teszi, Magyarországot bizonyosan elveszti. Mert nyíltan kijelentjük Uraságtoknak, hogy ezen országot nem lehet többé levelek, követek, vagy bármily fényes ígéretek által megtartani és oltalmazni, hanem csak tettek és hadak segítségével. Mindent elhiszünk és remélünk, amit nekünk ígérnek;

¹⁾ A k. biztosok jelentésében olvassuk: „Den XXVIII. tag Április habén die underthanen jeder parthey Oratorn in yedes herberg antwurt gébén, und nemblich der Kuniglich Maiestát gcsanndten anfangelicli muntlicli, naclnnals au eh schriftlich,“

azonban e bizalom nem segített rajtunk ekkoráig, és nem fog segíteni ezentúl sem, hacsak az Ígéreték nem mennek teljese-
 désbe. Ismételve figyelmeztettük már ő királyi felségét, a mi
 kegyelmes urunkat, és most Uraságtoknak újra kinyilatkoz-
 tatjuk: ha a török, ő felsége hadainak megérkezése előtt nyo-
 múl Magyarországra, a magyarok kényszerítve lesznek meg-
 hódolni a szultánnak, és ő felségének nem lesz joga minket
 hűtlenségről vádolni. Sőt ha a török hadjárat el is marad, az
 ország nem képes tovább kiállani azon szenvedést és nyomort,
 melyeket részint belellenségek, részint ő felsége hadai és szol-
 gái okoznak. Egy év alatt felemésztetnék mindnyájunk vagyona,
 és végpusztulásra jutnánk. A királyi felség az országnak
 még két fontos véghelyét bírja: Temesvárt és Szebent; ha ezek
 is elesnek, Magyarország és Erdély elveszett; úgy hogy sem ő
 felsége, sem más uralkodó, e században legalább, többé vissza
 nem szerezheti. Többször előterjesztettük ő felségének, leve-
 leinkben és küldötteink által, mikép kelljen ezt meggátolni.
 Azonban kérelmeinket és javaslatainkat nem hallgatta meg.
 Es ha ő felsége nem küld rögtön segílyt, mind Temesvárt mind
 Szebent kétségkívül elveszti. Uraságtok adják elő tehát ő fel-
 ségének az ország bajait, hogy végre egész erővel működjék
 Magyarország megmentésére, melytől a szomszéd országok és
 tartományok jóléte, vagy veszedelme függ. Legyen meggyő-
 ződve, hogy ha késik, Magyarországot és a magyar nemzetet
 elveszti. És mennyire hátrányos lesz az ő és a császári felség
 hírére s érdekeire, az utókor érezni és hirdetni is fogja.¹⁾

A királyi biztosokat nem kevésbé megdöbbenette ezen
 erélyes felszólalás. Azon kérdést intézték tehát a magyar taná-
 csoszokhoz, mikép kelljen a fenyegető veszélyt elhárítani? Ezek
 kijelentették, hogy ők nem ismernek más módot, mint ha a ki-
 rályjelentékeny haderő élén az országban megjelenik; különben
 a nemzet kétségkívül elpártol tőle.²⁾

A királyi biztosok kijelentették, hogy a rendek üzeneteit

¹⁾ A rendek felterjesztésének eredeti példánya a bécsi t. levél.

²⁾ A k. biztosok jelentésében olvassuk: „Schliessen die Rat
 daliin, das Sy khain anndern weg wissen, dann das die Kuniglich
 Maiestát mit gefasster hand kbume unnd das Lannd wider einneme

közölni fogják uralkodójukkal; mire az országgyűlés, ismét minden tényleges eredmény nélkül, szétoszlott. ¹⁾

und beschutze, dann dicsen lasst und verdorben sey meniglich im Lannd lenger zu erleydenn unmuglich.“

¹⁾ *Ferdinánd* 1532. május 12-én Prágából írja Máriának: „Quant aux ambassadeurs, que sadicte maieste et moy auions enuoye en hongrie, ily sont estez iusques aux confins. Mais vue que tant dung couste, que dautre bien peu dhongrois se sont assemblez pour l effect de la diete, ilz nont passe plus auant, pour le peu dapparenc, quil y auoit de fairé quelque chose et aussi craignant, que y entrant trop auant actndu, que les choses nestoient en bonne disposition, desplaisir ne leur fust fait a leur personnes; toutesfois ientens bien austain de toutes deux parties, que si lempreur et moy faisons et dressons par bon effect effort apparant pour resister au tũre, que tons se ióindront de nostre couste et recoureray mon royaume: Autrement et quilz ny soient autre chose, que parollcs, iay peu despoir den pouoir“ venir au dessus, mais plustot que unaninement se ióindront avec lautre.“ *Géyayndl.* 1. m. 78. 1.

János király pesti és budai országgyűlései 1532-ben.

L

János király a berenhidai gyűlés eredménytelen feloszlása után, értesülvén, hogy Ferdinand Esztergomba országgyűlést hirdetett, nem elégedett meg azzal, hogy annak látogatásától híveit eltiltotta, ezeket biztosabban visszatartandó, ugyan-csak szent György napjára maga is összehívta az ország rendéit; a gyűlés helyéül *Pestet* tűzte ki.¹⁾

Ferdinánd király, ily körülmények között, nem remélte többé, hogy az esztergomi gyűlésen az ellenpárt is megjelenik. Mindazáltal hön óhajtotta, hogy a pápai és császári közbenjárás hatása János király partjára is kiterjeszkedjék. Emiatt oda hatott, hogy a pápa és a császár követei a pesti országgyűlésen is jelen legyenek.

És csakugyan Antal jesui püspök Ferdinand király kiváratára ápril 17-én Regensburgból Pestre utazott.²⁾

¹⁾ Úgy látszik, hogy előbb *Túron* kívánta e gyűlést megtartani; vagy egyidőben itt és Pesten szándékozott híveit egybegyűjteni. Ugyanis Ferdinand Pozsonyban egybegyűilt tanácsosai ápril 15-iki felterjesztésükben írják: „Accedit, quod Joannes pro festo dini Georgii in *Thwr* Convontaim celebraturus est, ad quem quin suos omnes ultra et citra Tibiscum armatos adesse jusserit . . .“ Eredeti je a bécsi t. lev. — *Ferdinand* ápril 22-én Máriának írja, hogy ő Esztergomba hirdetett országgyűlést és „le vayvoda en a ordonne une autre a pest.“ *Gévaýnál*. Gesandtschaft Ferdinands I. an Szulejman I. 1531—1532. 77. 1. És a császári követek részére készült utasításban áll: „Wir auch berichtet sein, das . . . gráf hans von Zyps einen sondern Landtag in Ilungern gon Pesth auf beschribnen Sand Georgen tag ausgescriben.“ Eredeti fogalmazat a bécsi t. lev.

²⁾ Campeggio Regensburgból ápril 16. írja Rómába: „Il Reve-

V. Károly követei pedig, *Montfort gróf és Don Pietro della Cava*, megbizattak, ¹⁾ hogy mihelyt Pozsonyba érkeznek, János királytól menyedet eszközöljenek ki, hogy a pesti országgyűlésen megjelenhessenek; és ha mindkét gyűlés, az esztergomi és pesti egyidőben tartatnék, Eerdinándéra maguk helyett mást küldhetnek, de Pesten személyesen kell megjelenniük. Itt hivatva voltak ugyanazon előterjesztést tenni, mint Esztergomban, és felhívni a rendeket, hogy Ferdinándhoz csatlakozzanak, ki hazájuknak nagyobb segílyt, és tartósabb békét képes biztosítani, mint vetélytársa. ²⁾

Azonban a követek nem jelentek meg a pesti gyűlésen, attól tartván, hogy János párthívei körében nem lesznek teljes biztosságban. ³⁾ Egyébkint kétséges, vajjon ezen gyűlés megtartott-e? Kutforrásaink hallgatnak róla.

II.

Az 1532-iki év őszi hónapjaiban ⁴⁾ János király *Budára* hívta össze az ország rendéit. A nemesek, úgy látszik, elég

rondo Eletto d'Esì e ancora qui, credo partira domane al Rachos, che si fa a Peste, . . . congregate ad instantia del Vayvoda, cosi volendo questa Maiestà del Re de Romani.“ A nápolyi Farnese-levéltárban. ,

¹⁾ A császári utasítás Pestre menendő követekről szól, többes - számban. Az egyik Montfort, a másikat említi Campeggio említett levelében; „Dicessi, que la Maiestà Ccsarea manda don Pietro della Cava al prefato Rachos die Peste.“ Idézett helyen.

²⁾ A fönnobb, az esztergomi gyűlésnél, tárgyalta császári utasítás eredeti fogalmazata a bécsi t. levél.

³⁾ Ferdinánd király 1532. május 12-én. Prágából Mária királynénak írja: „Quant aux ambassadeurs, que sadicte maieste et moy auions enuoye en hongrie, ilz sont estez iusques aux confins, . . . mais ilz nont passe plus auant, pour le pen dapparence, quil y auoit de faire quelque chose, et aussi craignant, que y entrant trop auant, actendu quo les choses nestoient en bonne disposition, desplaisir ne lour fust fait a lour personnes.“ *Crévañál*, i. m. 78. 1.

⁴⁾ A hónapot, és napot nem vagyunk képesek meghatározni. Miután Gritti, ki ezen országgyűlést megnyitotta, 1532. tavaszán jött Magyarországra és 1533. marcziusban ismét távozott, az országgyűlésnek ezen időközben kellett megtartatni. *Szerényy* — ki ezen gyűlésről részletesen ír, — az időt, mikor tartatott meg, nem említi.

számosán jöttek össze; Erdélyből is jelentek meg követeik. ¹⁾

A gyűlést a ferencziek kolostorának egyik teremében *Gritti Alajos*, mint az ország kormányzója nyitotta meg. Olasz nyelven tartott megnyitó beszédében előadta, hogy az országot nagy veszélyek fenyegetik, melyeket egyedül ő maga képes elhárítani; a török pártfogásáról biztosíthatja a rendeket, sőt a Szeremség visszakapcsolását is kilátásba helyezheti; de miután Ferdinánd az ország birtokáról nem akar lemondani, fegyver hatalmával kell őt attól megfosztani. Felhívja a rendeket, hogy a hadi költségekre adót ajánljanak meg. Egyébként megnyugtatta őket aziránt, hogy bár ő maga idegen, az ország kormányában csak magyarokat fog alkalmazni.

Gritti beszédét *Dóczy János* tolmácsolta. A rendek körében élénk visszatetszést szült, hogy a gyűlölt idegen ragadja kezébe az ország kormányát. „A király nem gyermek, — mondák többen — forduljunk tehát ő hozzá!” *Bajoni* és *Bekényi* Jánoshoz küldettek, hogy megtudják akaratát.

A király, ki kényszerítve volt az általa is gyűlölt olasznak kegyeit keresni, a rendeket csillapítani igyekezett. „Jól tudjátok — így szólott a küldöttekhez — mikép szolgáltam én a hazának. Ti ellenben, bár négyszer esküvel fogadtatok nekem engedelmességet, ezt nem teljesítettétek. Háromszor árultak el, és ennek következményeit csak a török pártfogásával háríthattam el. Már pedig Gritti volt az, ki részünkre megnyerte a törököt; most tehát, miután ő kormányzótok, ő reá hallgassatok! ⁴ *Verbőc^y* is, kihez a rendek tanácsért folyamodtak, ugyanazon szellemben válaszolt. ²⁾

Hogy az őszi hónapokban tartatot, következtetjük azon körülményből, hogy Erdélyből ekkor küldettek, Gritti felhívása folytán Budára, követek. (Lásd a következő jegyzetet.)

¹⁾ A Kultsár Istvánfélc krónikában olvassuk: „1532. Grithy adót kér vala, és öszszel a királlyhoz négy követet bocsátanak Budára; a Maros mellől *Tamási Ferenczet*, Udvarhelyszékről *Bálint Gerebet*, Csíkból *Lázár Imrét*, Kezüiből Békés Adoriant.“ 10. 1. Kétségtelen, hogy ezen követ küldés és a Gritti által tartott budai gyűlés összefüggésben van.

²⁾ *Szerémy* munkája az egyetlen kútforrás, mely a budai országgyűlésről szól. Bár Szerémy gyakran alaptalan, piaci híreket

A gyűlés ezekután megajánlotta a Gritti által kívánt adót: a nemesek, nemnemesek és egyházak ingó birtokai értékének felerészét.¹⁾

vett fel munkájába, az mit ezen országgyűlésről elbeszél, *lényegében* magán viseli a hitelesség jellegét. „Iste dominus gubernátor — írja többi között — antequam dum abiret iter aduersum Turciam fecerat congregacionem magnam in Bude inter Hungaros optimates et inter nobiles Comitatum et ignobilibus. Quodcumque venissent, locum deputauerant in claustro Sancti Joannis Batiste. Et inter regnicolarum intrauit, et cum eo vicegubernator Docy Janus. Erigerat se inter Regnicolas Hungarie, et dicebat opjnionem suam sic, ac desiderium cordis sui: „Audiat dilecciones vestras, videtis vestrum in dies periculum venientem super vos seorso et deorso. Ego habeo bantum virtutem potestati mee, quod ad futurum, Deo adiuuante, edomare possum eos. Precipue quidem Cesarem Thurcarum leuiter, quamdiu viuet et regnat cum filiis suis, et post decessum eorum eritis in magna tranquillitate. Quia vobis non érit necesse bellicandi, et insulam regionis Sirmicnsis deliberabo vobis. Et deorso hostem nostrum Regem Ferdinandum volo edomere cum vii propriis meis. Ecce videtis domini mei Hungari, quod ego non habeo, et neque habere volo aaios in seruitutem vestrarum, solummodo Hungaros, quod si quis ex vestrum cogitaret falsam mihi proposicionem coram magnatibus vestris. Quia jam quod suscepi onus vestrum gerendi ac curam maximam do hac re predicto; sine expensa nil possumus facéré.“ Et iste verba domini gubernatoris erat Joannes Docy interpres; et iuxta ipsum semper astabat quasi Satan . . . Contra proposicionem iam dicti gubernatoris nostri Gritti, hie rumor incitata erat in regnicolis. Qui dicebant, quod demum non perfectum. (?) Qui autem dicebant: „Quod non esset durabilis in promissione sua, quia est aliena gens; qnomodo nobis esset fidelis?“ et sic de singulis diversiniode parabolabantur, ac demum non potuerunt quidquam facéré, velle nolle hoc postet quid vult. Alii dicebant: „Quod regem nos habemus; non est pucr, séd maturus homo; ergo vertamus ad eum. Quid vult Rex; quod si oportet ei obedire aut non; quia super nos petit respon.“ Et ad Regem miserunt duos legatos unum Bai jóm Benche, (alium) Bekey Benche ex nobiles. “

¹⁾, „NII aliud, non múltum — kívánt Gritti, folytatja Szerémy — séd exceptis magnatibus nobiles, et ignobiles, ac ecclesiam eciam; quilibet prenotati medientem rebus suis, utpatet de auro, de argento, de pecudibus, de quibus que sub se habét. Et iste sit exigator vicecomes quilibet de comitatu suo . . . Et post congregacionem absolutam, quemadmodum descriperat, itainceperat exigere.“ 316. l.

Erdélyi gyűlések 1531—1534.

I.

1531. elején Szeben, Hunyad, Vingart és Fogaras kivételével, egész Erdély János királynak hódolt. Ezen helyek között Szeben bírt legnagyobb fontossággal; de egyszersmind legerősebb ellenállást fejtett ki. János király, 1531. január 20-án kényszerítve látta magát három havi fegyverszünetet kötni a város lakóival.

Ennek tartama alatt erőt gyűjtött, hogy utóbb az ostromot sikerrel megindíthassa. Evégből marczius havában *Medgyesen* országgyűlést tartott, hol a székelyek 1500 fegyverest és némi pénzsegélyt ajánlottak meg. ¹⁾

II.

János király 1531. július első napjaiban *Medgyesen*, hol személyesen jelen volt, ismét tartott gyűlést. ²⁾ Ezen év végén

¹⁾ Mydonius, a Ferdinándpárti erdélyiek követe 1531. apríl 11-én Becsből írja Ferdinándnak: „Joannes Vayvoda fűit in Mcgies . . . Comitia cum Siculis et Saxonibus celcbravit, in cum finem, ut Cibinienses obsideret. Siculi obtulerunt aliquam summám pecuniarum et 1500 milites pro auxilio.“ Eredetije a bécsi t. lev.

²⁾ Benkő, János királynak egy 1531-iki június 8-án kelt oklevélből a következő helyet idézi: „Nosque una cum universis Regnicolis, videlicet Nobilibus, Siculis trium generum, et Saxonibus in dicta Congregatione generáli (Medgyesini habita) existentibus, sic et taliter sententionaliter et judicialiter decrevimus, quod nequaquam ipsa Sedes Sz. Miklósvára autefatae Sedi Sepsi annectí possit, vei aliquo jure eidem subjacere debeat, séd solius libertate, quam babérét, perdurare deberet.“ (Milkovia. II. 127, 1.)

szintén tartatott Erdélyben gyűlés, a melyről azonban közelebbi részleteket nem ismerünk. ¹⁾

III.

Gritti Alajos, kit János király Magyarország kormányzójává nevezett, 1532. július 14-ére *Visdknára* gyűlést hirdetett ²⁾, a melyről azonban részleteket nem ismerünk.

IV.

János király az erdélyi rendeket, 1533 február 23-án Budáról kelt levelei által, márczius 10-én *Medgycsen* tartandó gyűlésre hívta meg, hová Pöstyény Gergely országbírót rendelte biztosává, A meghívólevél csak általános kifejezéssel „az ország súlyos szükségeit“ említi mint a gyűlés összehívásának' okát. ⁸⁾ Egyébkint a gyűlés lefolyásáról semmit sem tudunk.

V.

Ugyanazon év szeptember havában Ferdinand erdélyi hívei kísérletet akartak tenni János király hatalmának megingatására, s c végből gyűlést szándékoztak hirdetni. Tervüket Gerendi Miklós erdélyi püspök által bejelentették Ferdinándnak. Ez azonban nem helyeselte azt, s nem tartotta az idő-

¹⁾ Ezen gyűlésről az egyetlen adatot *Herber stein* és *Beck* k. biztosok 1532. január 11-iki, Ferdinand királyhoz intézett levelében, bírjuk. Elbeszélvén, hogy a bajor fejedelem követe járt János királynál, ki őt biztosította, hogy Ferdinánd a német birodalomból segílyt nem várhat, hozzáteszi: „Solches sey nit allain auf dem gchaltnen Conuent (Kenésén), sonndern *azich in Sibenburghen auf ainem Lannd* tag, den der Januscli neulich dasclbst gehalten, fürgetragen worden.*“ A levél eredetije a bécsi t. lev.

²⁾ *Kővári László*. Erdély Történ. III. 35. 1.

³⁾ A Brassó városához intézett meghívólevél eredetije a város levéltárában.

pontot alkalmasnak ellenséges fellépésre, miután épen ezidőben, a Konstantinápolyban megkezdett békealkudozások kedvező eredményt ígértek. Emiatt a király felhívta Thurzó Elek országbírót és Szalaházy magyar cancellárt, hogy befolyásukkal az erdélyi gyűlés megtartását megakadályozni igyekezzenek. *)

VI.

A szultán 1534 elején *Gritti Alajost* Magyarországba küldötte, hogy itt a két ellenkirály között a békét létrehozza. Útját Erdélyen át vette. Ide előre küldötte fiát Antalt. Ez ápríl 6-án *Tordára* érkezett s *Dóczy János* kincstárnok által összehívatta az erdélyi rendeket, kikkel atyjának fogadtatása iránt tanácskozott. E gyűlésen a rendek *Kun Gotthárdot* Erdély főkapitányává választották. ²⁾

VII.

1534. május második felében az erdélyi rendek *Kolozsvárt* készültek gyűlést tartani, hogy itt *Laszky Jeromosnak*, a János király által kinevezett vajdának hódolatukat mutassák be. Vájjon megtartatott-e a gyűlés, nem tudjuk meghatározni. ³⁾

¹⁾ Az 1533. szeptember 9-én Thurzó Elekhez intézett k. rendelet eredeti fogalmazata a bécsi t. levélt.

²⁾ Tarvisini Museo Ágoston, *Gritti* Antalnak kísérője, naplójában iija: „Secunda die Pasche . . . Tordam . . . pervenimus. Hic X. aut XII. diebus, aut forte XV. commorati sumus, ex quo D. Dozzi et D. Ant. Diétám cum Transylvanis habuerunt pro aduentu Dni Gubernátorig, cui interfuerunt principales ac praecipui proceres Transylvanie republica, qui fűit D. Gottardus Chun, quibusdam conditionibus et stipendio adjectis.“ *Kiadta e naplót Nagy Iván.* Magyar Történelmi Tár. III. 64. 1.

³⁾ *Laszky János* 1534. május 22-én *Késmárkról* jelenti a lengyel cancellárnak, hogy bátyjától május 11-én *Kolozsvár* közelében írt levelet vett, „cui — úgymond — ordines omnes Transylvanienses miserunt rursus obvian virum inter ipsos non postremi nominis, de ipsius ad se adventu gratulandum, séd ad ipsum ad Coloswar omnes

VIII.

Gritti Alajos erőszakos fellépése Erdélyben, majd megöletése 1534 szeptember végnapjaiban, komoly zavarokat idézett elő, és János király koronáját is veszélybe ejtette. Ez ennek következtében személyesen készült Erdélybe utazni, és október 18-ára Tortóra gyűlést hirdetett,^{x)} melynek határnapját utóbb tíz nappal későbbre halasztotta.²⁾

A gyűlés október 28-án tartott meg. János király itt, a rendek kívánságának engedve, *Majláth Istvánt* nevezte vajdává, ki Gritti megöletése miatt nagy tekintélynek és népszerűségnek Örvendett.³⁾ A gyűlés Tömöri Miklóst, Lázár Jánost és Hegyes Mihályt az, állhatatosan Ferdin ándhoz ragaszkodó szebeniekhez követségbe küldötte, hogy azokat felhívja, miszerint János királynak hódoljanak meg. Azonban e felhívás ekkor eredménytelen maradt.

conventuros, et pro debito officioque suo ipsum tamquam voievodam OSHC excepturos.“ (Az „Acta Tomiciana“ kiadatlan IX. kötetében, a pétervári cs. könyvtárban.)

¹⁾ A Brassó városához intézett meghívólevél eredetije a város levéltárában.

²⁾ Wese lundeni érsek 1534. november 3-án Becsből V. Károlynak jelenti: „Transylvani statuerunt vayuode locum et tempos conueniendi et celebrandi diétám, presente populo, ut moris est patrie; wayuoda veró et locum pro arbitrio mutauit et alium elegit, similiter et tempos prorogavit.“ (Brüsseli Okmánytár. I. 226. 1.) — *Laszky János* pedig a lengyel cancellárnak írja: „Indicta sunt ad testúm Simonis et Jude comitia in Hermerschtat.“ (Acta Tomiciana.)

³⁾ A Kulcsár-féle krónikában olvassuk: „János király bejövö szent Simon apostol napján, Thordán gyűlést hirdetö mind az három nemzetnek és a vajdaságot Mayláthnak adá.“ 11. 1.

XXII.

Horvát- és tótországi gyűlések 1531-1534.

I.

A horvátországi rendek az 1530-ik év február havában tartott gyűlésük ^{x)} után, még ugyanazon év június 4-én ²⁾ és karácsony ünnepein is tartottak gyűléseket *Varasclon*, hová Batthyáni Ferencz hívta őket össze. A tanácskozní ány ok eredményéről csak annyit tudunk, hogy némi adót ajánlottak meg Ferdinand királynak. ⁸⁾

¹⁾ L. fönnebb a 297. lapon.

²⁾ *Batthyáni Ferencz* Katzianer *János* k. főkapitánynak 1530. május 30-án Greben várából írja: „Celebrabimus die sabbati venture Varasclini quandam Diaetam, quae do necessitate erat celebranda, quam tribus diebus perficieinus post sese scquentibus.“ *Kerchelich*. De regno DalmatiaeCroatiae et Slavoniae notitiae praeliminares. 356. 1.

³⁾ *Torqaatus János* corbaviai gróf 1531. június 17-én Novigradból Katzianer Jánosnak írja: „Audiuimus Dominum Ungnadium et plures . . . conqueri, qualiter nos aliquas taxas scu dicas illicitas super regnum Suae Majestatis iniposuimus . . . Ipsi soli regnicolae deputauerunt festis natalitiis, ut quod est intra Calopum et Sauam a quolibet jobagione dare debeant . . . Dum Congrcgatio Varasclini erat, dominos et regnieolas D. Franciscus de Batthyan, et nos ac D. Ludouicus Pekry exorauünus, ut aliquo subsidio nos prouiderent; quia vidimus, ut regia majestas pluribus negotiis nobis pro nunc prouidere non possit. Ipsi omnes beneuole omnibus nobis tribus, secundum antiquum regestrum de quolibet fumo per unum florum proniiserunt.“ *Kerchelich*. i. m. 546. 1.

II.

1531. július 18-án a horvátországi rendek ismét tartottak — hol, nem tudjuk — gyűlést, melyből *Literatus Márton* Ferdinand királyhoz követül küldöttek.

Általa aggodalmaikat tolmácsolták, amiatt, hogy a János királylyal kötött fegyverszünet oklevelében Horvátország nincs névszerint megemlítve, minélfogva attól tartottak, hogy a fegyverszünet előnyeiből ki lesznek zárva. Emellett újólag sürgették a tett hadiszolgálataikért járó díj kifizetését.¹⁾

A király sietett őket megnyugtatni, azon kijelentéssel, hogy miután a fegyverszünet összes birtokaira és alattvalóira terjeszkedik ki, Horvátország és lakói természetesen bele vannak foglalva. A fizetéseket illetőleg tudatta, hogy biztosai Lőrincz napján megjelennek körükben, hogy a számadásokat elkészítsék és kiegyenlítsék.²⁾

III.

Corbámai János gróf horvátországi bán 1531 nyarán kimúlt. Ferdinánd király nem töltötte be az ekként megürült báni méltóságot, hanem *Tuszkánicki András* knini püspököt, ugyanazon év augusztus 27-én báni helytartóvá nevezte.³⁾

Ez azonnal összehívta a horvátországi rendeket. Azonban a hatalmasabb urak nem jelentek meg, és vonakodtak meghajolni a báni helytartó tekintélye előtt, kinek kinevezetésében, illetőleg a báni méltóság be nem töltésében, sérelmet láttak. A rendek emiatt azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy olyan helytartót küldjön hozzájuk, ki képes legyen az ellenszegülőket megtörni. Egyúttal előadták panaszait a török hadak pusztításai és némely magán sérelmek miatt, melyeknek megszüntetését kérték.⁴⁾

¹⁾ A felirat nem ismeretes. Tartalmát a k. leirat ismerteti.

²⁾ Az 1531. augusztus 8-án Linczbén kelt leirat fogalmazata a bécsi t. levél.

³⁾ Közli *Kercheliéh.* i. m. 338. 1.

⁴⁾ A horvátországi rendek dátum nélküli felterjesztésének eredeti fogalmazata a bécsi t. levéltárban. (Ez az 1535-ik évi iratok)

IV.

Ferdinand király 1532 nyarán *Joseflch Ferenc* zengi püspököt Horvátországba küldötte, hogy ott pártját a hűségben megerősíteni, s azokat, kik János királyhoz csatlakoztak, ettől elvonni igyekezzék, és a felmerült viszályokat lecsillapítsa.¹⁾

A püspök a horvátországi rendeket augusztus 24-re Klodusára hívta egybe. Bemutatta V. Károly és Ferdinánd leveleit, melyeknek átadásával megbízott, és előterjesztette a király kívánatait.

Megjelenése kedvező hatást gyakorolt a rendek hangulatára. „Ha a püspök úr — írják azok — éppen alkalmas időben, a viszályok zivatarainak közepette, nem jelenik meg körünkben; ha jelenléte és tapintata által a közöttünk keletkezett visszavonásokat és egyenetlenségeket meg nem szünteti: ezen szert ucsétlen tartományt nagy veszedelem érhetne volna.“²⁾

Λ püspök kevéssel utóbb még egy második gyűlést is tartott.³⁾

közö van helyezve; azonban tartalma, óskülönösen azon körülmény, hogy Corbáviai János mint nem rég elhunyt, és idősb Zrínyi Miklós mint élő említettik, kétségtelenné teszi, hogy 1531-ben szerkesztetek.)

¹⁾ Frangepán György 1533. július 25-én Czettinből, a királynak írja: „Accepi liter.is Vestre Majestatis, in quibus continebatur, quod *dum anno superiors* Franciscum Jozephyth Episcopum Segnicensem, ut fideles snbditos in obedientia confirmaret, rebelles verő, si qui forent, in partom Sacre Vestre Majestatis adducere conarctnr . . .“ Eredetije a bécsi t. lev.

²⁾ A horvátországi rendeknek 1532. augusztus 24-én a k. cancellárhoz intézett irata a bécsi t. lev.

³⁾ Frangepán György fönnebb idézett levelében írja: „Majestatem Vestram veraciter reddo certiore, quod *dum anno superiors* prefatus Dominus Episcopus, ex parte Vestre Majestatis, ad hoc Regnum nostrum Croacic venisset, *liinis Congregacionibus suis*, una cum aliis Dominis semper interfui; . . . sęd tani publice, quam private semper pro suo posse nos monuit et animavit ad Vestre Majestatis servicia.“ Eredetije a bécsi t. lev.

V.

Ferdinand Jozefich eljárásával vem volt megelegetve. Ellenségei ugyanis be vádolták őt, hogy az általa tartott gyűléseken János király érdekében működött.

Ferdinand emiatt a horvát- és tótországi rendeknek 1533. június 8-ára Zágrábba gyűlést hirdetett, és biztosokat rendelt — az egyik *Keglevich Péter* volt, kik a tárgyalásokat vezessék és a zengi püspök hűtlensége iránt nyomozásokat eszközjenek ¹⁾ A püspököt is felhívta, hogy a gyűlésen jelenjék meg. Ez ártatlanságát hangsúlyozva, késznek nyilatkozott engedelmeskedni; de költségért folyamodott, hogy a gyűlésre utazhassák és a védelmére szükséges intézkedéseket megtehesse; egyúttal óhajtotta, hogy a király mindazon urakhoz és nemesekhez, kik a gyűlésen nem fognak megjelenni, nyílt rendeletet állítson ki, mely által köteleztessenek az ellene emelt vád tárgyában írásban nyilatkozni. ²⁾ A király az utóbbi óhajtásnak eleget tett. ³⁾

A gyűlés csak június 24-én tartatott meg, *Keglevich Péter* elnöklete alatt. Mindenekelőtt felolvastatott a királyi levél, melyben a rendek felhivatnak, hogy a zengi püspök ellen emelt vád alaposága vagy alaptalansága iránt nyilatkozzanak. Ezután felállott maga *Jozefich Ferencz* zengi püspök, és három-

¹⁾ A királyi biztosok egyikéhez intézett levelet *Pray* Kollár kézírataiból közli. *Annales*. V. 263. 1.

²⁾ A zengi püspök a királyhoz intézett, dátum nélküli levelében írja: „*Heti habui responsum a8. M. V. ..., qualiter S. M. V. dedisset commissionem suis commissariis, ut ad dietám, de in regno Croatia celebrabitur, a statibus eius regni inquiring de negotiis et loquelis meis, et ut ergo interessé et ibidem comparere teneat, quod quam libentissimie faciam. S. tamen M. V. dignetur mihi de necessariis prouiderc expensis . . . nam aliter S. M. nec diete interessé, nec manerc, nec aliquo ire possum . . . Preterea S. M., quia plures domini et nobiles interfuerunt tune, etiam ex hungaris, cum M. V. nuntium agerejn, qui huius diete non intererunt, multi etiam de regno . . . non solent personaliter venire, séd aliquem ex suis mittere . . .*“ Eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

³⁾ A királyi rendelet fogalmaz ata, a püspök fönnebb idézett levelének hátlapjára van írva.

szór egymásután kérdést intézett a jelenlevőkhöz: vajjon van-e tudomásuk arról, hogy akként járt el, mint a királynál vádolják? *JBlágay István* nyilatkozott legelőbb, de kiterőleg. Ennekfolytán a püspök felszólította *Keglevich Pétert*, bogy intse a rendeket határozott nyilatkozásra. *Keglevich* megtette ezt. Szavait hosszas hallgatás követte, melyet végre *Pysach György zágrábmegyei szolgabíró* szakított meg. „En, püspök uram — így szólott — semmi rosszat nem tudok uraságod felől.⁴⁴ És senki sem találkozott, ki ellenmondott volna. Mire az urak és nemesek *Írásbéli* bizonyítványokat állítottak ki a püspök ártatlanságáról, s azokat megküldötték a királynak. ¹⁾ ·

VI.

1533. szeptember 8-án a tótországi rendek ismét gyűlést tartottak *Zágrábben*. Innen feliratot intéztek *Ferdinándhoz*, kinek figyelmét felhívták *János király* tevékenységére, melyet a tótországi rendek megnyerése körül kifejt, és azon zaklatásokra, melyeknek az ő részéről *Ferdinand* hívei ki vannak téve. *Ferdinánd* szeptember 25-ikén kelt válasziratában kiemelte, hogy a török szultánnal folyamatban levő békealkudozások visszatartják ugyan őt az ellenséges fellépéstől; mindazáltal mindent megteendő, mi híveinek védelmére szükséges, és már is utasította *Katzianer János főkapitányt*, hogy a megfelelő intézkedéseket tegye meg. ²⁾

VII.

Ugyanazon év (1533) október II-én *Thopozkán* gyűltek egybe a horvátországi rendek, és *Ferdinánd királyhoz* intézett előterjesztésükben panaszt emeltek, egy *Rusnovich Péter* nevű horvátországi nemes hatalmaskodásai ellen, felkérvén a királyt, hogy ezeknek megszüntetéséről gondoskodjék. ³⁾

¹⁾ *Keglevich Péternek* és másoknak a gyűlésről szóló, a királyhoz intézett jelentéseiből készült kivonat, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

²⁾ A k. válaszirat eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

³⁾ A felirat eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

VIII.

Az 1534-ik évben a horvátországi rendek két gyűlést tartottak. Az egyiket november 30-an *Rippach* várában, hová Keglevich Péter hívta őket össze, hogy velük ezen vár erődítményeinek helyreállítása tárgyában tanácskozzék. ¹⁾ Ezek értesülvén, hogy az ő nevükben, bizonyos urak azon kérelemmel fordultak Ferdinánd királyhoz, engedné meg, hogy a horvátországi rendek maguk, saját kebelükből választhassanak bánt; ²⁾ siettek a királyt biztosítani, hogy ez tudtuk és meghatalmazásuk nélkül történt, és hogy ők bizalommal várják a királytól a báni méltóság betöltését.³⁾

IX.

Az év utolsó napján *Zágrábbali* gyűltek össze a horvátországi rendek, és *Zimych Györgyöt* küldöttek követségbe Ferdinándhoz, hogy kérelmeiket és panaszait a trón zsámolyánál tolmácsolja. ⁴⁾

¹⁾ Keglevich Péter 1534. november 30-án Rippach várából írja Ferdinándnak: „Hysce diebus, quibus jam hie in seruicio V. Mtis in ciuitate eiusdem Ryppach . . . pro fortificanda et munienda ipsa ciuitate . . . cum fidelibus V. Mtis videlicet universitate nobilium eiusdem regni, fuerim . . .“ Eredetije ugyanott.

²⁾ Corbáviai János grófnak 1531 nyarán bekövetkezett halála óta a báni méltóság üresedésben volt.

³⁾ A horvátországi rendek 1534. november 30-án kelt felterjesztésének eredetije a bécsi t. levél-

⁴⁾ A december 31-én kelt irat, melyben a királyt Zimych küldetéséről értesítik, a bécsi cs. és k. t. levéltárban.

XXIII.

A nagyszombati és pozsonyi országgyűlések 1535-ben.

I.

Ferdinand király, az 1532-ik év szent György napján tartott pozsonyi országgyűlés eredménytelen feloszlása után, három éven át nem hívta össze az ország rendéit.

Szulejmán harmadik magyarországi hadjárata (1532) alkalmával sikerült ugyan neki a császártól, a német birodalom- és saját Örökös tartományaiából jelentékeny haderőt gyűjteni egybe; azonban ez a török sereg elvonulása után rögtön szétoszlott, anélkül, hogy a törökkel megütközött, vagy Ferdinándnak János király leküzdésére segílyt nyújtott volna. Ferdinánd ezután békealkudozásokat kezdett a szultánnal, melyek eredményre vezettek; a János királylyal több ízben megújított tárgyalások nem vezettek ugyan állandó békére; de 1534. augusztus 21-én fegyverszünetre lépett vele.

Ezalatt az ország belső bajai és sérelmei orvosolatlanul maradtak; sőt mindinkább növekedtek. A magyar urak emiatt ismételve sürgették az országgyűlés összehívását; annál inkább, mert az országgyűlések, melyek a mohácsi vészt követő években tartattak, az ország védelméről, a török és János király elleni hadjáratokról intézkedtek ugyan, de elmulasztották az ország kormányzati, törvénykezési viszonyait az új helyzet igényei szerint szabályozni. Ferdinand 1535. nyarán teljesítette kérésüket. Október 4-ére *Nagyszombatba* hívta egybe a rendeket, akként, hogy a főpapok, zászlósok és urak személyesen jelenjenek meg, a nemesek pedig követeket küldjenek. ¹⁾

¹⁾ Meghívólevelet nem ismerünk. A nemesség felierjesztésében

Azonban, miután a k. meghívólevelek későn küldettek szét, mind a főrendek, mind az alsó nemesség soraiból kevesen jelentek meg. ¹⁾

A gyűlést Thurzó Elek királyi helytartó nyitotta meg, október 10-ike táján. ²⁾ Előadta, hogy a király élénk fájdalommal volt tanúja azon szenvedéseknek, melyeket a törökök és a belviszályok az országnak okoztak, s melyeknek elhárítása mindig kiváló tárgyat képezte gondoskodásának. Bebizonyította ezt azon áldozatok által, melyeket a szultán két utóbbi hadjárata alkalmával, az ország védelme érdekében, hozott. Ezentúl is mindent megteend, hogy az ország a törökök pusztításaitól és a belviszályoktól megszabadulván, régi szabadságába visszaállíttassák. Ezt békés utón reméli elérhetni; de ha nem érne őzeit, biztosan számíthat a császár és a többi keresztény uralkodók hathatós segélyezésére. Ezalatt pedig mit sem fog elmulasztani a belnyugalom helyre állítás ára; s avégből hívta össze a jelen országgyűlést, hogy a rendek közreműködését is igénybe vegye. ³⁾

Azonban a rendek, mivel—mint említettük—csekély számban jelentek meg, nem érezték magukat feljogosítva az ország fontos érdekeiről határozni. Az alsó nemesség azon kéréssel fordult tehát a királyhoz, hogy november 30-ára, Pozsonyba, vagy Nagyszombatba ismét hívja össze az országgyűlést, s jelenjék meg ott személyesen. „Felségednek ezen kegyelmére nem vagyunk méltatlanok; érdemeket szereztünk arra hűségünk

olvassuk: „Mandaverat M. V., ut in hac diéta vniuersi domini prelati, Barones, proceresque viritim, ex singulis autem Comitatus Mujestatis Vestre fidelibus, de ordine nobilium ex pocioribus certo numero electi convenirent.“ Hogy október 4-ére hivattak egybe, tudjuk Sperfogel lőcsei krónikájából: „Pro festo Francisci indixerat Ferdinandus Diaetam Tyrnaviam.“ Wagner. Analecta. II. 180. 1.

¹⁾ Ezt említi a nemesség felterjesztése: „Tam domini ex utroque ordine, quam ociam nos, pauci admodum conveneramus.“ És Sperfogel: „Paucis admodum comparentibus soluta est.“

²⁾ Hogy a gyűlés nem nyitott meg október 4-én, következtetjük azon körülményből, hogy Várday esztergomi érsek csak október 14-én tesz jelentést a királynak a gyűlés lefolyásáról.

³⁾ A k. helytartó előadását resumálja az alsó nemesség felterjesztése.

és ragaszkodásunk által, melyet felséged iránt az elmúlt években tanúsítottunk és most is tanúsítunk, annyira, hogy nem haboztunk felséged érdekében az atya fia, a fiú atyja, testvér testvére, és barát barátja ellen küzdeni!¹ Es ez alkalommal is tényleg óhajtották hűségüket kitüntetni: minden jobbágytelek után egy forintnyi adót ajánlottak meg, és készeknek nyilatkoztak életüket és összes vagyonukat feláldozni.

Egyúttal czélszerűnek látták sérelmeiket azonnal előterjeszteni. Az alsó nemesség, különösen háromra irányozta a király figyelmét: a királyi hadak kicsapongásaira, némely urak hatalmaskodásaira, és arra, hogy a magyar érczpenz az ausztriai tartományokból kitiltatott. Továbbá kérték, hogy Esztergomban és a többi végvárakban rendeljen őrcsapatokat; állítsa vissza Tórországból a megzavart rendet; ne engedjen senkit az ország határain kívül levő törvényszék elé idéztetni; szüntesse meg az esztergomi és komáromi kapitányok által felállított vámokat, és tiltsa el Csernohorskyt (Sáros és Szepes megyékben) önkényes adók kivetésétől; teljesítse a felvidéki megyéknek tett Ígéreteit; hagyja meg a szarvaskői kapitánynak, hogy hadait ne élmezze mások birtokaiból; a béketárgyalások vezetésére nevezendő biztosai sorába két magyar nemest is rendeljen; parancsolja meg, hogy mindazok, kik híveinek birtokait erőszakosan lefoglalták, ezeket még a jövő országgyűlés előtt bocsássák vissza. *)

A főrendek csatlakoztak az alsó nemesség kérelmeihez, és kijelentették, hogy szintén elfogadják az általuk megajánlott adót; de hozzátették, hogy ha a király az újabb országgyűlést nem hívja egybe, nem lesznek képesek az adót tetteleg behajtani. Az uralkodó bajokat négy okra vezették vissza, ezek: a töröknek nagy hatalma, mely már az ország szívéig ér; az ország megosztása; a párt viszályok kíséretében járó számtalan hatalmaskodások; végre a törvénykezés szünetelése. A főrendek egyébkint nem vádolják a királyt, sőt elismerik, hogy trónra lépte óta minden lehető megtett, de az ellenségnek túlnyomó hatalma és saját belviszályaik gátolták meg az ország

¹) Az alsó nemesség fel terjesztésének egykorú másolata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

felszabadítását; hálásan bevallják azt is, hogy az δ és a császár segélye nélkül, a szultánnak az ország meghódítása bizonyosan sikerült volna. „Hálát adunk Istennek, hogy oly uralkodót adott nekünk, ki bölcseségével és hatalmával elhárította a hazánkat és az egész kereszténységet fenyegető veszedelmet, mit vérünk ontásával és életünk feláldozásával fogunk felszednek meghálálni.⁴⁴ -

Továbbá, megjegyezvén, hogy a pártokra oszlott ország nem állhat fon, kéri a királyt, igyekezzék az ország egységét visszaállítani, s ha a békealkudozások meghiúsulnának, vegye igénybe a fegyver hatalmát. Végre esedeznek, hogy nyolcz évi távoliet után, jöjjon ismét hű rendei körébe; megjelenésétől mind saját, mind az ország érdekeire lényeges eredményeket várnak.¹⁾

A főrendek és nemesek követeket küldöttek Bécsbe, hogy a királynak a gyűlés határozatait, kívánatait és panaszait előterjesszék és válaszát átvegyék.²⁾

Várdaj Pál esztergomi érsek sietett Ferdinándot felkérni, hogy az országgyűlés küldötteit fogadja kegyesen, azoknak legalább a két legfontosabb kérdés: a jövő országgyűlés és az érczpénz tárgyában, élő szóval válaszoljon, és kérelmeiknek teljesítését ígérje meg; egyúttal tüzetes javaslatot küldött át, mikép kelljen a királyi választ szerkeszteni.³⁾

A király az előterjesztett panaszokra és kívánatokra a következő módon válaszolt. Ő hadainak többször, és pedig súlyos büntetések terhe alatt, megparancsolta, hogy kártételektől, hatalmaskodásoktól tartózkodjanak; mivel azonban ennek daczára több kihágás történt, a katonaság létszámát leszállította, és kellő intézkedéseket tett, hogy további kicsapongásoknak elejét vegye. Továbbá, jól tudja, mily lényeges előnyök származnának Magyarországra és a szomszéd tartományokra,

¹⁾ A főrendek felterjesztésének egykorú másolata ugyanott.

²⁾ Ezt *Várdaj* említi október 14-cn a királyhoz intézett levelében. Egyébkint a nemesség előterjesztésének zárszavai is utalnak erre: „Dignetur nos optata relacione remittere graciouse.⁴⁴

³⁾ *Várdaj*nak október 14-én kelt levele és ahoz mellékelt javaslata a bécsi cs. és k. t. levéltárban.

ha Magyarországon jó értékű ércpénz veretnék, melyet a külföldön is nehézség nélkül fogadnának el; ezen okból kezdett ő Becsben veretni magyar ércpénzt. Nem kételkedik aziránt, hogy az ország rendei is képesek lennének ellenőrizni az ércpénz verését, ha ezt az elhatalmasodott belzavarok nem akadályoznák; így azonban megtörtént, hogy csekély értékkel bíró, vagy teljesen hamisított pénzek hoztak forgalomba, miáltal sokan, főleg Alsó-Ausztriában, megkárosítottak. Emiatt az alsó-ausztriai rendek felkérték, hogy a magyar ércpénz behozatalát tiltsa el, mit ő egyik közelebb tartott tartományi gyűlésen meg is tett; annál inkább, mert ezt a német birodalom fejedelmeivel, az ércpénz tárgyában kötött szerződés is követelte. Ezekután, bár Magyarország érdekeit nem kevésbé viseli szíven, mint többi tartományainak jólétét, a rendek kívánatának, a magyar ércpénz tárgyában kiadott rendelet visszavonását illetőleg, nem tehet eleget. Mindazáltal a német birodalom fejedelménél és örökös tartományaiban oda fog működni, hogy Magyarországgal, ha itt az ércpénz tartalma és értéke kellően megállapíttatik, az ércpénz elfogadása iránt egység jöjjön létre, a mi nemcsak Magyarországra, hanem a német birodalom- és ausztriai tartományokra nézve is, melyek Magyarországgal szoros kereskedelmi viszonyban állanak, előnyös leend. Ez azonban mindaddig nem remélhető, míg Magyarországon, mindenki tetszése szerint verethet pénzt, és a pénzhamisítók a törvényekben meghatározott büntetést kikerülik. Gondoskodjanak tehát a magyar rendek arról, hogy az ország bajai valahára orvosoltassanak, hogy a királyon kívül más senki pénzt ne verethessen, hogy végre azok, kik ez ellen vétének, kérlelheti énl büntetessenek. Ezáltal nagy mértékben elő fogják mozdítani hazájuk javát.

A király továbbá ígéri, hogy Esztergomban és más alkalmas pontokon kellő őrcsapatokat fog elhelyezni; a báni méltóság betöltése iránt már tárgyalásokat folytat; az igazság kiszolgáltatásáról a rendekkel tanácskozni fog. De jogosulatlannak tartja a rendek azon kívánatát, hogy magyarok ne tartozzanak az országhatárain kívül levő bíró előtt megjelenni; miután felségi jogaihoz tartozik az, hogy mint legfőbb bíró a peres feleket maga elé, udvarába idézhesse; és gyakran

a peres ügyek természete is igényeli, hogy azok közvetlenül a király elé terjesztessenek.

A vámokra nézve, melyek miatt a rendek panaszt emelnek, kinyilatkoztatja a király, hogy ő azokat nem az ország és a rendek sérelmére vagy hátrányára, hanem mindig javára és biztonsága érdekében, hozta be. Névszerint az esztergomi vámot avégből állította fél, hogy megakadályozza a gabonának az ellenség általi elszállítását, és hogy a vám jövedelmeit az esztergomi vár fentartására fordítsa. Egyébkint, ha a rendek ki tudják mutatni, hogy e vámok reájuk nézve károsak, kész azokat megszüntetni.

A felvidéki megyék felterjesztett kívánatait teljesíteni. A szarvaskői kapitánynak megparancsolja, hogy hadaival a birtokosoknak ne legyen terhére. A rendek azon kéréséről, hogy a béketárgyalások alkalmával két magyar nemest is nevezzen biztosai közé, maga idején megemlékezik. Aziránt, mikép kelljen fellépni azok ellen, kik mások birtokait erőszakosan elfoglalták, a rendek javaslatait kéri ki. Végre intézkedni fog, hogy némely urak önkényesen adókkal ne terheljék a népet.

II.

A király ezen válasziratban nem érintette a főrendek és a nemesség azon kérelmét, hogy az országgyűlést szent András napjára hívja össze. Ugyanis a válasziratnak valószínűleg ezen országgyűlésen kellett fél olvastatni a, melyet, október 25-én kelt levelei által, nem sz. András napjára, hanem tizenegy nappal előbbre, szent Erzsébet napjára (1535. november 19) Pozsonyba hívott egybe. ²⁾ A királyt arra, hogy a rendek kívánatát ily

1) A királyi válasz úgy látszik két külön példányban küldetett meg a főrendeknek és az alsó nemességnek. Ugyanis a bécsi t. levéltárban két példányban van meg; az egyiknek felirata: „Responsum ad gravamina nobilium“⁴ A másiké: „Responsa ad petita dominorum Prelatoruin et Baronum Hungarie.“ Egyébkint a két példány teljesen egyenlő. Valószínű, hogy e k. válasz a következő pozsonyi országgyűlésen mulattatott be. Utal erre a következő hely: „Maiestas Regia in *presenti congregatione* „consultabit.“

2) A Soprony városához intézett meghívólevelet közli *Kovachich*. Supplementum. III. 159. 1.

gyorsan teljesítse, nemcsak tanácsosainak kérelmei bírták rá, hanem főleg a rendek egy részének fenyegető magatartása, melyből többen jósolhatni vélték, hogy ha Ferdinand nem jelenik meg személyesen az országgyűlésen, hívei átpártolnak János királyhoz. ¹⁾

A király az országgyűlés megnyitása előtt, több főpapat és főurat Bécsbe hívott meg, hogy velük a pozsonyi országgyűlésen követendő eljárás iránt tanácskozzék. ²⁾ Azon javaslatok közül, melyeket a megjelent tanácsosok bemutatnak, *Várday Pál* esztergomi érsekét ismerjük.

Ez ajánlotta, hogy a király személyesen utazzék le Pozsonyba; és míg ezt megteheti, bízson meg néhány főpapat és főurat, hogy nevében mind a főrendeket, mind a nemességet üdvözöljék, és kívánatait terjeszszék elő.

A prímás nézete szerint, a királynak főleg az országban eláradott zavarok, hatalmaskodások és erőszakos tettek megszüntetésére kellett fordítani figyelmét. Ez irányban legczél-szerűbbnek látta, hogy a király, miként egyéb országaiban is tette, Magyar országban állandó helytartótanácsot állítson fel, mely távollétében, az ő nevében az ország szabadságának védelméről és fentartásáról, az igazság kiszolgáltatásáról, a hatalmaskodások megszüntetéséről, és általán az ország minden érdekeiről gondoskodnék. Egyúttal sürgetően szükségesnek mondotta egy országos törvényszék szervezését.

Végre javasolta, hogy a király a rendeket segély megajánlására hívja fel. ³⁾

Ezalatt, bár a meghívólevelek szétküldése és a gyűlés határnapja közötti idő, tekintve a közlekedésnek, főleg az őszi

¹⁾ Sperfogel lőcsei krónikájában 1535-re feljegyzi: „Praesumitur a quibusdam, quod si Ferdinandus ad dietam non venerit. . . Joannes Zápolya manebit Rex. Quod Deus avertat.“ *Wagner. Analecta Scepusii*. II. 180. 1.

²⁾ *Batthyáni Ferencz* 1535. november 17-én Kőszegről Ferdinand királyhoz intézett levelében jelenti, hogy miután a k.*rendeletet későn vette, nem jelenhetik meg Bécsben. (Eredetije a bécsi t. levéltárban.)

³⁾ *Várday Pál* felterjesztésének eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

évszakban, nehézségeit, igen rövid vala: ¹⁾ november végső napjaiban a rendek nagy számban voltak együtt. A megjelent urak és nemesek számát négyszázra tették. A városok is küldöttek követeket. ²⁾

A király, miként maga monda, nagyszámú fontos ügyek tárgyalása által el lévén foglalva — bár a rendek Thurzó Elek vezetése alatt, kétízben küldöttséget bocsátottak hozzá, mely megjelenését sürgette,—nem jött Pozsonyba; hanem óhajtotta, hogy a rendek utazzanak fel Bécsbe; és a biztosoknak, kiket Pozsonyba küldött, ³⁾ feladatuk volt a rendeket reábirni, hogy a király ezen kívánatát teljesítsék, és az országgyűlést Bécsben tartsák meg. Többen a nemesség köréből vonakodtak ugyan engedelmeskedni, de a rendek jelentékeny része meghódolt a király akaratának, és november vége felé Bécsbe ment. ⁴⁾

Itt a k. biztosok egyike a következő — Várday érsek javaslatai alapján szerkesztett — előadással nyitotta meg a gyűlést. .

„0 felsege a romai király, Magyar-es Csehország királya, legkegyelmesebb urunk, kedvesen fogadja az ő felsége által magához hívott főpapok, urak, nemesek és egyéb magyarországi hű országlakosok engedelmes és készséges megjelenését.

„Ugyanazon főpapok, urak, nemesek és egyéb országlakosok

¹⁾ így a felvidéki városoknak csak november 19-én kézbesítették a k. meghívóleveleket. És bár Bártfa városa még azon napon útnak indította követeit, ezek a rossz út és nagy vizek miatt, csak december 4-én érkeztek Pozsonyba. (Pinder György bártfai követnek december 8-iki jelentése, azon város levéltárában).

²⁾ A bártfai követ írja, hogy „yn dy 400 nur gutter Herrn und Edelcut“ voltak jelen. Említést tesz Soprony és Nagyszombat követeiről. Bártfa városát Pinder és Scheyerlich János képviselték. — Ezen országgyűlés a király válaszirataiban és a törvénykönyvben „részlegesének (congregatio particularis) mondatik; mily alapon, és mily értelemben, nem tudjuk meghatározni.

³⁾ Ezeket a királynak alább tárgyalandó válasziratából tudjuk. A biztosok neveit nem ismerjük. Pempflinger István alább említendő levele valószínűvé teszi, hogy ő egyike volt ezen k. biztosoknak.

⁴⁾ Ezen eseményekre nézve egyedüli kutforrásul szolgál Pempflinger Istvánnak Pozsonyból 1535. november 28-án Ferdinándhoz intézett levele. Eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

kosok már a nagyszombati országgyűlésen, tekintetes és nagyságos bethlenfalvi gróf Thurzó Elek országbíró és ő felsége magyarországi helytartójának előadásából megértették megliivatusuk okait; hasonlólag néhány nap előtt Pozsony városában, hová az említett nagyszombati gyűlés után minap meghivattak, ő felsége biztosainak előadásából értesültek, mi indította ő felségét, hogy a Pozsony városába összehívott országgyűlést Becsbe helyezze át. Ha ő felsége, miként hön óhajtott és el volt határozva, a Pozsonyba közelebb elmúlt szent Erzsébet napjára egybehívott főpapok, urak, nemesek és egyéb országlakosok körében személyesen megjelenhetett, s velük az ország és a rendek javáról tanácskozhatott volna, ez reá nézve mindenekfelett kedves leendett; azonban ezt tenni akadályozá a fontos és nagyszámú ügyek tárgyalása, mely ő felségét mindekkoráig elfoglalta; amiről egyébkint a királyi biztosok által is értesíthettek.

„Az ezen országgyűlésen tárgyalandó ügyek sorában a legelső az, hogy a karok és rendek, úgyszintén a többi országlakosok és Ő felségének összes hívei békében, biztosságban és szabadságaikban fentartassanak, az igazság mindenkinek kiszolgáltathassák, a károk és bajok, melyek eddig az országot zaklatták, elháríttassanak, és azoknak okozói jövőben megfelelő büntetést vegyenek. Továbbá, ha ő felsége híveinek szükségai és igényei más ügyek tárgyalását is követelnék, ez szintén történjék meg, és ő felsége ezen s minden egyéb ügyekben úgy fogja magát viselni, mint ezt jóakaró és kegyelmes uralkodótól várni lehet; mire ő felsége kegyesen hajlandó.

„Mivel pedig ő felsége Magyarországra és összes lakosaira nézve mit sem tart hasznosabbnak és kívánatosabbnak, mint a biztos és állandó békét, a melyre mindenkor törekedett, s most is törekszik: ezen oknál fogva a török császárral békét és barátságot kötött, úgyszintén ő felsége János szepesi gróffal kezdendő alkudozásokhoz megegyezését adta, s ezek fegyverszünetet eredményeztek, mely mindenki által megtartandó, míg a szilárd béke iránt megállapodás jó létre; s ekként ő felsége híveinek javáról, amennyire lehetséges volt, gondoskodni kívánt. Mivel pedig ezen hosszan tartó alkudozások még nem fejeztettek be, bár ő felsége ez irányban eddig mindent megtett és ezentúl is megteend; szükséges, hogy eközben

némely jelentékenyebb czikkek, melyeket ő felsége fontosab-
baknak és sürgetőbbeknek tart, végrehajtassanak, és általán ő
felsége híveinek érdekei biztosíttassanak.

„Emiatt ő felsége a nevezett főpapok, urak, nemesek és
egyéb országlakosokkal tanácskozni, utat és módot keresni
kívánt, hogy az ország és lakói részére a béke biztosíttassék, az
igazságszolgáltatás kellő rendben folyamatba hozassák, az
ítéletek végrehajtassanak, az országlakosok szabadságaikban
fentartassanak, és a törvények ellen vétők, az engedetlenek és
az erőszakos tettek elkövetői megféleztessenek. Es pedig az
országlakosok károsításának és elnyomatásának megadályo-
zása, úgyszintén a törvények végrehajtása végett, szükséges,
hogy alkalmas egyéneket rendeljenek, kiket a rendek meg-
egyeztetésével, ő felsége ki fog nevezni.

„Ennekfolytán ő felsége a karokat és rendeket felhívja,
hogy véleményüket és tanácsukat adják elő, mikép lehessen
mindezeket a leghelyesebben megtenni.

„Továbbá ő felsége látván, hogy az országban számtalan
gonosztettek, hatalmaskodások követtetnek el, melyek ellen,
a közbiztonság és rend megóvása végett, megfelelő óvszerek-
ről kell gondoskodni; a rendeknek javaslatait kéri ki aziránt,
miként lehessen a múltban történt bajokat orvosolni, a jelen
és jövő bajokat megelőzni.

„Mivel pedig mindezeknek foganatosítására ő felségének
nem csekély pénzüsszegre van szüksége, és ő felsége mint
kegyelmes király híveinek minden tekintetben segítségére
kíván lenni, de a rendek eléggé tudják, hogy ő felségét ekkoráig
mily nagy, úgyszólván elviselhetlen költségek és kiadások
terhelik, legfőképp az ország és ő felsége híveinek megoltal-
mazására; továbbá a fegyverszünetnek János és hívei által tör-
tént megszegése okozta, hogy ő felségének nagy összeg pénzt
kellett híveinek védelme érdekében kiadni, minélfogva kény-
szerítve volt az ország harminczadait lekötöni, s azokra előle-
geket venni fel, s így ezekre most már nem számíthat; ő
felsége ezenkívül, a Magyarország és hű lakosai iránt viseltető
jóindulata által késztetve, saját örökös tartományainak segé-
lyét is igénybe vette, melyet ezen tartományok rendei, nem
csekély terheltetésükre, többször felajánlottak.

„Őfelsége ezekután óhajtja, hogy a rendek megfelelő segély ajánlásáról tanácskozzanak, a melyből ő felségének tanácsosai, kik az országban, annak igazgatására és az igazság kiszolgáltatására alkalmaztatni fognak, fizetésüket nyerjék, és az ország lakosainak s szabadságaiknak megoltalmazására kellő számú hadak tartassanak. Ő felsége, az ország rendéinek megegyezésével és hozzájárulásával, intézkedni fog, hogy ezen adók semmi más célra ne fordíttassanak; súlyos büntetés terhe alatt, azokat senki igénybe venni ne merészelje; azok senki részére ne utalványoztassanak. Ha tehát ez alkalommal a szokottnál nagyobb adó szavaztatnék meg, azt elviselhetőbbé teheti azon gondolat, hogy azzal az országnak, maguknak és övéiknek az annyira óhajtott békét és nyugalmat megszerzik. Könnyű ugyanis feláldozni oly pénzt, melyről tudjuk, hogy azt nagy kamattal, megbecsülhetlen haszonnal, fogjuk visszakapni. Gondoskodniok kell nagyobb számú lovasok felszereléséről is, hogy szükség esetében azoknak ellátásában semmi hiány ne legyen.

„Mindezeket ő felsége az itt megjelent uraknak és összes országlakosoknak kegyelmesen elő kívánta adni; készségesen ajánlkozván, ezeken felül is mindarra, mi ő felsége híveinek javára és előnyére szolgálhat^{4 1)}

ügy látszik az urak, nemesek és városi követek a királyi előadások meghallgatása után rögtön visszatértek Pozsonyba. Annyi bizonyos, hogy december első napjaiban Pozsonyban folytatták a tanácskozásokat a k. előadások felett; és pedig oly szorgalmasan, hogy az ülések naponként reggeli hét órától délig, és ebéd után estig tartottak.²⁾ December 6-án benyújtották felterjesztésüket a királyi biztosoknak.³⁾

Az országot zaklató bajoknak kútforrását az ország megoszlásában találják. Kérik tehát a királyt, igyekezzék békeal-

1) Hogy e k. előadás csakugyan Bécsben tartatott, nemcsak tartalma, hanem a bécsi cs. és k. titkos levéltárban létező fogalmazat czíme is bizonyítja: „Propositio prima Vienne in diéta, que Posonii indicta erat.“

2) Ezt a bártfai követ írja december 8-iki jelentésében.

3) A bártfai követ ugyanis írja: „Dy Landtschaft hot dy artikel am tag Nicolai dem Röt Kuniglicher Majestat eyngeben.“

kudozások által, amennyiben ez az ország megoszlásának állandósítása nélkül történhetik, a belbékét visszaállítani és biztosítani; de békét magyar tanácsosainak meghallgatása nélkül ne kössön.

A király tartsa hadait jó rendben és fegyelemben; fő- és jószágvesztés büntetése alatt tiltsa el katonáinak nemesek és egyháziak házaiban megszállani; jobbágyok házaiban is csak háború idejében szállhassanak meg, minden kártételtől tartózkodván. A kapitányokat, kik katonáik kihágásait megbüntetni vonakodnak, a hűtlenség büntetése érje.

Az egyesség visszaállítása, a zavarok megszüntetése végett, a lázadóknak, ha a király hűségére visszatérnek, birtokai melyektől megfosztattak, 15 'nap alatt, azoknak pedig, kik már ezelőtt megtértek, rögtön adassanak vissza. A király hívei, kik szolgálataik jutalmául ily hűtelenek birtokait nyerték adományul, megfelelő kárpótlást nyerjenek; általában az egyházi és világi javak, melyek TI. Lajos király halála óta törvénytelenül lefoglaltattak, szent Máté napjáig, törvényes birtokosaiknak adassanak vissza. Azok, kik ily jószágokat visszaadni vonakodnak, tizenöt napi határidővel, idéztessenek törvényszék elé; kik pedig a törvényszék Ítéletének végrehajtását erőszakkal akarják meggátolni, a törvényekben megsabott büntetéssel Bújtassanak. Hogy az elidegenített birtokok mielőbb törvényes birtokosaik kezeibe kerüljenek, a király bocsátkozzék alkudozásba a tényleges birtokosokkal.

A király engedjen nádori helytartót és az országos törvényszékhez bírákat választatni. A mindennemű hatalmaskodási büntényeket, fellebbezett pereket sat. a király által szervezendő törvényszék „Reminiscere“ vasárnapján vegye tárgyalás alá. Az esztergomi érsek, régi jogai alapján, mind a királyi tanácsban, mind a fő törvényszéken ülésel bírjon. A király nevezzen országos kapitányt, ki hivatva legyen a törvényszéki ítéleteket végrehajtani.

Eszközölje a király, hogy a magyar érezpénz mindenütt fogadtassák el.

Miután az ország békéjének biztosítása költségeket igényel, a rendek minden porta után január hóban fizetendő egy forintot szavaznak meg; egyúttal megajánlanak szent

Jakab napján fizetendő második forintot is, oly feltétel alatt, ha a király a jövő év július havában az országgyűlést ismét Összehívja. Az adó fizetésétől senki se legyen felmentve, s az haladéktalanul hajtassák be.

Továbbá a rendek készeknek nyilatkoznak közreműködni a királylyal a belbéke helyreállítására, szükség esetében személyesen felkelni és jobbágyaik ötödrészét felfegyverezni; az urak és az egy telkes nemesek is a törvényekben megállapított kötelezettségeknek eleget fognak tenni. Nehogy pedig az urak dandáraikat nem lévén képesek fizetni, ezek a szegény népet zsarolják, az urak birtokaik arányában tartsanak lovasokat; ki a megállapított rendszabályt megszegvén, alkalmat szolgáltat arra, hogy mások kárt szenvedjenek, 15 ezüst márka bírságot 'fizessen, a kárttevők pedig fejüket veszítsék. A naszádosok is kellő számban és alkalmas helyen tartassanak.

A főispánok és szolgabírák elégedjenek megfizetésükkel, s ezt csak az adó behajtása után vegyék fel; ha pedig az ő hibájukból az adó egy része be nem hajtatik, az fizetésükből vonassák le. A királyon kívül senki se legyen feljogosítva adót kivetni, vagy azt az ő felhatalmazása nélkül beszedni. Miután a királyi városok, II. Lajos halála óta, adójukat (a censust) a királyi kincstár részére fizetni elmulasztották, bár a király iránti hűségük következtében nagy károkat szenvedtek, a közterhekben szintén vegyenek részt.

Miután némely főispánok, s leginkább azok, kik a királynak még nem tették le a hűségi esküt, a megyebeli lakosokat különfélekép zaklatják; a főispánok hivatalvesztés terhe alatt, tartozzanak az esküt haladéktalanul letenni. A király azon főispánokat, kik ellen a megyei közönség alapos panaszokat emel, mozdítsa el, s helyükbe nevezzen másokat. Azon bírói Ítéletek, melyeket a főispánok a megyei törvényszék rendes székhelyén kívül hoztak, érvényteleneknek tekintendők.

A tizedek birtokosai és bérlői, kik oly tizedeket követelnek, melyekre a törvény nem jogosítja fel, a törvénytelenül beszedett termények visszatérítésén kívül, büntetéssel is Bujtassanak, és a károsultaknak legyen joguk ellenük pert indítani.

A király hívja fel a rendeket, hogy a hűtlenség büntetése

alatt, tartózkodjanak szövetségeket vagy összeesküvéseket szervezni, a már szervezetteket pedig oszlassák fel.

Senki se köteleztessék az ország határain kívül létező törvényszék vagy bíró előtt megjelenni, még az ország rendes bírái előtt sem, ha azok a királyi udvarban tartózkodnak. Es az ország határai között se lehessen bárkit, törvényes megidőzés és bírói eljárás nélkül, elítélni.

0 felsége a magyarországi hivatalokra idegeneket ne alkalmazzon, s azokat, kik eddig alkalmaztattak, névszerint Beliem Bernátot, a Mária királyné által bírt bányák igazgatóját, mozdítsa el. A király vegye vissza Mária királynétól azon várakat, birtokokat, és jövedelmeket, melyeket jogtalanul birtokol; és hívja fel őt, hogy birtokainak jövedelmeiből 200 jól felfegyverzett lovast tartson.

A király szüntesse meg az utóbbi években felállított vámokat. Esztergomban és más helyeken őrcsapatokat helyezzen eh Küldjön ki biztosokat az ország és a szomszéd tartományok határainak megállapítására.

Engedje meg a király, hogy az ország törvényszékének bírái köze a rendek hat nemest választhassanak, kiket, úgy szintén a tótországi rendek által választandó egy nemest, a királyi tanácsba es a békealkudozásokhoz is hívjon meg. Az ország kormányának székhelye Nagyszombat legyen.

A király tölts be a báni hivatalt. A templomok menhelyi jelleme ezentúl is tartassák fõn. Azok ellen, kik a király és ellenfele között létrejött fegyverszünetet megsértének, a korona ügyésze, mint a közbéke megháborítói ellen, keresetet indítson. Azok, kik a király iránti hûségük következtében egyházi javadalmaiktól megfõsztattak, ezek birtokába, mihelyt lehetőség, helyeztessenek vissza.

Ha azok, kik a király hûségére visszatérnek, tetteleg oly javaknak birtokában volnának, melyeket a király korábban másoknak adományozott volt, a királynak joga legyen, ezen javakat amazok birtokában megerõsíteni. A király rendelkezék, hogy a királyi városok szabadalmi tiszteletben tartassanak, s azokat, kik e szabadalmakat megsértik, büntesse meg. Hasonlókép a csajkások szabadalmi is tartassanak fõn, s azok Esztergomban helyeztessenek el.

A király, mihelyt a körülmények engedik, tegyen eleget a régi törvények követeléseinek s a nemzet óhajainak: helyezze át lakását Magyarországra.

Miután a káptalanok és konventek egy része az ellenkirály pártján áll, a mennyiben a rendek lakhelyeikhez közel fekvő, különben illetéktelen hiteles helyekhez fordulnának, ezeknek hivatalos eljárásai érvénytelenek bírnak. Ellenben a kötelezvények s Ígéretetek, melyeket a király híveitől bárki erőszakosan kicsikart, érvényteleneknek tekintendők.

Azon erősségek, melyek részéről a király hívei törvénytelen zaklatásoknak vannak kitéve, a közelebbi sz. Mátyás apostol napjáig rontassanak le. ¹⁾

Ezen kívánatokat a rendek december 6-án bemutatták a k. tanácsosoknak, kik már másnap némi módosításokkal visszaküldötték. Révay Ferencz k. személynek adta elő ezen módosításokat, melyeket a rendek „placér“ felkiáltással fogadták el. Ezután követek választattak, kik a rendek felterjesztését Bécsbe vitték, s itt a királynak átadták. ²⁾

A király néhány nap múlva közölte válaszát az országgyűléssel. Szívesen jelent volna meg — úgymond — személyesen a hű rendek körében, miután azonban ezt nem tehetette, biztosai által hívta fel őket, hogy az ország békéjének helyreállításáról, a bajok orvoslásáról tanácskozzanak. Mivel pedig a rendek azon meggyőződésből indulván ki, hogy ezen bajok főkutforrása az ország megosztása, őt felkéri, hogy ezt békealkudozások által megszüntetni igyekezzen; a király kijelenti, hogy velük eziránt teljesen egyetért, s épen azért, mert az ország megosztása alapján ellenfelével békét kötni vonakodott, hiúsultak meg a többször megkísértett alkudozások. Miként eddig is mindent megtett, hogy az országnak állandó és biztos békét biztosítson, ezután is minden erővel azon lesz, hogy ezt elérje.

A Magyarországon tartandó katonaság számára és élelmezésének módjára nézve, a király a rendekkel egyetértőleg

¹⁾ Az országgyűlésnek a királyhoz intézett felterjesztése nem ismeretes; tartalmával a k. válaszirat ismert meg.

²⁾ A bártfai követ idézett jelentése alapján. A követekről, kik a felterjesztést Bécsbe vitték, a királyi válaszirat is tesz említést.

kíván eljárni; eziránt tehát véleményüket kéri ki. Megnyugszik abban, hogy a katonáknak tiltva legyen a nemesek és papok házaiban megszállani; de nem tartja kivihetőnek azt, hogy csak háború idején szállhassanak meg a parasztoknál, mert béke idejében is, főleg télen és nagy esőzések alatt, szabad ég alatt táborozniok nem lehetséges.

Hogy a király hűségére visszatérőknek, javaik, melyektől megfosztattak, visszaadassanak, méltányosnak ítéli; azonban rövidnek találja a javak visszaadására kiszabott tizenöt napi határidőt, s ezt egy hónapban kívánja megállapíttatni.

A nádori helytartó és a törvényszék birának kinevezésére vonatkozólag, fentartja magának a király, tanácsosaival behatólag tanácskozni. A főkapitány kinevezése iránt pedigértekezni fog a rendekkel.

A magyar érzepénznek az ausztriai tartományokban való forgalmáról ismételi nyilatkozatát, melyet a nagyszombati gyűlés fel terjesztésére adott válaszában kifejtett.

Arra, hogy a rendek a megajánlott két forintnyi adó második felének kifizetését, attól teszik függővé, hogy a király szent Jakab ünnepére országgyűlést hívjon össze; kiemeli, hogy az országgyűlés megtartását nem ellenzi ugyan, hanem annak idejét és helyét előre meghatározni nem tartja helyes eljárásnak; azt összehivandja, ha és mikor az ország és a rendek érdeke kívánatosnak fogja feltüntetni. A rendek pedig, tekintettel a kincstár nagy és sürgető szükségeire, a második forintot is feltétlenül ajánlják meg; sőt rendelkezzenek, hogy az még a kitűzött határnap előtt fizetessék meg. Továbbá határozzák el, hogy a zsellérek, szabadosok és molnárok is tartozzanak az adót, vagy legalább annak felét megfizetni.

A király a csajkasokkal tárgyalásokat fog kezdeni, s őket Esztergomban, vagy egyebütt, hol a szükség kívánja, alkalmazandja.

Arra nézve, hogy a király senkit az ország határain kívül ne idézzen törvényszék elé, kijelenti, hogy elődjének példáját fogja követni; hasonlólag a hivataloknak hazafiak részére való adományozása tekintetében is. Az, hogy eddig a várkapitányságokra és egyéb tisztségekre némely idegeneket alkalmazott, nem szörül mentségre; miután köztudomású, hogy

ezt a háborús idők és az ország megosztása elkerülhetlenné tette. Míhelyt a béke állandón helyre áll, a király igyekezni fog, hogy ez irányban is eleget tegyen a rendek óhajtásainak.

A Mária királyné tiszteire és birtokaira vonatkozó kívánatok tárgyában a király nem nyilatkozhatik és intézkedhetik, a királyné tudta nélkül. Arra nézve pedig, amivel Behem Bernátot vádolják, hogy a mohácsi csata ideje óta több mint 32,000 arannyal maradt adós; bővebb felvilágosítást kér. Egyúttal figyelmezteti a rendeket, hogy miután némely, a bányák közelében lakó nemesek a bányákban nagy károkat okoznak; gondoskodjanak arról, hogy ez többé ne történjék*

Az ország határainak megállapítását a király szintén kívánatosnak tartja, és felhívja a rendeket, hogy ennek keresztülvételére biztosokat rendeljenek; ő fel fogja hívni örökös tartományait, hogy ugyanezt tegyék.

A király kijelenti, hogy amennyiben új vámokat állított fel, különösen Esztergomban, ezt az ország érdekében tette; egyébkint, ha kitűnnék, hogy azok a rendekre hátrányosak, nem fog késni azokat megszüntetni. A lőcsei vámra nézve bővebb felvilágosítást kér.

Az ország kormányának székhelyéül a rendek által javaslatba hozott Nagyszombatnál, alkalmasabbnak véli Pozsony városát.

A király hön óhajtotta s most is óhajtja, hogy hosszabb ideig, vagy állandón tartózkodhassék Magyarországon; és amennyiben a körülmények megengedik, meg fog emlékezni a rendek óhajtásáról.

A többi előterjesztett czikkeket elfogadta, vagy amennyiben a rendek kívánatait tartalmazták, azoknak teljesítését Ígérte. De végül hozzácsatolta azon záradékot, hogy mind ezt akként teszi, miszerint, „a királyi jogokra, kiváltságokra, és felsőbbiségre“ semmiféle sérelem ne háromolják, főleg amennyiben, az ország jogait és szokásait nem ismervén teljesen, tudatlanságból vagy vigyázatlanságból cselekedett volna bármit azok ellen.

¹⁾ Eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

Az országgyűlést nem elégítette ki teljesen ezen királyi válasz, s ragaszkodván kívánatainak vagy részéhez, ezeket ' egy második feliratban újra előterjesztette a királynak.

A rendek ismételték kérelmüket, hogy a király vetélytársával béküljön meg, s az alkudozásokban magyar biztosokat is alkalmazzon. Éhez most azon kérelmüket csatolták, hogy a király Csehország és a szomszéd tartományok rendelnek hirdesen gyűlést, s itt eszközöljön ki segílyt Magyarország részére; továbbá engedje meg, hogy a magyar rendek küldhessenek követeket a császárhoz, ennek segílyét igénybe veendő.

Miután a király válasziratában megemlítette, hogy az ország rendei körében ellenséges magatartással találkozott, a pozsonyi rendek ezt ő ellenük emelt vádnak tekintették, és hű ragaszkodásukat hangsúlyozták.

A katonáknak megszállására nézve a jobbágyok házaiban, kérték a királyt, hogy a régi szokásokat tartsa fon. <

A király hűségére visszatérők javainak visszaadására, a király kívánatához képest, az általuk javaslatba hozott 15 napi határidőt egy hónapra hosszabbították meg; úgyszintén elfogadták a királynak azon javaslatát is, hogy az országos kormány székhelye Pozsony legyen, s nem — mint ők kérték — Nagyszombat.

Azon kérelemmel fordultak a királyhoz, engedje meg, hogy nádori helytartót választhassanak, s azt erősítse meg.

A magyar ércpénznek az örökös tartományokban való elfogadására vonatkozólag, ragaszkodtak előbbi kérésükhöz.

Hasonlag ragaszkodtak azon feltételhez, az országgyűlésnek Összehívásához Jakob napjára, melytől az adóul megajánlott második forint kifizetését függővé tették.

Nem mondtak le azon kívánságukról sem, hogy a király hivatalokra csak magyarokat alkalmazzon. Abban, hogy Behem Bernét adósságai tárgyában magát Mária királynéval fogja érintkezésbe helyezni, megnyugodtak; egyúttal figyelmeztették a királyt, hogy a nevezett bányaigazgató az esztergomi érseknek Thurzó Eleknek és az erdélyi püspöknek is adósa.

Az ország határainak megállapítását, az új vámok eltörlését, a báni méltóság betöltését ismét figyelmeibe ajánlották a királynak; végre felkérték némely magánosok ügyeinek

elintézésére, és azoknak megfélemezésére, kik az ország különböző helyein az adok behajtását és az igazság kiszolgáltatását akadályozzák. 1)

A király második válasziratának hangja szembetűnően fejezi ki azon törekvését, hogy a rendeket megnyugtassa és kielégítse.

Biztosítja őket aziránt, hogy a béke létrehozása legkíváltságosabb gondjaihoz tartozik, s hogy az alkudozásokban mindenkor magyarokat is fog alkalmazni.

Csehországban és egyéb örökös tartományokban eddig is többször eszközölt ki segílyt Magyarország megöl talmazás ára; ezentúl is fog ez irányban megfelelő lépéseket tenni. Azt, hogy a rendek a császárhoz követeket küldjenek, nem ellenzi; azonban czélszerűbbnek látná, főleg költség kímélése végett, hogy ' O o o 7 o.

az általa a maga nevében küldendő követek egyúttal az ország ügyében is járjanak el.

A király kijelenti, hogy az mit a magyar nemzet körében tapasztalt ellenséges magatartásról mondott, nem kívánt vád lenni a rendek ellen, kikről jól tudja, mikép viselték magukat ő irányában.

A katonaság elszállásolása tárgyában, alkalmazni fogja magát a régi gyakorlathoz.

A rendek által választandó nádori helytartót, amennyiben alkalmasnak fogja találni, készségesen megerősíteni.

A magyar érczpenznek az ausztriai tartományokban való elfogadását tiltó rendeletét nem vonhatja vissza, az előbbi leiratában kiemelt okoknál fogva; azonban tárgyalásokat fog kezdeni a német birodalom és az örökös tartományok rendjeivel, és örömmel fog minden lehetőt Magyarország érdekében megtenni.

Az adó megajánlására vonatkozó cikket, a rendek fogalmazása szerint elfogadja. Hivatkozik azon okokra, melyekkel az idegen várkapitányok alkalmazását, előbbi válasziratában indokolta; de kijelenti, hogy jövőben ezen és más ügyekben is elődeinek példáját fogja követni.

1) A rendek ezen felterjesztése sem ismeretes. Tartalmát a második k. válaszirat resumálja.

Behem Bernát adóssága tárgyában, miként a rendek kívánják, írni fog Mária királynénak; az esztergomi érsek, Thurzó és az erdélyi püspök követelései iránt bővebb felvilágosítást vár a rendektől.

A király felhívja a rendeket, hogy az ország határainak megállapítására haladék nélkül válaszszanak biztosokat, mit a szomszéd tartományok is fognak tenni.

Az esztergomi vámra nézve hivatkozik azon okokra, melyeket előbbi válasziratában kifejtett; egyébkint kész az új vármokot, melyeket a zavarteljes időkben Komáromban és Lőcsén netán behoztak, megszüntetni; de Lőcsére nézve nem lévén kellően tájékozva a tényállás iránt, bővebb felvilágosítást kér.

A magánosok felterjesztett ügyeit meg fogja vizsgáltatni, s akként fog intézkedni, amint a jog és igazság követeli.

A báni méltóság betöltésére hajlandónak nyilatkozik. Azon lesz, hogy a Zrínyi grófok és Torok Bálint között felmerült viszályok kiegyenlítettessenek, és Keglevich Péter Chazyn (?) várát a knini püspöknek adja vissza.

Végre felhívja a rendeket, nevezzék meg mindazokat, kik az ország különböző helyein az adók behajtását és az igazság kiszolgáltatását gátolják; hogy ezek ellen megfelelő módon léphessen fel. És általán kijelenti, hogy soha sem volt szándéka, s most sincs, másként járnia el, mint elődei a magyar királyok eljárak volt.')

A királyi előadások, az országgyűlés felterjesztései és a királyi válasziratok alapján szerkesztettek a *törvénycikkek*. Számuk *hatvanra* megy. Ezen törvény cikkek részben — mi gyakran történik — nem végzések, hanem az országgyűlés kívánatai alakjában vannak formulázva.

A békekötés ügye az I. cikkben ekként van elintézve: „Miatán a magyarországi karok és rendek ez idő szerint mitől sem félnek inkább, mint attól, hogy a királyi felség és ellenfele az országot egymás között meg fogják osztani; ennek nieggátlása végett, ő felsége magyar tanácsosainak tudta nélkül né kössön békét?!

1) A k. válaszirat, eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

A katonák elszállásolásáról szóló II. és 111. cikk a rendek által, *első* felterjesztésükben kifejezett kívánatot tartalmazza. Ugyanez áll a törvénycikkek legnagyobb részére nézve. A két forintnyi segély második részének lefizetése csakugyan az országgyűlés összehívásához, mint feltételhez van ugyan kötve (XX.); de a következő cikk (XXI.) hozzát teszi a király nyilatkozatát: „0 felsége kijelentette, hogy az országgyűlés megtartása ellen nincs kifogása; de nem tartja helyesnek most előre állapítani meg helyét és idejét. Ha a rendek érdekében szükségesnek fogja látni az országgyűlést összehívni, ő felsége ezt még a kijelölt határidő előtt is össze fogja hívni.¹⁴

Az érczépencz kérdésében a XIX. cikk mellőzi a vitás kérdést, és kitérőleg azt határozza, hogy a jó veretű magyar pénz, úgyszintén Mátyás, Ulászló és II. Lajos király pénzei mindenütt fogadtassanak el.

A XVI. cikk ekként hangzik: „A királyi felség helytartót rendelt az országban, valamint mindkét rendből hét főbb tanácsost választott, kiknek sorába tartozik: a nádori helytartó, és a kapitány.⁴⁴ A XLVIII-ik pedig: „Az igazság kiszolgáltatására a nemesi rendből hat ülnök választott, kik régi szokás szerint ő felsége által a tanácsba is bocsáttassanak; ő felsége ezeket, úgyszintén azt, ki Slavoniában az előkelőbbek között fog választatni, maga idején a békealkudozásokban is fogja alkalmazni.⁴⁴ A XVIII-ik cikk szerint: „Az ítéletek végrehajtása végett kapitány választott, ki bizonyos számú lovasokkal, a helytartót és a többi tanácsokat támogassa.⁴⁴ — Az itt említett hivataloknak ezen országgyűlésen, eszközölt betöltéséről, emlékeink hallgatnak.

A XXIX-ik cikk figyelemreméltó, amennyiben az első törvény, mely a Ferdinánd 1531. július 2-iki rendelete által felállított magyar kamaráról említést tesz, s az adóból befolyó pénzösszeg kezelését kizárólag a kamara feladataul jelöli ki.

A XLIX-ik cikk a kormány székhelyévé Pozsonyt jelöli ki, addig, míg az egész ország a király hatalmába kerül vissza.

A jószágoknak, hivataloknak és várkapitányságoknak idegenek részére való adományozását illetőleg, a XLII-ik cikkben a király ígéri, hogy elődeinek példáját fogja követni. De a

XLIII-ik cikk átveszi a királyi válaszirat azon helyét, mely az idegeneknek eddig történt alkalmazását igazolja. A királynak az országban való lakásáról az LVII cikk így szól: „0 felsége, hü alattvalóinak kérésére, és az ország régi törvényei értelmében, elhatározó, mihelyt lehetséges, Magyarországba tenni át lakását.⁴¹

A magánosok ügyei nem képezik törvénycikk tárgyát.¹⁾

Ezen törvénycikkeket *Becsben* szerkesztették. Ugyanis az országgyűlés december második felében Bécsbe helyeztetett át ²⁾, és ott fejeztetett be január első napjaiban. ³⁾ A rendek elégtelenül oszlottak el, miután a király vonakodott a törvénycikkeket megerősíteni. ⁴⁾ Azonban néhány héttel utóbb megerősítette azokat és megtette az intézkedéseket, hogy a törvények végrehajtása haladék nélkül eszközöltessék.⁵⁾

¹⁾ A „Corpus Jurisban.“ 1536-ra téve.

²⁾ A napot nem tudjuk pontosan meghatározni. A második k. válaszirat már *Becsben* közöltetett a rendekkel. Utal erre hátrata: „Diéta Viennam translata, que Ponium indicta fuerat ad festum b. Elizabethae. 1535.“

³⁾ Sperfogel szepesi krónikájának alább idézendő helyén említi hogy a lőcsei követek már 153(b január 6-án jelentést tettek küldőknek.

⁴⁾ Sperfogel szepesi krónikájában 1535-rc feljegyzí: „In Diacta Viennae celebrata penitus nihil conclusuin est; séd quod maximum, fiat murmur inter Hungaros subditos et Ferdinandi subditos. Hungari referentibus plurimis nolebant habere gubernatorem Alemannum, nec etiam aliquem Aleniannicum exercitum, sive peditum, sive equitum.“ Es 1536-ra: „In festó trium Regum ablegati Civitatum ex Diacta Viennae celebrata redeuntes retulerunt, quod hic multi articuli sint ab Hungaris facti, et Ferdinando praesentati, et ut illos confirmaret, petítum est. Séd Ferdinandus super illos nullám dedit resolutionem, nec in illos consentit, donec haberet relationem a fratre suo Carolo Quinto, et penitus nihil expeditum est in illa Diacta, licet Hungari valde irascebantur, et quantum in aliquibus stetisset, Ferdinando excluso, alium Regem elegissent, quibus tamen sanior pars non consentit.“ Wagner. *Analecta Scepusii*. II. 182. 1.

⁵⁾ Sperfogel krónikájában 1536-ra írja: „Blasius Deák a Ferdinando missus venit Leutschouiam adferens litteras Regias et articulos, in proxima ad festum Elisabethae Posenii celebrata Diacta conclusos per Regnicolas, et per Regem confirmatos, in quibus Ferdinandus strictissime nobis mandat.“ Wagner. 183. 1. A király 1536. márczius 14-én Ostrosich Miklóst küldi ki a törvények némely rendelkezéseinek foganatosítására. Utasítása a budai ni. k. kamarai levéltárban.

XXIV.

János király nagyváradi országgyűlése. 1536. Október L

Az ország állapota, a nemzet hangulata, egyenlő volt mindkét király területén. A háború szomorú következményeit, a hatalmaskodó urak zaklatásait egyaránt érezték, a béke után egyaránt hon vágyódtak a két király alattvalói.

Így történt, hogy azon panaszok és kívánatok nagy részét, melyeket a nagyszombati és pozsonyi országgyűlések rendei Ferdinándhoz intéztek: a nagyváradi országgyűlés János királynak előterjesztette.

Ezen országgyűlést 1536. szeptember végnapjaira hívta e'gybe, épen akkor, s épen Nagyváradra, midőn itt, Weze János lundeni érseknek, a császár követének közvetítésével, a békealkudozások megújítottak. János király kétségkívül azért gyűjtötte maga köré a rendeket, hogy véleményüket a békekötés iránt meghallgassa. Ez teljesen öszhangzó volt az ő egyéni felfogása- és óhajtaival.

A rendek ugyanis hálájukat tolmácsolván önfeláldozó buzgalmaért, melylyel a hazát a török hódítás veszélyeitől megszabadítá, kiemelik, hogy örömmel értesültek az általa megkezdett békealkudozások felől; de mivel állandó és üdvös béke létrehozását csak az Összes rendek egyesülése által remélhetik, felkérlik, hogy melegen karolja fel a békét, ha azt méltóságának és tekintélyének épségben tartásával, továbbá az ország egységének és szabadságának biztosításával létesítheti. Ezen cél elérésére felajánlják közreműködésüket; készek minden erővel oda hatni, hogy az ellenpárt hívei is Jánoshoz csatlakozzanak; ha pedig a békealkudozások meghiúsulván a háború megújulásának szükségessége merülne fel, életüket és vagyonukat feláldozni. A király pedig, a magyar nemzet egyesülésének előmozdítása végett, mindazoknak, kik hozzá átpártolnak, biztosítsa kegyelmét és birtokaik visszaadását.

A rendek ugyanakkor a véghelyek megerősítésére, s más közszükségletekre, különösen a katonaság elmaradt zsoldjának kifizetésére, jelentékeny, és pedig többrendű adót ajánlottak meg. Es pedig az urak s nemesek minden jobbágyra, és legalább hat forintértékű ingó vagyonnal bíró zsellérré, minden-szentek napján fizetendő egy forintot vetettek ki; úgy, hogy ezenfelül, hat forint értéket meghaladó ingóságaik értékének tizedrészét Budavárának megerősítésére tartozzanak fizetni; az utóbbi célra az egytelkes nemesek, a mennyiben tíz forint értékű ingóságokkal bírnak, szintén az érték tizedrészét tartozzanak szolgáltatni. A főpapok és urak a maguk erszényéből szintén kívántak hozzájárulni a budai erődítések költségeihez; az arányt a király fogja megállapítani. Azonban ezen adók megajánlását a következő feltételekhez kötik:

Először, a király jövőben ily súlyos adóval többé ne terhelje a rendeket és jobbágyaikat.

Másodszor, rendelkezék oly módon, hogy a katonaság ezentúl zsarolásokat és erőszakos tetteket ne kövessen el, s helyezzen élükre oly kapitányt, ki őket a kihágásoktól visszatartsa, s a bűnösöket megfékezze, ha pedig ezen kapitány kötelességét nem teljesítené, büntesse meg őt.

Harmadszor, szüntesse meg a harminczadok és az adó behajtása körüli uralkodó visszaéléseket; vonja számadásra a közjövödelmek kezelőit, s a jelentékeny pénzüsszeget, melyet okként várhat, szintén a budai vár megerősítésére fordítsa.

Negyedszer, a jobbágyok szabadon költözködhessenek.

Ötödször, eszközölje a király, hogy a Perwssych Gáspár által erőszakosan lefoglalt birtokok törvényes birtokosaiknak adassanak vissza.

Végre hatodszor, rendelje el a király, hogy az Összes függőben levő peres ügyek a következő év január 8-án véteessenek fel, ezentúl pedig rendesen tartassa meg a törvényszéket, s ehez nevezzen alkalmas bírákat, kiknek díjazásáról is gondoskodjék. ¹⁾

¹⁾ Ezen országgyűlés történetíróink és eddig ismert történeti kútforrásaink által nem említetik; egyetlen kútforrásnl e törvénykönyv szolgál, melynek egykorú másolata a bécsi cs. és k.. titkos levéltárban van.

Felső-magyarországi részleges gyűlések. 1535-1536.

I.

A felvidéki megyék rendei többször tartottak közös gyűléseket, melyeken saját külön érdekeikről, vagy az országos ügyek irányában elfoglalandó magatartásukról tanácskoztak.

1529. augusztus 15-én **Nyitrán* tartott ily gyűlést, melyet Thurzó Elek országbíró és Országh Imre királyi udvarmester hirdettek ki.²⁾

1531. végén Petényi Péter, Báthory András, Hornonai Ferencz és más főurak *Gálsséesre* hívtak össze egy gyűlést, melyre Kassa, Eperjes, Kisszeben, Lőcse és Késmárk királyi városok is küldöttek követeket. Az ellenségeskedések kölcsönös megszüntetése képezte a tanácskoznányok tárgyát.²⁾

1532. elején *Eperjesen*³⁾ és *Kassán*⁴⁾ tartottak gyűlések,

¹⁾ 1529. augusztus 3-án egyik megyéhez intézett levelükben, melyben felhívják, hogy „duos aut tres fratres suos . . . emu pleno mandate, plenaque informatione^ küldjön, kiemelik: „aderunt alii quoque fraires ... ex aliis certis comitatibus, cum quibus de hijs negociis ac rebus tractaturi et consul taturi sumus, quo tani ad Maiestatis Regie, quam eciam ad nostrum publicum boiímn pertinebunt.“ Egykori! másolata a budai m. k. kamarai levéltárban.

²⁾ *Sperfogel* szepesi krónikájában 1531-re írja ezen gyűlésről: „Missi Nuncii tractatibus de cossatione hostilitatum subscribunt, ad ratificacionem tamen Principal ium suoruni.“ *Wagner*. *Analecta* Secpush. II. 166. 1.

³⁾ *Sperfogel* 1532-re írja: „Civitates iterurn habucrunt Conventum Dominica Sexagesima in Eperjes; et misorunt nuncium ad eum (Petrám Percnyi) volentes scire, an articulos per contractum factos tenere velit? Is veró respondit, quod Nobiles de sede Saros non debuissent convocare Civitates propter cum, séd si misissent tantum ex Nobilibus ad eum, ipse condescendisset ipsoruin voluntati, et cessavit pro hac vice dica, quam practendebat/“ *Wagner*. II. 167. 1.

⁴⁾ *Sperfogel* 1532-re írja: „Francisens Homonnai convocavit

melyeken a rend és nyugalom helyreállításáról hoztak végzéseket.

II.

Az 1535-ik év elején Katzianer felvidéki főkapitány (*xömör, Abatff, Borsod, Zemplén* és *Heves* megyék rendéit *Kassára* hívta össze, honnan végzéseiket felterjesztették a királynak megerősítés végett; ez elfogadta azokat, de végrehajtásuk késétt; mit utóbb a pozsonyi országgyűlés, 1535 végén, a király figyelmébe ajánlott. *)

HL

A felvidéki rendek 1535-ben még egy második gyűlést is tartottak; hol? nem tudjuk.

Miután Katzianer, ki nemcsak a hadaknak volt főparancsnoka, hanem *tényleg* a királyi helytartó hatalmát gyakorolta felső Magyarorszáiban, körükből eltávozott; azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy nevezzen ki mielőbb

quinque Civitates Cassoviam, ut tempore messis et vindemiae cessetur ab armis ... In Congregatione Cassoviensi omnibus viribus Honionnai pers vadere nitebatur Civitatibus, ut Zapolyae adhaereant, misso Ferdinando, unde discessum est re infecta.“ Wagner. II. 169. 1. — És Thurzó Elek 1533. február 11-én írja a királynak: „In Conventu Cassoviensi hoc tempore nichil aliud est actum, quam ut cessaretur a depraedationibus, spoliis et dicacionibus colonorum etc. alia latucrunt, propter absenciam aliquorum, qui adesse debobant.“ A levél eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

¹⁾ A pozsonyi rendek felterjesztésében olvassuk: „Maiestas Vestra Supplicationem fidelium suorum Comitatum Gemer, Borsod, Zemlyen, Wywar et Heves superioribus mensibus per Maiestatem Vestram clem enter admissam, juxta suam graciosam oblacionem dignetnr mature effectui mancipare.“ A király erre válaszolja, hogy a nevezett megyék kívánatait teljesíteni fogja. (Mindkét irat a bécsi cs. és k. titkos levél.) — Alig csalódunk, midőn a nevezett megyék gyűlését azonosnak tartjuk a kassai gyűléssel, melyről az 1535. márczius 14-ikén tartott felvidéki gyűlés felterjesztésében olvassuk: „Supplicamus V. M., úti articulos illos, quos dominus Coczyaner cum dominis partis illius in congregatione Cassoviense ordinaverunt, roboret et conlirmet V. M. suis literis.“ Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

ismét főkapitányt, ki elég hatalommal bírjon a felvidék főurait is megfékezni, ha ezek hatalmaskodásaikkal és zsarnoki Önkényükkel fel nem hagynának. Ugyanis az ország pusztulásának főokát az igazságszolgáltatás elhanyagolásában találják.

Elénk színekkel festik, hogy a rablók, gyilkosok és mindennemű gonosztevők nemcsak a nép, hanem a nemesség soraiban is félelmesen szaporodnak. Hozzájárul, hogy a főurak büntetlenül folytatják hatalmaskodásaikat és foglalják el a kisebb nemesek birtokait; sőt némelyek azután álutakon királyi adományozást eszközölnek ki a rablott birtokokra. Kéri tehát a királyt, rendelje el, hogy a jogtalanul elfoglalt birtokok jogos tulajdonosaiknak, akár egyházak, akár nemesek legyenek, adassanak vissza.

Panaszt emelnek továbbá az adószedők ellen, kik nagy kísérettel járnak és a jobbágyokat súlyosan terhelik. Ugyanez áll a tizedszedőkről; ezek a szegény jobbágyoktól, kiknek termésük alig megy két akóra, egy akót követelnek; és, mi eddig soha sem volt szokás, hordókat is a jobbágyoktól erőszakkal vesznek el; a tized fejében járó gabonát a jobbágyokkal díj nélkül csépetetik; a gabonát és bort a jobbágyok által szállítatják távoli helyekre; szabadon ragadozzák szét a jobbágyok élelmi szereit, s amennyiben maguk fel nem emésztetik, házaikba vagy a vásárookra szállítják, gyakran az éhhalál veszélyének téve ki a szegény jobbágyokat, gyermekeikkel együtt; lovaikat nem az istállóban, hanem a jobbágyok házaiban helyezik el, kiszorítva a lakosokat; ásnak és mindent széthányanak, hogy a szegény jobbágyoknak netán elrejtett vagyonát felkutassák, melyet ezek most távol erdők mélyében kénytelenek elásni; a jobbágyok lovait is elrabolják, s gyakran ötven dénárért árulják a vásárokon.

A katonák is podgy ászukat a jobbágyok lovain szállítatják, melyek ekként el vonatnak a földműveléstől; úgy, hogy sok helyütt már csak két, vagy épen négy jobbágynek van egy ekéje. A földesurak drága pénzen hamisított bort méretnek korcsmaikban. Végre a várparancsnokok is igénybe veszik kő- és faszállításokra a jobbágyokat.

A felvidék leginkább van kitéve e zaklatásoknak. Némely hatalmas főurak mintegy felosztották ezen országrészt szolgálák

között; úgyszólván minden helységben tisztviselőket rendeltek kiket, lovaikkal együtt, a jobbágyoknak kell ellátniok. Ennekfolytán számos jobbágyok családakkal együtt más vidékekre vonultak.

E hatalmaskodó urak a nemességet sem kímélték meg; többeket saját házukban öltek meg, másokat fogságba hurczoltak, s minden vagyonuktól megfosztottak.

Mindezek felsorolása után a rendek felkérlik a királyt, igyekezzék szenvedéseiknek véget vetni és szomorú sorsuk jobbrafordulását eszközölni. ¹⁾

Mi volt ezen felterjesztés hatása és eredménye? nem ismeretes.

IV.

Az 1535-ik év végén János király komolyan felkarolta a béke eszméjét. Novemberben Erangepán Ferencz kalocsai érseket és Brodarics István püspököt a Nápolyban tartózkodó V. Károly császárhoz küldötte, hogy közbenjárását kikérje. Ez Weze János lundeni érseket nevezte biztosává, ki június elején érkezett meg Nagyváradon, János király udvaránál, hol a békealkudozások rögtön megindítottak. .

Percnyi Péter, ki nagyravágyó terveivel, bár azok 1531-ben meghiúsultak, nem hagyott fel, alkalmasnak látta ezen időpontot csel sző vényeinek megújítására. Összeköttetésbe helyezte magát a francia királylyal és Szül ej manual, s ezek kilátásba helyezték, hogy ha János király Ferdinánddal csakugyan egy ességre lép, a magyar trónra őt, Perényit fogják emelni. Perényi ugyanakkor nagy tevékenységet fejtett ki,

¹⁾ A gyűlés felterjesztésének egykorú másolata, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban. Az irat nem bír dátummal. Azonban borítékján olvasható, egykorú kéz írása: „Comitatus partium superiorum. 1535. dominica —“ (Az olvashatlan szót „Judica“ gyanánt olvasván, a levéltár rendezése alkalmával ezen iratot 1535. márczius 14-ro helyezték.)

²⁾ Pempflinger Márk 1536. augusztus 26-án Kassáról a lundeni érseknek írja: „Dominus Petrus Pereni ambit capitaneatum, et quod magis est, cupit esse rex; inuenit viam istám: . . . intelligens ipsum Magyar: Országgyűlések Tört. I.

hogy pártját Magyarországbán szaporítsa, s magát a felvidéki rendek által főkapitánynya választassa meg. Hívei által a felvidéki rendeket augusztus második felében *Szikszón*, Abaúj megyében tartandó gyűlésre hivatta össze. Meghivatott, a többiek között, *Ostrosich Miklós* királyi kapitány is. Ez azonban kijelentette, hogy miután azon gyűlés az ő és a király tudta nélkül hirdettetett ki, ott nem jelenhetik meg. Egyúttal több egyházi és világi urat magához hívott, hogy tőlük a gyűlés feladatáról tudomást szerezzen. Ezek akként értesítették, hogy Szikszón a közelebb tartott pozsonyi országgyűlés törvényczikkeinek végrehajtásáról, a jogtalanul lefoglalt birtokok visszaadásáról, a hatalmaskodások és a jobbágyok elnyomatásának megszüntetéséről óhajtának tanácskozni.

Ostrosich ekkor követeket küldött a szikszói gyűlésre, hogy ezek által a rendeket visszatartsa minden oly határozattól, mely a királyi méltóságra és az ő tisztére nézve sérelmes lehetne.

A gyűlésen erős párt létezett, Thomory Lőrincz vezérlete alatt, mely Perényit az ország kapitányává akarta kikiáltani. Azonban Ostrosichnak sikerült e tervet megghiúsítani. ¹⁾

Egyébkint a tanácskozások folyamában panaszok merül fel amiatt, hogy a pozsonyi gyűlés törvényczikkei nem hajtottak végre; a főurak által önkényesen elfoglalt nemesi jószágok törvényes birtokosaiknak nem adattak vissza; a felvidéken nem állított fel bíróság, mely előtt a károsultak igényeiket érvényesíthették volna, míg a pozsonyi törvényszékhez fordulni nagy nehézséggel van összekötve. Azon kérelmet intézték tehát a királyhoz, hogy rendeljen felső Magyarországbán is bíróságot, mely igazságot szolgáltasson, és hagyja meg kapitányának, hogy az Ítéleteket hajtsa végre, és híveit a

Weyuodam cuin Ferdinando velle inire concordiam, id quod in rém Cacsareae Maiestatís esset, itaque eff'ecit Petrus Pereny apud Gallum, si Wayuoda cum Ferdinando vei Caesaré concordabit, extunc Petrus fiat Rex Hungariae, hoc Gallus apud Turcam impetrauit et consensit.“
Eredetije a bécsi t. lev.

¹⁾ Ostrosich Miklósnak 1536. augusztus 26-án kelt levele a bécsi t. lev.

hatalmaskodó főurak ellen védje, meg; végre hogy szent Mihály napjára hirdessen országgyűlést. ¹⁾

A rendek ezen panaszok és kérelmek tolmácsolása végett Ferdinand királyhoz követeket küldöttek, kiknek egyik *Zcinere Miüdös* vala. Ezek utasítottak, hogy Nagyváradra is menjenek, és ott mind János királynál, mind Weze lundeni érseknél tisztelkedjenek. Az általuk hozandó válasz meghallgatására, szeptember 10-ére *Miskolcira* újabb gyűlést hirdettek. ²⁾

Mily eredmény nyel jártak el megbízatásukban a követek, és vájjon megtartott-e a miskolci gyűlés? nem ismeretes.

V.

Ostrosich Miüdös 1536. november 10-ére több felvidéki megyét Kassára hívott meg, hogy mind az ő magán ügyeik, mind az ország közügyei és szükségei felől tanácskozzanak, s ezeket követeik által a királynak előterjeszthessék. ³⁾ A gyűlésről egyéb részletek ismeretlenek. ⁴⁾

¹⁾ Pempflinger Márk idézett levelében írja a lundeni érseknek, hogy a szikszói gyűlés kívánja „ut articuli in proxima praesente congregatione . . . Posonii . . . confirmata effectum habeant, in quibus scilicet articulis expressum est, ut omnia bona per dominos et potentiores a nobilibus indebite ablata et occupata resti tuantur, quod hactenus minimé factum est, et eo ut in hijs partibus regia Maiestas nullum eis iudicem delegit, coram quibus eorum bona . . . iuris ordine requirere possent, Posonium autem eos ire, ad prosequendum ins eorum difficile et non sine magnis expensis fieri potest; optant itaque iudicem a regia Maiestate eis delegatum, qui hic eis iudicium administret; praeterea cupiunt a Maiestate regia, ut capitaneus sue Maiestatis tandem executionem faciat, et eos a potentibus defendat et tueatur, et ne tantas oppressiones, quales hactenus habuerunt, in futurum patiantur.“ Eredetije a bécsi t. lev. — A gyűlés felterjesztésének kivonata ugyanott.

²⁾ *Ostrosich* főnnebb idézett levelében.

³⁾ Az 1536. november 7-én Szepes megyéhez intézett meghívólevél eredetije a megye levéltárában.

⁴⁾ Valószínű, hogy a bányavárosok részéről 1536. november 11-én Becsbe küldött követek ezen gyűlés határozatából bocsáttattak fel. Besztercebánya város számadásaiban olvassuk: „Den 22. December sein wideruiii haimkhumen die Gesantn der Stet amb tag Martini zu Ku. Mt. auszogen, als Nicolaus Feller, Andre Grueber, und Hanns Sturf, mit den Cominissarien gehandlt bei der Ku. Mt. umb beschutzung zu sollicitiren.“ A város levéltárában.

A marosvásárhelyi gyűlés. 1535. Január 1-én.

Erdély rendei az 1535-ik év első napján Maros vásárhelyen gyűlést tartottak. Itt meghallgatták azon követek jelentéseit, kiket egy előbbi gyűlésükből Péter moldvai vajdához küldöttek volt;!) valószínűleg a végből, hogy Ferdinand igyekezeteit, ki őt a maga ügyének megnyerni iparkodott, ellensúlyozák. ²⁾ Ugyanezen gyűlésen szabályoztalak a három nemzet hadi kötelezettségei.

A magyar nemesek, még az egy telekkel bírók is, tartoztak maguk jól felfegyverezve lóháton szolgálni; a tizenhat jobbágytelekkel bírók azonfelül egy jól fegyverzett lovast állítani. A jobbágyok is legyenek ellátva fegyverrel; és pedig a szegények lándzsával és szekerczével, azok, kiknek 6—8 ökrük van, íjjal, 36 nyíllal és karddal; azok, kik még gazdagabbak, íjjal, elégséges számú nyilakkal, karddal, paizszsal és szekerczével.

A *székelyek* közül a primipilusok két lóval, a többiek, kiknek ingóságai 12 forint értéket meghaladnak, egy lóval és kellő fegyverzettel, a szegényebbek legalább fegyverzettel legyenek ellátva.

Azon székelyeknek, kik az urak jobbágyaivá lettek, uraik 15 nap alatt adják vissza szabadságukat; kik ezt tenni vonakodnak, száműzessenek, s a vajdától se nyerhessenek kegyelmet. A peres ügyek előbb a szék bírósága előtt tárgyalassanak.

¹⁾ János király 1534. december 28-án Váradról Nádasdy Tamásnak írja: „Jusseramus ad nos venire hue Waradinuni tam ipsum D. Waydam, quam eciam D. Episcopum Transsiluaniensem, sed quia ex Moldavia redierunt Nuncii Regnicolarum, necessarium fuit 1). Wayde parcialem aliquam diétam pro audiendis Nunciis indicere, prout in Zekelwasarhel iam indixerat.“ Eredetije a budai m. k. kamarai levél,

²⁾ V. ö. Szilágyi S< Erdélyország Története. I. 259. 1.

nak, azután a vajdához fellebbeztessenek. Kik ezen törvények ellen vétének, száműzessenek.

A *szászok*, kiknek ingóságai 12 forint értéket meghaladnak puskával és karddal, a szegényebbek egyéb fegyverekkel, legyenek ellátva.

Mátyás, Ulászló és 11. Lajos királyok ércpénzeit, melyeken a felirat kivehető, mindenki tartozzék elfogadni; kik azokat elfogadni vonakodnak, fosztassanak meg áruiktól, melyeknek fele a feladó vevőt, másik fele a bírót illeti meg. A bírót, ki ezen törvényt végrehajtani elmulasztja, a vajda marasztalja el azon árucikkék értékében, melyeket kötelessége leendett lefoglalni. ¹⁾

²⁾ *Articuli in diaeta Zekclwasarheliensi per dominos regnicolas facti Sabbatho post festum circumcisionis domini 1535.* Újabb másolata, csonkán, Brassó város levéltárában. *Eder*, Simigianus 1800-ik évi kiadásához mellékelt jegyzetei között 139—143. 11., közli egy, álfítólág 153G. június 24-én Marosvásárhelyen tartott erdélyi gyűlés törvényzikkeit. Azonban a szász nemzet szebeni levéltárában levő példány teljes szövegéből — melyet *Sew&rt Gzisztáv* tanácsnok ír volt; szíves velem hű másolatban közölni, kétségtelen, hogy ezen törvényzikkeket János' király halála után, Izabella kormánya alatt alkotattak miután ezekben „monetae dominae Reginae“ említettnek. Egyébkint ezt *Eder* utóbb maga is észrevette, mint ezt a szebeni példányra írt jegyzete tanúsítja. („Suspicio — úgymond — hős articulos esse conditos, non, ut epigraphe habét, anno 153G, séd paulo serins Isabella Principatum tenente.“)

Horvát- és tótországi gyűlések. 1535—1536.

I.

A horvátországi rendek 1535 szeptember 9-én *Topozkán* tartottak gyűlést. A jelenlevők soraiban legelőkelőbbek a következők valának: négy *Frangepán* gróf: György, Farkas, Miklós és István; *Blágay István* gróf, *Keglevich Péter*, *Thahy Ferencs*, *Alapy János*, *Zymych István*, *Budqchly János*, *Spy-sych Miüdös*, *Pysecs György*, *Subych Gáspár*, *Imprych János* és *Kobasych György*.

A gyűlés *ThoinpycU Jánost* és *Bndysych Mihályt* küldötte *Ferdinánd* királyhoz, hogy feliratát átnyújsák és élő szóval is támogassák.²⁾

A rendek, némely magánügyek mellett, — melyek között legfontosabbak a Corbáviai és Zrínyi családok örökösödési ügyei valának — főleg arra hívták fel a király figyelmét, hogy a hadin ép elmaradt zsoldjának kifizetéséről, a báni méltóság betöltéséről és az ország védelméről gondoskodják. Azon esetre, pedig, ha őket most „végveszedelmükben“ elhagyná, felkérlik, hogy küldje nekik vissza azon oklevelet, melyben, midőn őt (1526 végén) királyukká választották, hűséget fogadtak;

¹⁾ Ezek vannak a Ferdinándhoz küldött követek megbízólevelében aláírva. Az aláírások után ez áll: „Ac alii Nobiles tocius Regnie Croacie.“

²⁾ A részükre szeptember 9-én kiállított megbízólevelnek eredetije, az aláírók pecsétjeinek helyeivel, a bécsi titkos levéltárban.

viszont ők is vissza fogják küldeni azon oklevelet, melyet ugyanakkor részükre a királyi biztosok állítottak ki. Ezen nyilatkozat értelme természetesen nem más, mint az, hogy az alattvalói engedelmisséget felmondanak, és minden viszonyt, melyben királyukhoz állanak, megszakítanának. 1)

A király válaszában kilátásba helyezi az elmaradt zsold kifizetését és a báni méltóság betöltését. A rendek fenyegető nyilatkozatára vonatkozólag, a legnagyobb gyengédséggel, kijelenti, hogy miként eddig horvátországi alattvalói jólétének biztosítására minden lehető megtett, ezentúl is buzgón meg fog felelni uralkodói kötelességeinek; inti tehát a rendeket, hogy ők is tántoríthatlan hűséggel ragaszkodjanak ő hozzá. 2)

II.

Ferdinand király, ismételt ígéretei daczara, a báni méltóság betöltését elhalasztotta. 1536-ban *Gerendi Miklós* erdélyi püspököt küldötte mint helytartót Tótországba, hol ez rögtön *gyűlést* hirdetett. 3) Azonban a rendek körében nem talált kedvező fogadtatásra, miután ezek nehezteltek amiatt, hogy a király nem nevezett ki bánt, és helytartóul is magyar főpapot rendelt. 4)

Az ellenzék vezére *Erdődy Simon* zágrábi püspök volt, búr nem rég Ferdinánd pártjára állott. Ez augusztus 11-ére *Dombróra* hívta össze a tótországi urakat. 5) Már előre híre járt, hogy a királyhoz követeket fognak küldeni azon kére-

1) A dátum nélküli feliratnak eredetije, melyen Horvátország nagy pecsétjének helye látható, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban, hol tévesen van az 1534-ik évi iratok közé helyezve.

2) A dátum nélküli k. válaszirat fogalmazata, ugyanott.

3) Hol, mikor és mily eredménnyel tartatott meg ezen gyűlés? nem tudjuk. Pekry Lajos 1536. augusztus 25-én Ferdinánd királyhoz intézett levelében említi, hogy ő teljhatalmú követeket küldött ezen gyűlésre. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

4) Ezt Pekry L. leveléből tudjuk.

5) A gyűlés kihirdetéséről a zágrábi püspök által, szól Pekry Lajos idézett levelében.

lemmel, hogy vagy védje meg őket, vagy engedje meg, hogy adót fizethessenek a töröknek. ¹⁾

Sokan jelentek meg; többi között: Erdődy Péter, Batthyáni Ferencz, Zrínyi János, Nádasdy Tamás, Pogány Péter, Gyulay István. A jelenlevők Zrínyi János és Gyulay István által Katzianer János főkapitányt is meghívták a gyűlésre; s ez november 10-én vonult be, számos kísérettel, Dombróra, hol nagy tisztelettel és kitüntetéssel fogadtatott. ²⁾

A gyűlést az ország védelme foglalkoztatta. A török pusztító becsapásai egy idő óta ismét gyakoribbak voltak. A király emiatt Katzianert Magyarország felső részeiből Tótorországba küldötte, és kilátásba helyezte, hogy ennek hadaihoz a stíriai és karinthiai tartományok hadai csatlakozni fognak. Miután azonban ez nem teljesült, s csak a görcei grófságból érkezett némi jelentéktelen segély: a rendek nem látták czél-szerűnek, hogy Katzianer gyenge serege a törökkel megütközzék, s ezt felkérték, hogy a határok védelmére szorítkozzék. Egyébkint a fenforgó ügyek elintézését az augusztus 15-én Körösön tartandó gyűlésre halasztották, ³⁾ melegen kérvén Katzianert, hogy ott jelenjék meg; mit megígért. ⁴⁾

Katzianer ezerkétszáz lovas és háromszáz puskás kíséretében

¹⁾ *Jurisch Miklós* 1536. augusztus 12-én Kőszegről az alsó ausztriai helytartótanácsnak írja: „Dió Windischon hđrrn dió habon ainen lanntag ausgeschriben, urind als morgen sollen sy beyeinander sóin. Ich verstec auch sy well on gosandt zu Khu. Mt. schickhon und sicli beschwren das man sy also verhisscn hat, mit bitt, da.mit dió Khu. Mt. sy vor dón ungläubigen beschyrmn sol, odor ir orlauben, damit sy doni turckhen tribut gébén etc.“ Eredetije a bécsi titkos levél.

²⁾ Katzianer János 1536. augusztus 13-án Zágrábból Ferdinánd királyhoz intézett levelének eredetije a bécsi titkos levéltárban. És *Thurzó Elek* augusztus 18-án Galgóczról írja a királynak: „Reuersus est ex Sclauonia hódie seruitor mens, qui inuenerat simul in Dombro apud Dominum Zagrabienscm dominum Johannem Kaczianer, Bathianj et Nadasdi atque Zrinj, adorat ot Petrus Erdewdj. Ilii quatuor secrecius inter se tractarunt.“ Eredetije ugyanott.

³⁾ *Thurzó Elek* idézett levelében írja: „Reiecta a,ütem omnia a.lia ad conuentnm Crisiensom.“

⁴⁾ Katzianer augusztus 13-iki levele alapján.

augusztus 14-én érkezett meg Kőrösre, hol a rendek szokatlanul nagy számban gyülekeztek egybe;¹⁾ minélfogva a nemesek és az urak külön, egymástól elválva, tanácskoztak.²⁾

A nemesek mindenekelőtt a maguk köréből kapitányt óhajtottak választani, ki a tartomány haderejét vezérelje. Az urak azonban szintén befolyást követeltek a választásra, bár megnyugodtak abban, hogy a kapitány a nemesség köréből választassák; egyúttal kívánták, hogy az a királyi főkapitánynak alá legyen rendelve. E tisztre Alapi Jánost jelölték ki; s ez csakugyan meg is választatott. A rendek ugyanakkor Katzi a-ner főkapitányhoz azon kérelemmel fordultak, hogy hadaival a tartományban maradjon.³⁾

A hadi költségek fedezésére az urak és nemesek egy forintnyi adót ajánlottak meg, melyet nemcsak a jobbágyok hanem az egy-telkes nemesek és a jobbágyokkal nem bíró egyháziak is tartoztak fizetni. Egyúttal felkérték a zágrábi püspököt, hogy a kincstárnoki tisztet, névszerint az adó behajtását, vállalja magára, és pedig minden fizetés nélkül; községeinek megtérítését ígervén. Továbbá megállapították, hogy a kapitány senkit, a kincstárnok megegyezése nélkül, szolgálatba ne fogadhasson. A kincstárnok és a kapitány egyértelműleg gondoskodjanak arról, hogy a nemesek és jobbágyok elnyomatást és kárt ne szenvedjenek; a kapitánynak kötelessége leend az erőszakos tettek elkövetőit megbüntetni és kárpótlásra szorítani. A kapitány részére meg fog határozatni az élelmiszerek ára, melyet a katonák rendszeren fizetni tartoznak;

¹⁾ Katzianer írja augusztus 15-én Kőrösről az alsó-ausztriai helytartótanácsához intézett levelében: „Auf diesen lanntag hie so in langer zeit nie dennassen gehalltn, auch zusammen kommen sind.“

²⁾ Ez kitűnik azon iratból, melyben az urak a nemeseknek határozataira nézve észrevételeiket megtették. A bécsi titkos levél.

³⁾ Katzianer 1536. augusztus 18-án az alsó-ausztriai helytartótanácsához Kőrösről írt levelében írja: „Habén mich also einhellighlich für İren Obrissen Veldhaubtinan furgenommen und erwellt, und mit grossen ersuechen boy Mir angelangt . . . Die hern hie vest anhalt, das ich khain Abzng neme, sonder auf des Turckhen furnemen noch ain Monat lang verharrn sol . . . Eredetiye a bécsi titkos levél.“

ezek egyszersmind tartózkodni fognak a nemesek és egyháziak lakaiiban megszállani; kik ez ellen cselekednek, a kapitánytól büntetésüket vegyék. A végvárak haladéktalanul eszközöndő felszerelése határozottatott.

Az urak kijelentették a nemeseknek, hogy amennyiben a zsoldos hadak nem lennének elegendők, készek mind a törökök, mind a belzavarok leküzdésére, egész erővel síkra szállani, és Katzianerhez csatlakozni.

Végre a nemesek és az urak egyértelműleg elhatározták, hogy a királyhoz követ küldessék, ki a tartomány minden bajait és szükségait leplezetlenül feltárja. Ezen követségre *Batthyányi Ferencs* választott. ^{x)}

Azonban a jelenlevő rendek egy része nem volt megelégedve ezen határozatokkal; különösen a jelentékeny adó megszavazása, a zágrábi püspöknek kincstárnokká, és Alapinak kapitánynyá történt megválasztatása ellen volt kifogásuk. Az elégedetlenek Körösről Varasára siettek, hol Pekry Lajosnál — ki a zágrábi püspökkel már korábban meghasonlott — gyűltek egybe, és a királyt felkérték, hogy a körösi végzéseket ne erősítse meg, úgy tüntetvén elő azokat, mint a melyek a királyi jogokra és a tartomány érdekeire nézve¹ egyaránt sérelmesek. ~)

Thurzó Flek királyi helytartó nem helyeselte ugyan, hogy a slavóniai rendek, a király mellőzésével, a zágrábi püspökre ruházták a kincstárnoki tiszte;³⁾ azonban rosszalta Pekry fellépését is, kinek féktelensége a tartomány békéjét veszé-

¹⁾ A tótországi urak főnnébb említett irata alapján. — *Thurzó Elek* 1586. augusztus 26-án úja a, királynak: „Adibit Maiestatem V. dominus Bathiany v elüti nuncius a. Rcgni Sclauonie Statibus destinatus.“

²⁾ Pekry Lajosnak 1536. augusztus 25-én Varasáról Ferdinand királyhoz intézett levele. Eredetije a bécsi titkos levél.

³⁾ *Thurzó Elek* augusztus 27-én a királynak írja: „Michi non múltúm placet, quod dominus Zagrabiensis hanc auctoritatem non per Maiestatem Vestram, séd per Status Sclauonie sit illic assecutus, et potissimum, quod dica detur ad manus suas; derogat hoc auctoritati Maiestatis Vestre.“

lyezettette, s kinek a király iránti hűsége sem állott minden kétségen felül. x)

A király tekintve a helyzet súlyos voltát, nehogy a bonyodalmakat nevelje, a zágrábi püspök megválasztásában megnyugodott, ²⁾ azonban a tótországi rendek által megajánlott adó beszédését felfüggesztette. Ezen utóbbi határozatáról szeptember 16-án tudósítja a zágrábi püspököt, megjegyezvén, hogy érdemleges határozatait akkorra halasztja, a mikor a tótországi rendek követét kihallgatta. ³⁾ Mikor jelent ez meg a királynál, s mi történt tovább ezen ügyben? minderről hallgatnak emlékeink.

¹⁾ Thurzó Elek 1536. szeptember 8-án a királynak írja: „Ludovicus Pekry, indicto priuato conuentu, conatur ea turbare, que per dominos et Nobilitatem Slavonic superioribvs diebus agitabantur. . Ágit omnia ista Pekry, ut Tyrannidem suam et inordinatos conatus ac consilia tueretur.“ Eredetije a becsi t. lev.

²⁾ Ferdinand 1536. szeptember 6-án Bóczenből Thurzó Eleknek írja: „Quod Sclauonie Status Episcopum Zagradiensi in Thesaurarium assumpserunt, id cum temporis culpa factum sit, nunc quidem commutare, sen retractare non possumus, sed nobis utcunque ferendum est.“ Eredeti fogalmazata ugyanott.

³⁾ Ferdinand 1536. szeptember 16-án Tridentből a zágrábi püspöknek levelére válaszolva, írja: „Ceterum de Taxa imposita etsi omnino rationem iniri sumus, ut ipsius effectus absque aliquo impedimenta consequatur; tamen eius collectionem ex nunc, ex rationabilibus causis, differendum censemus.“ A levél fogalmazata ugyanott.